Allah'ın Kulu ve Resulü Muhammed

Muhammed sizin ricalinizden
hiç birinin babası değildir.
Lakin Allah'ın resulü ve
peygamberlerin de sonudur.

S: 33 - 40

1950

3 5TL

Allah'ın Kulu ve Resulü Muhammed

Muhammed sizin ricalinizden hiçbirinin babası değildir. Lâkin Allah'ın resulü ve peygamberlerin de sonudur.
S. 33 - 40

Yazan
ESAD FUAD TUĞAY

Terceme eden
ALİ KEMALİ AKSÜT

1950

Bu kitap 1950 senesinde
İstanbul'da
Kâğıt ve Basım İşleri A. Ş. Matbaasında basılmıştır.

BİRKAÇ SÖZ

Bu kitap, mutalâasından hasıl olabilecek faydanın tayininde yanılmamak için hemen haber vereyim ki, bir din tarihi değildir; hele bir münakaşa yahud sırf şahsî düşüncelere dayanan bir murakabe risalesi hiç değildir: Bir hayatın, dünyada içtimaî, mdenî ve siyasî tekâmüllerin en büyüğünü başaran bir hayatın safha safha inkişaflarını gösterir; şark'ın garb'ın bir çok âlimleri, filosofları, mütefekkirleri tarafından mutalâa, tetkik ve tenkid edilmiş bir hayatın hayretler ve hayranlıklar veren, takdirler uyandıran hakikatlarını tasvir eder; yalnız bir biyoğrafi değil, bir dvrin, derin bir inkilâbın tarihidir: HAZRETİ MUHAMMED'in hayatı ve İslâm inkilâbı.

Onun, HZ. MUHAMMED'in, HATEMÜLENBİYA'nın hayatına ve cihanşümûl islahatına dair serler dilimizde yok değildir: Kimi telif, kimi terceme suretile yazılmış; bir takımı FAHR-I KÂİNAT'ı insaniyetin üstünde görerek ona tabiatın hilâfında türlü türlü mucizeler isnadiyle bugünkü tarih usulünden büsbütün ayrılmış, bir takımı tafsilât ve mübalâgalara boğulmuş; bazıları — zahirî tarafsızlıklarına rağmen — gizli ve cibillî bir kin yahud derin bir şüphenin ihtilâçlarına tutulmuş olan bu eserler — fikrime — ihtiyaca cevap vermekten çok uzak bulunuyor.

RESULÜ EKREM'in hayatını hem en doğru, en makbul kaynaklara dayanarak, hem dinî bir aşk ve muhabbetle fakat tamamen bitaraf bir bağlılıkla mütehassis olarak, faydasız teferrüattan azâde, mantıkî bir çerçeve içinde yazmak, SEYYİDÜLBEŞER'i olduğu gibi yani bir insan evlâdı olarak tasvir etmek, gerek dinî ve gerek siyasî dehasiyle yapmağa muvaffak olduğu inkilâb ve tekâmülleri birer birer göstermek icap ediyordu.

Bunu kim yapacaktı? Şüphe yok ki bunu, ancak ilmî kifayeti kadar dinî salâbeti müsellem bir salâhiyet sahibi, bir vicdan-ı selim yapabilirdi.

İşte bu salâhiyet ve bu temiz vicdan sahibi, Esad Fuad Tugay'dır: Ömrünü, eksiksiz bildiği üç büyük dil — Almanca, İngilizce, Fransızca — üzerine yazılmış kitaplar ve hususiyle HZ. MUHAMMED MUSTAFA'ya müteallik mücelletlerle dolu zengin kütüphanesinde tetebbüat ile geçiren engin kültürlü Esad Fuad Tugay, nihayet vicdan âlemini tenvir edebilecek şu eseri, fakat büsbütün başka bir maksatla, ecnebi bir dostunun telkini ile yabancılara da okutmak ve bilmedikleri yahut bilmek istemedikleri hakikatı anlatmak maksadiyle şark ve garb'ın — birer birer inceleyip karşılaştırdığı — en sağlam ve mevsuk kaynaklarına dayanarak, kalbini dolduran iman ve itkan ile mütehassis olarak ve her noktada tamamiyle bitaraf kalarak, vücuda getirdi.

Müsveddelerini okumama müsaade eden Esad Fuad'a, biraz evvel işaret eylediğimi maksada binaen, Fransızca yazmış olduğu bu güzel — bence

çok değerli — eseri, faydasını ta'mim, açık veya kapalı tabiyelerle bize sözde rehakâr bir yol çizmek istiyen dalâlet erbabını, asırların karanlıkları içinde kaybolmuş masalların hayal meyal anllatıkları PAGANİZM'in müptelâlarını ve temelsiz bir akideyi İNSANCILIK maskesine bürüyerek onun «kültür» ideallerine (?) bağlandığını söyliyen sapıkları ikaz, noksanımızı telâfi, ihtiyacmızı tatmin velhasıl yüksek bir insan cemiyetinin vasfı olan dinî terbiyede salâhımızı temin için dilimize çevirmeme izin vermesi ricasında bulundum. Lûtfen kabul etti: Şu gördüğünüz terceme o ruhsatın semeresidir.

Hidayete ermelerini, vicdanlarını İSLÂM yani H a k i k a t nuru ile aydınlatarak dünya ve âhirtte saadete kavuşmalarını bütün kalbimle arzu ve temenni ettiğim ihtiyar, genç — bilhassa genç — bütün vatandaşlarıma, tahsil çağındaki masum evlâtlarıma, aziz dindaşlarıma bu kıymetli tetkik mahsulünü ithaf ederken ecrine nailiyetimi Cenabı Hak' dan, şefaatından mahrum bırakılmamaklığımı da Habib'indan niyaz eder ve beni bu mazhariyete erdiren âlî - himmet dostuma teşekkür eylerim.

Ali Kemalî Aksüt

İÇİNDEKİLER

		Sahife
	Birkaç söz	III
I	Ceziret-ül-Arab	3
II	Peygamberin ecdadı. (Ataları)	19
III	Peygamberin çocukluğu ve gençliği	27
IV	Hz. Muhammed'in evlenmesi ve İlk Vahy	36
V	İlk Müslümanlar	43
VI	Müslümanlara edilen eziyetler	51
VII	Matem senesi ve İki Akabe Yemini	60
VIII	Hicret	70
IX	Medinede	78
X	Bedr'den evvel	88
XI	Bedr Muharebesi	101
XII	Uhud Muharebesi	118

XIII Hz. Muhammed'in zevceleri 134

XIV Uhud mağlûbiyetinin neticeleri 150

XV Medine Muhasarası, Hendek Gazası 168

XVI Hudeybiye Musalâhası 202

XVII Ecnebi Hükümdarlara gönderilen elçiler 215

XVIII Hayberin Fethi 224

XIX Umre 235

XX Mekkenin Fethi 248

XXI Huneyn Muharebesi, Taif Muhasarası 269

XXII İbrahimin ölümü, Heyetlerin gelmesi, Tebûk Muharebesi 281

XXIII Tebûk Seferi 298

XXIV Veda Haccı 303

XXV Hz. Muhammedin hastalığı ve ölümü. 317

Indeks. 328

XIII Hz. Muhammed'in zevceleri 134

XIV Uhud maglûbiyetinin neticeleri 150

XV Medine Muhasarası, Hendek Gazası 168

XVI Hudeybiye Musalâhası 202

XVII Ecnebi Hükümdarlara gönderilen elçiler 215

XVIII Hayberin Fethi 224

XIX Umre 235

XX Mekkenin Fethi 248

XXI Huneyn Muharebesi, Taif Muhasarası 269

XXII İbrahimin ölümü, Heyetlerin gelmesi, Tebûk Muharebesi 281

XXIII Tebûk Seferi 298

XXIV Veda Hacci 303

XXV Hz. Muhammedin hastalığı ve ölümü. 317

Indeks. 328

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا

وَ

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

I.

CEZİRET-ÜL-ARAB

Memleket ve Ahali

Dinî ve İctimaî Durum

Arabistan, mihveri cenubtan şimali garbiye doğru giden 1000 × 2000 kilometre ebadında bir müstatil şeklindedir. Yüz ölçümü, İtalya'nınkinden biraz fazladır.

Arablar, bu kıt'aya Ceziret-ül-Arab yani Arabistan Adası derler. Çünkü Cezire kelimesi bir adayı ifade için kullanıldığı gibi bir yarım adayı ifade için de kullanılır.

Hakikatte, şark cihetinden Basra Körfezi, cenubtan Hind Okayanusu ve garb tarafından Kızıldeniz ile mahdut olan Arab Yarımadası şimalde, Suriye ile Mezopotamya arasında yayılan ve Nufud denilen çöl ile Asyanın diğer kısımlarından ayrılır. Arabistan, heyeti umumiyesi itibariyle, garb cihetleri yüksek olup şarka doğru derece derece alçalan bir yayla teşkil etmektedir.

Kırmızımtırak öd taşından ve Yemen'in, Midian'ın kırmızı somakî mermerinden mürekkep olup, Kızıldeniz kıyısında, amud olarak yükselen kayalar 2500 ilâ 3000 metre yüksekliğindedir.

Necid yaylası (200 M.) Acardağı - Cebeliacar (600 M.) ve cenubu şarkîdeki Yeşildağ - Cebeliahzar - (2500 M.) istisna edilirse, Arab Yarımadası, heyeti umumiyesi itibariyle, oldukça muntazam bir mail satıh teşkil eder ki Basra Körfezi kıyılarında deniz seviyesine kadar iner.

Sarp kayalarla Kızıldeniz arasında yayılan ve genişliği nadir olarak bir kaç yüz metreyi geçmeyen dar toprak şeridi

«*Tihame*» yi teşkil eder. Bu havalinin son derecede sıcak ve rutubetli olan iklimi vahim ve sıhhate muzırdır.

Arabistan'da nehir denilebilecek bir su akıntısı yoktur. Yemen'in ehemmiyetsiz bazı su cereyanları senenin en çok zamanlarında kuru bir haldedir.

Yağmurlar nadirdir. Kızıldeniz ile Basra Körfezi yağmuru celbedecek kadar geniş değildir. Hint Okyanusundan su ile mahmûl olarak gelen bulutlar cenupta Yemen'in yüksek dağlarına, ve Akdeniz'den gelenler ise Lübnan ve Anti-Lübnan tepelerine çarparak oldukları yerde dururlar.

Bu suretle yağmurlar memleketin iç tabakalarına kadar geçemezler. Bununla beraber, her sene Kızıldeniz kıyılarında fırtınalar zuhur eder.

Bu fırtınalardan sonra, sular yüksek kayalar üzerinden çağlayan halinde sıçrayarak garb cihetinden denize dökülür; şark cihetinden arazinin meylini takip ederek, nihayet az çok uzun bir mesafe katettikten sonra, kızgın kumlara gömülür, kaybolur.

Bu sel suları şarka doğru yönelerek «*vâdi*» denilen bir takım yataklar açarlar. Bu yataklar, yer yer hissolunmaz derecede küçük olup, yolcular, hiç anlamadan üzerlerinden geçerler. Bunların mecralarını takip için çöl bedevilerinin tecrübeli gözlerine ihtiyaç vardır.

Bu vâdilerin en uzunu, Rummah vâdisidir ki Medine (eski Yesrib) civarından çıkarak Kasım'dan geçer ve 1600 kilometreden ziyade bir mesafeyi katettikten sonra Şatt-ül-Arab'a ulaşır; ikincisi Vad-il-Hanife'dir ki Cebel-i-Tuveyk'den başlar, Basra Körfezine doğru iner.

Bütün sene, vâdilerin mecraları üzerinde kuyular kazılarak, az çok derin yerlerde su bulunabilir. Bu sayede vâdiler kervanların takip ettikleri tabiî yolları teşkil ederler. Toprak altındaki *su tabakaları*, muhtaç olduğu rütubeti vermek üzere, toprak sathına vardıkları zaman, Necid ve Kasım'da olduğu gibi, bir takım vahalar husule getirirler.

Yedinci asra yani İslâm dini Arabistan'ı kaplıyan perdeyi yırttığı zamana gelinceye kadar, bu kıt'a hemen hemen meçhul bir memleketti.

Hariç ile yalnız şimal ve cenub tarafları münasebette idi.

İlk çağlarda Arabistan hakkında pek az şey biliniyordu.

Hazreti Yakub devrinde, Gilead'ın baharatını, deve sırtında, Mısır'a götüren Arab tacirleri görülmüştür.

Hazreti Süleyman zamanında Elât (şimdiki Akabe) de bir liman yapılmıştı, ki Arabistan hükümdarlarile bunlara mensup tacirler Filistin'e gidecek kıymetli şeyleri buraya getirirlerdi.

İşte bu ticarî münasebetler sayesinde Hazreti Süleyman'ın şöhreti Arabistan'a yayılmış ve, geleneğe göre, Seba melikesi kendisini ziyarete gelmiştir.

Roma İmparatoru Avgustos devrinde, Aelius Gallus, bir ordu başında olduğu halde, cenubta ihtimalki Mearib ve Seba'ya kadar indi. Fakat, bir kaç ay sonra, bir hıyanete uğradığından ve, daha ziyade, su bulamadığından dolayı, geri dönmeğe mecbur oldu. Bununla beraber, Arab menkibelerinde bu seferden hiç bahis olunmuyor; Pline ve Strabon tarafından zikredilen isimler de hiç bir yerin ve hiç bir kabilenin ismine uymuyor.

Arablar, hariçte, doğu ile batı arasında mutavassıt gibi addolunuyorlardı. Hint Okyanusunu, Arabistan'dan geçerek, Suriye'ye bağlıyan başlıca iki yol vardı: Biri, Hadremevt'den şimale, Basra Körfezi civarındaki Gerra'ya ve oradan Palmyre (Tümdür) e ve Tyre (Sur) a giderdi. Bizi hassaten ilgilendiren ikincisi, bir yandan Kızıldenizin geçilmesi müşkül kayalarını, bir yandan da şark cihetinde çölü bırakarak Yemen'den şimale yöneliyor, Makuraba (şimdiki Mekke) ye ve oradan Yesrib (Medine) istikametinden Petra'ya ve Filistin'e varıyordu.

Milâddan önce altıncı asırda ticaret o derece genişlemişti, ki Peygamber Hazkiyâl Arablarla yaptıkları ticaret sayesinde zengin olan Tyre (Sur) tacirlerinin gururlarını haber vermektedir. Diyor ki :

« Vadan ve Pavan, senin mal ve mata'larını değiştirmek için San'adan kılıç demirleri, Kaşa'-i-Hindi (Casse) ve darçın getiriyorlardı. Seba ve Raama sana en güzel baharatı, en kıymetli taşları ve altın getiriyorlar. Harar, Kanna, Aden, Seba seninle ticaret yapıyorlar. »

Orta Asya ile Arabistan'ın bugün seyrü sefere engel teşkil eden çölleri, o zamanın deniz vasıtalarile yapılan seyrü sefere kıyasen, çok büyük kolaylıklar arzediyorlardı.

Çöller denizler gibi idi, deve kervanları da o denizler üzerinde dolaşan gemilere benziyorlardı.

Muayyen zamanlarda yola çıkan kervanlar tabiatin çizmiş olduğu güzergâhı takip ediyorlardı. Bu yollar vâdilere tevafuk ediyorlar, vahalar da kervanların normal zamanlarda erzak ve zahirelerini tedarik ettikleri, deniz dalgalarından daha korkunç olan kum fırtınalarından kaçıp sığındıkları limanları vücuda getiriyorlardı. Vahalar yavaş yavaş tacirlerin ekseriya mabetler, mihraplar inşa ettikleri bir takım antrepolar olmuşlardı.

Milâdın ilk senelerinde Romalılar Mısır'la Yemen arasında deniz yolu ile doğrudan doğruya muvasala tesis ettikleri vakit, Arabistan'da kervan ile yapılan ticaret bundan müteessir olmuştu. Petra ve Palmyre gibi ticaret merkezleri yavaş yavaş ehemmiyetlerini kaybetmişlerdi.

Ticaretin ehemmiyetini kaybetmesi memleketin nizam ve intizamını bozdu; şimale doğru büyük muhaceret akınları oldu; bazı kabileler Mekke'ye, Yesrib civarına yerleştiler; diğer bazıları daha uzaklara, Suriye'nin cenubuna ve Basra Körfezinin şimaline gidip tavattun ettiler. Suriye'nin cenubunda tâ Fırat nehrine kadar uzanan kıt'ayı işgal eden kabileler makarrı Tüdmür (Palmyre) şehri olmak üzere Gassan hükûmetini ve Fırat ın şark cihetinde bu nehirle Basra Körfezinin şimal kısmı arasındaki arazide yerleşen kabileler de Hiyra hükûmetini teşkil eylediler. Gassan hükûmeti Roma İmparatorluğunun nüfuz mıntakası içinde, Hiyra hükûmeti de İran İmparatorluğunun nüfuz mıntakası içinde idi.

Arab tarihinin bazı kahramanları Roma tarihinde görülen bazı kahramanların aynıdır, diyebiliriz.

Bu suretle Tüdmür'deki Odheina ve Zebba, hiç şüphe yok, Palmyre'in Odenathus ve Zenobia'sıdır. Seba'nın güzelliğinden, zenginliğinden, bir çok yabancı dil bildiğinden ve Fırat nehrinin altında yaptırmış olduğu tüneli geçerken esir olduğundan bahseden garip hikâyeler, Zenobia'nın tarihinden, Romaya karşı isyanından ve Palmyre'i parlak surette müdafaadan sonra, düşmanlarından kaçmak için, Fırat'ı geçmeğe hazırlandığı sırada esarete düştüğünden başka bir şey olamaz.

Gassan hükûmeti Roma tabiiyeti altında kaldı. Gassanîler hükümdarı Cabola, 529 da, İmparator Justiniyen tarafından Suriye'nin bütün Arab kabilelerinin reisi ve patriçi'si tayin olunmuştu (*).

Yunan ve Roma müverrihleri tarafından, beşinci ve altıncı asırlarda vukua gelen muharebelerde, ekseri kabile reisi makamında gösterilen Hiyra hükümdarları da, askerlerinin başına geçerek, Roma İmparatorluğunun bir noktasında görünürler, ölüm ve harabî saçtıktan sonra, yaptıkları yağmadan ele geçirdikleri esirleri ve ganimet mallarını alarak süratle ortadan kaybolurlardı.

Gassanîler, Kostantin zamanında, Hıristiyanlığı kabul etmişler ve o zamandan beri bu dini şarkta yaymak propagandasını yapmaktan geri kalmamışlardı. Bununla beraber, Hiyra hükûmetinin, altıncı asrın sonuna gelinceye kadar, Hıristiyanlığı kabul ettiğine dair hiç bir delilimiz yoktur. Yedinci asrın başlangıcında, Hiyra, istiklâlini kaybederek İran'ın bir eyaleti (satrapie) haline gelmiştir.

Arab Yarımadasının cenubunda, Hadremevt ve Yemen hükûmetleri vardı. Bunlar, menşeleri zamanın karanlıkları içinde kaybolan, Himyerîler tarafından idare olunuyorlardı.

(*) Patrice, Bizans İmparatorluğunda en büyük rütbe.

Milâdın dördüncü asrında Bizans İmparatoru Kostantin'in bir elçisi Himyerîler sarayını ziyaret etmiş ve hükûmetin başında bir papas bulmuştu. 523 tarihinde hükûmet bir yahudi zorbası tarafından zabtedildi. Bu zorba, Hıristiyanlığı bırakıp Yahudi dinine girmeğe zorlamak için, ahaliye karşı en şiddetli ve vahşi cinayetleri irtikâp etti. Necran'da hendekler kazarak dinlerini değiştirmek istemiyen Hıristiyanları içine atıp yakmak üzere, yığın yığın odunlar yaktırdı.

Geleneğe göre yakılan insanların miktarı 20.000 raddesindedir. Velevki mübalâga olsun, bu rakkamlar bu zalimin Yahudiliği demir ve ateş kuvvetiyle yaymak hususunda sarfettiği azgınlığı göstermektedir.

Kendini bekliyen akıbetten kurtulabilen bir Hıristiyan, Justiniyen'in sarayına gelip bir de yarı yanmış incil getirerek, mazlûmlar namına, intikam niyazında bulunmuştur.

Bizans İmparatorunun isteği üzerine Habeş hükümdarı Necaşi muharebeye girişerek zorbayı mağlûp etti. Yemen, yine Habeş hanedanının idaresi altında bir Hıristiyan hükûmeti oldu. Afrikalı bir devletin idaresi altına girmek istemiyen Yemenliler, İran hükümdarına baş vurdular, o da bu fırsattan istifade ederek memleketi zaptetti. Habeşliler koğuldular ise de Yemen Satraplardan birinin idaresinde bir İran sömürgesi oldu.

Bu muharebeler memleketin refah ve saadetini mahvetti. Yalnız ticaret değil, fakat yapılan sulama teşkilâtı sayesinde, pek ziyade inkişaf etmiş olan ziraat dahi, Mearib civarındaki büyük sedlerin yıkılması sebebiyle, sür'atle inhitata düştü.

Mearib sedlerini bir çok müsteşrikler ve arkeoloğlar tetkik etmişlerdir. Glaser ilk setlerin milâttan 1000 yahut 700 sene evvel inşa edilmiş olduklarını söyler. Maamafih bu babta tetkikat yapmış olan diğer âlimlere göre bu tahmin mübalâgalı görünüyor. Doğru olarak bildiğimiz bir şey varsa o da milâttan sonra 449 senesinde bir inhidam vukua gelmiş ve son inhidamın 542 tarihinde Absaha zamanında vuku bulmuş olduğu keyfiyetidir.

Arablara göre, eskidenberi Arab Yarımadasında oturan, Arab kavmi üç kola ayrılır:

1 — « *Arab-i-Bâide* » dir ki nesli yok olmuştur. Arab Yarımadasında Sami'lerden (Sémites) evvel Hami'ler (Hamitiques) sakindi. Suriye'nin ve Finike'nin Aramî (Araméens) kavimleri Arab ırkının bu kolundan idiler.

2 — «*Arab-i-Âribe*» yahut «*mutaarribe*» yahut hakikî Samî Arablardır ki, geleneğe göre, Kahtan yahut Yaktan neslindendirler. Bunlar cenuba doğru hareket ederek, yıldızlara tapan yerlileri imha etmişlerdir. Bu hakikî Arabların türedikleri yerler, Kahtan nesline mensup iki atanın: Arfahşad (Yemen Chaldée hududu) ile Âbir (Fıratın ötesindeki adam) ın ismini taşıyan iki memleketti. Bundan anlaşılıyor ki hakikî Arablar, bugün Fırat nehrinin sağ geçesinde bulunan ve « *İrak-ı-Arab* » yahut yalnız «*İrak*» denilen yerden çıkmışlardır.

3 — « *Arab-i-musta'ribe* » yahut temlil edilmiş (naturaliser) Arab'lardır ki, bunlar Hazreti İbrahim neslindendir ve gerek sulh ve asayişi seven muhacirler sıfatile, gerek askerî sömürgeciler sıfatile yarımadaya girmişler, halk arasında yayılmışlar ve evlenmek sayesinde ona temessül etmişlerdir.

« *Beni Âd* », Hamétiques, ilk zuhur ettikleri vakit, Yarımadanın sömürgecileri idiler; Yemen, Hadremevt ve Umman arasında yayılarak, orta taraflarda yerleştiler. Bir zaman kuvvetli bir hükûmet tesis eder gibi oldular. Hükümdarlarından biri, Şeddad, hâkimiyetini Arabistan'ın öte taraflarına kadar temdit etmiştir. İrak'ı zaptetmiş, hattâ Hindistan hududuna kadar gitmişti. *Geldaniye*'nin (Chaldée), Milâttan, 2.000 yıl önce Arab'lar tarafından istilâ edildiğinden bâhis olan gelenek, şüphesiz, bu muharebeyi kasdediyor.

Yine Şeddad, yahut haleflerinden ayni ismi taşıyan biri, hâkimiyetini Mısır'a kadar götürmüştür.

Mısır'ın Arablar tarafından zabtı, Nil vâdisinin, müştereken hareket eden (Thébaides) Teb ahalisile Habeşlilerin tardettikleri, Hiksoslar tarafından istilâ edilmesinden başka bir şey değildir.

Büyük bir kuraklık Beni Âd kabilesinin helâkini mucip oldu. Kabile efradının çoğu telef oldu, sağ kalıp kurtulanlar da, yerleşmek üzere, Yemen'e gittiler ve Kahtanîlerin hücumlarile mahvoluncaya kadar orada kaldılar.

Arab-i-Âribeler arasında Beni Amalika, Beni Semud ve Beni Cadis kabilelerini burada zikretmek lâzımgelir. Bunlar Diodorus Siculus ile ile Ptolémée'nin Thamoudiens ve Djodicites dedikleri kabilelerdir. Diğer bazı müellifler asılları Aramî olan Beni Amalika ile Ahd-i-Atik ve Ahd-i-Cedid'de zikredilen (Amalécites) Amalika'yı bir saymaktadırlar. Bunlar Asurya'nın ilk hükümdarları tarafından Babil'den tardolununca Arabistan'a girerek Yemen'e ve Hicaz'a kadar uzanmışlardır; hattâ Mısıra bile gittikleri ve bu memlekete kendilerinden bir çok Firaun yetiştirdikleri de rivayet edilmektedir.

Beni Semud Hicaz ile Suriye arasında bulunan Petra şehrinin şarkındaki kıt'ayı işgal ediyorlardı. Bunlar kayalar üzerinde oyulmuş evlerde oturan canlı *Troglodit*'lerdi. Bir yandan Suriye, diğer yandan Hicaz ve Necid arasında yapılan ticaretin zarurî mutavassıtı idiler. Bu yüzden büyük bir refaha nail olmuşlardı; fakat sonra, Dicle'nin sol keçesindeki dağlık arazide hüküm süren Elâm cengâveri Chedorlaomer (Arablarca Hizar-ül-Amr) tarafından imha edildiler.

Arab-i-Âribe'ler arasında zikrolunan Beni Cürhum, Hicaz'ın Beni Amalika'sını imha ettikten sonra, oraya yerleşmişler ve başka bir kabile yahut bu kabilenin başka bir parçası Yemen'e gitmiştir; fakat kuraklık neticesi olarak çıkan kıtlık üzerine tekrar Hicaz'a dönmüştür.

Az bir zaman sonra, babası Hazreti İbrahim tarafından, Mısır'dan dönerken, anasile birlikte Hicaz'da bırakılmış olan İsmail'in zürriyeti meydana çıktı. İsmail'in zürriyetine Musta'ribeler yahut temlil edilmiş Arablar adı verilir.

Bunlar Hicaz'da mes'ut bir hayata nail olmuşlar ve Beni Cürhum ile müttefik olarak yaşamışlardır. Ecnebi fatihler arasında Arabistan'ın kalbgâhına kadar girmeğe muvaffak olabilen

Babil hükümdarı Buhtunnusur (Nabouchodonozor) tarafından yapılan şiddetli bir taarruz bu saadeti ihlâl etmiştir. Düşman çekildikten sonra Beni Cürhum kabilesi Şeyhi Meğas-ibni-Amr'ın kızı İsmaililerin Şeyhile evlenmiş ve Mekke şehrini bina eylemiştir.

Yukarıda söylediğimiz veçhile, Arab Yarımada'sının yalnız şimal ve cenub hudutları hariçle münasebette idiler. Arabistan, ecnebiler için bir meçhul memleket, bilinmiyen yer idi. Öte yandan Arablar, memleketlerinin sınırları dışında kalan şeylerin hiç birini bilmiyorlardı. Diğer kavimlerle menfaatte asla iştirâkleri yoktu.

Vaktile İslâm müellifleri tarafından toplanan mahallî an'ane ve rivayetler Arabistan'ın beşinci asırdan sonraki sosyal ve siyasî hali hakkında bizi az çok aydınlatmaktadır.

Yarımadanın her tarafında bir düziye yer değiştiren göçebelerin âdetlerinin Hazreti İbrahim zamanındanberi pek az değişmiş olduğunu görüyoruz. Arabın seciyesinin belli başlı mümeyyiz vasfı daima fazla teheyyüce temayülü ve kabilenin, obanın ve ailenin istiklâline bağlılığı olmuştur.

Her kabilenin, yahut aralarında ittifak bulunan müteaddit kabilelerin işleri bunların temsilcisi olan bir Şeyh tarafından görülürdü. Bununla beraber, kabileler arasında daimî mahiyette hiç bir rabıta mevcut değildi ve ittifaka dahil her kabile, dilediği veçhile, istiklâlini ilân edebilirdi.

Gayesi, kabilenin şerefini muhafaza etmek ve yükseltmek olan bir itibar ve haysiyet kanunu vardı ki ardı arası kesilmez cidallere, kavgalara vesile oluyor ve yeni yeni ittifaklar aktini icabediyordu.

Bu ardı arası kesilmiyen kavgalardan sonra, bazı kabileler münasebetlerini aleddevam değiştirmeğe ve bazan uzak yerlere göçmeğe kendilerini mecbur görüyorlardı. Diğer taraftan, kabilenin iç teşkilâtı bu dağılma ceryanına karşı büyük bir zecrî kuvvet arzediyordu. Maamafih, bu zecrî kuvvet sayesindedir ki bir hayli kabileler asırlarca ayni yerde kalabilmişlerdir.

Bu suretle Arab âleminin, İslâmdan evvel, dikkat nazarımızı çeken ilk hususiyeti, ayni itibar ve haysiyet kanununa mâlik, ayni örf ve âdetlere sahip olan, ayni dili konuşan, beyhude yere cenk eden bir çok müstakil takımlara ayrılmasıdır. Bu devirdeki Arabistan umumî bir ittihat teşebbüslerini muvaffakiyetsizliğe düşüren dafia ve cazibe kuvvetlerinin tesirile aleddevam şekil değiştiren bir çiçek dürbününe (Kaléidoscope) benzer.

Arabistan'in ecnebi bir devlet tarafından zabtolunmaması ve hüküm altına alınmaması, çöllerinin genişliğinden ve ulaştırma yollarının yokluğundan değil, belki memleketin hayatı umumiyesine hükmedecek kâfi bir otoriteye sahip merkezî bir idare teşkilinin imkânsız olmasından ileri gelmiştir.

Bu muadeleyi ne Romalılar halledebilmişlerdir, ne İranlılar ve ne Habeşler.

Öte yandan, Arabları müşterek bir ideal etrafında birleştirmek tahakkuku mümkün olmıyan bir teşebbüs gibi görünüyordu.

İşte, Hazreti Muhammed, bütün Arablara şamil unsurlara dayanan yeni bir siyasî sistem kurmakla ve yeni bir dinin bahşettiği hamleden kuvvet almak suretile bu meseleyi halle muvaffak olmuştur.

*
**

Bu büyük ıslahatın tafsilâtına girmezden önce, Arabistan'ın İslâmdan evvelki harsî, içtimaî ve dinî durumuna bir göz atalım:

İslâmdan evvelki devirde Arabistan'da şiirin parlak bir mevkii olduğu inkâr edilemez.

Manzumeler, ifade ettikleri fikirlerin büyüklüğünden ve genişliğinden ziyade lisanın güzelliği ve sadeliğile parlıyordu. O devirdeki Arabların bulundukları hars seviyesine göre, bundan başka türlü de olamazdı.

Manzumelerin ekseri nesilden nesle ağızdan intikal ettiği için, yazı yazmanın büyük bir faydası yoktu. Yalnız «*Muallâkat*» denilen bazı şaheserler, Kâbe'nin duvarına asılmak üzere, kalemle yazılmıştı.

Son derecede mahdut olan bir takım hattatlar bu işe lüzumundan ziyade kifayet ediyordu.

Arablar pek ziyade misafirperver idiler. Hürriyetlerile iftihar ederler, aşkı, cesareti, asaleti metheylerler, kendilerini diğer kavimlerin hepsinden üstün sayarlardı.

Fakat gösterdikleri mihmanperverlik insanî bir duygunun neticesi değildi, daha ziyade iştihar ve tefevvuk arzusundan neşet ediyordu. Yabancılar çadıra kabul ve himaye olunurlar ve, kendilerini misafir eden kimsenin hududunu geçer geçmez, yolda soyulurlardı.

Arablar, Hazreti İbrahim zamanında, yeri ve göğü yaratan bir tek Allah'a inanıyorlardı. Fakat bu itikat, zaman ile, bozulmuştu. Eski çağların diğer memleketlerinde olduğu gibi, Arablar, kâinatın, velevki *Kadiri Mutlak* olsun, bir tek Allah tarafından idaresi gayri mümkün olduğuna hükmettiler. Hayalleriyle — tek Allah tarafından bazı hâdiseleri sevk ve idareye memur edilen — bir çok mutavassıt ilâhlar yarattılar. Bu fikir bir putperestlik (Paganisme) doğurmuştur ki umumî mabedi (Panthéon) Yunanlıların ve Romalıların ki ile mukayese olunamazdı. Bu, biçimsiz bir mabetti.

Arablar yalnız güneşe, aya, yıldızlara değil, kayalara ve taşlara da taparlardı; şayet taş bulamazlarsa, üzerinde develerini sağmış oldukları, kumtepesi önünde yere kapanırlardı, o suretle ibadet ederlerdi.

Melekleri, Allah'ın kızları addederlerdi. Büyük adamlarını ilâhlaştırırlar ve isimlerini kabaca bir şekilde yontulmuş — taptıkları — taşlara verirlerdi. Arab, seyahate çıktığı vakit yanına dört taş alırdı. Üçü ateş yakmağa mahsus bir ocak çatmağa yarar, dördüncüsü put (idole) vazifesini görürdü. Eğer yalnız üç taşı varsa ocağı çatmakta kullandıklarından birine tapardı.

Kâbede üç yüzden fazla put vardı. Sıhhati koruyan, zürriyeti sağlıyan ve memleketi kıtlıktan muhafaza eden putlar en

mühimleri idi. Gazeblerini gidermek ve ulüvvücenablarını davet etmek için, Arablar putlara kurban keserler ve mahsullerinin bir kısmını onlara takdim ederlerdi.

Halkın büyük ekseriyeti tarafından hürmet ve takdis edilen putlardan başka her kabilenin, hattâ ailenin kendine mahsus putu vardı. Mekke'nin cenubi şarkî havalisinde dolaşan Beni Hevazin'lerin en makbul putları « *Lât* » idi, ki makamı (Taif)'di. Beni Kenane, Aldobaran dedikleri yıldızdan başka (Uzza) adlı ilâheye tapıyorlardı, ki Mekke'den bir çok gün uzakta bulunan Nahle'de bir ağaç halinde idi. Menat adlı ilâh ise Mekke'den Suriye'ye giden kervanların takip ettikleri yol üzerindeki bir kaya ile temsil olunuyordu.

Dinî vaziyete müteallik bu kısa mülâhazadan sonra, Arabistan'ın, İslâmdan evvelki ictimaî seviyesini biraz tetkik edelim:

Kadının cemiyet içindeki vaziyeti, onun kadir ve itibarını düşürecek mahiyette idi. Kadının güzelliğini terennüm eden şiirler, behimî aşkın ifadesinden başka bir şey değillerdi. Fazla olarak, kadınlara hayvanlardan daha iyi muamele edilmiyordu. Bütün iptidaî kavimlerde olduğu gibi, taadüdü zevcat (çok karı alma = Polygamie) âdeti cari idi. Bir adamın alabileceği kadınların adedi mahdud değildi. Fuhuş mutad bir sıfattı ve mümtaz alüfteler (Kayna) âmmenin hürmet ve itibarına mazhar olarak, mergub tutulurlardı. Efendiler, bir irad edinmek maksadile, esirleri fuhşa teşvik ederlerdi. Evli kadınların, çocuk getirmek için, yabancı erkeklerle münasebette bulunmaları mucaz idi. Buna «*İstibza'*» derlerdi.

Babanın veya oğullardan birinin ölümü halinde, kadın mirasçı olmazdı. Kendisi terekenin bir parçasını teşkil eder, mirasçılara intikal eder ve mirasçı onu istediği gibi kullanırdı. Babasının ölümü üzerine oğul, babasının mirası meyanında, anasından başka, kadınlara da tevarüs eder ve, gayri meşru surette yaşamak için, isterse onlarla evlenebilirdi. Talâk, o derece suiistimal edilmişti ki, bir adam karısını istedikçe boşar ve yine alabilirdi. Talâkın gerçekten müellim bir şekli vardı ki, erkeklerin karılarına bir daha yaklaşmamak ve karılarını ana

makamında tanımak için yemin etmeleriydi. Bu takdirde terkedilmiş olan kadın boşanmış olmazdı, sadece mühmel kalırdı, ki bu da kadını başka bir erkekle evlenmekten alıkordu. Bu, bir intikam almak şekli idi ki kadını cemiyetin haricinde yaşamağa mecbur kılardı.

Arablar, kızlarını diri diri gömmeği bir asalet eseri sayarlardı. İhtimal ki bu âdet, o kadar az mahsul veren bir memlekette faydasız kimseleri beslemek müşkilâtından ileri gelmişti. Bir baba kızını diri olarak gömmeğe karar verdiği vakit, onu çöle götürür, kendi elile kazdığı çukurun kenarına kor, sonra çukura iterek zavallı masumun feryatlarını, kumların altına gömmek suretile, bastırır, boğardı.

Bazan, şayet bir kız çocuğu doğacak olursa, onu diri diri gömmek müellim vazifesinin anaya ait olacağı, evlenme sırasında, kararlaştırılırdı. Bu takdirde, zavallı ana bu vahşî cinayeti, onu seyretmeğe çağırılan bir sürü kadınlar önünde irtikâp etmeğe mecbur olurdu.

İki seyyie, iki kötü âdet, içki ve fuhuş, Arabistan'da pek şayi idi. Arablar hurafelere pek ziyade itikat ederlerdi. İnsanın vücudüne giren cinlerin hastalıklara badi olduğuna inanırlardı. Bunlardan kurtulmak için efsunlar okur, tütsüler yakarlardı. Arablar, insan ruhunun, yeni doğan çocukların vücudüne giren küçük bir mahlûk olduğunu ve, insanın öldüğü zaman, bu küçük mahlûkun vücuddan çıkarak, ölünün kabri üzerinde, bir baykuş şeklinde, uçmağa başladığını zannederlerdi. Ölen kimse, eğer katledilmiş ise, baykuş içecek bir şey istiyerek bağırır ve maktulün intikamı alınmadıkça susmazmış.

Ahret hayatına inanan Arablar, kabirlerinin üzerine bir deve bağlarlar ve açlıktan ölünceye kadar onu orada bırakırlardı. Kıyamet günü, ölünün bir bineği olacağına emin bulunduğuna itikat ederlerdi.

Büyük kuraklıklar esnasında, Arablar bir ineğin kuyruğuna bir yığın ot bağlarlar bunları ateşler ve hayvanı dağlara koyuverirlerdi. Dağların yamaç ve tepesinde parlıyan ateş

şimşeğe benzer ve Arablar böyle yapmakla yağmurun çok geçmeden yağacağını umarlardı.

Arablar, fala inanırlardı. Soldan sağa uçan kuş fal-i-hayir (iyi fal) sayılırdı.

Umumiyetle, hurafata inanmak itiyadında idiler. Bu suretle itikatlarını ekseriya gülünç bir hale sokarlardı.

Mühim bir karar almak lâzım gelip gelmediğini bilmek için, fala müracaat ederlerdi. Üç ok alırlardı. Bunlardan birinin üzerinde «*Lâ*» (hayır), ikincisinin üzerinde «*Niam*» (evet) yazılıydı, üçüncüsünde hiçbir işaret yoktu. Puttan uzak muayyen bir mesafede dururlar ve okları atarlardı; en yakına düşen, takip edilecek hareket hattını gösterirdi. Üzerinde hiç bir işaret bulunmıyan ok bu atışın tekrarı gerektiğine delâlet ederdi.

Babası öldürülmüş olan, meşhur şair İmri-ül-Kays, babasının intikamını alıp almamak lâzım geldiğine dair fala müracaat etmişti. Okları atmış ve bu hareketi üç defa yapmağa mecbur olmuştu. Netice hep menfi çıkmıştı. Bu neticeden hiddetlenen Imri-ül-Kays, oklardan birini Sanem'in yüzüne atarak, bağırdı: « *Sefil ! Öldürülen kendi baban olaydı, intikamını almaktan beni menetmezdin!* »

Yukarıdanberi gördüklerimize nazaran, Arabistan'ın dinî bir reformaya müsait olduğunu iddia etmek müşküldür. Bundan başka, memlekete girmiş olan Yahudilik ve Hıristiyanlık intişar ve taammüm edememişti. «*Beş asır devam eden İncil vaizlerinden sonra, Hıristiyanlığın nüfuz ve mevkiini muhafaza edebildiği ancak bir kaç yer görebiliyoruz.*»

Yahudilik biraz daha ziyade münteşirdi. Asurîler, Yunanlılar ve Romalılar tarafından bir düziye yurdlarından kovulan Yahudiler, Arablar nezdinde sığınak bulmuşlardı. Fakat müzevvirlik ve munazare fikrini de beraber getirmişlerdi. Bu, her vakit felâketlerinin sebeplerinden biri olmuştur. Yahudiler bir çok kimseleri dinlerine ithal etmeğe muvaffak olmuşlar ve hattâ bazan, Zü-Nüvas (*) zamanında olduğu gibi, itikatlarını tamim için, cebir ve şiddete bile müracaat eylemişlerdir.

(*) Yemen hükümdarı.

Başlıca Hıristiyan kabileler Necran'da oturan Beni Hâris ile Yemame Beni Hanife kabilesi idi. Tayma'da oturan Beni Tay arasında bazı Hıristiyanlar da vardı.

Hıristiyanlık, başlıca iki sebepten dolayı, Arabistan'da yayılmağa muvaffak olamamiştir: Evvelâ, Roma İmparatorluğuna hâkim olduğunu anladıktan sonra, kudret ve nüfuzunu suiistimale ve yalnız müşrikleri (putperestleri) değil, itizale sapan Hıristiyanları bile tenkile başlamıştır. Üçüncü ve dördüncü asırlarda devam eden mücadeleler bilhassa Allah ile İsa arasındaki münasebetlere müteallik idi: Onlar ayni cevherden mi idiler? İsa, Eb'in ayni mi idi? Bu itikat sisteminde Ruh-el-Kudüs'ün mevkii ne idi? Antakya rahiplerinden biri, Palmyre melîkesi Zénobie'nin himaye ettiği Pol de Samosat İsa'yı açıktan açığa Allah'ın emrine tabi olarak gösterdiğinden bir meclis tarafından mahkûm ve nihayet idam edildi. İskenderiye rahibi Arius (280 - 296), yine bu şehrin Piskoposu Sen Atanas aleyhine — Allah'a ibadeti, zatî olarak, üstün tuttuğu için — uzun bir mücadele açtı.

Arien denilen bu mezhep, « *İsa'yı Allah'ın oğlu olarak ilân eden, onu Eb'in yani babanın zatından (Substans) doğmuş, onunla hem cevher, Eb gibi tecessüm etmiş, fakat doğmamış ebedî binaenaleyh fıtraten lâyetegayyer addeyliyen* » İznik Konsili tarafından reddedilmişti.

İmparator Konstantin'in zabıta kuvvetile himaye ettiği bu tarife rağmen, Arianisme yalnız Bizans İmparatorluğunda değil, fakat İmparatorluğun dışında barbarlar arasında bile taammüm etti.

Beşinci asrın hudutlarını zorlıyan bütün barbarlar Arien oldular. Sonra, teslis akidesi üzerine yapılan ve içtihat ihtilâfı sebebiyle adlî takibatı intaç eyliyen münakaşalar baş gösterdi.

Meryem Allah'ın anası mıdır? meselesi yeni bir mezhebin türemesine meydan verdi: Nesturîlik (Nestorianisme).

İstanbul patriği Nestor bu meseleye: «*Hayır, Meryem İsanın anasından başka bir şey değildir*» diyerek cevap verdi ve bu da, 431 de azlini intaç etti.

Arien ve Nestorien mücadeleleri, İsa'nın tecessüdü meselesile ortaya çıkan müşkilâtı henüz azaltmamıştı ki yeni bir mesele daha baş gösterdi: İsa'da (biri ilâhî, biri beşerî) iki mahiyet mi, yoksa yalnız bir mahiyet mi var? Mısır rahipleri tarafından iltizam ve müdafaa edilen ve Monofist denilen ikinci mülâhaza Ephèse (449) konsiline tevdi olundu. İmparator ikinci Teodos oraya asker gönderdi ve monofistlerin aleyhtarlarına karşı şiddetin en son derecesiyle muamele edildi. İstanbul Patriği aldığı yaralar yüzünden öldü. Bu konsile tarihte « *Efes Haydutluğu* » adı verilmiştir.

Diğer bir konsil, 541 senesinde, İsa'nın beşerî fıtratini ilâhî fıtratinin bel' olunmadığını iddia ile beraber, monofist akidenin aleyhinde bulundu. Mücadele, teolojiden zevk alan, İmparator Jüstiniyen zamanında tekrar başladı. Karısı Teodora gibi Monofist mezhebinde olan İmparator, İstanbul'a celbettiği Papa Vigile'i itaata mecbur kılmış ve müteakiben topladığı müteaddit konsillere haklı olduğunu tasdik ettirmiştir. Jüstinien öldükten sonra Monofistler tekrar alt edilmişlerdir; bununla beraber, akideleri Mısır'ın, kıpti denilen, Hıristiyan kilisesinde devam etmiş ve bu itizal neticesi, kıpti kilisesi, dinî istiklâlini muhafaza eylemiştir. Bu suretle, dahilî münazaalarla bozulmuş olan Hıristiyanlık, intişarını muvaffakiyetle temin için lâzım olan kuvveti kaybetmiştir.

Saniyen, siyasî durum, Hıristiyan dininin intişarına mani olmakta idi. Şimalde, bazı Yahudi kabileleri Hıristiyanlığın cenube doğru yayılmağa matuf gayretlerini tesirsiz bırakıyorlar ve bu veçhile sanki putperestlik için bir nevi himaye seddi teşkil ediyorlardı. Cenubta, Yemen cihetlerinde, eski zamanlardanberi oralarda yerleşmiş bir takım Yahudi kabileleri vardı ki Hıristiyanların sarfettikleri gayretlere, gerek propaganda ile ve gerek kuvvet kullanarak, karşı durmaktan asla geri kalmamışlardı.

II.

PEYGAMBERİN ECDADI (ATALARI)

Hazreti İbrahim İrak (Mezopotamya) da doğmuştur. Babası marangozdu. Tahtadan put yapıp, hemşehrilerine satarak geçiniyordu. Yaptığı işde babasına yardım eden Hazreti İbrahim, aklı başında adamların nasıl olup da bu putlara inandıklarını ve onlara harikulâde bir kudret isnat ettiklerini bir türlü aklına sığdıramıyordu. Babasına sordu. Aldığı cevap kendisini asla tatmin etmediği için, başkalarına da baş vurdu. Münakaşalar oldu. İbrahim'in babası, oğlunun, kendisini maişet vasıtasından mahrum edebilecek olan sözlerinden endişeye düştü. Bir çok vesilelerle ona dilini tutmasını tavsiye etti. Fakat İbrahim babasının sözlerine ehemmiyet vermiyerek kanaatlerini, her vasıtaya müracaatla, yaymağa devam etti. Fakat bu hususta bir muvaffakıyet elde edemedi, memleketini terk etmeğe mecbur oldu. Karısı ile birlikte Filistin'e ve oradan Mısır'a gitti. O zaman Nil vâdisinde Hiksos'lar hüküm sürüyorlardı.

Sara, güzel bir kadındı ve Hiksos hükümdarları, memlekette carî kanuna göre, evli olan kadınları da alabiliyorlardı. İbrahim, karısının elinden alınabileceğinden korkarak, onu ve Hacer namındaki cariyeyi alıp, memleketi terketmeğe karar verdi. Sara, çocuğu olmadığı için, kocasının Hacer'le evlenmesine razı oldu. Bu evlenmeden İsmail doğdu. Bu çocuk doğduktan sonra Sara cariyesini kıskandı, o da İshak adı verilen bir çocuk doğurdu. Bundan sonra Sara, cariye Hacer'le oğlunu uzaklaştırmak hususunda, kocasına ısrar etti.

İbrahim, ana ile çocuğu alıp Mekke civarına götürdü. Allah'a ibadet etmeğe mahsus bir ev olarak Kâbe'yi bina etti, ve

bir miktar yiyecek bırakarak, Sara'ya kavuşmak üzere geri döndü.

Kâbe bu zamanda mı, yoksa sonradan İbrahim'in oğlunu ziyaret etmiş olduğu bir tarihte mi inşa edilmiştir? Bu, izaha muhtaç bir meseledir. Fakat bütün müslümanlar, Kur'ana dayanarak, İbrahim'i Kâbe'nin bânisi addederler. Bundan başka gelenek de bu hususta müttefiktir.

Mekke'nin bulunduğu vâdi, bildiğimiz veçhile, bir geçitti. Fakat kafileler, kervanlar geçip gittikten sonra vâdi âdeta bomboş kalıyordu. Hacer, oğlu ile birlikte, burada yerleşmeğe karar verdi. Fakat, her şeyden önce, büyük ehemmiyeti haiz olan su meselesini halletmek lâzımdı.

İbrahim'in kendilerine bıraktığı suyu tükettikten sonra, Hacer Merve ile Safa arasında yedi defa gidip gelerek bir pınar yahut bir kuyu aradı. Hiç bir şey bulamadan dönerken, çocuğun ayağiyle açtığı bir çukurda bir miktar su görerek hayretler içinde kaldı.

Zemzem kuyusu, geleneğe göre, işte bu suretle meydana çıkmıştır. Suyun bulunması bazı kabileleri bu vâdide yerleşmeğe sevketti. İlk yerleşenler Amalika'lar — Tevratta Amalécites namile anılanlar — dır ki Cedis ve Semud kabilelerinin mensup oldukları asıldan olmak üzere, en eski arab kabilelerinden birinin bakiyesi addolunurlar.

Amalika'lara tahsis edilen ilk çağlar, Arab müelliflerini, onları Ken'an ve Filistin milletlerile bir addetmeğe sevk eylemiştir. Bu müelliflere göre, Hazreti Musa, İsrail oğullarından bir müfrezeyi Yesrib Amalikasını istisal etmek maksadile, onlar üzerine göndermiştir (Huruç XVII).

Amalika'lara, Yemen'den gelen Curhum kabilesi galebe çalarak, yerlerini aldılar. Beşinci asırda Mekke onların elinde bulunuyordu. Hacılara ve oradan geçen kervanlara karşı yaptıkları zorbalıklarla çok düşman kazandılar. Azd kabilesinin şeyhi Sa'lebe bin Amr çobanları başka yerlerde mer'alar bulunca'ya kadar, memlekelerinde oturmağa müsaade etmelerini Curhum kabilesinden istedi. Curhum'lar bu müsaadeyi vermek

istemedikleri ve Sa'lebe de, müsaade olunsun olunmasın, dilediği yerde kalacağını cevaben bildirdiği cihetle, aralarında günlerce devam eden ve nihayet Mekke'yi terk eylemeğe mecbur kalan Curhum'ların kat'î hezimetiyle sona eren büyük bir muharebe vukua gelmiştir.

İşte, bu suretledir ki Azd kabilesinin bir kolu olan Beni Huzaa memlekete hâkim oldular. Adetleri az olan ve muharebeye karışmamış bulunan İsmail oğullarına, sükûn ve huzur ile, aralarında kalmalarına izin verdiler (*)

Hicaz topraklarını kuşatan dağlar arasında, Kureyş kabilesine mensup muhtelif semiyye'ler (clan) yaşamakta idi.

Bunlar Kusay namında bir şeyhin idaresi altında olarak, Mekke'ye sahip olabildiler. Kusay, doğduğundan pek az bir zaman sonra, babasını kaybetti. Beni Uzra'ya mensup bir adam ile evlenen anası çocuğu bu adamın kabilesine götürdü.

Kusay, çocukluğunu ve gençliğinin bir kısmını Yermuk'da geçirmiştir, ve asıl ismi olan Zeyd yerine (uzaklaşmak mastarından) Kusay adı kendisine orada verilmiştir. Hakiki aslını anasından öğrenmekle, Mekke'ye gelerek, Kâbe'nin ve Haccın bütün işlerini elinde tutan Huleyl bin Hubşiya'nın kızı ile evlendi ve bu sayede mühim bir mevki kazandı. Kaynatasının ölümü üzerine Kusay onun yerine geçmeğe muvaffak oldu. Mekke'ye hâkim olduktan sonra, dağınık bir halde bulunan Kureyş semiyyelerini müttehit bir kütle halinde toplamıştır. Bu sebepten dolayı kendisine, bazı müellifler tarafından izafe edilen «*Müccemi'*» — toplayıcı — ünvanı verilmiştir.

Ölümü üzerine, vazifeleri, dört oğluna geçmiştir: Abduddar, Abd-i-Menaf, Abd-ül-Uzza, Abd-ül-Kusay. Bunlardan Abdi-Menaf, oğlu Habsun yoliyle, Nebiyyi Ziyşan Hazreti Muhammed'in doğrudan doğruya, ceddidir.

(*) Bu suretle müst'arebeler yahut temlil edilmiş Arab'lar, Hazreti İbrahimin ve, anası cihetinden damarlarında Mısır kanı taşıyan — yani bir nevi Arab, Yahudi ve Mısırlı halitası olan — oğlu İsmail'in zürriyetidirler.

İrak ve Suriye'den Yemen ve Hadramevt yaylâlarına giden kervan yolları üzerinde bulunan Mekke, büyük bir feyiz ve ikbale kavuşmuştu. Arabistan'ın her köşesinden Mekke'yi ziyarete gelenler vardı. Her sene, muayyen bir zamanda, bir panayır kurulurdu. Kervanlar yalnız türlü türlü ticaret eşyasını taşımakla kalmıyorlar, şairler de kasidelerini gelip orada okuyorlar, kahramanlar hünerlerini gösteriyorlar, musikişinaslar, muganniler, rakkaseler ve alüfteler güzelliklerini teşhir ediyorlardı. Hac zamanı sonbahar mevsimine düşüyordu.

Beşinci asra gelinceye kadar Arabistan'da hüküm süren takvim, Kamerî takvimdir. Bu devirde, Haccı güz mevsimine, yani hacılardan mürekkep kalabalığa lâzım olan yiyeceğin tedariki kolay olan mevsime tesadüf ettirmek gayesiyle, her üç yılda bir sene müddetine bir ay zammolundu. Bu suretle Kamerî - Şemsi bir takvim elde edilmişti.

Bu ıslahata rağmen, sene bir gün ve küsuru raddesinde noksan kalıyordu. O suretle ki iki asır geçince, hac zamanı, yavaş yavaş, fakat daima ileriye gitmek suretiyle, Ekim ayından Mayıs ayına geçmiş oluyordu. İslâmın zuhurunda, Hazreti Muhammed munzam ayı kaldırdı ve Kamerî takvime dönüldü.

Mekke'nin coğrafî durumundan çıkan mahallî zaruretler bir takım idarî vazifeler doğurmuştur ki, beldenin müdafaasından başka, kervanların huzur ve asayişini sağlamak ve hac mevsiminde Kâbe'yi ziyarete gelen pek çok kimsenin erzakını temin etmek bu cümledendi.

Bu vazifeler şunlardı :

1. Kâbe'nin anahtarlarını muhafaza etmek (Hicabet),
2. Su ve — hurmadan yapılma — bir nevi şarabı dağıtmak (Sikayet),
3. Hacıların yatacaklarını ve yiyeceklerini sağlamak (Rifade),
4. Umumî toplantılara reislik etmek (Nedve),
5. Tehlike anında halkı memleketin müdafaasına çağırmak üzere açılan sancağı taşımak (Liva),
6. Harp zamanında askere kumanda etmek (Kiyadet).

Kusay'ın iş başına geçmesine kadar Mekke'de, Kâbe'den başka ev yoktu. Çünkü Arablar hemen Allah'ın evi yanında yerleşmeyi mabudlara karşı hürmetsizlik sayarlardı. Her akşam, geceyi geçirmek üzere, Mekke civarına çekilirlerdi. Kureyşi'leri evlerini Kâbe civarında kurmağa ilk önce davet eden ve, bununla beraber, ziyaretçileri yedi defa Kâbe etrafında dolaşmağa mecbur kılan « *Tavaf* »'ın icrası için bir saha ve, girişi kolaylaştırmak için, her iki ev arasında bir yol bırakmağı tavsiye eyliyen Kusay olmuştur.

Kusay'ın büyük oğlu Abduddar idi. Fakat millet Abd-i-Menaf'ı ondan üstün tutarlardı. Kusay ihtiyarlayıp da işlere bakamaz hale gelmesi üzerine « *Hicabet* » yani Kâbe'nin anahtarlarını taşımak işini Abduddar'a verdi. Bundan başka, « *Sikayet* » (su ve içki dağıtma), « *Liva* » (Sancak bağlamak) ve «*Rifade*» (hacıların meskenlerini ve yiyeceklerini sağlamak) işlerini de ona devretti. Rifade için, Kureyşilerden her biri, haline göre, bir vergi verirdi.

Kureyş'i, hüküm ve idaresi altına aldıktan sonra, bu vergiyi ilk defa tarheden Kusay olmuştur.

Abduddar'dan sonra, üzerindeki işi oğulları almışlardır. Fakat halk Abd-i-Menaf oğullarını — Haşim, Abd-ı-Şems, Muttalib ve Nevfel'i — tercih ediyorlardı.

Bunlar, halkın muzaheretinden mahrum oldukları için, iktidarı ellerine almağı kararlaştırdılar; ve Mutayyebin adile bir parti kurdular. Mutayyeb, « *tib* » yani güzel koku kullanan demektir. Bunlar da güzel bir koku aldılar, Kâbe'ye girdiler. O güzel koku içine parmaklarını batırarak andlarını bozmamağa yemin ettiler.

Buna karşı, Abduddar'ın oğulları « *Hilf-ül-Ahlâf* » partisini yani andlaşmış dostlar fırkasını teşkil ettiler.

Her partinin taraftarları bulunduğu için aralarında harb çıkmak korkusu vardı. Bunun önüne geçmek için iki parti aralarında bir itilâf aktettiler. Bu itilâfa göre, Abduddar'ın oğulları Kâbe'nin anahtarlarını taşımak (Hicabet) ve toplantılara riyaset etmek (Nedve) ve sancak açmak (Liva) işlerini uhdelerinde

muhafaza ettiler. Su dağıtmak (Sikayet) ve hacıların meskeni ile yiyeceğini hazırlamak (Rifade) hakkı Abd-i-Menaf oğullarına bırakıldı.

Kusay oğulları neslinin büyüğü Haşim, bu işleri üzerine aldı. Hac mevsiminde her yerden akıp gelen hacıları beslemek ve ağırlamak ile iktifa etmedi, şehrin yerlilerine de yardım etti. Zengin adamların, Kusay tarafından konulan usul ve kaideye tevfikan yaptıkları yardıma rağmen, Haşim bu uğurda kendi servetinin büyük bir kısmını harcamıştı. Kışın Yemen'e, yazın Suriye'ye sefer eden kervanları tertip eyliyen Haşim'di. Ticaretinin inkişafı sayesinde Mekke öyle bir şöhret ve itibar kazanmıştı ki bütün Yarımadanın başkendi sayılacak hale gelmişti. Abd-i-Menaf oğullarının komşu memleketlerle yaptıkları barış ve emniyet anlaşmaları bu neticenin husulüne büyük nispette yardım etmişlerdir. Haşim de, kendisi Bizans İmparatorluğu ve Gassan Emiri ile iyi dostluk andlaşması yapmıştır. Bu andlaşmaya göre, Kureyşi'ler Bizans İmparatorluğu ve Suriye ile emniyet ve sükûn içinde ticaret yapabilmişlerdir. Abd-i-Şems ise Necaşi (Négus) ile bir ticaret muahedesi yapmıştır. Nevfel ile Muttalib İran ve Yemen ile bir muahede yapmağa muvaffak olmuşlardır.

Komşu memleketlerle yapılan bu çeşitli andlaşmalar sayesinde, Mekke daha ziyade huzur ve saadete kavuşmuş, ahalisi zenginleşmiş ve ticaret işlerinde büyük tecrübe sahibi olmuştur.

Mekke'ye karşı yaptığı hizmetler ve ihsan ve ianelerle Haşim öyle bir şöhret ve itibar kazanmıştır ki, beldenin reisi olmuştur. Bununla beraber, yeğenlerinden biri, Umeyye, Abd-i-Şems'in oğlu, ona karşı ayaklanmak istemiş ise de teşebbüsünde aslâ muvaffak olamamıştır.

Haşim, Suriye'ye yaptığı seyahatten dönüşü sırasında, Yesrib'den geçerken, bir kadının, kendi adamlarından birile konuşmakta olduğunu gördü. Bu, Hazreç kabilesinden Amr'ın kızı Selma idi. Bu kadın yüksek sınıfa mensup, zengin ve kendi işlerinin bizzat müdürü idi. Güzelliği Haşim'i teshir etti. Haşim ona evli olup olmağıdını sordu. Selma, boşanmış olduğunu ve

serbest kalmak, yani bir kimse ile evlendiği takdirde, dilerse kocasından ayrılmak hakkını muhafaza etmek istediğini söyledi. Haşim bu şartı kabul etti. Selma ile evlendi ve onunla Mekke' de yıllarca yaşadı. Yesrib'e avdet ettikten sonra Selma bir çocuk doğurdu ki adına Şeybe denildi. Bu, Haşim'in oğlu idi, anasının yanında kaldı.

Haşim bir kaç yıl sonra, bir kervanın başında şimale doğru sefer yaptığı esnada, öldü. Kardeşi Muttalib, Abd-i-Şems'den küçük olmakla beraber, onun yerine geçti. Çünkü, hiç şüphe yok, daha ehliyetli idi ve çünkü Umeyye tarafından Haşim'e karşı tertip edilen isyan, Mekke ahalisini, onun babası Abd-i-Şems aleyhine sevk etmişti. Mekke, Muttalib'in idaresi altında sulh ve sükûna kavuşmuştu.

Günün birinde, Muttalib kardeşi Haşim'in Yesrib'de yaşamakta olan oğlunu hatırlıyarak, bu şehre gitmiş ve delikanlının kabilesine dönmesine müsaade edilmesini Selma'dan istemişti. Selma, bu isteği kabul etti. Muttalib, yeğenini devesine alıp sağrısına oturtarak, Mekke'ye gitmek üzere, yola çıktı, Şehre yaklaştıkları vakit, kendilerini gören Kureyşiler delikanlıyı Muttalib'in kölesi sandılar ve ona — Muttalib'in kölesi mânasına olarak — Abd-ül-Muttalib adını verdiler. Muttalib, onlara itap ile bağırdı: « *Ne diyorsunuz? Kardeşim Haşim'in Yesrib'den getirdiğim oğluna köle mi diyorsunuz?* » Buna rağmen Şeybe daima bu lâkabla anıldı.

Muttalib, yeğenine babasından kalan malların hepsini vermek istedi; fakat delikanlının amcası Nevfel asla razı olmıyarak çocuğa aid mirasa el koydu. Delikanlı dayılarından yardım istedi. Dayıları Yesrib'den gelen seksen atlı meyanında Mekke'ye gelerek Şeybe'nin haklarını tanımağa Nevfel'i icbar ettiler.

Muttalib'in ölümünden sona, Sikayet ve Rifadeyi, yani su dağıtmak ve hacıların meskenlerini, iaşelerini sağlamak vazifelerini, Abd-ül-Muttalib diye anılan, Şeybe yapmağa başladı.

Bu zamanda, mesailerile ailenin servetine iştirak eden çocuklar en kıymetli bir sermaye addolunurlardı.

Abd-ül-Muttalib'in bir tek oğlu vardı: Hâris. Bu hal Abd-ül-Muttalib'i rahatsız etmekte idi; bundan derin bir keder duyuyordu. Mabudlar kendisine on oğul verdikleri takdirde içlerinden birini Hubal'e kurban olarak sunmağa andiçti. Arzusu yerine geldi. Günün birinde oğullarını bir araya toplıyarak adağını yerine getirmek istediğini söyledi. Hepsi bir arada Kâbe'ye gittiler. Burada, kur'a çeken adam Abd-ül-Muttalib'in oğullarından her birinin ismini bir ok üzerine yazdı ve okları, âdet üzere, attı. Kur'a en gençleri Abdullah'a isabet etti. Abdullah, Abd-ül-Muttalib'in en aziz oğlu idi. Abd-ül-Muttalib onu kolundan tutarak, boğazlamaya tahsis olunan ve İsaf ile Naile adlı putlar arasında, Zemzem kuyusuna yakın bulunan yere götürdü. Fakat Kureyşiler buna itiraz ettiler. Hubal adlı putun Abd-ül-Muttalib'i ettiği yeminden affetmesi için çare bulunması kararlaştırıldı. Yesrib kâhinlerinden birine baş vuruldu. Kadın Kureyşilere, aralarında diyetin ne şekilde olduğunu sordu. Onlar da: «*On devedir*» dediler. Kadın: «*Öyle ise*» dedi, «*yurdunuza dönünüz. İlâhınıza on deve ile bu çocuğu sununuz ve çocuğu mu, develeri mi boğazlamak lâzım? Bu ciheti anlamak için kur'a çekiniz. Kur'a çocuğa çıkarsa her defasında on deve ilâve ederek, kur'aya devam ediniz.*» Kâhine'nin dediği gibi yaptılar. Ancak on defa çekildikten sonradır ki kur'a delikanlıya müsait çıktı. Kureyşiler, bu güzel haberi vermek üzere, dua ile meşgul olan Abdu-ül-Muttalib'e koştular. Abd-ül-Muttalib yüz deve boğazlıyarak etlerini fakirlere dağıttı.

İşte, Nebiyyi Ziyşanın babası, Abdullah bu suretle ölümden kurtulmuştur.

III.

PEYGAMBERİN ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ

Abdullah, Zuhre kabilesine mensub Vehb'in kızı Emine yahut Âmine ile evlendiği zaman 24 yaşında idi. Evlendikten bir kaç gün sonra, bir kervanla birlikte Gazze'ye gitmeğe mecbur olmuştu. Dönüşte hastalandı ve Yesrib'de (Medine) öldü. Bu sebeple Muhammed öksüz doğdu.

Rivayete göre, Muhammed adı kendisine büyük babası, Ahmed adı da anası tarafından verilmiştir. Ayni kökten gelen bu iki kelime, methedilmeğe lâyık ve metholunan mânasınadır. Her ikisi de Kur'anda Peygamberi zikr için kullanılmıştır.

Hazreti Peygamberin doğduğu gün, 20 Nisan 571 tarihine tekabül ediyor, ki Arab takviminde «*Fil Yılı*» na müsadiftir. Arablar mühim hâdiseleri, muhtelif devirler için başlangıç olarak ittihaz ederlerdi. Fil yılı, İslâmın zuhurundan evvelki devrin başlangıcıdır.

Hıristiyan olan Yemen hükümdarı Ebrehe, San'a da bina ettiği büyük mabedi Arabistan'ın ruhanî ve cismanî merkezi haline koymak istemişti. Arabların ekseriyet itibariyle tevecüh ettikleri Kâbe'yi yıkmağa karar verdi. Yanına bir çok filler alarak ve büyük bir ordunun başına geçerek muharebeye girişti. Mekke'ye üç gün mesafeye kadar geldi, orada ordugâhını kurdu. Mekke'ye adamlar göndererek Mekkelilerin Kâbe'yi yıkmalarını ve şehri kendisine teslim etmelerini istedi.

O sırada Ebrehe'nin askerleri Abd-ül-Muttalib'in bazı develerini sürüp götürmüşlerdi. Abd-ül-Muttalib, develerinin kendisine geri verilmesini istemek üzere, Ebrehe'nin karargâhına gitti. Yemen hükümdarı Kâbe'nin yıkılmamasını rica için gel-

diğini zannetti. Abd-ül-Muttalib, sadece develerini istemek üzere geldiğini söyleyince, Ebrehe onun soğukkanlılığından o derece müteessir ve mütahayyır olmuştu ki develerinin hemen geri verilmelerini emretti. Abd-ül-Muttalib'e dedi ki: «*Burada, askerimin başında bulunuşumun sebebini çok iyi bilirsiniz. Kâbe, sizi develerinizden ziyade ilgilendirmiyor mu?*» Abd-ül-Muttalib, cevap olarak: «*Develer, malım olduğu için, beni ilgilendiriyor. Fakat Kâbe, Allaha aittir. Onu Allah muhafaza edecektir*» dedi.

Mekkeliler, Ebrehe'nin askerlerine dayanabilecek kuvvette olmadıklarını biliyorlardı. Bunun için şehri boşaltarak dağlara çekilmeğe karar verdiler. Abd-ül-Muttalib, Mekke'den ayrılırken, Kâbe örtülerine sarılarak, Allaha şöyle dua etti: «*Allahım, Kâbe senin evindir. Onu müdafaa edecek kuvvetimiz yoktur. Yıkılmaktan onu sen koru!*»

O esnada Yemen askerleri arasında korkunç bir çiçek salgını çıkarak onları kırıp geçirmişti. Ebrehe'nin kendisi de çiçeğe tutuldu. Kuvvetli bir kum fırtınasından sonra yağan yağmur, kuvvei maneviyeleri şiddetle sarsılmış olan Yemen askerlerinin kalbine korku ilka etti. Ebrehe dönüş emrini verdi. Kılavuzlar kaçmış oldukları için, ordu uzun müddet çölde yolunu şaşırmış, ve Sana'ya vardıkları zaman Ebrehe, hastalıktan etleri dökülmüş olarak, ölmüştür.

Bu hâdise Kâbenin gördüğü saygıyı daha çok yükseltmişti.

Hazreti Peygamberin doğduğunun yedinci günü, büyük babası Kureyş'in bütün şeyhlerini yemeğe çağırdı ve onlara, doğan çocuğa Muhammed adını verdiğini söyledi. İçlerinden biri niçin atalarından birinin ismini seçmediğini sorunca, Abd-ül-Muttalib: «*Onun gök yüzünde Hak için ve yer yüzünde halk için övülen bir kimse olmasını dilerim!*» dedi.

Arabistan'da, büyük ailelerin erkek çocuklarını, doğduklarının sekizinci günü, çöldeki bedeviler nezdinde sütninelere göndermek ve sekiz on yaşına kadar orada bırakmak âdetti. Emine evvelen oğlunu, amcalarından Ebu Leheb'in Suveybe adlı bir cariyesine verdi. Suveybe onu bir kaç gün emzirdi.

Yetmiş yaşında bir kere daha evlenmiş olan Abd-ül-Muttalib'in Hamza namında bir oğlu vardı, ki Hazreti Muhammed'le ayni yılda doğmuştu. Suveybe Hazreti Muhammed'in amcası olan Hamza'yı da emzirmişti. Bu suretle, ayni yaşta olan, amca ve yeğen — ayni zamanda — süt kardeştiler.

Bir müddet sonra, S'ad kabilesi süt anaları, yeni doğan çocukları almak üzere Mekke'ye geldiler. Çocukların akrabalarından hediyeler almak üzere bekleşiyorlardı. Hazreti Muhammed'in babası ölmüş olduğu için, süt analar onunla pek ilgilenmediler. Sonradan süt anası olacak olan Halime de diğer kadınlara uydu. Fakat Halime ötekilerden ziyade kuru ve zayıf olduğu için, zengin aileler öteki süt anaları tercih ettiler. Halime eli boş dönmektense, kocasının tavsiyesi üzerine Hazreti Muhammed'i alıp Badiye'ye götürmeğe razı oldu. Çölün saf ve temiz havası çocuğun gelişmesine yaradı. İki sene geçtikten sonra Halime, Hazreti Muhammed'i Mekke'ye, anasının yanına götürdü. Bazı müelliflere göre, çocuğa bağlı olan Halime'nin isteği üzerine, diğer bazı müelliflere göre, Mekke'de hüküm süren bulaşıcı bir hastalık sebebiyle çocuğun sıhhatini merak eden anasının arzusu üzerine, çocuk süt anasiyle birlikte Badiye'ye geri döndü, ve ancak altı yaşına girdiği vakit anasının yanına — kat'î olarak — avdet etti.

Hazreti Muhammed Mekke'ye geldiği vakit, annesi Yesrib'e hareket etmek üzere idi. Oraya gidip kocasının mezarını ziyaret etmek istiyordu. Çocuğu Yesrib'e götürerek babasının öldüğü evi ve gömüldüğü yeri gösterdi. Bu ziyaret, dayıları nezdinde bir ay kalmış olan, Hazreti Muhammed üzerinde kuvvetli bir tesir yaptı.

Dönüş esnasında, çocuk yarı yolda, Evba denilen yerde, anasını da kaybetmek musibetine uğradı. Emine'nin cariyesi Ummu Eymen, ki Yesrib yolunda onunla beraberdi, ağlamakta olan çocuğu alıp büyük babasına götürdü. Bu müellim hâdise Abd-ül-Muttalib'in Hazreti Muhammed'e karşı ötedenberi gösterdiği sevgiyi arttırdı.

Abd-ül-Muttalib'in köleleri her gün, Kâbe'nin gölgesine bir halı sererlerdi. Efendilerinin oğulları, torunları, memleketin ileri gelenleri bunun çevresinde otururlar, onun gelmesini beklerlerdi. Ona karşı o derece büyük bir hürmet ve tâzim beslerlerdi ki hiç kimse halının kenarına bile ilişmeği göze almıyordu. Yalnız Hazreti Muhammed büyük babasının yanında oturmak imtiyazına mâlikti. Abd-ül-Muttalib: «*O, benim ihtiyarlığımın hamailidir. Öyle hissediyorum ki, hiç bir Arabın varamadığı bir mertebeye yükselecektir*» diyordu.

Abd-ül-Muttalib, daha çok yaşıyamadı. Yetim çocuğu müteessir eden hüzün ve keder, zaman ile belki azalacaktı. Fakat kader başka suretle tecelli etti: Abd-ül-Muttalib, seksen yaşında olduğu halde, öldü. O zaman Hazreti Muhammed ancak sekiz yaşında idi.

Bunun üzerine, Hazreti Muhammed — amcaları arasında kendisine büyük babası tarafından vasi olmak üzere gösterilen — Ebu Talib'in himayesi altına girdi. Ebu Talib Hazreti Muhammed'in babası Abdullah'ın ana baba bir kardeşi idi.

Ailesi kalabalık olan ve Kâbe'nin vekilharçlığını tevarüs etmiş olmakla beraber, hal ve vakti pek yerinde olmıyan Ebu Talib, ailesini geçindirmek için ticaret etmeğe mecburdu.

Yeğeninin vasiliğini üzerine aldıktan pek az bir zaman sonra, Suriye'ye götüreceği bir kafileyi hazırlamakla meşgul oldu. Hazırlık bitti. Bu manzara Hazreti Muhammed'de kendisini baba ve anasından bikes bırakmış olan iki seyahatin hazin hâtırasını uyandırdı. Yeni bir ayrılış, sanki amcasını ebediyen elinden alacakmış gibi onu derin bir kedere düşürdü. Hazreti Muhammed mahzun duruyor, sesini çıkarmıyordu. Sonra, kalbinin taşmak üzere olduğunu hissederek, amcasının kolları arasına atıldı ve göz yaşlarını saklamak için başını abasının kıvrımları arasına soktu.

Bu apansız hareketten büsbütün heyecanlanan Ebu Talib dedi ki: «*Vallahi, onunla beraber gideceğiz. O benden ayrılmaz, ben de ondan ayrılmam.*» Ve Hazreti Muhammed, amcasının

bir işareti üzerine, deveye atladı, terkisine bindi. İlk çocukluk çağındanberi tattığı bedevilik hayatının verdiği itiyad, genç çocuğa, bir aydan ziyade süren seyahatin meşakkatlerine, hiç bir yorgunluk çekmeden, tahammül etmek imkânını verdi.

Havran dağının son istinat noktasını teşkil eden sarp bir tepenin şahikasında bulunan bir manastırın damında oturarak Suriye ovasına bakan, Bahira namında pek meşhur bir rahip, tâ uzakta şimale müteveccih küçük bir kafilenin üzerinde uçan muazzam bir kuş gibi, beyaz ve uzunca bir bulut gördü. Bulut, gölgesiyle o kafileyi kaplıyor ve kafile ile birlikte yürüyordu.

Kafile, manastırın alt tarafında, kurumuş bir vâdinin kenarında yetişmiş büyük bir ağacın yanında durmuş, ayni zamanda bulut da durmuş ve göklerin derinliklerine çekilerek gözden kaybolmuştu.

Bahira, ağacın dallarının, yalnız onlara dokunan bir rüzgâr tesiriyle, bükülüp güneşin şua'larından muhafaza etmek ister gibi, kafile adamlarından birinin üzerine eğildiklerini görür gibi oldu. Acele acele damdan indi, büyük bir yemek hazırlanmasını emretti ve, hepsini — genç, ihtiyar, asîl veya köle bütün kafile adamlarını — davet etmek üzere kafile nezdine bir adam yolladı. Rahibin davetine hepsi icabet ettiler.

Davetliler yemekte iken, Bahira hepsini sıra ile gözden geçirmiş ve okuduğu kitaplarda gördüğü işaretin hangisinde bulunduğunu anlamağa çalışmıştır. Umduğunu bulamıyarak hayal sukutuna uğradı: Bu işaret kafilenin hiç bir ferdine tatbik olunamıyordu. Bahira davetlilere sordu: «*Sakın, içinizden bir kimse konak yerinde kalmış olmasın?*» Cevap verdiler: «*Yalnız bir kişi kaldı, onu çok genç olduğu için bıraktık*» dediler. Bahira: «*Onu da,*» dedi, « *çağırınız; o da sizinle birlikte yemek yesin.* »

Kureyşî'lerden biri kalkıp Hazreti Muhammed'i çağırmağa gitti. Gelince, Bahira onu büyük bir dikkatle tetkike koyuldu. Davetliler yemekten kalktıkları vakit rahip Hazreti Muhammed'e yaklaşarak, onu bir kenara çekti: « *Genç,* » dedi, « *sana bir şey soracağım. Lât ve Uzza'ya yemin ederek, bana cevap verecek misin ?* »

Bahira, davetlilerin adlarına yemin ettiklerini duyduğu putlar hakkında onun ne düşündüğünü anlamak istemişti. Fakat Hazreti Muhammed: «*Bana putlara dair bir şey sorma; çünkü dünyada onlardan ziyade nefret ettiğim bir şey yoktur*» diye cevap verdi. «*Öyle ise*», dedi Bahira, «*Allah namına, bana cevap verecek misin?*»

— «*Bana sor, Allah namına sana cevap vereceğim.*»

Onun üzerine Bahira kendisini ilgilendiren bütün şeyleri, ailesini, durumunu, vakit vakit gördüğü rüyaları ve daha bir çok meseleleri sordu. Aldığı cevaplar, beklediği mukabelelere tamamile tevafuk ediyordu. Nihayet, çocuk kendisine veda edip arkasını dönünce, Ebu Talib'e yaklaşarak dedi ki: « *Sözlerime dikkat et: Kardeşinin oğlu ile hemen memleketine dön; ve ona karşı fevkalâde uyanık bulun! Bilhassa yahudilerden sakın! Eğer görürlerse ve benim şimdi öğrendiğimi öğrenecek olurlarsa, Allaha yemin ederim ki, ona fenalık ederler. Çünkü senin kardeşinin bu oğlu dünyada büyük bir rol oynamağa namzettir.*»

İlmi herkes tarafından tasdik olunan bir adamın şu tavsiyesinden mütehassis olan Ebu Talib, Suriye'deki işlerini bir an evvel bitirmeğe gayret etti ve yeğeni ile birlikte — hiç bir maniaya uğramaksızın — Mekke'ye döndü.

Kendisine bir baba gibi ihtimam ve şefkat ile bakan amcasının vesayeti altında Hazreti Muhammed büyüyor ve tam mânasile bir delikanlı sıfatını alıyordu. Son derecede utangaçtı. Kendi yaşında bulunanlar arasında en âlicenab, en güzel, hemşehrilerile münasebetlerinde en lûtufkâr, sözünde en sadık, memnu şeylerin hepsinden en uzak, dostluğunda en hakikatli (muhlis) o idi. Bu sebeple hemşehrileri ona *El-Emin* lâkabını vermişlerdi.

İslâmı neşre başlamadan evvel, yaptığı teşebbüs neticesi olarak, fakirlerin, dulların ve yetimlerin haklarını müdafaa maksadile «*Half-ül-Fudul*» denilen andlaşma meydana geldi. Mekke'lilerin çoğu, bildiğimiz veçhile, servetlerini Suriye ile yaptıkları ticarete borçlu idiler.

Kadınlar da satmak üzere, emtialarını ekseriya kafile mürettiplerine tevdi ederler ve elde edilen kârdan onlara bir hisse vermek suretile, ticaretle meşgul olurlardı.

Büyük çapta ticaret yapan Hatice namında zengin ve dul bir kadın, Hazreti Muhammed'in şöhret ve iffetini ve doğruluğunu işitti ve işlerini ona emanet etmeği düşündü. Onu çağırdı ve, ticaret için, Şam'a göndermek üzere olduğu kafilenin başına geçmesini teklif etti.Hazreti Muhammed bu teklifi kabul etti. Fakat Ebu Talib, rahip Bahira'nın sözlerini hatırlıyarak, kervan yola çıkmak üzere iken, endişeye düştü. Kervancıları ayrı ayrı bir tarafa çekerek yeğenini onlara tavsiye etti ve şayet bir şey olursa kendilerini mes'ul tutacağını söyledi. Bilhassa Hatice' nin, yeğeni ile beraber gitmekte olan kölesi Meysere'ye sıkı sıkı tenbihlerde bulundu.

Hazreti Muhammed, Suriye'ye götürdüğü emtiayı, hiç umulmadık bir kârla sattı. Dilinin tatlılığı, açık kalbliliği, doğruluğu ve hususile Allahın lûtfuna mazhar olanların yüzünde görülen parlayış, eski ressamların altından bir hale şeklinde tasvir ettikleri ve zamanımız âlimlerinin — mahiyetini teşrih etmeğe muvaffak olmaksızın — *Radiation* dedikleri parlayış herkesin alâkasını ve teveccühünü celbediyordu.

Emtia satıldıktan sonra kervan, Mekke'ye dönmek üzere, yola çıktı. Kervanın hangi yoldan döndüğünü seyretmek üzere, cariyelerile birlikte, evinin üst katına çıkmak itiyadında olan Hatice, eşya ve emtiası için değil, bunları tevdi ettiği kimse için bir endişe duymakta idi. Hazreti Muhammed, yüzünün asîlliği ve seciyesinin doğruluğu ile Hatice üzerinde derin bir tesir hasıl etmişti. Fakat onu henüz itiraf edemiyordu. İntizar günleri ona çok uzun geldi. Nihayet, kervan gelince, Hazreti Muhammed, pek dikkatli bir kâhya sıfatile, seyahatin hesabını Hatice'ye verdi ve elde ettiği parlak neticeleri anlattı.

Asîl Hatice, Hazreti Muhammed'i, evvelce ona vâdetmiş olduğu ücretin iki mislini vermek suretile, mükâfatlandırdı ve servetinin idaresini ona tevdi etmekten başka bir şey düşün-

medi. Bunun en iyi çaresi onunla evlenmekti. Hissiyatı böyle bir tasavvurdan onu vazgeçirtmekten uzaktı.

Tam 25 yaşına girmiş olan Hazreti Muhammed kırkına yaklaşan Hatice ile evlendi.

Hatice, Nebiyyi Ziyşanın ilk karısıdır. Kocasının kalbinde ona rakip olacak hiçbir kadın yaşamamıştır. O, ölünciye kadar, kocasının biricik sevgili karısı olarak kalmıştır. Yedi çocuk doğurmuştur: Bunların üçü (Kasım, Tahir, Tayyib) erkek, ve dördü (Rukayye, Ziyneb, Umm-ü-Gülsüm ve Fatıma) kızdı. Erkek çocuklar henüz pek küçükken öldüler; İslâmın zuhurunda hayatta kalan yalnız kızlardı, ki en evvel bu dini kabul edenler arasında bulunmaktadırlar.

*
**

Bir yangın neticesinde kısmen harap olan Kâbe'nin tamirile ilgili bir hâdise, Hazreti Muhammed'in doğruluğuna karşı bütün hemşehrilerinin gösterdikleri hürmet ve itibarı pek ziyade arttırdı (1).

Kâbe'nin, iri kaya parçalarından mürekkep eski temelleri üzerinde, Kureyş kabilesinin her bir şubesi, kendisine ayrılmış olan tamir işile meşgul oldu. Az bir müddet içinde duvarlar yükseldi, « *Hacer-i-esved* » 'in (Karataşın) konacağı noktaya kadar geldi.

Bu kıymetli yadigârı yerine koymak şerefi kime ait olacaktı? Bu hususta anlaşmak kolay olmadı. Her parti asilliğinin büyüklüğünü yahut şeref ve liyakatini ileri sürerek, münakaşa o dereceye varmıştı ki en feci neticelerin meydana gelmesinden

(1) İslâmdan evvelki devre ait Kâbe hakkında bazı rivayetlere dayanan malûmat şu merkezdedir :

Kâbe, üstü açık, dört duvardan ibaret, methali de zemin ile beraber idi. Sel vukuunda sular mabedin içine girer, tahribat yaparmış. Buna binaen bilâhare Kâbe'yi hatıllı duvar tarzında bina edip duvarlarını yükseltmişler, kapıyı yukarı kaldırmışlar, üzerini de kapatmışlardır. Kapı önüne tahtadan bir merdiven koyarak Kâbe'ye girilirdi. Resulü Ekrem'in gençliğinde bir kadın sanemler adına buhur yakarken bina kazaen tutuşmuş ve tekrar yapılmıştır. Hacer-i-esved'in alınıp yerine konması keyfiyeti bu tamir esnasında vuku bulmuştur.

korkuluyordu. Hased içinde yanan gruplar karşı karşıya duruyorlardı. Tehdit edici partiler, dört gün dört gece, sırf biribirlerini gözetmek maksadile, orada kaldılar. Yaşça en büyükleri olan *Ebu Umey* söz alarak, hepsine dedi ki: « *Buna son vermek lâzımdır. Size teklif ediyorum: Bu halkaya ilk girecek adamı, bizi biribirimizden ayıran ihtilâfın halli için, hakem olarak kabul edelim.*»

Bu teklif kabul olundu. İşte o sırada, tahminen otuz yaşlarında bir genç adamın kendilerine doğru ilerlemekte olduğunu gördüler ve bunun « *El-Emin* » olduğunu anladılar. Bundan daha iyi bir tesadüf olamazdı. Hepsi onu hakem olarak kabulde mutabık kaldılar ve ihtilâfın sebeplerini kendisine anlattılar.

Onlar sözlerini bitirince, Hazreti Muhammed, karşılıklı olarak ileri sürdükleri iddiaları münakaşa edecek yerde: «*Bana bir yaygı getirin, yere serin*» dedi. Yaygı gelip yere serildikten sonra, Hazreti Muhammed kara taşı eline alarak yaygının ortasına koydu; sonra: «*Her kabilenin ulusu yaygının önüne gelsin, ucunu tutsun*» deyip tutturdu; sonra, yaygının ucunu tutanlara hitap ile dedi ki: «*Şimdi, hepiniz beraber şu yaygıyı yapılmakta olan duvarın hizasına kadar kaldırınız !*»

Hepsi itaat ettiler. Yaygı «*Hacer-i-Esved = Karataş*» ın konacağı yere kadar kalkınca, Hazreti Muhammed, onu alıp bizzat yerine koydu.

Böylece, Resulü Ekrem'in tedbiri sayesinde, her türlü anlaşmazlık bertaraf oldu.

IV.

HAZRETİ MUHAMMEDİN EVLENMESİ

ve

İLK VAHİY

Hazreti Muhammed'in yüzü sevimli idi. Boyu, ortadan daha yüksek, başı büyücek idi. Alnı açıktı. Saçları ve sakalı siyahtı, ne düz, ne kıvırcıktı, ikisi ortasıydı. Kaşları bitişikti, kirpikleri uzundu. Zekâ ile parlıyan iri siyah gözleri lûtuf ve kerem ifadesile dolu ve cazibeli idi. Teni pembe beyazdı. Boynu uzun ve güzeldi. Omuzları geniş ve orta cüsseli idi. Sür'atli adımlarla yürürken öne doğru biraz eğilirdi. Yüzünün hatları derin düşünceli olduğunu gösterir, bakışları hürmet telkin ederdi.

Hazreti Muhammed'in manevî vasıfları da, tıpkı maddî görünüşü gibi, Hatice'nin kalbinde ona karşı sevgi uyandırmıştı.

Hatice onunla evlenmek istiyor, fakat ona bundan bahsetmeğe cesaret edemiyordu. Hazreti Muhammed'e gelince kervanını sevk ve idare ettiği dul kadın hoşuna gidiyor idiyse de, onunla evlenmeği hatırına getirmiyordu. Çünkü «*Tahire*» lâkabiyle anılan Hatice, hem çok zengin idi, hem de Kureyş'in — kendini almak istiyen — bir çok ileri gelenlerini reddetmişti.

Hatice, Hazreti Muhammed'e karşı duyduğu hissiyatı, kendini ona doğru çeken ve günden güne artan meylini arkadaşı Nefise'ye açtı. Nefise Hazreti Muhammed'e giderek, evlenip evlenmiyeceğini sordu. O da, böyle bir tasavvurun fiil mevkiine konması elinde olmadığı cevabını verdi. Nefise: «*O halde,*» dedi, «*tereddüde mahal yok. Faziletli, güzel, zengin olmaktan başka senin dengin olan bir kadın ile evlenmek istemez mi idin?*» Hazreti Muhammed, bunun kim ve ismi ne olduğunu öğrenmek isteyip de, Nefise Hatice deyince, hayretler içinde kaldı.

Hatice'nin amcası Amr-ibni-Esed onları evlendirdi.

Hatice'nin babasının bu evlenmeye muhalif olduğu ve ancak sarhoş edildikten sonra muvafakatinin alınabildiği hakkındaki rivayet tamamile yanlıştır: Hatice'nin babası bu tarihten çok evvel vukua gelmiş olan Füccar muharebesi esnasında ölmüştü.

Bu suretle Hazreti Muhammed'in hayatında yeni bir devre, evlilik ve babalık devresi başladı. Evlilik hayatı, vakıa, pek mes'ud bir hayat olduysa da Hazreti Muhammed çocukluğunda ana baba kaybı yüzünden yetim kalan çocuğun tattığı ıstırapların acısını evlâd acısile duyan bir baba oldu.

Rivayete göre, Resulü Ekrem, evlendiği sırada, 25 yaşında idi, karısı ondan 15 yaş büyüktü. Hatice'nin yaşı hakkındaki rivayet umumiyetle kabul ve teslim edilmiş olmakla beraber, nazarı dikkate alınmağa değer bir itiraz beyanından kendimizi alamıyoruz :

Hatice ile evlenmesinden Hazreti Muhammed'in dört kızı ve üç oğlu dünyaya geldi. Kızların en küçüğü, ilk vahiy senesinde yani evlenmeden 15 yıl sonra doğdu. Şu halde Hatice 55 veya 56 yaşında iken bir kız doğurmuş oluyor.

İşte bu hâdise, bizi Hatice'nin — kocasından yaşlı olmakla beraber — evlendiği sırada 40 yaşında bile olmadığı kanaatine götürmektedir.

Bu ilk karısından doğan çocukların en büyüğü olan Kasım doğduktan sonra Hazreti Muhammed'e *Eb-ül-Kasım* lâkabı verilmiştir. Teessüf olunur ki bu zavallı daha çocukluk çağında iken ölmüş, kardeşleri Tahir ve Tayyib de ayni suretle hayata gözlerini kapamıştır. Resulü Ekrem'in yalnız kızları İslâmiyetin zuhurunu görmüşler ve en sadık hürmetkârı olmuşlardır.

Arablar, ahlâkları ve ictimaî durumları itibarile, her türlü inzibata ve her türlü otoriteye karşı serkeş davranıyorlardı. Her nevi terakki tahakkuk edemez gibi görünüyordu. Ardı arkası kesilmez muharebeler, kabilelerin ve ailelerin biribirlerine karşı

yaptıkları merhametsizce intikam kavgaları putperestlik ve fisk ve fücur içinde bulunan memleketi kana boyamakta idi. Bu manzaranın çirkinliği karşısında teessürler duyan ve o derece büyük bir hastalığa ilâç bulamıyan Hazreti Muhammed, en ucra yerlere çekilmeği ve orada derin düşüncelere dalarak ruhuna hâkim olan bir aşk ve ibadetle vakıt geçirmeği itiyat edinmişti.

Sabahleyin, tanyeri ağarırken, şurasında burasında billûrlar parlıyan hafif bir çiğ bulutu yeri kaplardı. Bu bulut doğan güneşin ilk şualarile kayboluyor ve kıymetli taşlar âdi çakıllara dönüyordu. Güneş, semti re'se geldiği vakit, yeryüzü mecalsız ve hareketsiz gibi oluyordu. Sonra, batarken de dünyaya veda edişinin hüzünlerini ilham için, bol bol altın huzmeler saçıyordu. Nihayet gökte — ay, gümüş dalgalarile ortalığa hâkim olmadığı zamanlar — binlerce ve binlerce yıldızlar peyda oluyordu.

Fırtınalı zamanlarda çöl, seller kusan kara bulutların hücumu ile bir takım korkunç kum hortumları hasıl ediyordu.

Çöle çekilmek, Hazreti Muhammed için en büyük bir mürebbi olmuştur; kalbini her türlü maddî meşgalelerden temizlemiştir. Bu sebepten dolayıdır ki ona *Safa-us-Safa* unvanı verilmiştir.

İşte, lâyetenahiyet ile olan bu tam visal halinde iken, Hazreti Muhammed, Allah'ın elile yazılmış olan tabiat kitabını okumağa çalışıyordu. İnsanların mukadderatına hâkim olan kuvvet, yaratmış olduğu eşyanın ağzından ona hitabeder gibi idi.

Hazreti Muhammed'in, zengin ve işlerini bizzat idare etmeğe alışkın bir kadın ile evlenmesi, kendisine düşüncelerile tek başına kaldığı zamanlar çölün tenhalığına sığınmak imkânını vermiştir.

Bazı müsteşrikler, Hazreti Muhammed'in ileride meydana koyacağı eseri tertip etmek ve teferrüatını hazırlamak için bu inzivadan faydalandığı nazariyesini ileri sürmüşlerdir. Hattâ içlerinden bazıları Kur'anı bile baştan başa orada telif ettiğini telmih eyliyecek dereceye varmışlardır. Öyle görünüyor ki

İslâmın bu mukaddes kitabında evvelden düşünülmüş bir plân (bir tertip) mevcut olmadığını, sûrelerden her birinin, yirmi yılı aşkın bir müddet içinde, vuku bulan ve evvelden keşfi mümkün olmıyan hâdiselere taallûk ettiğini nazarı dikkate almamışlardır.

Hazreti Muhammed inzivasında düşünüyor, fakat bir şeye asla karar veremiyordu. Bundan başka, hal ve vaziyetinden müteheyyiç ve müteessir olan ve memleketin içine battığı sosyal durumu ıslah etmek lüzumunu düşünen iyi niyet sahipleri çoktu. Fakat, büyük ıslahatçıların gayretini tazelendiren mukaddes alevden mahrum oldukları için, tahakkuk edemiyecek zannettikleri, bir işe girişmek kudretini kendilerinde bulamıyorlardı.

İçlerinden, Kâbe'nin duvarına dayanarak: « *Allahım, sana ibadetin sence en makbul şekli ne olduğunu bilseydim, sana öylece ibadet ederdim. Ne çare ki bilmiyorum.*» diye bağıran Amr-ibni-Zeyd gibi bazıları ecdatlarının dinini terketmeğe razı olmuşlar; fakat, İncilin bazı parçalarını arabçaya çeviren Varaka bin Nevfel ve Bizans'a kaçmış olan Huveyris-ibni-Osman gibi bazıları Hıristiyan, nihayet bir takımları da Yahudi dinine girmişlerdir.

Memleketin aydınları arasında ataları Hazreti İbrahim'in, asırlardanberi uğradığı kaba tahriflerden temizlenmiş tevhit dinine (Monothéisme) girmek istiyenler çoktu. Bu dinin adı *Hanif*'dir. İşte bu devrededir ki, Hazreti Muhammed'e ilk vahiy nazil olmuştur.

Bu vak'aya müteallik tafsilâta girişmezden önce, ne gibi bir ruhî halette bulunduğunu Resûlü Ekrem'in ağzından dinlemek faydalıdır: «*İlk vahye tekaddüm eden on ay zarfında,*» diyor, «*uykum, şafak ışıklarını andıran bir takım aydınlıklarla geçti; evlerden uzaklaştığım zaman, bana Ya Muhammed! diye hitap eden bir takım sesler duyardım. Döner, arkama — önce sağa, sonra sola — bakardım; lâkin çalı çırpıdan ve taşlardan başka bir şey görmezdim. O zaman kendimi dehşetli bir sıkıntı içinde hissederdim. Büyücülerden ve falcılardan nefret ederdim,*

haberim olmaksızın arzum hilâfına onlardan biri olurum diye korkardım. Cansız eşyadan çıkıyor gibi görünen bu sesler acaba orada saklanan cinlerden, göklere ait işler hakkında büyücülerle falcılara haberler veren ve töhmetli san'atlarını yapmaları için onlara yardım eden cinlerden gelmiyor muydu ?»

Mekke'den takriben 5 kilometre mesafede ve Arafat yolunun sol tarafında bulunan Cebeli-Nur = Nur Dağı'nın kırmızı granitten bir duvarında Hıyra mağarası vardır. Hazreti Muhammed, her sene bir ay müddetle çekilip, gece ve gündüz tamamile inziva halinde kalmak için, bu mağarayı seçmişti. Yanına bir miktar azık alırdı. Bu erzak bitince bir miktar daha tedarikine mecbur olurdu; fakat bu tedarikini görür görmez hemen mağaraya dönerdi. Çünkü derin düşüncelerine ara vermek onu sıkıntıya düşürürdü.

611 Milâdî senesi Raman ayında idi. Bir kaç gün sonra, Hazreti Muhammed kırkına basacaktı. Tarihin seyrini değiştiren ve âlemde görülen en büyük ictimaî tahavvülün vukuunu haber veren hâdise, Ramazan ayının *«tek rakkamlı son üç gününün birinde»* vâki olmuştu.

Hazreti Muhammed keyfiyeti şu suretle anlatıyor: *«Hıyra mağarasında uyuyorken Cebrail bana göründü. Gözümün önüne, üzerinde bir takım harfler yazılmış bir atlas sererek «Oku!» dedi. Cevap verdim: « Okuyuculardan değilim. » Bunun üzerine vücudümü bu atlasın kıvrımları arasına alarak o kadar şiddetle sıktı ki nefesim kesildi ve öleceğim sandım.»*

«Sonra, beni koyuvererek, tekrarladı: «Oku!» Yine «Okuyuculardan değilim!» cevabını verdim. Tekrar sıktı. Bu defa göğsümden son nefesim çıkacak sandım.

« Nihayet kuşağını gevşetti ve, üçüncü defa olarak, tekrarladı: «Oku!» Üçüncü defa sıkıştırır korkusu ile «Ne okuyayım?» diye sordum *«çünkü bu defa artık tahammülüm kalmıyacaktı».*

«O zaman Cebrail dedi ki: «Oku! Allahın ismile başlıyarak oku! O öyle bir Allah'tır ki yaratmak yalnız ona yaraşır. İnsanı uyuşmuş bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Senin Tanrın Keremde her kerimden üstündür. Kalem ile yazı yazmağı öğretti,

insana bilmediğini öğretti. » (S. 94, Â : 1 - 5). *Bu sözleri ben de müteakiben söyledim, Cebrail kayboldu. Birdenbire uyanıp fırladım. Bütün bir kitabın kalbime nakşedilmek üzere olduğu hissini duydum.* »

«*Kendime gelmek maksadile mağaradan çıktım, yolun ortasına geldiğim vakit bir ses duydum : «Ya Muhammed, sen Allah'ın Resûlüsün, ben de Cebrail'im!* »

Hazreti Muhammed, korkunç bir sıkıntı içinde evine koştu. Kapıdan içeri girer girmez Hatice'ye bakarak : « *Beni örtün! Beni örtün!*» diye bağırdı.

Etrafını aldılar ve heyecanı sükûn buluncıya kadar örtüler altında bıraktılar. Sonra Hatice, müteheyyiç, sordu: «*Ya Eb-ul-Kasım, Allah için söyle, nerede idin, sana ne oldu ?*»

Resûlü Ekrem, başından geçeni ona anlattı ve, «*Ah !*» dedi, « *Ölüyorum zannettim!* » Gördüğü şeylerin mahiyetini düşünerek onları korkunç buluyordu.

Hatice bu düşüncesini bertaraf etti: « *Olamaz,* » dedi. « *şüphe yok ki Allah sana fenalık etmek istememiştir. Çünkü sen ailene karşı çok iyisin, zayıflara karşı merhametli, fakirlere karşı âlicenabsın, zulme uğrıyanların hepsine yardım etmeği seversin. Bana getirdiğin haber, iyi bir haberdir. Hatice'nin kalbini elinde tutan Zatı Kibriya namına yemin ederim ki o müjdeyi ben bekliyordum. Hiç şüphe yok, sen kavmimizin peygamberi olacaksın.*»

Hatice kocasının en büyük inayete mazhar olduğuna kaniydi. Keyfiyetten haberdar etmek üzere amcası oğlu Varaka bin Nevfel'e koştu.

Hırıstiyan dinini — bildiğimiz veçhile — kabul etmiş olan Varaka, Mekke'de mukaddes kitapları en iyi bilen bir adamdı ve, tıpkı Suriye rahipleri gibi, Arab diyarında doğacak bir Peygamberin zuhrunu beklemekte idi. Hatice'nin söylediklerini dinledikten sonra, gözlerinden hasret yaşları aktığı halde, « *Kuddus! Kuddus!* » diye bağırdı, « *Ya Hatice dediğin doğru ise, kocanı ziyarete gelen, Peygamberimiz Musa'yı ziyaret eden Melektir. Mu-*

hammed, milletimizin peygamberi olacaktır. Buna şüphen olmasın. Söylediklerimi ona da söyle, tâ ki o da müsterih ve emin olsun.»

Hazreti Muhammed, her inzivayı müteakip yaptığı gibi, bu hâdiseden sonra Kâbe'yi tavaf ederken, Varaka, yaşı çok ilerlemiş olmasına ve çok okumaktan gözlerine körlük tari olmuş bulunmasına rağmen, başına geleni doğrudan doğruya ağzından dinlemek üzere, Hazreti Muhammed'in yanına gitti. Ayni şeyleri söyledikten sonra dedi ki: «*Ah, hemşehrilerin seni bu memleketten çıkarırlarken hayatta bulunmağı ne kadar arzu ederdim!*» Resûlü Ekrem haykırdı: «*Ne demek, beni yurdumdan çıkaracaklar mı?* » — « *Evet* », dedi Varaka bin Nevfel, « *seni sürecekler. Çünkü, hiç kimse yoktur ki en şiddetli takibata uğramaksızın senin yaptığını yapsın. Ah, Allah o güne kadar ömrümü uzatırsa sana bütün kuvvetimle yardım ederim.*»

Hazreti Muhammed'in bütün şek ve şüpheleri zail oldu. Bir şimşek gibi parlıyan vahiy şuur altı bütün emelleri canlandırmış ve on beş yıldır devam eden derin tefekkürat ile ruhunda toplanmış olan bütün gizli kuvvetleri heyecana getirmiştir.

V.

İLK MÜSLÜMANLAR

Bir gün Ali, Hazreti Muhammed'le Hatice'yi, bir tarafa çekilmiş, ibadetle meşgul olduklarını görünce, önlerinde takdis edecek hiç bir madde bulunmamasından hayretler içinde kalmış ve Resulü Ekrem'e sormuştu: « *Şimdi hangi mezhep üzere ibadet ediyordunuz?* » Resûlü Ekrem cevap verdi: « *Allahın seçtiği ve beni peygamber olarak gönderdiği din üzere ibadet ediyorduk; ya Ali, seni de bu dine davet ediyorum. Seni de bir olan ve şeriki bulunmıyan Allah'a tapmağa ve putları inkâr etmeğe çağırıyorum.*» Bu sözlerden sonra Hazreti Muhammed, kendisine vahiy olunan muhtelif bazı âyetleri okumağa başladı :

> « *Di. o, Allah tek birdir. Allah, eksiksiz hamd'dir. Doğurmadı ve doğurulmadı. Ona bir küfuv da olmadı. Ondan başka Allah yoktur. O, görünen ve görünmiyen şeyleri bilir. Rahman ve Rahimdir. Hay ve Kayyumdur, Muhyi ve Mümittir. Ölüden diri ve ölüyü diriden yaratır. Şark ve garbe hâkim olan O'dur. Hangi tarafa baksan Allah'ı görürsün. Büyüklüğü ile dünyayı kaplar, her şeyi bilir. Her şey O'nda nihayet bulur. İşte, Allah budur. Rabulâlemindir. O'ndan gayri münacat ettiğiniz mabudlar hurma çekirdeğinin zarına bile mâlik değillerdir.* »

Ali cevap olarak; « *Bugüne kadar öyle sözler duymadım, bir kere babam Ebu Talib'e danışayım* » dedi. Resûlü Ekrem, risaletinin umuma ilânı günü gelmezden evvel şayi olmasından

korkarak, Ali'ye: « *Bir şey yapma; eğer İslâm'ı kabul edersen gizli tutacaksın*» diye ihtar etti.

Ali, işittiklerinden mütehayyir, gecesini huzursuzluk içinde geçirdi. Gün doğar doğmaz Resûlü Ekremin yanına koştu ve bütün kalbile İslâmı kabul etti.

Bir gün Resulü Ekrem ile Ali, (Nahlet-ul-Muhal) denilen yerde ibadet ederlerken Ebu Talib onları görmüş ve Resûlü Ekrem'e sormuştu: « *Ey kardeşimin oğlu, dualarında meneklerine riayet ettiğin bu din nedir?* » — « *Allah'ın, meleklerinin ve peygamberlerinin dinidir; atamız Hazreti İbrahim'in dinidir. Allah bunu insanlara tebliğ için beni gönderdi. Sen akrabamın en yakınısın, seni selâmet yoluna girmeğe davet ederim.*» — «*Ben atalarımın dinini ve ananelerini bırakamam,*» dedi Ebu Talib, «*Bununla beraber, seni o kadar samimî biliyorum ki söylediklerinin hakikat olduğuna inanıyorum. Vazifeni yapmakta devam et, korkma. Ben yaşadıkça sana hiç bir fenalık gelmiyecektir.* » Sonra oğluna dönerek: « *Muhammed'in dediğine inanabilirsin,* » dedi, « *tam bir itaatla onu takip et, çünkü o seni ancak hayır ve selâmet yoluna götürecektir.*»

Ali'den sonra, Müslümanlığı kabul eden, Peygamberin azadlısı Zeyd'dir.

Ondan sonra Mekke'nin en meşhur adamlarından biri geliyor: Ebu Kıhafe'nin, sonraları Ebu Bekir adını alan ve o ad ile şöhret bulan, Abdul-Kâ'be namındaki oğlu. Bir gün Hakîm-ibni-Hızam'ın yanında iken, bir cariyesi gelip ona dedi ki: « *Teyzen Hatice kocasının Hâlik Taâlâ tarafından gönderilmiş, Musa gibi, bir peygamber olduğunu iddia ediyor.* » Bu sözler üzerine, Hazreti Muhammed'in samimiyetine mutlak surette inanan ve Varaka'nın verdiği haberleri duymuş olan Ebu Bekir, heyecan içinde, birdenbire ayağa kalktı, ve meseleyi sormak üzere, Resulü Ekrem'in yanına koştu. Vahiy'in tafsilâtını Nebiyyi Ziyşanın ağzından işitir işitmez şevk ve heyecana gelerek: «*Babam, anam ve hakikati seven dostlarım adına yemin ederim ki, bana söylediklerine inandım ve şahadet ederim ki Allah'tan başka mabud yoktur, sen de onun resûlüsün!* » diye bağırdı.

Bu ihtida Hazreti Muhammed'i çok sevindirdi. Ebu Bekir, Mekke'de mühim bir mevki sahibi idi. Zengin, malûmatlı, sözlerinde sadık, muamelelerinde yumuşak ve mültefitti. Hemşehrileri, katil işlerinde ve diyet miktarını tayinde kendisini hakem intihap ederlerdi.

Derin bir imân sahibi olan Ebu Bekir, bundan sonra, hep dostlarını — onları İslâm dinine davet eden — Peygamberin yanına götürmeğe gayret etti.

Kureyş'in en maruf adamlarından Osman ibni Affan, Abdurrahman ibni Avf, Talha ibni Ubeydullah, Sa'd ibni Ebi Vakkas, Zubeyr-ibni-Avvam, Erkam... Bu suretle, İslâm dinine girmek üzere, Peygamber'in yanrna gelmişlerdi. İhtida edenlerin şahısları itibarile çok mühim olan bu ihtidaların yanında İslâm dinini kabul eden diğer bir çok kimseler de vardı.

İlk zamanlarda, İslâmı yayma keyfiyeti alenî olarak yapılmadığı için, Müslümanların miktarı azdı. Bundan başka vahiy birdenbire kesilmişti. Hazreti Muhammed, artık Cenabı Hak'kın inayetine mazhar olamadığından, şüpheye düşmeğe ve meyus olmağa başlıyordu. Her zamandan ziyade inzivaya çekilerek, zamanını uzlet halinde geçiriyor ve irşad vazifesini yapmak hususunda yardım etmesi için Allah'a yalvarıyordu. Nihayet, işin açığa vurulmasını emreden « Vahiy » nazil oldu :

> « *Sen (Ya Muhammed) sana ne emrolunuyorsa onu apaçık bildir. Müşriklere aldırma. Biz, Allah ile beraber başka bir mabud tanıyan müstehzilere elveririz, haklarından geliriz. Yakında âkibetlerini göreceklerdir.* » (S: XV, A: 93 - 94).

> « *Sen (Ya Muhammed) en yakın hısımlarını inzar et, sana tabi müminlere kanadını alçak tut, onlara karşı yumuşak davran, lûtuf ile muamele et. Kavim ve kabilen sana karşı gelirlerse « Ben sizin işlediklerinizden varesteyim » dersin, ve yegâne galip olan, bağışlıyan Tanrıya dayan* ».
>
> (S: XVI, A: 214-217).

Peygamber, Allah'ın emrine uyarak, dinini açıktan açığa neşre başladı. Evvelâ Haşimiîleri, en yakın akrabalarını bir ziyafete çağırarak, onlara putperestliği bırakmalarını teklif etti. Amcası Ebu Leheb, sözünü tamamlamağa meydan bırakmadan gitti ve dâvetlileri kalkıp gitmeğe teşvik etti. Onlar da gittiler.

Hazreti Muhammed, bu ilk muvaffakıyetsizlikten hiç fütur getirmiyerek, onları bir kere daha çağırdı ve şu sözleri söyledi: «*İçinizde bir kimsenin benim size getirdiğimden daha iyisini getirmiş olduğunu bilmiyorum. Size dünya ve âhiret saadetini getirdim. Rabbım sizi İslâm dinine sülûk ettirmemi, onu kendi dininiz olarak kabule davet etmemi emreyledi. İçinizde kim bana yardım ederse o benim kardeşim olacak.*» Bu sözler üzerine davetliler ondan tekrar yüz çevirdiler ve kalkıp gitmek istediler. Fakat, çocuk sayılacak çağda bir delikanlı olan Ali bağırdı: « *Ey Allah'ın Peygamberi, ben sana yardım ederim ve seni düşmanlarına karşı müdafaa eylerim!* » Haşimîler, Ali'ye ve babası Ebu Talib'e bakarak, bıyık altından güldüler; Hazreti Muhammed ile de alay ettiler.

Başka bir gün, Peygamber Mekke'nin ileri gelenlerile ahalisini Safa'ya çağırdı. Tepeye çıkarak, bağırmağa başladı. Sesini duyanlar etrafına koşuştular. Hazreti Muhammed onlara sordu: «*Şu dağın ardında atlılar saklıdır dersem bana inanır mısınız?*»

— « *Evet* » dediler, « *ağzından hiç bir vakit yalan çıkmadığı için, sana inanırız.*»

— « *O halde, size ihtar ediyorum ki, Allah'a inanmazsanız azaba uğrayacaksınız. Ey Abd-ül-Muttalib'in, Abd-i-Menaf'ın, Zuhre'nin Tiym'in, Mahzum'un Esed'in oğulları! Allah bana tuttuğunuz yolun fena bir yol olduğunu size ihtar etmemi emreyledi. Siz, Allah'tan başka tapacak yok demedikçe, sizin için bu dünyada ve gerek ahirette selâmet yoktur.*»

Peygamber bu sözleri henüz söylemişti, ki Ebu Leheb bağırmağa başladı: *Bütün gün her yaptığın bozulsun, her tuttuğun boşa gitsin! Bu saçma lâkırdıları söylemek için mi bizi buraya çağırdın ?*

Peygamberin sözlerine hemşehrilerinin çoğu lâkayt kalmadılar. Tâ kalblerinin içinde ona karşı bir meyil duyuyorlardı. Fakat asırlardanberi carî olan eski bir geleneği kırmak için lâzım gelen cesaretten de mahrumdular. Kureyş kabilesinin ileri gelenleri beldeyi kendi başlarına idare ile elde ettikleri menfaatleri bırakmak istemiyorlardı. Ebu Leheb'in, Ebu Sufya'nın, Ebu Cehl'in takındıkları hal ve tavrın sebebini işte burada aramak lâzımgelir. Mekke'nin ileri gelenlerinin çoğu İslâm aleyhinde idiler. Hazreti Muhammed'in bir meczup olduğunu ve sihir yaptığını iddia ediyorlardı. Safvet ve letafetine o zamana kadar asla erişemedikleri ve hiç bir vakit sıhhat ve belâgatinin üstüne çıkamadıkları bir dil ile okuduğu âyetlerin güzelliği karşısında, en mutedil düşmanları, ona şair ve hayaletler gören (visionnaire) diyorlardı. Diğer bazı düşmanları da, hakikaten Peygamber ise, Musa ve İsa gibi, mucizeler göstermesini, çölde dereler akıtmasını, ölüleri diriltmesini, dağlara yer değiştirtmesini... söylüyorlardı. Hazreti Muhammed, onlara kendileri gibi fanî bir adam olduğunu, yegâne vazifesi doğru yolu göstermekten ibaret bulunduğunu söylüyor ve şu âyeti okuyordu:

> « *Ya Muhammed, de ki, ben kendi nefsim hesabına bir fayda veya zarara hâkim değilim. Ancak Allah ne dilerse o olur. Gaybı bilseydim hayrın çoğalmasını isterdim ve bana da bir fenalık gelmezdi. Ben yalnız bir nezirim (ve inzar eden, ihtar eden, dalâletin akibetinden korunan bir peygamberim).* » (S: VII, A : 188).

Müslümanlar arasında zayıf ve kuvvetsiz olanlara kötü muamele etmekten zevk alan, Peygamber'e söven onunla alay eden Ebu Cehil, bir gün ona el kaldırmak ve onu tehdit etmek derecesine kadar cür'et gösterdi. Hazreti Muhammed'in amcası ve süt kardeşi Hamza'nın cariyelerinden biri bu vak'ayı görüp efendisine haber verdi. Kuvvet ve cesaretile meşhur olan Hamza, muttali olduğu hâdiseden son derece kızarak, Kâbe'ye gitti. Ebu Cehil ile arkadaşlarından bazıları, Müslümanlara karşı ye-

ni hile ve desiseler tertip etmek üzere orada toplanmışlardı. Hamza, Ebu Cehil'i yaptığı alçakça hareketten dolayı azarladıktan sonra, bizzat İslâmı kabul ettiğini söyledi.

Müslümanların maruz bulundukları eziyetler, âyinlerini açıkça yapmaktan onları menediyordu. Erkam, zengin ve asîl Mahzum oğullarının bu genç evlâdı, pek genç iken, İslâmı kabul etmişti. Mahzum oğulları Hazreti Muhammed'in açıktan açığa düşmanı oldukları halde, Erkam evini İslâm cemaatının toplanması için, Peygamberin emrine bırakmıştı. Hazreti Muhammed İslâm dinini yaymak ve ibadet etmek için bu evi emin bir melce' yapmıştı.

İşte, sonraları Arab İmparatorluğunun hakikî müessisi olacak olan Ömer-ibnil-Hattab, İslâmiyetin ilk intişar devresinin bu en mühim siması, bu sırada ihtida etmişti. Mümeyyiz vasfı, faaliyet ve iradetten ibaret olan Ömer, bilâhara bütün bilgisi ve bütün kuvvetile destekliyeceği dâvanın düşmanı olarak meydana çıkmıştı. Fakat, İslâmın, teessüs etmiş olan rejimi altüst edeceğini ve asırlardanberi devam eden geleneği yıkacağını anlayınca tehlikeli addettiği bir propagandayı, daha menbaında iken, söndürmeğe karar vermişti.

Muhammed'i öldüreceğini ilân etti.

Erkam'ın evinde bulunduklarını haber aldı ve Peygamberin hangi saatte orada bulunduğunu araştırdı. Silâhlanarak yola çıktı. Yolda, maksadını fiile çıkarmağa tevessül ettiğinden şüpheye düşen bir müslümana tesadüf etti. O, Ömer'i fikrinden caydırmak için şu sözleri söyledi: « *Sen Muhammed'i öldürmeden önce kendi evini yola koy. Sen bilmiyor musun ki kızkardeşin Fatıma ile kocası Said müslüman olmuşlardır?* » Ömer, bu sözler üzerine, hiddetli hiddetli geri dönerek, kızkardeşinin evine doğru yürüdü. Bu sırada, Hubab namında bir müslüman Said ile Fatime'ye Kur'andan bazı âyetler okuyup izah eylemekte idi. Ömer girince okudukları sahifeleri gizlediler, Hubab da bir köşeye çekildi. Ömer, içeri girer girmez, kızkardeşile eniştesini, atalarının dinini terkettiklerinden dolayı, muahazeye başladı. Ve hiddetini yenemediğinden Said'in üzerine atıldı. Kocasını

korumak üzere araya giren Fatime de bir kaç sille yedi, yaralandı ve kanlar akmağa başladı. O zaman Fatime gazablanarak bağırdı: « *Evet, müslüman olduk ve müslüman kalacağız. Ne yapacaksan yap!*» Bu cesurane cevap ve kızkardeşinin yüzünden akan kanlar Ömer'i müteessir etti. Şaşırmış olan Ömer düşünmeğe koyuldu: Sonra gizledikleri sahifeleri kendisine vermelerini istedi. Allah'ın kelâmına hakaret eder korkusile Fatime Ömerin emrine itaat etmedi; Ömer, hiç bir şey yapmıyacağını temin ettikten sonra verdi. O sahifeler (Taha) sûresinin ilk âyetlerini ihtiva ediyordu. Ömer okumağa başladı:

> « *Esirgeyen, bağışlıyan Tanrı adile. Biz sana Kur'anı sıkıntı çekmek için inzal etmedik. Ancak onu kalbinde korku olana öğüt olmak üzere indirdik.. O, yeri, yüce gökleri yaratan zat tarafından indirilmiştir. O, esirgeyen zattır ki Arş üzere lâyıkı veçhile müstevî olmuştur. Göklerde ve yerde, ikisinin arasında ve nemli toprak altında ne varsa O'nundur. Sözü açıkça söyliyesin de O, gizli sözünü, belki daha saklısını bilir. Allah ki O'ndan başka tapacak yoktur; O'nun güzel adları vardır.* » (S: XX, A: 1 - 8).

Bunun üzerine Ömer düşünceye daldı ve İslâma karşı gösterdiği husumetin ne kadar temelsiz olduğunu anladı. Yaptıklarından büsbütün pişman ve mahzun oldu. O zamana kadar bir köşeye büzülmüş olan Hubab, Ömere yaklaşarak, İslâmın başlıca rükünlerini ve esaslarını izah etmeğe başladı. Okuduklarile Hubab'ın sözleri Ömer'in kalbinde iymân şulesini alevlendirdiler.

Kızkardeşinin evinden ayrılınca, Ömer, doğru Rakım'ın yanına gitti. Hazreti Muhammed, kırk kadar müslümanla birlikte, orada idiler. Ömer kapıyı çaldı. Pencereden bakınca müslümanlar gördüler ki Ömer kılıcını boynuna asmış; ve zannettiler ki evelce yapmağı tasmim ettiği katil fiilini icra için gelmiş. Onun

için kapıyı açmak istemediler. Hazreti Muhammed kapıyı açmalarını emretti. Ömer Peygambere doğru yürüdü ve, başka bir şey söylemeden: « *Ya Resulullah! Allah'a ve Peygamberine iymân ediyorum!*» dedi.

Hiç beklenmiyen ve âdeta bir mucize olan bu ihtida bütün müslümanlar tarafından « *Allahü Ekber! Allahü Ekber!* » sayhalarile karşılandı!

VI

MÜSLÜMANLARA EDİLEN EZİYETLER

Peygamber, putperestleri ayıplıyarak ve hattâ Allah'ın cezasiyle korkutarak İslâm dinine davetle iktifa ettiği müddetçe, düşmanları omuz silkiyorlar yahut onunla istihza ediyorlardı. Fakat odun yahut taştan yapılmış, dilsiz, sağır ve kör putlarile eğlenmeğe başlayınca gayz ve tehevvürleri son dereceye vardı. Çünkü Resulü Ekrem, bu tarzda konuşmakla onların yalnız akidelerini tahkir etmiş olmıyor, belki menfaatlerini de haleldar ediyordu. Çünkü bu putlar Mekke'nin ileri gelenlerinin ellerinde bir gelir kaynağı ve hurafeperest halka karşı bir tahakküm vasıtası idi.

Ailesi efradı arasında, İslâm dinine girmiş olmamakla beraber, Kureyş'in rezaletlerine rağmen, Hazreti Muhammed'i himayeye devam eden yegâne adam, amcası Ebu Talib idi. Ebu Süfyan ve Ebu Cehil ile Kureyş'in diğer bir çok büyüklerinden mürekkep bir hey'et, Ebu Talib'e giderek, Hazreti Muhammed'i himayeden vazgeçmesini teklif ettiler: « *Sana karşı,* » dediler, « *yaşına, asaletine ve mevkiine binaen, en büyük hürmeti besleriz. Kardeşinin oğlundan bizi kurtarmanı evvelce de rica etmiştik, onu yapmadın. Şimdi, itikadımıza ve geleneklerimize karşı yaptığı tecavüz ve tahkirlere bundan sonra tahammül edemeyiz. Onu himayeden vazgeç. Bizi, ona lâyık olduğu muameleyi yapmakta serbest bırak. Ricamızı reddedersen seni de düşman sayacağız ve ona karşı açtığımız ve iki taraftan biri mahvoluncaya kadar devam edeceğimiz harbi sana karşı da açacağız.* »

Bu sözler, Ebu Talib'i şaşırtmıştı. Kabilesi nezdindeki itibarını kaybedeceğinden korkmakla beraber, yeğenini bırakmağa karar veremiyordu. Bu perişan vaziyette iken Hazreti Muhammed'i bulduraraK, ona : « *Ey kardeşimin oğlu,* » dedi, « *hemşehrilerimiz bana tekrar geldiler ve ağır sözler söylediler. Düşün, bana acı, kendine acı. Beni tahammül edemiyeceğim şey'e düçar etme.* »

Resulü Ekrem, Ebu Talib'in bu sözlerle kendisini terketmek mecburiyetinde bulunduğuna ima eylemek istediğini düşünerek: «*Amcam,* » dedi, « *Allah'ın bana tevdi ettiği vazifeyi yapmaktan beni hiç bir şey menedemez.* » Sonra, gözleri yaşararak, oradan uzaklaştı.

Ebu Talib, müteessir, onu hemen çağırdı ve derin bir sevgi ile dedi ki : « *Ey kardeşimin oğlu, git, ne istersen yap. Allah'a yemin ederim ki seni hiç bir vakit terketmiyeceğim!* »

Hac mevsimi yaklaşıyordu. Mekke'nin ileri gelenleri Velid-ibni-Muğıre'nin yanında toplanarak, şüphesiz dinini neşr ve tamim için, memleketin muhtelif yerlerinden gelecek hacılarla temasta bulunacak olan Muhammed'e karşı ne yapacaklarına dair istişare ettiler.

Velid, söz alarak : « *Ey Kureyş ahalisi,* » dedi, « *hac sebebile Mekke'ye bir çok hacılar gelecektir. Bunlar, şüphesiz, Muhammed'in adını duymuşlardır. Onun hakkında sizden malûmat isteyeceklerdir. Ne cevap vereceksiniz ? Biribirinizi yalanlamamak için, sözlerinizin tesirini ihlâl edecek şeyleri düşündünüz mü ?* »

Hazır olanlar: « *Ya Velid, gerekli nasihati bize verecek sensin!* » dediler.

Velid itiraz etti : « *İlkönce,* » dedi, « *söyliyecek sizlersiniz. Sözlerinizi dinlemeğe ve fikirlerinizi münakaşa etmeğe amadeyim.* »

Hazreti Muhammed'e kâhin, meczub, büyücü demek istediler. Bütün bu teklifleri, hepsi de kolayca red ve cerh olunabilir neviden oldukları için, Velid reddetti.

Peygamberin sözlerine kapılmalarını men için, hacılar hakkında sür'atle bir karar vermek icabettiği cihetle, sözlerinin letafeti ve cazibesi sayesinde aileler arasına nifak sokan, kardeşi kardeşten, oğlu babadan, kocayı karıdan ayıran Muhammed'e emniyet ve itimad etmemelerini hacılara telkin etmek hususunda mutabık kaldılar.

Hacılar gelmeğe başlayınca, Velid ile yardakları, Mekke'ye giden yolları tutarak, onları oralarda karşıladılar. Denilebilir ki Hazreti Muhammed aleyhine tahrik edilmeksizin oralardan geçmiş bir grup yoktu. Hacıların bir kısmı, bir tek sözü Mekke'liler nezdinde o kadar korku uyandıran bu harikulâde adamı merak ederek görmek istediler. Bu veçhile Hazreti Muhammed aleyhine yapılan mücadelenin en parlak neticesi, şöhretini bir kat daha arttırmaktan ibaret olmuştur.

Resulü Ekrem'in git gide artan şöhreti, buna istemiyerek sebep olan ve ona zarar vermek için her vesileden istifade yolunu arıyan Kureyşlileri öfkelendiriyordu.

Bir gün Kâbe meydanında toplanarak, biribirlerine şöyle diyorlardı: « *Bu adamdan çektiklerimizi, bugüne kadar hiç kimseden çekmedik. Onun bu hareketlerine nihayet vermeli!* » Kureyşî'ler biribirini karşılıklı olarak, tahrik ederleken Hazreti Muhammed gelip Kâbe'yi tavaf etmeğe başladı. Kureyşî'ler, üzerine atılarak « *Atalarımızın (mabudlarını) ilâhlarını tahkire cür'et eden sen misin ?* » diye bağırdılar. Resulü Ekrem, sükûn ve itidalini bozmıyarak, fakat bir gösteriş de yapmıyarak, — « *Evet* » diye cevap verdi. Hiddete kapılanlardan birisi, Resulü Ekrem üzerine atılarak yakasına sarıldı, boğacaktı. O sırada yanında bulunan Ebu Bekir, müdahale ederek, « *Ne yapıyorsunuz? Bu adamı, Allah birdir dediği için öldürecek misiniz?* » diye haykırdı ve, kendisi de azarlanmış olmakla beraber, Resulü Ekremi mütecavizin elinden kurtardı.

Bu hâdise, Hazreti Muhammed'i — düşmanlarının mütehevvir nazarlarını zihnen düşünmekle beraber — ibadet için Kâbe'ye gelmekten alıkoyamamıştır. Bir gün ibadet ederken

Ebu Cehil, koyun bağırsağı aramak üzere, salhaneye bir adam yolladı. Peygamber secde etmekte iken Ebu Cehil (adamın bulup getirmiş olduğu) bu bağırsakları onun boynu ve omuzları üzerine attı. Orada hazır bulunanlar kahkahadan katıldıkları halde, Hazreti Muhammed, sanki hiç bir şeyin farkına varmamış gibi davranarak, ibadetine devam eylemişti. Biraz sonra, kızı Fatime oraya gelerek, böyle müstekreh bir tecavüzden çekinmemiş olanları azarlamış ve pislikleri üzerinden alıp atmıştı.

İslâm dini sınıf ve soylar arasında müsavatı gözetiyor ve zenginlerle fakirler arasında hiç bir fark görmüyordu. Kur'anıkerimde zikredilen « *Âmâ hâdisesi* » bir çok mütevazi kimselerin İslâm dinine girmelerine pek ziyade yardım etmiştir:

Bir gün, Resulü Ekrem, gösterdiği deliller karşısında sarsılmağa başlıyan Kureyş asîllerinden bir çoğuna irşadlarda bulunurken, kör bir fakir olan « *İbni Umm-u-Gülsüm* » yanına gelmiş ve takip edilecek selâmet yolu hakkında kendisini aydınlatmasını rica etmişti. Küçük İslâm cemaatı için büyük bir istinatgâh olabileceklerinden dolayı ihtidalarını şiddetle arzu ettiği bir takım şahsiyetlerle yaptığı muhavere ile meşgul olan ve, belki, bir daha ele geçiremiyeceği bir fırsatı kaçırmaktan korkan Hazreti Muhammed, hoşnutsuzluğunu gösteren bir hareketle köre cevap vermemiş, kör de, mahzun, oradan uzaklaşmıştı. Fakat Resulü Ekrem, bu tarzda hareketinden derhal pişman oldu ve o anda ıztırabını arttıran bir vahiy aldı :

> « *Kör geldiği zaman alnı çatıldı, yüzü çevrildi. Ne bilirsin? Olabilir ki senden öğreneceği şeylerle nefsi pâk olur; yahut nasihat dinler de nasihat kendisine fayda verir. Senden müstağni olan Kureyş'in kodamanlarına gelince iymâna gelmesi için ona dönersin, sözlerine kulak verirsin. Onların iymân ile pak olmalarından sana ne ? Öğrenmek hevesile sana koşarak gelen, Allah'tan korkan kimseyi ise bırakıp başkalarile meşgul olursun. Evet, evet, âyetler birer öğüttür.* »
>
> (S: 80, Â: 1 - 11).

Bu hâdiseden sonra, Resulü Ekrem, fakirlerle zenginlere ayni muameleyi yapmak hususunda büyük dikkat ve ihtimam göstermiştir. Müslümanların duçar oldukları eza ve cefalar karşısında fakirlerle köleler müslümanlığı kabul etmekle daha şayanı takdir olmuşlardır. Zira, bir hâmileri olmadığı için, efendileri tarafından daha serbest bir surette tazyik olundular. İşte bu veçhile Umeyye ibni Halef, kölesi olan Habeş'li Bilâl'ın ihtida ettiğini haber alınca onu öldürmeği düşündü. Boynuna kırmızı hurma liflerinden bir ip geçirerek, merhametsiz çocukların eline teslim etti. Çocuklar da onu arkalarına takarak, hayvan gibi sürüklediler. Küçük zalimler tarafından her istikamete doğru çekilen ip, biçare Bilâl'ın boynunda kanlı bir iz yaptı. Fakat Bilâl bu eziyetlerin verdiği ıztıraptan asla şikâyet etmiyordu. Efendisi bundan da kızarak zavallıyı yeyip içmekten de mahrum bıraktı. Vakit vakit çölde, Remdha'ya götürür, arka üstü yatırır ve göğsüne kocaman bir taş koyardı. Sonra: « *Lât ve Uzza'ya tapmak için Muhammed'in dinini inkâr edinciye kadar, kızgın güneşin altında, böylece kumlara uzanmış duracaksın.* » derdi. Bilâl, sağ elinin şahadet parmağını kaldırarak « *Ahad! Ahad! - birdir, birdir* » demekle iktifa ederdi.

Remdha'dan geçerken, Ebubekir, bir gün bu feci manzaraya şahit olarak Bilâl'i - bedelini vererek - kölelikten kurtarmış ve Bilâl, ondan sonra, Hazreti Peygamber'in müezzini olmuştur. (Bilâl dünyanın her tarafında her gün beş vakıt namazı müslümanlara ilân eden müezzinlerin piri sayılmaktadır.)

Erkam'ın mensup olduğu Mahzumîler, bir gün Ammar ile babası Yasır ve anası Semiyye'yi, dinlerini bıraktırmak maksadile çölde Remdha'ya götürüp her türlü işkenceler yapmışlardı. Fakat bir şey elde edememişlerdi. Başka başka istikametlere doğru yürüyen iki deveye bacaklarından bağlanmış olan Yasır parça parça edilmek cezasına uğratılmıştı. Karısı Semiyye bu işkenceleri tertip edenlerin başında bulunan Ebu Cehil'e yaptığı gaddarlıktan dolayı, ağır sözlerle hücum etti. Ebu Cehil de ona: « *Eğer, Muhammed'e inanıyorsan, şüphesiz ona âşıksın da onun için inanıyorsun* » dedi ve mızrağını

zavallı kadının iki bacağı arasına sapladı. Kadıncağız biraz sonra öldü. Semiyye müslüman kadınlar arasında ilk şehit olandır. Amr-ibni-Cess, İslâm olmazdan evvel, cariyesi Lebine'yi döğmekten zevk alırdı, dayağa fasıla verince, zavallı kadına: « *Vazgeçişim merhametten değil, yorgunluğumdandır* », der ve biraz dinlendikten sonra yine döğmeğe başlardı...

*
**

Müslümanların maruz oldukları tazyiklerin günden güne şiddetlendiğini görünce Hazreti Peygamber, müminlere ibâdetlerini serbestçe yapabilecekleri ve, doğduğu yerde parlamasına Kureyşliler mâni oldukları takdirde, İslâmın intişar eyliyebileceği bir yer temin etmek istedi. Arkadaşlarından on bir kişi ayırdı, yine bunlardan dördünün karıları da beraberdi, Habeşistan'a hicret etmelerini söyledi. Osman-ibni-Affan ile Peygamber'in kızı olan karısı Rukiye'nin de bulunduğu bu ilk kafileye, meşhur sahabelerden, Mat'un oğlu Osman başbuğ tayin olunmuştu.

Tarih, Milâdın 615 inci senesi idi, ki Hazreti Peygamber'in bisetinin beşinci yılına tesadüf eder. Kimi deve sırtında, kimi yayan olarak, müslümanlar Şuaybe limanına doğru yola çıktılar. Orada, yola çıkmak üzere olan, iki küçük gemi buldular. Hiç vakit kaybetmeden bu gemilere bindiler.

İslâm dinini, daha menşeinde boğmak isteyen Kureyşliler kafilenin hareketini haber alır almaz, gidenleri gemilere binmekten alıkoymak maksadile, hemen bir müfreze çıkarıp onları takibe koyuldular. Bu tasavvurları suya düşmekle, firarileri teslim etmeğe mecbur kılmak üzere Necaşi — Habeş hükümdarı — nın yanına bir heyet göndermeğe karar verdiler. Bu heyet, başında — kıymetli hediyeleri hâmil — Abdullah-ibni-Rebia olduğu halde, müslümanları takiben hareket etti.

Kureyş'in gönderdiği hey'etin ilk vazifesi, rahipleri kendi tarafına çekmekti. Bunun için, müslümanların yalnız Arabları atalarının dininden çevirmekle kalmayıp Hıristiyan dininin te-

İTİZAR

Pek ziyade dikkat ve itina eylediğimiz halde bazı yanlışlıkların vukuuna mani olamadık. Tertib ve tashih elemanlarına aid olan bu kusurumuzdan dolayı af diler ve manayı bozacak mahiyette olmamakla beraber bu yanlışların cetvelini de sunarız:

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
17	2	Yemame	Yemamede
18	12	olmadığından	etmediğinden
21	25	Müccemi	Mücemmi
40	15	Raman	Ramazan
49	28	rakam	Erkam
58	5	bir	bür
58	6	cinden	cünden
75	12	«Keder..»	Peygamber, «Keder..»
87	22	olmağı	almağı
94	16	Umere	Umre
98	5	Damdan	Damdam
126	1	Bu satır sahifenin 9 cu satırıdır.	
154	13	Ma'rüke	ma'reke
158	3	va	vaz
161	12	kapısına	kuyusuna
186	26	teheyyüc	tehyic
194	8	putlara	putlara tapanlara
194	25	sailerine	sâyleriyle
201	5	gül	göl
223	3	Hıristiyanda	Arabistanda
223	4		
227	26	cezbe	cizye
235	18	dört	dört bin
237	15	iktiza	iktifa
238	9	tenan	tannan
238	9	dulan	duyunca
242	28	geldi?	geldik?
262	33	hemşehrisi	hemşiresi
304	28	Gassaniler	Sasaniler
306	34	eserine iktiza	isrine iktifa
325	34	Et	Ey

mellerini yıkmağa çalıştıklarını iddia ediyorlardı. Bol hediyelerle takviye olunan bu deliller karşısında rahipler, Necaşi nezdindeki nüfuzlarını Kureyş hey'eti lehine kullanmaktan geri kalmadılar.

Necaşi, memleketlerini terketmelerinin sebebini anlamak üzere, müslümanları yanına çağırttı. Muhacirin adına, Ebu Talib oğlu Cafer, söz alarak Necaşi'ye dedi ki: « *Ey hükümdar, biz cahil ve putperest idik. Lâşeleri yerdik. O kadar alçalmıştık ki kuvvetten başka hak tanımazdık. Hiç sebep yokken komşularımıza taarruz ederdik. İçimizde zengin olanlar, fakirlerin zararına olarak, servetler iddihar ederlerdi. Nihayet, Cenabı Hak bizi ıslah için bir Resûl gönderdi. Onun asaletini, doğruluğunu, âlicenablığını bilirdik. O bizi putlardan vaz geçmeğe ve bir olan Allah'ı tanımağa davet etti. Bize hakikati söylemeği, verilen söze sadık kalmağı, hısım akraba ve komşularımıza karşı hayırhah olmağı, kötü şeylerden sakınmağı, masumların kanını dökmemeği, asla yalan söylememeği ve yetimlerin malını yememeği, kadınların ırzına tecavüz etmemeği emreyledi. Biz de ona inandık. Onun yoluna gittik. Hayatımızı bize talim ettiği düsturlara uydurmağa karar verdik. Mensup olduğumuz kavim, dinimizi terketmeğe ve eski itikatlarımıza dönmeğe mecbur kılmak için, bizi kovalamağa başladı. Yaptıkları işkenceler tahammül haddini aşınca, hicret etmeği kararlaştırdık. Burada rahat ve huzur ile yaşamamıza müsaade edilecektir ümidindeyiz.* » Cafer, sözlerini bitirdikten sonra bazı âyetler okudu. Bunun üzerine Necaşi, muhacirleri teslime hiç bir suretle muvafakat etmiyeceğini bildirdi. Kureyş hey'eti, Habeş hükümdarının reddi üzerine, Mekke'ye döndüler. İşkenceler çoğaldı.

İlk muhaceretten bir yıl sonra, Habeşistan'a ikinci bir göç vaki oldu. Bu suretle yüz kadar müslüman Habeşistanda toplanmış bulundu. Yalnız, bir kaç ay sonra Osman, karısı Rukiye ile birlikte, Mekke'ye döndü; diğer muhacirlerin çoğu hicretin yedinci senesine kadar Habeşistan'da kaldılar.

*
**

İlk muhaceret vuku bulduğu tarihte bir hâdise vaki olmuştur ki, İslâmiyeti ve İslâm Peygamber'ini zemmetmeği şiar edinen bazı müelliflerce yanlış yorumlanmış ve istismar edilmiştir. (Necim) sûresi vahiy olunmuştu. Eski Arab'ların taptıkları Şi'rayi Yemaniye = Sirius yıldızını havi olan büyük köpek bir cinden bâhis olan bu sûre şu âyetle bitiyor :

« *Artık Allah'a secde ediniz, ibadet ediniz!* »

Hazreti Muhammed bu âyeti okuyunca müslümanlar secde ettiler. Orada bulunan Mekke'liler, mabudlarından birinin adını duyunca âyetin mânasını yanlış anlıyarak ve Şi'rayi Yemaniye'den bahsedildiğini sanarak, onlar da secdeye kapandılar.

İşte, yukarıda bahsettiğimiz müellifler, Nebiyyi Ziyşanın hiç olmazsa bir müddet için, Arab putperestliğine karşı müsamahaya temayül etmiş olduğunu bu hâdiseye dayanarak beyan etmektedirler (*).

Müslümanlara karşı yapılan eziyetlere rağmen, İslâmiyetin hemşehrileri arasında yayılmağa devam ettiğini gören Mekke eşrafı, her türlü ictimaî münasebetlerde bulunmaktan menetmek suretile, Haşimî'leri İslâmlardan ayırmağa karar verdiler. Sözlerini tutmamak hususunda kapılabilecekleri her arzuyu bertaraf etmek üzere bir mukavele yaptılar ve bu mukaveleyi bir parşömen üzerine yazarak Kâbe'nin içine astılar. Bu veçhile Hazreti Peygamber'in ailesi arasına bile nifak sokmağı düşündüler. Fakat, zanları hilâfına olarak, Ebu Talib, ailesinin bütün fertlerini, Ebu Leheb hariç, bir araya toplıyarak, kendilerine tesanüdü tavsiye etmiştir.

Gerek Haşimî'ler, gerek bütün müslümanlar Kâbe civarındaki eski (Şiib) mahallesine çekildiler, Ebu Talib'in orada müdafaaya elverişli bir evi vardı.

Takibata uğrayan kimseler, iki sene en şiddetli mahrumiyetlere katlandılar. Bazan merhametli bir takım adamlar onlara

---

(*) Necim sûresi münasebetile bazı müsteşriklerin neler uydurduklarını anlamak isterseniz « Hakikat Nurları » adlı güzel esere müracaat ediniz.

A. K.

bir miktar yiyecek götürmeğe çare buldularsa da bu beklenmiyen nimetler nâdirdi ve Hazreti Muhammed'le kendisine tabi olanlar ekseriya çölde biten çalıların yapraklarile teayyüş etmeğe mecbur kalıyorlardı.

Yalnız kudsî bir mütarekenin takaddüm ettiği ve kan dökmenin kat'iyyen memnu bulunduğu Hac mevsimindedir ki müslümanlar mahallelerinin hududundan dışarı çıkmağa cesaret ediyorlardı.

İki sene geçtikten sonra bir hâdise vukua geldi. Hazreti Peygamber Haşimî'leri İslâmlardan ayrı yaşamağa mecbur kılan mukaveleyi böceklerin yediklerine dair bir rüya görmüştür. Bunu Ebu Talib'e haber verdi. O da, yeğeninin rüyasına inandığı cihetle, Mekke'nin ileri gelenlerine gidip söyledi. Bunlar ihtiyarın, yüzü açlıktan solmuş, güçlükle yürüyebilir bir halde, gelmekte olduğunu görünce, çektiği mahrumiyetlere artık dayanamıyarak, yeğenini himayeden vazgeçtiğine zahib olmuşlardır.

Ebu Talib mukavelenin yazılmış olduğu kâğıdı görmek istedi.

Kâbe'ye konulduğu gündenberi hiç kimse tarafından görülüp dokunulmamış olan bu vesika üzerinde üç mühür vardı. Mühürleri kaldırınca, parşömenin hemen tamamile kemirilmiş olduğu görüldü.

Bu mukaveleden zarar görmüş ve, uğradıkları tazyik üzerine onu imza etmiş olan Hişam-ibni-Amr, Zuheyr-ibni-Umeyye, Mut'im-ibni-Adıy bu fırsattan istifade ederek — Ebu Cehil'in itirazlarına rağmen — mukaveleyi feshetmeyi kararlaştırdılar.

Bunun üzerine Haşimî'ler ile bütün müslümanlar yurdlarına döndüler.

VII

MATEM SENESİ (AM-UL-HAZEN)
ve
İKİ AKABE YEMİNİ (BİATI)

620 senesi, Hazreti Muhammed için, bir matem yılı olmuştur. Çünkü amcası ve hâmisi Ebu Talib'in ölümü ile en aziz hisleri yaralanmıştır. Ebu Talib, ölümünün yaklaştığını hissederek, kardeşlerini, Abdül Muttalib'in oğullarını yanına çağırdı; yeğeninin himayesini tavsiye etti ve huzur ile gözlerini kapadı. Bu pek müellim matemten bir kaç gün sonra, Hazreti Muhammed daha elîm bir kadere uğradı: Fakir iken kendisine bağlanan ve yalancı addedildiği bir zamanda ona inanan sevgili karısını kaybetti. Hatice yaşadığı müddetçe, vücudünde erkekliğin bütün kuvvet ve kudreti galeyan halinde olmasına rağmen Hazreti Muhammed, memleketin örf ve âdeti hilâfına olarak, başka kadınlarla evlenmemiştir. Bütün hayatında, ümitlerinin mahremi ve ümitsiz günlerinin teselliyetkârı olan Hatice'nin hatırasına karşı hususî bir muhabbet beslemiştir.

İşte bu hüzün ve matemin yükü altında ezildiği halde, hemşehrilerinin vaki davete cevap vermediklerini görerek, civar memleketler halkını davet için oralara gitmeğe karar verdi. İlk önce Taif'e gitti. Taif, Mekke'nin yüz kilometre kadar şarkında bir küçük kasaba idi, ki bağlarının üzümleriyle, bahçelerinin meyvalariyle, gönüle ferah veren gülleriyle meşhurdu. Zeyd'i yanına alarak, Mekke'den çıktı. Arafat'a kadar, hacıların takip ettikleri yoldan gittiler. Yol, oradan sonra, yer yer dar boğazlarla kesilmiş siyah kayalar arasında devam eder. Bunların so-

nunda da Cebeli Hura meydana çıkar. Yol bu dağın tepesini aştıktan sonra, bazıları —oralara yazlığa gelen— Mekke eşrafına ait yemyeşil meyva bahçeleri arasından geçerek bir vâdiye iner.

Mekke ile Taif'in bazı aileleri arasında evlenme ve nikâh yolu ile teessüs eden bir takım rabıtalara rağmen, Taif ahalisi, ekseriyet itibariyle, Kureyşlilerin mazhar oldukları hürmet ve itibarı kıskanıyorlardı. Hazreti Muhammed, Taif'lilerin kibir ve gururlarını okşıyacak surette hareketle hal ve vaziyetten dilediği gibi istifade edebilirdi; fakat o, bu türlü hareketlere asla baş vurmamıştır.

Taif'e gelir gelmez, kasabanın ileri gelenleri arasında, Mekke'de iken tesadüf ettiği üç kardeşi aramağa koyuldu. Onları bulup kendilerine seyahatinin gayesini beyan, nübüvvetini izah ve onları İslâm dinine davet etti. Fakat kandıramadı. Kendisini ziyarete gelmiş olan diğer bazı mühim şahıslara karşı da bir muvaffakıyet elde edemedi. Bir takım kimseler tarafından Peygamber olarak tanılan ve fakat halkın ekseriyeti tarafından meczub ve yalancı addedilen Hazreti Muhammed'in ismini duymuş olan ahali ona hürmetle karışık bir korku ile bakıyorlardı. Kendi dâvası lehine kazanması muhtemel olan kimselerle halkın diğer kısımları arasında bir takım münazaalara sebep olmasından korkan Taif reisleri, Hazreti Muhammed'i hemen Taif'i terke davet ettiler. Derhal azimete mecbur etmek için de halkın aşağı sınıflarına mensup ayak takımını tahrik ederek onu kovalamağa memur eylediler. Hazreti Muhammed Taif'ten çıkar çıkmaz, kölelerle serserilerden mürekkep olan o kafile ona sövmeğe ve üzerine taşlar atmağa başladılar. Vücudünü siper ederek Hazreti Muhammed'i sıyanet etmek isteyen Zeyd mütacavizler tarafından yere devrildi ve başından yaralandı. Resulü Ekrem, ayakları yaralı olduğu halde, ıztırabtan dermansız kalarak biraz durup oturmak istediyse de mani oldular. Yaralarının tesirile duyduğu acılara rağmen, ayakları biribirine dolaşarak, kendisini kovalayanlar bundan vazgeçinceye kadar, vücudünü sürüklemeğe mecbur kaldı.

Resulü Ekrem, yorgunluktan bitik bir halde, yolun kenarında, bir bağın duvarı dibinde oturdu. Bu bağın sahipleri Utbe ve Şeybe namında iki Mekke'li idi. Resulü Ekrem'i o halde görüp acıdılar ve hizmetcileri Addas ile ona — susuzluğunu gidermek üzere — bir salkım üzüm gönderdiler.

Resulü Ekrem, üzümü eline alarak: «*Bismillâh*» deyip yemeğe başladı.

Ninivalı bir Hıristiyan olan Addas, Hazreti Muhammed'in niyaz ve münacatından müteessir olarak, onunla konuşmağa başladı. Resulü Ekrem, Niniva'nın yakında mahvolacağını ahalisine haber vermek üzere Allah tarafından gönderilmiş olan Yunus Peygamber'den ve bizzat kendi de Peygamber olup, halkı selâmet yoluna çağırmak üzere Cenabı Hak tarafından gönderildiğinden bahsetti. Ona İslâm dininin esaslarını anlattı. Addas, bu sözleri işitince, kalbinin iman ile dolduğunu duydu ve Peygamber'in başını ve elini öptükten sonra ayaklarına kapandı.

Hâdiseyi ve kölelerinin tavrı hareketlerini uzaktan seyreden efendileri, işi izah etmesini Addas'a emrettiler. İşte Hıristiyanlardan İslâm dinini, ilk olarak, kabul eden Addas sayesindedir ki Utbe ile Şeybe bu din lehine döndüler.

Hazreti Muhammed, yola çıkmadan evvel, ellerini kaldırarak Cenabı Hakka şu suretle dua etti:

«*Yarabbi! Kudretimin za'fından, tedbirimin noksanından, insanların nazarında ehemmiyetsizlikle telâkki olunuşumdan, Sana şekva ederim! Ya Erhamerrahimin! Fakir ve zayıfların İlâhı Sensin, benim Rabbim Sensin, beni kime bırakıyorsun, beni imha etmek isteyen yabancılara mı, yoksa mukadderatıma hâkim olacak düşmanlarıma mı? Senin ilâhî gazebine uğramayayım da ne olursa olsun. Senin bahşedeceğin selâmet daha geniştir. Yarabbi, Senin ilâhî nuruna sığınıyorum, o nura ki gökleri aydınlatır, bütün zulmetleri izale eder; o nura ki dünya ve ahiretin ıslahı yalnız ona vabestedir. Senin gazebine asla uğramıyayım. İlâhî! Rızandan asla dûr olmıyayım. Bütün kuvvet ve kudret ancak sendendir Ya Rab!*».

Taif ile Mekke arasında ve yolun ortasında Nahle vâdisi vardır ki Hazreti Muhammed Zeyd ile orada bir kaç gün istirahat etmiştir. Resulü Ekrem, ileride ne olacağını merak ediyordu. Zira Kureyş'liler, kendisinin Kureyş düşmanlarına iltica ettiğini duyacak olurlarsa Mekke'ye dönmesine mani olacaklar yahut hiç değilse daha ziyade gazebe gelerek, hakkında daha şiddetli takibat yapacaklardı. Ebu Talib'in himayesinden mahrum kaldığı cihetle şimdi risalât vazifesini ifaya muvaffak olmadan mağlûbiyete uğraması pek muhtemeldi. Acaba Mekke'nin ileri gelenlerinden birisi himayesine alır, düşmanlarına karşı sıyanet eder mi diye kendi kendine soruyordu. Benî Haşim'i tecrid eden ahidnameyi hükümsüz bırakmağa çalışanlardan biri olan Mut'im-ibni-Adıy nezdine bir adam gönderdi. Bu adam gelinciye kadar, toparlanmak ve ibadet etmek üzere, ilk vahye nail olduğu Cebel-i-Nur, Hiyra garına çekildi. Cesur ve şeci' bir cengâver olan Mut'im Hazreti Muhammed'in müracaatını kabul etti.

Oğullarını çağırarak silâhlanmalarını ve Resulü Ekrem'in arkasından gitmelerini emreyledi. Bunlar gidip Kâbe'nin karşısında yer aldılar. Resulü Ekrem, yanında Zeyd olduğu halde, Mekke'ye girerek, doğruca Mut'im'in oğullarının bulundukları yere gitti. Mu'tim, onun geldiğini görünce, devesi üstünde doğrularak, « *Kureyş'liler,* » diye bağırdı, « *Biliniz ki Muhammed'i himaye etmeği uhdeme aldım. Ona dokunmak cür'etinde bulunacak kimse, bana hesap vermeğe mecbur olacaktır.* »

Bu sözlerden sonra Hazreti Muhammed Kâbe'yi tavaf etti ve evine gitti. (Mut'im'in, Resulü Ekrem Mekke'de kaldığı müddetçe, gösterdiği âlicenablık ve sadakat şair Hassan-ibni-Sâbit tarafından terennüm edilerek ebedîleştirilmiştir.)

Risalet vazifesini ifa için, Hazreti Muhammed'in takip etmesi lâzım gelen yol, pek karanlık görünüyordu. Derken ufukta bir ümid ışığı parladı. Hac mevsimi yine gelmişti. Her sene bu mevsimde, her taraftan gelen kabilelerle ayrı ayrı görüşmek isteyen Resulü Ekrem Muria vâdisinde altı, yahut yedi kişinin bir grup teşkil ettiklerini görmüş ve Yesrib ahalisinden olduklarına hükmetmişti.

Yanlarına yaklaşarak, « *Siz hangi kabiledensiniz?* » diye sormuştu. Onlar da: — « *Biz, Yahudi'lerle beraber yaşayan Hazreç kabilesindeniz* » cevabını verdiler. Bunun üzerine, Resulü Ekrem, o adamları oturup konuşmağa davet etti. Kendisinden bahsolunduğunu işittikleri ve Mekke'de bunca karışıklıklara sebep olan adamı yakından görmek arzusunda bulundukları için bu teklife memnuniyetle muvafakat ettiler. Hazreti Muhammed, bundan istifade ile onlara İslâmın esaslarını izah etmiş ve kendisini memleketlerine kabul ile himaye edip etmiyeceklerini de öğrenmek istemişti. Cevap olarak dediler ki : « *Dinini memnuniyetle kabul ediyoruz. Fakat şehre bizimle birlikte hâkim olan Evs kabilesile harb halinde olduğumuz için, seni kuvvetle himaye edeceğimizi temin etmek imkânını bulamıyoruz. Bize müsaade et, yurdumuza dönelim. Cenabı Hak sulh ve selâmet ihsan ederse gelecek sene bu zamanda yine gelir, konuşuruz.* »

Bu devirden sonra, İslâm tarihi Yesrib şehri etrafında toplanacağı cihetle, bundan sonraki vak'aları takip için, bu şehrin — bizi ilgilendiren devir zarfında — ne suretle inkişaf ettiğini ve oradaki durumun ne olduğunu, biraz olsun, anlatmak faydadan hali değildir.

Rivayete göre, Yesrib havalisi, eski zamanlarda, Amalika tarafından işgal edilmekte idi. Bunlar, vakit vakit, Yahudi'lerin akınlarına uğrayorlardı. Yahudi'ler, nihayet, Amalika'nın yerine kaim olmuşlardı.

Kudüs'ün Titus tarafından, Milâdın 70 inci senesinde zabtından ve Hadrien'in Ürdün'de yaptığı kanlı tenkil hareketlerinden sonra (136), yahudi kabileleri etrafa dağıldılar. Arabistan'da cenuba doğru hicret etmiş olan En-Nadîr, Kureyza ve Kaynuka kabileleri Yesrib havalisini pek az meskûn bulmuşlar, oraya yerleşmişler ve mülk edinmişlerdir.

Şehir içinde olduğu kadar, bazı Yahudi muhacirlerinin yerleşmek üzere geldikleri şehir civarında da, vuku bulacak tecavüzlere karşı dayanabilecek, mazgallı bir çok evler yapmışlardır.

Dördüncü asrın iptidalarında, evvelce zikrettiğimiz sebeplerden dolayı Yemen'i terk etmeğe mecbur kalmış olan bir takım Arab kabileleri de Suriye'nin cenubuna gelip yerleşmişlerdi. Bu göç esnasında iki kabile, Evs ve Hazreç, Yesrib'de kalmak çaresini buldular. Bunlar, yavaş yavaş, Yahudi'lerin arazilerine tecavüz etmeğe başladılar. Yahudi'lerle Arab'lar arasındaki münaferetin menşei işte budur. Arab'lar, Suriye'li Arab'ların yardımile, Yahudi reislerini bir ziyafette sinsicesine katletmeğe muvaffak olmakla, iktidarı ellerine aldılar ve memleketin efendisi olup Medine'inin etrafındaki bütün zengin toprakları zabtettiler.

Fakat Evs ile Hazreç kabileleri çok geçmeden biribirini çekememeğe başladılar.

Altıncı asrın bidayetinde, bu iki kabileyi, harb halinde değilse bile, müzminleşmiş bir ihtilâf içinde buluyoruz. Bizi ilgilendiren devirden dört, yahut beş sene evvel, iki kabile arasındaki muhasamalar son haddine varmıştı. Muhasımların her birisi, diğer bazı Arab kabilelerinin iltihakile, kuvvet bulmuşlardı. Öbür yandan, Yahudiler iki fırkaya ayrılmışlardı. Beni Kureyza ile En-Nadîr kabilesi Evs tarafına geçtiler, Kaynuka'lar da Hazreç'leri iltizam ettiler. İhtilâfları halleden Buas harbi 616 senesinde vukua geldi. İlkönce Evs hezimete uğradı. Reisleri, adamlarının vaziyetinden müteessir olarak kendini öldürdü. Uğradıkları hacaletin altında kalmamak için Evs'ler, kendinlerini toplıyarak, öyle bir ısrar ve şecaatle döğüştüler ki zafer onların tarafına geçti. Hazreç'ler parçalandılar, evlerinin bir çoğu yıkıldı, hurmalıkları yakıldı ve tarlaları yağma edildi.

Hazreç'ler yenildiler, fakat itaat altına alınmadılar. Artık mürettep harb yoktu, fakat ferdî tecavüzler ve katiller bir müddet daha devam etmiştir. O suretle ki müşterek bir hükümdar intihabında anlaşmak iki kabile için imkânsız oldu. Vaziyet o hali aldı ki bu iki kabilenin birine veya diğerine mensup bir şahıstan ziyade her hangi bir kimsenin, memleket reisi olarak, seçilmesi ihtimali galipti.

Hazreç'ler tarafına geçmiş olan Yahudi'ler Beni Evs'e diyorlardı ki: « *Bir peygamberin gelmesi zamanı yakındır. O, zuhur eder etmez biz ona iltihak edeceğiz ve bütün putperestleri öldüreceğiz.* » Diğer taraftan Evs'lerle müttefik olan Yahudi'ler Hazreç'lere karşı ayni veçhile tehditlerde bulunuyorlardı.

Yesrib Arab'ları, Yahudilerle olan münasebetlerinde, ekseriya Mesih'in geleceğinden bahsolunduğunu işitiyorlardı. Asırlardanberi Tek Allah - Vahdeti İlâh = monothéisme akidesini güden bir kavim ile yan yana yaşıyan ve putlara tapmağı reddeden Tevrat = Vieux Testament'ın hükümlerini takip eyleyen Medine Arab'ları, ayni esaslara dayanan İslâm dinini kabule Mekke'lilerden çok daha ziyade hazırlanmışlardı. Diğer taraftan, Yesrib ahalisi, Gassanî'lerle mütemadî münasebette bulunuyorlardı. Bu münasebetler ticarî mübadelelerden ibaret değildi. Meselâ, şair Hassan-ibni-Sâbit Gassanî'lerin Hıristiyan olan hükümdarı nezdine giderek şiirler okurdu.

Yesrib ahalisinin Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa girmemiş olmaları, esasen yabancı olan bu dinlerin, onların itiyatlarına ve menfaatlerine uygun olmamalarından ileri gelmekte idi.

Bahis mevzuu ettiğimiz bu devirde Yesrib, İslâm dininin inkişafı için en müsait bir muhitti.

Fakat biz Hazreti Peygamber'in intizar vaziyeti içinde yaşadığı Mekke'ye dönelim. Resulü Ekrem, Yesrib'in pek az olan müslümanları acaba yeminlerini tutacaklar mı ve hemşehrilerinin bazılarını olsun ihtida ettirebilecekler mi? diye düşünüyordu. Nihayet Hac mevsimi yine gelmişti. Hazreti Muhammed Mina civarındaki vâdi'ye giderek kendisini görmek üzere oraya gelmeleri mukarrer müslümanları bekledi. On iki kişi tazimatlarını arz için geldiler. Bunların onu Hazreç kabilesine, ikisi de Evs kabilesine mensup idi.

İslâm dinine sadık kalacaklarına yemin ettiler; fakat Medine'ye gelip yerleşecek olduğu takdirde Resulü Ekrem'i himaye etmek mes'uliyetini uhdelerine alamıyacaklarını söylediler. « *Çünkü,* » dediler, « *ne lüzumu kadar kuvvetliyiz ne de adeden çoğuz.* » İşte 621 Milâdi senesinde vukua gelen bu görüşme

tarihte « *Birinci Akabe Biatı* » namile maruftur. Çünkü Resulü Ekrem konuşurken, bu adı taşıyan bir tepeciğe çıkmış bulunuyordu.

Bu on iki müslüman, ertesi sene gelip, teşebbüsleri hakkında Resulü Ekrem'e malûmat vermek vâdiyle, oradan ayrılarak, (yeni dinin mübeşşirleri gibi) Medine'ye döndüler.

Zemin Medine'de o derece müsaitti, ki yeni din evden eve, semiyyeden semiyyeye, kabileden kabileye sür'atle yayıldı; bir halde ki bu hareketin mürettipleri İslâmiyetin ümidleri fevkinde bir sür'atle intişar ettiğini gördüler. Hazreti Muhammed'e haber göndererek yalnız Kur'anı tilâvet eden, âyetlerini ezber okuyan değil, İslâm dinini kabul etmek istiyen kimseler tarafından sorulan muhtelif suallere cevap verebilecek olan bir adam göndermesini rica ettiler.

Resulü Ekrem, onlara genç Mus'ab'ı gönderdi. Mus'ab, Habeşistan'dan henüz dönmüştü. Medine'de Es'ad-ibni-Zurare'ye misafir oldu. Bu zat, müslümanları, ibadet etmek ve muntazaman Kur'an okumak üzere, evinde topluyordu.

Pek az bir zaman sonra gerek Evs ve gerek Hazreç kabilelerine mensup hiç bir aile yoktu ki efradı arasında müteaddit müminler bulunmasın. Hac mevsimi geldiğinde yetmiş üçü erkek ve üçü kadın olan bir müminler kafilesi, halen putperest olan hemşehrilerinin kervanına katılarak Mekke'ye gelmişlerdi.

Evvelce kararlaştırılmış olduğu vechile, Resulü Ekrem Yesrib müslümanlarile Akabe'de buluşacaktı. Kureyş'lilerin ve cereyan eden ahvalden Kureyş'lilere haber verecek olan putperest hacıların şüphelerini davet etmemek için toplantının geceleyin yapılmasına karar verildi. Hazreti Muhammed, hâlâ atalarının dinini terketmemiş olan, amcası Abbas ile birlikte muayyen olan yere, gece yarısından biraz evvel, vardı. Müslümanlar fevç fevç gelmeğe başladılar. Az sonra hepsi Akabe tepeciğinin etrafında toplandılar. Resulü Ekrem tepenin üzerinde ve amcasının yanında idi.

Kardeşi Ebu Talib'in ölümü üzerine, Hazreti Muhammed'i himayesine almış olan Abbas, Yesrib müslümanlarının maksatlarını öğrendikten sonra, söze başlıyarak dedi ki : — « *Ey Haz-*

reç ve Evs'ler cemaati, amcamın oğlu, bildiğiniz gibi, aramızda yüksek bir mevki işgal ediyor. Gerçi biz onun fikirlerine iştirâk etmiyoruz, amma kendisini hemşehrilerine karşı himaye etmişizdir. Kendisi burada izzet ve emniyet içinde bulunuyor. Bununla beraber, sizin tarafa teveccüh etmiştir, şu saatte sizin aranızda kalmak arzusundadır, düşününüz. Ona verdiğiniz sözü tutmağa, vuku bulabilecek her şeye karşı onu korumağa karar vermiş iseniz buna bir diyecek yok. Fakat bir gün onu bırakmağa ve düşmanlarına teslim etmeğe katlanacağınızdan korkuyor iseniz, sözlerinizi geri alarak onu bize bırakmanız daha hayırlı olur. »

Abbas'a ihtiyar bir şeyh, Al-Bera, cevab verdi: — « *Söylediğin sözleri dinledik. Kararımız sağlamdır. Hayatımızı Resulü Ekrem'in hizmetine vakfederiz. Şimdi söz onundur, bize o söylesin* » dedi.

Hazreti Muhammed, Kur'andan bazı âyetler okuduktan sonra, cemaata şu suretle hitap etti : « *Kadınlarınızın ve çocuklarınızın müdafaası için harbeder gibi, beni de — icabı halinde — müdafaa için döğüşeceğinize yemin ediniz !* »

Yemin etmeğe mecbur olmıyan üç kadından maada, hepsi İslâm dininin ve Hazreti Muhammed'in müdafaası uğrunda hayatlarını feda edeceklerine andiçtiler.

Hazreti Muhammed, cemaatin reyini aldıktan sonra, tıpkı kabilenin on iki reisini tayin eden Musa ve kendisine on iki havarî seçen İsa gibi, cemaatin menfaatlerini sıyanet vazifesiyle mükellef « *Nakib* » namile on iki kişi tayin etti. Nakiblerin dördü bir sene önce Birinci Akabe Biatine iştirâk etmiş olan hacılar arasından, üçü Beni Evs ve diğer beşi de Beni Hazreç arasından seçilmiş idi.

Toplantı bitmek üzere iken, Kureyş'in casusu olduğundan şüphe edilen bir adamın o civarda dolaştığını görür gibi oldular. Oradan gitmeğe karar verdiler. Al-Bera Hazreti Peygamber'e yaklaşarak, kolunu uzatmasını rica etti. Elini avucunun içine aldı ve yemini tekrarladı. Hazır olanların hepsi ona imtisal ettiler.

İşte *İkinci Akabe Biati* namile anılan andlaşma bu suretle vuku bulmuştur.

Müslümanlar küçük küçük gruplar halinde Akabe'den ayrıldılar ve hâlâ uyumakta olan putperest hemşehrilerinin yanına döndüler. Cereyan eden ahvalden kuşkulanan Kureyşliler, sabah olur olmaz yaptıklarının dostluğa uymadığını söylemek ve mukabele bilmisilde bulunacakları tehdidini savurmak üzere, Yesrib hacıları yanına gittiler. Hemşehrileri arasına dağılmış olan Müslümanlar, biribirine göz ucuyla bakarak hiç bir söz söylemiyorlardı. O sırada Yesrib kervanı reisi Abdullah-ibni-Ubeyd — ki cereyan eden ahvalden haberi yoktu — söze karışarak, kendisine tabi kimselerin, kendi rızası ve muvafakati olmadan, hiç bir şey yapamıyacaklarını Kureyşlilere temin etti.

Kureyşliler, bunun üzerine, memnun olarak gittiler.

VIII

HİCRET

Hacca gelmiş olanlar dönüş yolunu tuttular. Yesrib kervanının azimetinden sonra, Akabe toplantısının esrarı yayılmağa başladı. Kureyş'liler, yalnız bu toplantının vuku bulduğunu değil, fakat toplantıya iştirak etmiş olan müslümanların tahminlerinden çok ziyade olduğunu ve bunların, icabı halinde, Hazreti Muhammed'i silâh ile müdafaa etmeğe andiçtiklerini de büyük bir şaşkınlıkla haber aldılar. Bunu bir kışkırtma saydılar ve öç almak için Müslümanların takibine koyuldular. Fakat ancak geri kalmış olan iki kişiyi yakalayabildiler. Bunlardan biri kaçmağa muvaffak olmuş; yalnız Sa'd, kolları arkasında bağlı olduğu halde, saçlarından tutularak tâ Mekke'ye kadar sürüklendi. Daha başka işkencelere de uğratılacaktı; fakat vaktiyle Medine'de kendisine iyilik etmiş olduğu bir Kureyş'li müdahale ederek onu himayesine almakla yakayı kurtarmıştır.

Anlaşılıyordu, ki ikinci Akabe biatinden sonra Resulü Ekrem ile sahabeleri hicret etmeği düşünüyorlardı.

Yesrib'de yerleştikten sonra, Müslümanların sükûn ve huzur ile, teşkilâtlanacaklarını ve şimdiye kadar uğramış oldukları hakaretlerin ve fena muamelelerin intikamını bile almağa çalışacaklarını gözönüne getirerek, Kureyşliler, İslâm dinini kabul etmiş olan hemşehrilerine karşı — dinlerinden vazgeçirtmek için — tazyiklerini arttırmağa başladılar. Hattâ gayelerine varmak için hile ve desiseler bile kullanıyorlardı.

Ömer-ibnil-Hattâb, arkadaşı Aiyaş-ibni-Rebia'nın ne suretle irtidad etmiş olduğunu şöyle hikâye ediyor: « *Aiyaş ile birlikte*

gidiyorduk. Yesrib mülhakatından Kuba'ya geldik. Aiyaş'ın ana bir kardeşleri olan ve bizi takibeden Ebu Cehil ile Elhâris ona yetiştiler. Anaları Esma'nın saçlarına tarak yahut bir damla zeytinyağı dokundurmıyacağını ve oğlunu tekrar görünciye kadar güneşin altında kalmağı ahtettiğini söylediler.

« Aiyaş'ın, dinini terketmesi için bir tuzak hazırlamış olduğunu anladığım cihetle ona sakınması lâzım geldiğini tavsiye ettim. Kandıramadım. Bana cevap verdi : (Dinimi asla terketmiyeceğim. İhtiyar annemi ahdinden kurtaracağım ve bu fırsattan istifade ile Mekke'de malik olduğum mülkleri tasfiye edeceğim) dedi. Kararından vazgeçirmenin imkânsız olduğunu görerek, kendisine çabuk yürüyen bir deve verdim ve bir suikast şüphesi duyar duymaz kaçmasını tavsiye ettim.

« Bir yere gelince, arkadaşları, üzerine atılarak el ve ayaklarını bağladılar, ve bu haliyle Mekke sokaklarında gezdirerek: (Ey Mekke'liler! İçinizde atalarımızın dinini terk ve inkâr edecek kadar deli olanlara yapacağınız muamele işte budur) diye bağırdılar. »

Hakkında tatbik edilen işkencelerden kurtulmak için Aiyaş irtidad etti. Bir mürtedin artık selâmet yoluna giremiyeceğini zannederek, aşağıdaki âyetler nüzül edinceye kadar, İslâm cemaatinden uzak yaşadı :

> *« Tarafımdan de ki : Ey, öz nefislerine fenalıkta hadden aşan kullarım! Tanrı'nın bağışlamasından ümid kesmeyin. Çünkü Tanrı bütün günahları yargılar. O, yargılayan, bağışlıyandır.*
> *« Rabbınıza dönün, tövbe edin. Size azab gelmeden evvel O'na boyun eğin. Sonra azabtan kurtulmak için yardım görmiyeceksiniz. »*
>
> (S: XXXIX, Â: 53 - 54).

Ömer bu âyetleri bir parşömen parçası üzerine yazarak Aiyaş'a göndermiş, o da, bundan cesaret alarak, Medine'ye dönmüştür.

Hazreti Muhammed, Mekke'de yaşamakta olan bütün Müslümanların hicret etmeleri taraftarı idi. Iztırablarına nihayet vermek azmile sahabelerine: « *Yesrib'e gidiniz. Allah orada size kardeşler vermiştir. Orada emniyete kavuşacaksınız* » dedi.

Bu suretle Müslümanlar, gizlice yol hazırlıklarını yaparak, küçük kümeler halinde gitmeği aralarında kararlaştırdılar ve yola düzüldüler. Vasıtaya mâlik olanlar develere binerek, bundan mahrum olanlar piyade olarak gittiler. Seyahat on, on bir gün sürüyordu. İki ay geçince, Mekke'de, bazı kadınlardan başka, Hazreti Muhammed'le sahabelerinden iki yahut üç kişi ve efendilerinin salıvermediği bir kaç köle kalmıştı.

Hareket o kadar güzel tanzim edilmiş ve o kadar çabuk tatbik mevkiine konulmuştur ki Kureyşliler buna mâni olacak hiç bir şey yapamadılar. Ailelerin evlerini ve eşyalarını bırakıp, hiç izlerini belli etmeksizin, git gide ortadan kaybolduklarını hayretle görüyorlardı. Bu feragat ruhunu nazarı itibare almamış olduklarından birdenbire şaşa kalmışlardı. Ensar — Resulü Ekrem'in Yesrib ahalisine verdiği isimdir ki yardımcılar demektedir — Muhacirleri evlerine kabul ile onlara her türlü yardımı yapmayı şeref saymakta idiler. Hazreti Muhammed, Ebu Bekir'in niyaz ve ibramlarına rağmen, sahabelerinin durumuna ait her türlü endişeden kurtulmadıkça Mekke'yi terketmek istemiyordu. Mekke'de oturmakla maruz kaldığı tehlikeleri bilmez değildi; fakat hemşehrilerinin daha bir kaç tanesini putperestlikten kurtaracağını mütemadiyen ümid ediyordu. Hayatında vukua gelen bütün mühim hâdiselerde olduğu gibi, bu hususta da karar vermek için Allah'ın vahyini bekliyordu.

Müslümanların, menedemedikleri hicretlerile Resulü Ekrem'in gösterdiği soğukkanlılık, nihayet kat'i bir darbe indirmeğe karar vermiş olan Kureyşlilerin hiddetini son haddine vardırdı. Ataları Kusay tarafından bina edilmiş olan Darünnedve (toplantı evi) de toplandılar. En mühim müzakereler umumiyletle burada cereyan etmişti ve yalnız Kusay'in ahfadından en az kırk yaşında olanlar bu toplantılara kabul edilmişti.

Ebul-Bahteri Hazreti Muhammed'in tutulup hapsedilmesini

teklif eti. Esved-İbni-Rebia memleketten tart ve nefiy edilmesi fikrini ileri sürdü.

Bu tekliflerin ikisi de reddolundu. Birincisi, Hazreti Peygamber'in taraftarları yahut mensub olduğu kabilenin adamları onu günün birinde kurtarabilirler, ikincisi de biribirine düşman olan kabileler arasında yaşarken, onları, sözlerinin belâgatile, kendi tarafına celbedebilir ve onlarla birlikte Mekke'ye hücum edebilir mülâhazasile reddolunmuştu.

Nihayet Ebu Cehil söz alarak: « *Size mabudlarımız adına, yapacak bir teklifim vardır ki, eminim, tamamile rıza göstereceksiniz* » dedi. Orada hazır olanlar: « *Söyle,* » dediler, « *nedir?* » Ebu Cehil dedi ki: « *Teklifim şu: Kabilemizin her bölüğünden genç, kuvvetli, asîl ve hürmete şayan bir aileye mensub birer cengâver intihab edeceğiz ve onlara keskin birer kılıç vereceğiz. Bu genç cengâverler, Muhammed'i öldürmek üzere bir anda müttehiden onun üzerine atılacaklar. Bu veçhile hareket edince, onu öldürmek mes'uliyeti, katillerin mensub oldukları kabileler arasında dağılmış bulunacak ve akrabası olan Abd-i-Menaf'lar kabilemizin her ailesine karşı harb ilân edemiyeceklerinden diyet talebile iktifa edecekler. Biz de bunu veririz.* »

Ebu Cehil'in bu hainane teklifi meclisçe rey birliğile kabul edilmiştir.

Ebu Bekir Resulü Ekrem'in kaçması için her ne lâzımsa — bir müddettenberi — onları hazırlamakla meşguldü. Ezcümle gayet çabuk yürüyen iki deve satın almıştı, onları evinin avlusunda saklıyordu. Mekke eşrafının Darünnedve'de toplandıklarını haber alır almaz, putperest, fakat sadık ve itimada şayan bir adam olan Ibn-i Ureykıt'ı çağırarak, bu iki deveyi ona teslim etti ve vereceği emir üzerine kendilerini hangi semte götüreceğini gösterdi.

Öbür yandan Hazreti Muhammed, sanki hayatına yapılan suikastten tamamile haberi varmış gibi, hareketleri zamanının geldiğini söylemek üzere, Ebu Bekir'in evine gitti. Gün batıncıya kadar beklediler. Akşam olub da karanlık şehre çükünce,

evin arka cihetindeki bir pencereden gizlice çıkarak karanlıklar içinde kayboldular.

Gaybubetleri anlaşılırsa, kendilerini yakalamak için, düşmanlarının şimale yöneleceklerini bildiklerinden cenub istikametine teveccüh ettiler. Aşağı yukarı birbuçuk saat yürüdüler ve gece karanlığında Sevr Dağı'na tırmanarak oradaki mağaraya iltica eylediler.

Hazreti Muhammed'le arkadaşı bu mağarada yerleştikleri sırada zorbalar Resulü Ekrem'in evi etrafında pusuya yatmışlar, cinayetlerini yapmak için şafağın sökmesini bekliyorlardı. Hainane cürümlerini karanlıkta işlemek istemiyorlardı. Çünkü şayet bir kargaşalık zuhur ederse bazılarının cinayete iştirâklerini inkâr etmeleri ve ötekileri mes'ul tutmaları ihtimali vardı. Bundan dolayı, içlerinden her birinin müsavi derecede cinayete iştirâk ettiğini görebilmek üzere, şafağın sökmesini beklediler.

Ebu Cehil, zorbaları teşci' etmek ve gayretlerini arttırmak maksadile, geceyi onların yanında geçirdi.

Ertesi sabah şafak sökerken, zorbalar, şikârlarını avuçları içinde tuttuklarından emin olmak için, kapı aralığından baktılar ve Hazreti Muhammed'in yeşil abasına sarınmış olduğu halde, uyumakta bulunduğunu gördüler. Hainane teşebbüslerinin muvaffakiyetle neticeleneceğinden emin, kapıyı zorladılar, yalın kılınçla, o gece Hazreti Muhammed'in yerine onun döşeğinde yatmış olan Ali'nin üzerine yürüdüler. Fakat Ali'yi görünce: « *Ne ?* » dediler, « *Ali sen misin? Amcanın oğlu nerede ?* »

Ali, sadece: « *Ben bilmiyorum* » diye cevab verdi.

Ebu Bekir'in Amr-ibni-Fuheyre ismindeki çobanı efendisinin keçilerini Kureyş reislerine ait sürüler arasında otlatmakta idi. Akşam olunca bu keçileri Hazreti Muhammed'le Ebu Bekir'in iltica etmiş oldukları mahallin civarına sürüyor idi. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah da bütün gün şehirde aldığı haberleri babasına bildirmek üzere oraya geldiği cihetle, İbni Fuheyre, gara bir miktar süt bıraktıktan sonra, sürüsünü Abdullah'ın ayak izlerini kaybettirecek surette yürütüyor ve istirahat etmek üzere, öteki çobanların bulunduğu yere gidiyordu.

Hazreti Muhammed'le arkadaşının gaybubeti Mekke'lileri deli etmişti. Kaçanları yakalıyana yüz deve mükâfat vereceklerini ilân için tellâllar bağırttılar. En mahir izciler her tarafa yöneldiler. İçlerinden bazıları mağaranın çok yakınından bile geçtiler. Fakat mağaranın kapısını bir örümcek ağı kaplamış olduğu için, mağaraya bir kimsenin girmemiş olduğunu istidlâl ettiler ve içine girip bakmak zahmetini ihtiyare lüzum görmediler. Ebu Bekir izcilerin ayak seslerini duyarak, kendi hayatı namına değil, arkadaşının, Resulü Ekrem'in, hayatı namına titriyor ve yavaşça ona: « *Benim ölümüm, herhangi bir adamın ölümünden başka bir şey olamaz, fakat senin ölümün bütün sahabelerin ölümü olur* » diyordu. « *Keder etme, Allah bizimle beraberdir* » sözlerini ilâve ediyordu.

Üçüncü günü, Kureyşin takibatı gevşemekle, Ebu Bekir Abdullah-ibni-Urekıt'a haber yolladı, o da Ebu Bekir'e ait iki deve ile kendisininkini kararlaşmış olan yere götürdü. Diğer taraftan, Ebu Bekir'in kızı Esma bir hurç içinde yiyecek götürdü; fakat acele ile hurcu bağlıyacak ip almağı unutu; kuşağını ortadan ikiye bölerek, bir parçasile hurcu bağladı, öteki parçasile de babasının bineceği devenin hamuduna sardı. (Bu hâdiseye telmih maksadiledir ki Esma ekseriya Zat-un-Nitakayn — iki kuşaklı kadın— adile anılıyordu).

Hazırlıklar tamamlanmış olduğundan, Ebu Bekir develerin en iyisini çekip Resulü Ekrem'in önünde ıhlattı ve Peygamberi binmeğe davet etti. Hazreti Muhammed: « *Bana ait olmıyan bir deveye binemem* » cevabını verdi. « *Fakat,* » dedi Ebu Bekir, « *anam babam hakkı için, o sana aittir sana veriyorum.* » Hazreti Muhammed : « *Kabul edemem. Kaça aldığını bana söyle, ben de o kadara satın alacağım* » dedi.

Pazarlık bittikten sonra Hazreti Muhammed bu deveye bindi, Ebu Bekir öbürüne atladı ve sadık hizmetçisi İbni Fuheyre'yi terkisine aldı; nihayet İbni Ureykıt kendisine ait deveye binerek, küçük kafileye kılavuzluk etti, onları bazan deniz kıyısı boyunca giden ve Yesrib'in garb tarafındaki büyük yola katılan sapa bir patikadan geçirdi.

Seraka-bin-Malik namında bir Mekke'liye bedevinin birisi, denize doğru giden yolda üç deveden mürekkep küçük bir kafileye tesadüf ettiğini, ve deveye binmiş olanları Hazreti Muhammed'le arkadaşlarına benzettiğini söylemiş. Resulü Ekrem'i yakalıyana vâdedilen mükâfata imrenen Seraka hemen evine koşarak atını eğerletmiş, mızrağını, okunu (ok kuburunu) sadağını almış ve, kendisi gibi mev'ud mükâfata meclûb ve takip etmeleri muhtemel olanların şüphesini uyandırmamak için, Mekke'den gizlice çıkarak muhacirlerin takibine koyulmuştu. Bir müddet gittikten sonra, atı sürçmüş, yere yıkılmış, kendisi de düşmüştü. Zamanındaki bütün Arab'lar gibi, hurafelere inanan Seraka bu meş'um halden müteessir oldu ve tefe'ül etmek üzere, sadağındaki Azlem yahut ilâhî okları çıkardı. Falı müsait çıkmadı. Fakat vâdedilen mükâfat hırs ve tamaını tahrik ettiği cihetle, tekrar takibe devam etti. Biraz sonra muhacirleri gördü, hemen hemen onlara yaklaşmış, Kur'andan bazı âyetler okuyan Resulü Ekrem'in sesini duymuştu. O sırada atı yeniden sürçtü ve kendi de düştü. Ok atarak bir daha falına bakmak istedi, baktı ve falı yine gayri müsait çıktı.

Hâdisenin alt tarafını bizzat Seraka şu suretle hikâye ediyor: « *O zaman, beni büyük bir felâketin beklemekte olduğundan şüphe etmiyerek, bağırdım: Ya Muhammed, senden af dilerim; buna mukabil sana faydası dokunabilecek bazı şeyler haber vereceğim, benim peşimden gelebilecekleri senin yolundan geri çevireceğim. Hazreti Muhammed'in nihaî zaferinden emin olarak, aramızda artık düşmanlık kalmadığına dair emanname almakta ısrar ediyordum. Verdiği emir üzerine, Ebu Bekir bir deri parçası üzerine hemen mektubu yazıp verdi. Taif seferinde hayatımı kurtaran bu emannamedir. Sonra geri döndüm. Avdetim üzerine, yolculuğumun gayesi ne olduğunu öğrenmiş olan Mekke'lilere, hiç bir şey görmediğimi söylüyor, ve aldatmak için, beni bu faydasız ve yorucu yolculuğa sevkeden yanlış malûmata lânetler okuyordum.* »

Hikâye etmekte olduğumuz vak'anın ertesi günü, muhacirler, karşı taraftan bir kervanın gelmekte olduğunu görerek şüpheye düştüler. Fakat akabinde emin de oldular. Çünkü Ebu

Bekir kervanın başında — Suriye ile ticarî münasebetlerde bulunan— amcazadesi Talha'yı görmüştü. Mutad olan selâmlaşmadan ve hatır soruşturmadan sonra, Talha, mallarını yayarak, Suriye'nin en güzel mamulâtından iki beyaz elbise seçti, birini Hazreti Muhammed'e, öbürünü Ebu Bekir'e hediye etti ve aynı zamanda Yesrib Müslümanlarının kendilerini sabırsızlıkla beklemekte olduklarını haber verdi.

Hakikaten, Arab memleketlerinde haberlerin çölden çöle yayılmasında görülen anlaşılmaz bir sür'at sayesinde, Yesrib ahalisini Resulü Ekrem'in azimetinden ve kendilerine mülâki olmak hususundaki niyetinden haberdar olmuşlardı.

Her gün, sabah namazından sonra, Müslümanlardan bazıları, şurasına burasına kara taşlar serpilmiş, kızgın bir vâdi olan ve Yesrib'in cenubi garbisine düşen Harra'ya gidiyor ve, gözlerini güneşin kamaştırıcı ışığından muhafaza için, elleri yukarıya doğru uzanmış, Resulüllahı görmek ümidile, ufka bakıyorlardı.

Nihayet, bir gün, öğleden biraz sonra, Müslümanlar arasına katılan bir Yahudi bağırmağa başladı: « *Ey müslümanlar, beklediğiniz talih ve ikbal yetişti, geldi!* »

Günlerden, 28 Haziran 622, Pazartesiydi.

IX

MEDİNE'DE

Hazreti Muhammed, Beni Amr kabilesinin oturmakta olduğu Kuba'da durdu. Onu görmek ve tazim etmek üzere istical edenler, « *İşte Peygamber!* » diye bağırıyorlardı. Resulü Ekrem ahaliye hitab ederek, « *Ey ahali,* » dedi, « *komşularınız için barış istiyerek sevincinizi gösteriniz. Kazancınızın bir parçasını yerlilere ayırıp saklamak suretile onlara yardım ediniz. Biribirinize bağlıyan münasebetleri kuvvetlendiriniz. Başkaları uyurken, siz Allah'a ibâdet ediniz. Sizi cennete götürecek yol budur.* »

Hazreti Muhammed, Kuba'da Gülsüm bin Hedm'in evinde kalmıştır. Gülsüm, evvelce de bir çok muhacirleri misafir etmiş, memleketin ileri gelenlerinden biri idi. Hazreti Peygamber geceleri Gülsüm'ün evinde yatıyor, gündüzleri de Sa'd-ibni-Hayseme'nin evinde oturuyordu. Kendisile görüşmek istiyenleri orada kabul ediyordu. Ebu Bekir Kuba civarında Essah'da misafir kaldı. Üç gün sonra da Ali, çok yorgun olarak, geldi. Yaya olarak gelmişti. Gündüzleri saklanıyor, geceleri yürüyordu. Hazreti Muhammed onu büyük bir şefkat ile karşılamış, uzun uzun bağrına basmıştı.

Resulü Ekrem, Kuba'da oturmaktan istifade ederek, ilk mescidin temelini attı. « *Kur'anın dokuzuncu sûresinde (Takva üzere müesses bünyan) kelimelerile yadolunan cami budur.* »

Müteakip cuma günü, ki geldiğinin dördüncü günüydü, Ebu Bekir'den satın almış olduğu « El-Kusva » namındaki devesine bindi, Ebu Bekir'i de terkisine alarak, etrafını saran Müslü-

manların arasında, Yesrib yolunu tuttu. Bu şehrin adı, ondan sonra « *Medine-tün-Nebi* » olmuştur.

Yolda, Hazreç kabilesinin bir semiyyesi olan Beni Salim'lerin işgal ettiklei Ranuna vâdisinde durdu. Yüz kişi kadar olan sahabelerile birlikte orada ilk cuma namazını kıldı. Müminlere karşı irad ettiği mev'izede doğru yoldan asla ayrılmamalarını, Ahiret hayatına inanmalarını; Allah'a ibâdet ve fakirlere yardım etmelerini tavsiye etti ve şu güzel sözleri söyledi: « *Buna muktedir olamazsanız bir yarım hurma vermek ve bir teselli sözü söylemek suretile cennete kavuşursunuz.* »

İşte ilk cuma namazının kılındığı o yerde bugün, « *Mescid-ül-Cuma* » denilen cami bina edilmiş bulunmaktadır. Namaz bittikten sonra, Hazreti Muhammed, Abud-ül-Muttalib'in anası Selma cihetinden akrabası olan Beni Neccar'lara, geldiğini haber vermek üzere, bir adam göndermiş ve müteakiben kafile yola çıkmıştır. Yesrib'de nail olduğu istikbal, halkın içten gelen şevk ve heyecanının ifadesi oldu. Muhtelif semiyyelere mensub aileler, sevinçlerini göstermek üzere, yola dökülmüşlerdi. Damların üzerine çıkmış olan bir çok kadınlarla genç kızlar bir ağızdan :

« *Ay, (Vedâ) Dağının sırtlarından çıktı.*
« *Allah'a yalvaran bulundukça bize de şükretmek*
« *vaciboldu.*
« *İlâhi, Resulün aramızda olduğu halde, Senden*
« *getireceği emirlere takva ile riayet edeceğiz.* » *(*)*

Her geçtiği mahallede, ileri gelenlerden bazıları, devesini yularından tutarak durduruyorlar ve: « *Ya Resûllullah, bize misafir olunuz ! Evimizde bereket ve emniyet bulacaksınız* » diyorlardı. Halk arasında hased uyandıracak bir tercihte bulunmak istemiyen Hazreti Muhammed, hepsine iltifat ederek:

---

[*] طلع البدر علينا من ثنيات الوداع
واجب الشكر علينا مادعا لله داع
نحن جوار من بني النجار ياحبذا محمد أمن جار

« *Kararı deveme bıraktım, nerede durursa orada ineceğim. Ona serbestçe geçip gitmesi için yol veriniz,* » diye cevap veriyordu. Peygamber uzun boynunu halkın başı üzerinde dolaştıran ve sanki en münasib istirahat yerini arar gibi başını kâh sağa, kâh sola çevirerek ilerliyen devesinin dizginlerini gevşetti. Biraz dolaştıktan sonra, deve boş bir arsada durdu ve kocaman boynunu upuzun toprağa uzatarak çöktü.

Bu arsa bir « *Merdeb* » yani hurma kurutulan yerdi; Ebu Eyyub Ensarî'nin evi karşısında idi. Hazreti Muhammed bu arsanın, Sehil ve Süheyl namında iki yetime ait olduğunu haber aldı. Bunların vasileri Muaz-ibni-Afra idi. Yetimleri çağırarak arsayı Hazreti Muhammed'e ne fiatla vereceklerini sordu. Çocuklar : « *Biz Allah'ın rızasından başka bedel istemeyiz* » diye cevap verdiler. Fakat, Resulü Ekrem bu hediyeyi kabul etmek istememiş, kıymet olarak takdir edilen 10 dinarı ödeyerek arsayı almıştır. (Dinar, bir altın akçedir ki 4.25 gram ağırlığında idi).

Ebu Eyyub lûtfen kendi evine misafir olmasını Resulü Ekrem'den rica etti. Resulü Ekrem bu ricayı kabul etti; fakat, kendisine evin üst katı teklif olunduğu halde, alt katını tercih etti. Çünkü, bir çok misafir kabulüne mecbur olduğu cihetle, ev sahibini sıkıntıya sokmak istemedi. İşte bu evde, kendi hususî evi yapılıncıya kadar, yedi ay oturdu.

Hazreti Muhammed'in ilk işi devenin durmuş olduğu arsa üzerinde büyük bir mescid inşa etmek olmuştur. Arsa üzerindeki birkaç hurma ağacı kesildi, arsanın bir kısmını kaplıyan çalılar kaldırıldı, orada bulunan bazı eski mezarlar açılarak içindeki kemikler başka tarafa naklolundu. Arsa temizlenip düzeltildikten sonra, civardaki bir pınardan sular sızmamak için cedveller açıldı.

Mescidin temelleri taştan, duvarları kerpiçten yapılacaktı. Bütün sahabelerle birlikte Resulü Ekrem de mescidin inşasında çalıştı. Sahabelerin bazısı kerpiçleri yapmak için toprağı yoğururken, diğer bazısı Hazreti Muhammed'le birlikte temeller için lâzım olan taşları taşıyorlardı. Bir gün, Ebu Bekir, Hazreti Muhammed'in göğsü toz içinde olduğu halde, kocaman bir taş taşımakta olduğunu görüp, onu bu işden menetmek istemişti.

Hazreti Muhammed: « *Sen de benim gibi yap,* » dedi, « *benim taşın yanına sen de bir taş koy.* » Sonra, Ömer'e dönerek, onu da Ebu Bekir'in taşıdığı taşın yanına bir taş koymağa davet etti. İşte bu suretle Medine mescidinin temellerini atan Resulü Ekrem ile ilk iki Halifesi İslâm devletinin de temellerini kuracaklardır.

Taş temeller duvarların alacağı yüksekliğin üçte birine kadar çıkınca kerpiçler konmağa başladı. Sahabeler çalışırken bir ağızdan şiirler okuyorlardı.

Mescid yüz endaze uzunluğunda idi, genişliği ise bir kaç endaze daha azdı. Üstü açık dört duvardan ibaretti. Üç kapısı vardı. Birisi « *Mağfiret kapısı* » adiyle anılıyordu. Kıble cihetinde (o devirde kıble Kudüs'e doğru idi) kesilmiş hurma ağaçlarının kütüklerinden yapılmış direkler hurma dallarile örtülü tavanı tutuyordu. Resulü Ekrem bu direklerin birine dayanarak hutbe okumakta idi. Daha sonra ılgın (tamaris) ağacından küçük bir mimber yaptı; bu, üç ayaklı bir merdiven idi. Kıble, cenuba, yani Kâbe'ye çevrildiği vakit hurma kütüklerinden olan direklerle taşıdıkları çatı yerinde bırakılmıştı.

Evi olmıyan sahabelerin toplandıkları bir yer vardı ki mescidin avlısında bir gölgelikti. Buna « *Suffe - Sofa* » denilirdi.

Medine mescidi, esasen duvarla çevrilmiş bir avludan ibaretti. Bu avlunun dış tarafında, şark cihetindeki duvara dayanmış olarak, Resulü Ekrem'e mahsus, iki oda inşa edilmişti. Bu hücrelerin kapıları doğrudan doğruya mescidin avlusuna açılıyordu. Zaman geçtikçe bu hücreler çoğaltılarak dokuza çıkarılmıştır.

Hazreti Muhammed sahabelerine vaziyetten malûmat vermek, gerekli vesayada bulunmak üzere toplu olarak kılınması lâzım gelen cuma namazı hariç olmak şartiyle, Müslümanlar her nerede bulunurlarsa orada namaz kılıb ibâdet etmekte serbest idiler.

Bununla beraber, şevk ve gayret sarî olduğundan, müçtemian namaz kılmak müreccah görülüyordu. Hattâ sahabelerin ekse-

risi namaz vakitlerinde mescide gitmeğe gayret ediyorlardı. Şehrin muhtelif mahallelerinde dağınık olarak oturmakta bulundukları için bazıları erken, bazıları geç geliyorlardı.

Bir gece, Ömer bir rüya gördü: Yeşil elbiseli bir adam, ahaliyi namaza çağırarak, yüksek sesle ezan okuyor ve İslâm ibadetini ilân ediyordu. Ömer bu rüyayı Hazreti Muhammed'e nakletti. O da: « *Git, kuvvetli ve güzel sesli olan Bilâl'ı bul ve benim tarafımdan de ki mescidin yüksek bir yerine çıkarak ayni sözlerle müminleri namaza çağırsın* » dedi.

Resulü Ekrem'in emri üzerine Bilâl şu suretle ezan okudu :

« *Allahü Ekber, Allahü Ekber*
« *Eşhedü en lâilâhe illâllah*
« *Eşhedü enne Muhammeden Resulüllah*
« *Hayyalessalâh*
« *Hayyalelfelâh*
« *Allahü Ekber, Allahü Ekber, Lâilâhe İllâllah.* »

İşte İslâmda ezan bu surele tesis olundu.

Resulü Ekrem'in damadı Osman, ki pek zengindi ve malının mühim bir kısmını götürmeğe muvaffak olmuştu, hariç olmak üzere, Muhacirlerin hepsi geçim vasıtalarından mahrum idiler. Osman, bir Yahudinin malı olan Ravna kuyusunu 40.000 dinara satın alarak Mekke'li hemşehrilerinin ihtiyaçlarına terk etmiş ve Resulü Ekrem de bunlarla Medine müslümanları arasında şahsî bir kardeşlik tesis eylemiştir: « *Ensar* » dan her birisi Muhacirlerden birini kendine kardeş edinmiştir : Muahat.

Muhacirler âhiret kardeşlerinin âlicenablıklarını kötüye kullanmamışlardır. Ensardan Said, mallarını bölüşmelerini Abdurrahman-bin-Avf'a teklif ettiği halde, Abdurrahman : « *Allah seni, aileni ve servetini mubarek etsin ! Bana çarşı yolunu göster. Her taşın altında bir hazine bulmağı taahhüt ediyorum* » dedi. Abdurrahman itimadında yanılmamıştı. İptidaları, mütevazi bir surette, yağ ve peynir satarak ticarete başlıyan Abdurrahman, sonraları o derece zengin olmuştur ki yedi

yüz deveden mürekkep bir kervan teçhiz edebilmiştir. Mekke'liler ticaret işlerinde pek kabiliyetli idiler. Hazreti Muhammed'in dediği gibi, içlerinde öyleleri vardı ki çölde kum satarak zengin olmuşlardı. Bazıları, Beni Kaynuka çarşısında cari Yahudi tahakkümünden kurtulmak için, şehrin ortasında, ikinci bir « *Suk* » yani pazar yeri vücude getirirken, bazıları da ziraatle uğraşıyorlardı. Ensar, topraklarının bir kısmını Muhacirlere vermişlerdi. Muhacirler de, mahsulün bir kısmını vermek suretile, sürdükleri toprakların kirasını ödiyorlardı. Ali, Sa'd -ibni-Malik, Abdullah-ibni-Mes'ud ile Ebu Bekir ve Ömer'in aileleri v.s. işte bu suretle ziraatçi olmuşlardır.

Hazreti Muhammed de gayet sade bir hayat geçirmekte idi. Başlıca yemeği « *Sevik* » denilen ve bir miktar su yahut süt içinde eritilmiş arpa unundan yapılan bir bulamaçtı ki içine bal veya bir kaç hurma katılırdı. Bazan et ve sebzenin kaynatılmasile elde edilen bir suya ekmeğini batırarak yerdi. Yemeğini hemen her gün « *Sofa* » da oturanlarla paylaşırdı. Bir yere davet olunduğu zaman, koyunun omuz tarafını tercihan yer ve kabağı beğenirdi. Perhizi iltizam eder, aç kalıp mideyi asla doldurmamayı tavsiye eylerdi. Sofrada uzun müddet kalmağı icab ettiği için, yana yatarak yemek yemeği nehyederdi.

Resulü Ekrem gayet sade giyinirdi. Elbisesi, bir « *kamîs* », dikilmiş kollu bir gömlek ile omuzlarını örten, dikişsiz uzun bir yünlü kumaştan ibaretti. Ayakkabıları, deriden yapılmış sandallardı. Başında sarık vardı. Bununla beraber, icabettiği vakit, daha mükellef bir surette de giyinirdi. Temizliğe son derece itina ederdi. Misvak kullanırdı. Sahabelerine de misvak istimalini tavsiye ederdi. Güneş şualarının tesirini azaltmak maksadile gözlerine *sürme* çekerdi. Güzel kokuları sever ve üzerine sürerdi. Cuma günleri, mescid çok kalabalık olduğu için, ateşlikler içinde kıymetli ıtırlar yaktırırdı. Hoşa gitmiyecek surette kokan yemeklerden sonra umumî toplantılara ve cemaatle kılınan namazlara gitmemelerini sahabelerine tavsiye ederdi. Ziynet olarak, yalnız gümüşten bir yüzüğü vardı, ki üzerinde « *Muhammed Resulüllah* » kelimeleri yazılıydı. Tâbir caizse,

debdebe namına yalnız bir ahırı vardı. Bir kaç atı, yirmi kadar devesi iki katırı ile, hediye olarak kendisine gönderilmiş olan, iki eşeği vardı.

Sây'in, en vazi' şeklinde bile, insana şeref verdiğine inanırdı. Odasını ekseriya kendi süpürür, elbisesini ve sandallarını kendi yamalar, atının terini kendi silerdi. Kendisine Seyyid denilmesini menederdi. Ne sarayı, ne nazırları, yalnız bazı müşavirleri (müsteşarları) ile kâtipleri vardı. Ne haristi, ne mağrur, ne de ikbalperestlik ve taassub ile malûl; belki mülâyim, hassas ve merhametli idi.

Mekke'de iken vazifesi, sadece dinî idi. Orada hemşehrilerini putperestlikten kurtarmağa ve ötedenberi alıştıkları bir takım vahşi âdetlerden vazgeçirmeğe çalıştı. Halbuki, vardığı günden itibaren, kendisini beldenin hâkimi addeden Medine'de, dinî vazifesini yaparken bir taraftan da uhdesine siyasî bir mesuliyet almak mecburiyetini hissediyordu. Bu, nübüvvet ve devlet reisliği vazifeleri onu « *teokratik* » yani dinî esaslara dayanan bir idare teşkilâtının temelini vücuda getirmeğe sevketmişti. Onun ef'alini anlamak ve izah etmek için, hayatını bu iki noktai nazardan mütalâa etmek lâzım gelir.

Hazreti Muhammed'in ilk siyasî işi, Medine ahalisine hitaben neşrettiği beyannamedir, ki teokratik devletin on üç asırdanberi İslâm memleketlerince nümune ittihaz olunan, bir fermanı gibi telâkki olunabilir.

Hazreti Muhammed diyordu ki : « *Muhacirin ile Ensar ve onlarla birleşenler ve onlarla birlikte din uğrunda harbedenler, diğer insanlardan farklı bir cemaat teşkil ederler. Bu cemaatin bütün fertleri, aralarındaki şahsî ihtilâfları adalet ve hakkaniyet dairesinde tasfiye etmeği taahhüt ederler. Müminler, aralarında ihtiyaçlarını defedemiyenlere veyahut borçlarını ödiyecek durumda olmıyanlara yardımda bulunurlar. Her müslümana diğer bir müslüman aleyhine bir yabancı ile mukavele yapması yasaktır. İslâm cemaati arasına nifak sokmağa teşebbüs eden kimseye karşı kıyam etmek her müminin vazifesidir : Mücrim isterse kendi oğlu olsa bile. Bir mümin diğer bir mümini öldüre-*

mez ve bir müslümana karşı bir kâfire yardım edemez. Bütün müslümanlar biribirlerine muavenet etmelidirler ve bizim sültamızı kabul eden Yahudilere yardım eylemelidirler. Yahudiler himaye olunacaklar ve din serbestisinden en geniş surette istifade edeceklerdir. Harb vukuunda yahudiler müttefiklerimiz gibi telâkki olunacaklardır. Beni Avf Yahudileri müslümanların müttefikidirler. Yahudilerin dini Yahudilere taallûk eder, netekim müslümanların dini müslümanlara taallûk eyler. Benu Neccar. Benu Hâris, Benu Sâide, Benu Cuşem, Benu Sa'lebe ve Evs Yahudilerile müttefikleri Beni Avf Yahudileri gibidir.

« Yahudilerin verdiği sadaka Yahudilere, netekim Müslümanların verdiği sadaka müslümanlara ait olacaktır. Tecavüz vukuunda müslümanlarla Yahudiler müşterek düşmana karşı birleşmeğe mecburdurlar. Yesrib (Medine) vâdisi taarruzdan masun mübarek bir mahaldir. Bize tecavüz etmiyen komşumuz, misafirimiz gibi muamele görecektir. Her türlü tecavüzî muharebe memnudur. Yesrib'e bir hücum vaki olursa istisnasız bütün halk müdafaasına iştirâk edeceklerdir ve sulh, ancak ahalinin muhtelif kısımları arasında bir itilâf hususü takdirinde, aktolunabilecektir. Kureyşlilere ve müttefiklerine yardım caiz değildir. Bu şartları kabul eden muhtelif partiler arasında vuku bulacak her münazaa Allah'ın ve Resulüllah'ın kararına tabi olacaktır. »

Bu beyanname, Yahudi kabileleri tarafından iyi karşılandı. İçlerinden bir çokları Müslümanlarla ittifaklarını muhkem surette tesis için hususî mukaveleler aktetmişlerdir. Bir kaç ay her şey yolunda gitti. Medine, çoktanberi muhtaç olduğu sükûn ve emniyete kavuştu. Fakat Hazreti Muhammed'in Medine'ye gelmesi bazı ümitleri kırmış ve bazı tertipleri bozmuştur. İlk zamanların heyecanı geçince müşkülât baş göstermeğe başlamıştır.

Medine'nin en nüfuzlu şahsiyeti olan Abdullah-ibni-Ubey, Medine'nin hükümdarı olmak sevdasında idi. Reisi olduğu Hazreçler onu Medine hükümdarlığına intihab ettirmeğe çalışmışlardı. Bu mevkii elinden almış olan Resulü Ekrem'i affetmedi.

Bazı gayri memnunları etrafına toplamağa muvaffak oldu. Günden güne daha mutaazzim bir hal alan durumuna rağmen, Hazreti Muhammed ona karşı teveccühkâr davranmaktan geri kalmamıştı. Hasta olduğunu haber alınca bizzat evine uğrayıp sıhhatini sormağı kararlaştırdı. Eşeğine binerek Abdullah-ibni-Ubey'in evine gitti. Ubey o sırada bir çok taraftarlarile birlikte evinin önünde oturmakta idi. Hazreti Peygamber'i görünce, abasına bürünerek, ona: « *Buradan uzaklaş, eşeğin fena kokuyor, sen de bizi toza boğuyorsun* » dedi.

Bu sebepsiz hakaret üzerine, Hazreti Muhammed'e refakat eden müminlerden biri cevap vermekten kendini alamıyarak: « *Resulüllah'ın eşeği senden iyi kokar!* » diye bağırdı.

Kavgaya girişmek için bundan başka bir şeye lüzum yoktu. Hurma dallarile döğüştüler. Hazreti Muhammed eşeğinden indi ve döğüşenleri güçlükle biribirinden ayırdı. Onları teskin için, itilâfı emreden, bazı âyetler okudu.

Abdullah-ibni-Ubey tekrar ağzını açarak, dedi ki: « *Bütün bunlar doğru olsaydı, bundan güzel söz olamazdı. Fakat evinde otursaydın ve evine gelenlere okuyub, canımızı sıkmak için buraya gelmeseydin daha iyi ederdin!* »

Hazreti Peygamber sükûn ve itidalini bozmaksızın oradan uzaklaştı.

İbni Ubey'in kalbini kemiren hasedi o derecede idi ki, büsbütün bir kenara atılmamak için, İslâm dinini kabule mecbur olduysa da ihtidası asla samimî değildi. Hazreti Muhammed'in parlak muzafferiyetlerinden sonra, az çok samimî bir surette İslâm dininde birleşen, akrabalarının başına geçti. Fakat Resulü Ekrem aleyhine entrikalar çevirmekten geri kalmıyan İbni Ubey « *Reisülmünafikun* » — münafıkların başbuğu — olmakla meşhurdur.

Diğer taraftan, Hazreti Muhammed'i sevinç içinde karşılamış olan Yahudiler, ona bir takım müşkülât çıkarmakta gecikmediler. Sözlerini dinliyenlere yakında bir Peygamberin geleceğini söylemekten vazgeçmiyorlardı. Allah'ın göndereceği Peygamber'in, Ahd-ı-Atîk ebniyaları gibi, Yahudi ırkından ola-

cağını teemmül ve ümit ediyorlardı. « *Muhammed onlardan değil ise,* » diyorlardı, « *nihayet bizimle beraber olacak. Hazreti İbrahim neslinden olduğunu söylemiyor mu? Bizimle birlikte oruç tutmuyor mu ve sahabelerine, ibâdet ederken, Beni İsrailin mukaddes beldesi olan Kudus'a teveccüh etmelerini emretmedi mi?* »

Beklediklerinin tahakkuk etmediğini görünce daha ziyade hasmane bir vaziyet aldılar ve İslâm düşmanlarile birleştiler. Bununla beraber, kinlerinin başlıca sebebi bu değildi. Hububatın yetişemediği taşlık ve susuz bir vâdide bulunan Mekke'nin zıddına olarak, Medine münbit topraklarla çevrilmişti; suyu çoktu. Cenubtan ve Harras'dan gelen dereler ancak yağmurlardan sonra akarsa da, toprak altındaki tabakayı, bir çok pınar ve çeşme meydana gelecek surette, yükseltirdi. Medine'de oturan Arab'lar ziraatle meşgul idiler, ticaretle iştigal eden Yahudiler dahi işlerinin ciddî bir rekabet sayesinde ilerlediğini görüyorlardı. Fakat Muhacirler çoğalmağa başlayınca vaziyet, Yahudiler için, müşkül oldu. Mekke'liler iyi ve tecrübeli tüccar idiler; işe alışkındırlar. Yukarıda gördüğümüz veçhile, Medine'de yeni bir Sûk tesis etmekte gecikmediler. Müslümanlar muhtaç oldukları şeyleri, Yahudilerden ziyade, kendi dindaşlarından olmağı tercih ettikleri cihetle Mekke'lilerin pazarı Beni Kaynuka sükunu metrük bir halde bırakmıştı. O zamana kadar Arab'ları diledikleri gibi istismar edebilmiş olan Yahudiler menfaatlerinin zayi olduğunu görerek kötü niyetlerini ortaya koymak hususunda her fırsattan istifade ettiler.

Bu suretle biri ideolojik, diğeri ekonomik iki sebep Yahudileri bütün Müslümanlara ve hususiyle Hazreti Muhammed'e karşı şiddetle muhalefet etmeğe ve husumetkârane bir vaziyet almağa sevketmiştir.

X

BEDİRDEN EVVEL

Müslümanlara karşı gayz ve husumetlerini göstermekten geri kalmıyan Kureyşliler, Hazreti Resulü Ekrem'den kurtulmak için bu fırsattan istifade ile onu öldürtmek istemişler ve Abdullah-ibni-Ubey'e şu mektubu göndermişlerdir: « *Siz Muhammed'i himaye ediyorsunuz, onu öldürmez yahut yurdunuzdan koğmazsanız biz size karşı yürüyeceğiz ve karılarınızı ellerinizden alacağız. Size karşı harb açmağa ve sizleri def ve tenkil etmeğe andiçiyoruz.* »

Yapılan tertipten haberdar olan Resulü Ekrem, İbni Ubey ile konuşarak onu ikaz etmiş ve böyle bir cinayeti irtikâp etmemesi tavsiyesinde bulunmuştur.

Kendilerini tehdit eden tehlikeyi anlıyan müminler nöbet bekliyorlardı. Hazır ol vaziyetinde duruyorlar ve geceleri dahi silâhlı bulunuyorlardı. Hazreti Muhammed geceyi ekseriyetle uyanık geçiriyor ve uyuyarak istirahat etmek istediği zaman Sofa adamlarından bazıları kapısında nöbet tutuyordu.

Müslümanların adedi bir düziye artmakta olduğu cihetle, Resulü Ekrem içerde emniyet ve asayişi kolaylıkla koruyabiliyordu. Kendisini en çok endişeye düşüren şey, dışardan gelen tehlike idi. Medine'nin taarruzdan masun olduğunu ilân etti. Beldenin reisi olmak haysiyetile, dışardan gelecek her türlü taarruzlara karşı gerekli tedbirleri almak vazifesi ona düşüyordu. Yalnız Kureyşliler — hususile bazı bedevî yahut yahudi kabilelerini, para vererek, kendilerine yardımcı alabildikleri takdirde — bir tecavüz yapabilecek kuvvette idiler.

Mekkelilerin ticaretle meşgul olduklarını, daha evvel, görmüştük. Güz mevsiminde Mekke kervanları Yemen'e, ilkbaharda da Suriye'ye giderlerdi. Bazı eşya ve hususile Mekke'den, Taif'den ve Yemen'den gelen deriler Suriye'de ve İran'da pek ziyade beğeniliyordu. Mekkeliler, bu emtiaya mukabil altın, ipek ve sair süs eşyası alıyorlardı. Bu kervanların bazısı iki bin deveden mürekkepti ve elli bin dinar raddesinde yük taşırlardı. Mekke'nin yıllık ihracatı 250.000 dinar tahmin olunmuştu.

Bu ticaret, % 40-50 raddesinde bir kâr temin ediyordu. Bu cihetle Kureyşlilerin kervanlarını türlü taarruzdan korumağa verdikleri ehemmiyeti anlamak kolaydı. Mekke'nin ileri gelenlerinden bir veya iki kişinin idaresi altına verilen bu kervanlara, bedevîlerin taarruzlarını önlemek için, bir kaç yüz silâhlı kimseler refakat ederdi. Kervanlar, sıcaktan korunmak için, gündüzleri istirahat ederler, geceleri giderlerdi. Biribiri ardınca yürüyen develer bir kaç kilometrelik yer işgal ederlerdi. Bedevîler bunlara, karanlık içinde, apansız taarruz ederek büyük bir karışıklık çıkarırlar ve götürebilecekleri eşyayı iğtinam için bu karışıklıktan müstefit olurlardı.

İşte bu hâdiseleri önlemek maksadiledir ki, Kureyşliler, kervanlarının geçtiği yerlerde oturan kabilelerle iyi muaşeret üzere yaşarlardı.

Hazreti Muhammed, Kureyşliler tarafından vukuu muhtemel bir tecavüze karşı aşağıdaki plânı tertip etmişti :

1 — Civarda yaşıyan kabilelerle dost olmak ve onları kendi tarafına çekmek;

2 — Düşmanın hareketlerini gözetlemek ve niyetlerini anlamağa çalışmak;

3 — İcabı halinde, can alacak noktasını teşkil eden ticaretini tehdit etmek suretile, düşmanı harb tasavvurlarından vazgeçirmek.

Meşru müdafaa makamında, Resulü Ekrem tarafından, alınan tedbirler bunlardı. Bunları ihmal etseydi devlet reisi sıfatile vazifesini yapmamış olacaktı. Bununla beraber, İslâm dini-

ne karşı aleyhte bir takım fikirlerle meşbu olan müellifler, Resulü Ekrem'i harbi hazırlamış ve onun başlıca fail ve müretttibi olmuş bulunmakla itham etmekten geri kalmamışlardır.

Hâdiseler, bakalım, bu ithamı haklı gösteriyorlar mı?

Ansızın şiddetli bir hücuma maruz kalmamak için, Hazreti Muhammed, kervanların geçtikleri yolları gözetlemek üzere, muntazam surette, müfrezeler gönderiyor ve bir kabile ile bir andlaşma yapmak bahis mevzuu olunca, bunu bizzat yapıyordu. 622 senesi Aralık ayının başlangıcında, yani Medine'ye gelişinden bir müddet sonra amcası Hamza'yı, otuz kadar Muhacirle birlikte, Suriye'den, Ebu Cehil'in idaresi altında, avdet eden ve 300 cengâver tarafından muhafaza olunan kervanın, sahil boyunca giden âdi yolu takip edip etmediğini anlamak üzere gönderdi. Hamza kervanın, iki tarafın da müttefiki olan Beni Cuheyne kabilesinin arazisinden geçerek, cenuba doğru gitmekte olduğunu gördü.

Yukarıda kendilerinden bahsettiğimiz müellifler, Müslümanların tecavüz niyetinde olduklarını, fakat hâdisenin, Beni Cuheyne kabilesi şeyhinin müdahalesile bertaraf edildiğini iddia ederler...

Mekkeliler gibi mükemmel surette silâhlanmış üç yüz cengâvere otuz kişi ile taarruz etmek, peşin olarak muvaffakıyetsizliğe mahkûm, çok cüretkârane bir hareket olurdu. Eğer yalnız yağma bahis mevzu olsaydı, bu hareket Kureyşlileri Medine'ye taarruz için tahrik etmekten başka bir şeye yaramazdı. İmdi, zaman günden güne çoğalan Müslümanların lehine çalışmakta olduğu cihetle, harb emelleri besleseler bile, Müslümanların ahvali tâcil etmelerinde hiç bir faydaları yoktu.

Bir ay sonra, 623 ocak ayında, Hazreti Muhammed'in amca zadesi Ebu Ubeyde'nin kumandasile, diğer bir müfreze, Ebu Sufyan'ın idaresi ve iki yüz silâhşorun himayesi altında şimale doğru giden kervanın tarassuduna memur edilmişti. Hazreti Muhammed tarafından gönderilen öncüler, Kureyşlileri Ragıb kuyuları civarında develerini suvarmak üzere iken görmüşlerdi.

Kureyşliler, Müslümanları görür görmez, uzaklaştırmak maksadile, üzerlerine bir kaç ok attılar; Müslümanlar da ayni suretle bir kaç ok atarak çekilip gittiler. Aralarında hiç bir çarpışma olmadı. Yalnız Mekke ahalisinden olup İslâm dinini gizlice kabul etmiş ve kervan adamları arasına karışmış bulunan iki kişi, bu fırsattan istifade ile dindaşları yanına kaçmışlardır.

Bir kaç hafta sonra, henüz genç olan Sa'd-ibni-EbiVakkas, yirmi kadar Muhacirini maiyetine alarak, keşfe çıkmıştı. Beş gün yürüdükten sonra, Suriye'den dönen bir kervanın geçmiş olduğunu haber aldı ve Resulü Ekrem'e haber vermek üzere Medine'ye avdet etti.

Her müfrezenin sevkinde, Hazreti Muhammed, müfreze kumandanlığını uhdesine alan kimsenin mızrağı ucune, vazifesinin alâmeti olmak üzere, kendi elile beyaz bir kumaş bağlamakta idi (*).

Bu senenin ilk ve sonbahar mevsimlerinde, Hazreti Muhammed, yanına ashabından bir kaçını alarak, Medine ile Mekke arasındaki yerlerde oturan muhtelif kabilelerle görüşmek üzere üç defa Medine'den dışarı çıkmıştı. Bu gazvelerin birincisi haziran ayında, Resulü Ekrem'in anası Âmine'nin gömülü olduğu Al-Abwa cihetine yapılmıştı. Al-Abwa, Medine topraklarının müntehasında olup Beni Muzeyne kabilesinin işgali altında bulunuyordu. Oradan çok uzak olmıyan bir yerde de Beni Zemme kabilesi yaşıyordu. Resulü Ekrem Beni Zemme'ler yanında bir kaç gün kalıp onlarla bir andlaşma yapmıştır. Bu andlaşma şu suretle yazılmıştı: « *Muhammed Resulüllah'ın Beni Zemme'ye namesi. Beni Zemme'nin malı ve canı her türlü taarruzdan masun olacaktır. Bir tecavüze maruz kalırlarsa, Hak di-*

(*) İslâmdan evvel her kabilenin kendine mahsus bir *Liva* yahut *Raya*'sı vardı. Muhacirin beyaz bayrağı kabul ettiler. Bu bayrak bir müdddet Resulü Ekrem'in de hususî bayrağı olmuştur. Hazreti Peygamber, daha sonra siyah bayrağı (Ukab) kabul eylemiştir. Bazı müellifler, 624 senesi Ocak ayında vuku bulmuş olan Bedr gazasında bu bayrağı açtığını söyledikleri halde, bir takımları bunu, ilk defa olarak, beş sene sonra, yani Hayber muharebesinde kullandığını beyan etmektedirler.

nine tecavüz etmedikleri müddetçe, himayemize nail olacaklardır. Peygamber kendilerinden yardım isteğinde bulunursa yardıma geleceklerdir.»

Bu ilk gazvede Hazreti Muhammed'in maiyetinde altmış kadar Muhacir vardı. Temmuz ayında, maiyetinde iki yüz sahabe olduğu halde, Medine'den tekrar çıktı. Ensardan bir çok kişi ile henüz ihtida etmiş bi takım Medineliler bir gazveye, ilk defa olarak, iştirâk ediyorlardı. Resulü Ekrem'in burada takibettiği gaye, yeni dinin Medine ahalisi arasında sür'atle ve mütemadiyen terakki ettiğini kendilerine göstermek suretile kabileler üzerinde İslâm lehine tesir yapmaktı.

Hazreti Muhammed'in, başında en büyük hasımlarından biri, Umeyye ibni Halef bulunan ve 2500 deveden mürekkep olan bir kervanı vurmak maksadile gazaya çıktığını, fakat Umeye'nin tedbirile tecavüzün önlendiğini söyliyenler olmuşur. Hazreti Resulü Ekrem'in maksadı madem ki bu idi, ne için kendisini yalnız Medine şehrinde himaye ve müdafaa etmeği taahhüt eylemiş olan Ensarı yanına almıştı? Biraz sonra göreceğiz ki, Hazreti Muhammed, Bedr gazası esnasında, Ensar ile görüşüp memleketlerinin sınırı dışında vukua gelecek bir muharebeye iştirak edip etmiyeceklerini sormuştu. Eğer bu şartlar içinde muharebeye karar vermiş olsalardı bu istimzaç faydasız olmuş olmıyacak mıydı?

Hazreti Muhammed'in avdetinden hemen bir kaç gün sonra, Mekke eşrafından Kurz-ibni-Cabir namında biri, Medine şehri civarına kadar sokularak, yayılmakta olan bir çok develeri ve diğer bir çok hayvanları alıp götürmüştür.

Ekim ayında, Resulü Ekrem, başka bir gazve tertip etti. Ashabından iki yüz kadar kişi ile Medine'den hareket etti. Fakat kafilede yalnız otuz deve vardı ve sahabeler bunlara ancak nöbetle binerlerdi. İşte bu suretledir ki, Yenbu yolu üzerinde ve Medine'den dokuz günlük mesafede bulunan Ohayre mevkiine vasıl olmuşlardır.

Bu gazve de, diğerleri gibi, Ebu Sufyan'ın Suriye'ye götürdüğü zengin bir kervanı vurmak maksadile tertib edilmişe ben-

ziyor. Fakat Resulü Ekrem oraya varıncıya kadar kervan uzaklaşmış, Müslümanlar gelmeden bir kaç gün evvel Ohayre'den geçmiş bulunuyordu. Yani tarih, hemen daima, tekerrür ediyordu. Hazreti Muhammed ne vakit bir kervanı vurmağa hazırlansa, yola çok geç gelir ve göz diktiği ganimetin elden gittiğini görür. Fakat, bereket versin, bu gazvede elde ettiği şeyler kervanın naklettiği postlar, günlük, zamk (gomme arabique) ve baharat gibi şeylerden daha kıymetli idi: Beni Mudliç ile aktettiği muahede. Bu muahede Beni Zemme ile yaptığı andlaşmanın ayni idi.

Hazreti Muhammed, her gazveye çıkışında bir alemdar intihab ve Medine'de idare işlerini görecek bir murahhas tayin ederdi. Resulü Ekrem'in alemdarları, biribiri ardınca Hamza, Sa'd ve Ali olmuşlardır. Murahhaslarına gelince, ilk ikisini, uzun zamanlardan beri, Medine'de biribirine tefevvuk daiyesinde bulunan Beni Hazreç ile Beni Evs kabileleri arasından intihab etmiş idi. İşte bu suretledir ki Sa'd-ibni-Ubade ve, ondan sonra Sa'd-ibni-Muaz, bir müddet için, Hazreti Muhammed namına icrayı hükûmet eylemişlerdir.

İktidarı her vakit semiyye reislerinin bir imtiyazı addedegelen Arab kavmine İslâmın demokratik bir idare olup, sınıf imtiyazı tanımadığını göstermek üzere, Hazreti Muhammed, üçüncü defa gazveye giderken yerine, Taif seferinde yanında bulunmuş olan, azad edilmiş kölesi Zeyd-ibni-Hâris'i bırakmıştı.

Mekke'den, sahil yolile Suriye'ye giden kervanların geçtikleri yerlerde oturan muhtelif kabilelerle aktettiği dostluk andlaşmaları sayesinde, Hazreti Muhammed mevkiini tahkim etmiş idi. Bu suretle Kureyşliler tarafından anî bir baskına uğramak tehlikesine daha az maruz bulunuyordu. Faaliyeti sahasını daha çok genişletmek ve daha uzaklardaki kabilelerle münasebette bulunmak istedi. Evvelce olduğu gibi, Kureyşlilerin bu havalideki hareketlerini gözetlemek ve tasavvurlarının tahakkukuna yardımı dokunabilecek malûmatı toplamak vazifesile mükellef müfrezeler göndermeğe karar verdi. Kasım ve Aralık aylarını, Muhacirlerden on iki kişi ile birlikte keşfe gönderdiği Abdullah-ibni-Cahş'ın getireceği malûmatı bekliyerek, Medi-

ne'de geçirdi. İbni-Cahş'a, Medine'den hareket ederken bir mektup vermiş ve onu ancak Medine'den iki gün uzakta bulunan bir mevkie varınca açmasını tenbih etmişti. Emir ve işaret olunan mahalle varınca Abdullah-ibni-Cahş mektubu açıp arkadaşlarına okudu. Mektupta, Mekke ile Taif arasındaki yolun ortasında ve Yemen'e giden kervanların güzergâhı üzerinde bulunan Nahle'ye gidip Kureyşlilerin hareketlerini tarassut etmeleri ve niyetleri hakkında malûmat toplamaları tavsiye olunuyordu.

Haberler, çölde, kervanların takibettikleri yolu takiben yayıldıkları cihetle, istikşaf maksadile gönderilen öncülerin bu yol üzerinde bir yere ve tercihan kervanın konakladığı ve devecilerin yerlilerle konuştukları bir vahaya konmakta faydaları vardı. İşte Hazreti Muhammed'in Nahle'yi Abdullah için menzil intihab etmesi bu sebeplere mebni idi.

Bu hâdise, Recep ayında yani Umere'nin ifası hengâmında vukua geliyordu. Receb, kan dökmek şiddetle haram olan mukaddes aylardan biri idi. Yolda, Abdullah'ın maiyetindeki Muhacilerden ikisi, Sa'd ile Utbe, uzaklaşmış olan develerini aramak üzere kafileden ayrılarak, sonra arkadaşlarına iltihak edemediler, Kureyşililerin eline esir düştüler ve esir olarak Mekke'ye götürüldüler.

Nahle'ye vasıl olunca, Müslümanlar uzaktan gelmekte olan bir kervan gördüler. Ne yolda hareket ettiğini takip ve tarassut için, kum tepelerinin arkasına saklandılar. Biraz sonra kervan gelip kondu. Develeri istirahat ettirmek için, yüklerini indirdiler, devecilerle kervandaki diğer adamlar da azıklarını hazırlamağa koyuldular.

Kendilerine o kadar fena muamele eden, garez ve husumetle takip eyliyen, bırakmağa mecbur oldukları malları alan, yurdlarına dönmekten ve orada ibadetlerini serbestçe yapmaktan meneden bu adamları görünce Abdullah ile arkadaşları kalblerinin ta derinliklerinde bir kin ve nefret hissi duydular. « *Üzerlerine hücum edelim mi?* » dediler, « *Fakat bu, Hazreti Resulü Ekrem'in emirlerini ayak altına almak demek olmaz mı?*

Maamafih bize yaptıkları fenalıklardan öç almak için böyle güzel bir fırsatı nasıl kaçırabiliriz? » Bu suretle münakaşa etmekteler iken, içlerinden biri, nefsini yenemiyerek, yayını aldı, Kureyşlilere doğru ilerledi ve onlara bir ok attı. Ok Amr-ibni-El Hadremi'ye isabet ederek derhal ölümüne sebep oldu. Bunu umumî bir çarpışma takib etti. Müslümanlar Osman-ibni-Abdullah-ibni-Muğire ile El-Hakem-ibni-Keysan'ı esir ve külliyetli miktarda mal iğtinam ettiler.

Medine'ye avdet edince Abdullah bin Cahş Resulü Ekem'e giderek Nahle'de geçen ahvali izah etti. Hazreti Muhammed ganimetleri kabul etmedi ve Abdullah'a: « *Sen benim verdiğim talimata riayet etmedin ve Receb ayında kan dökmeği haram kılan mukaddes mütareke kanununu ihlâl ettin* » diyerek, onu kovdu.

Abdullah derin bir utanç duydu.

Suç işlemiş olduğuna ve hareketinin ayıplanmağa şayan bulunduğuna hiç şüphe yoktur. Fakat, zabt ve idaresi her vakit kabil olmıyan beşerî tabiat hesaba katılır ve hattâ din serbestisini temin yolunda yapılan muharebeleri yalnız mazur görmekle kalmıyarak onları tecviz eden ve alkışlıyan bugünkü telâkki nazarı itibare alınırsa Abdullah'ın hareketinde bazı hafifletici sebepler bulmaktan kendimizi alamayız.

İşte Resulü Ekrem, kendisine vahiy olunan aşağıdaki âyetle bunu yapmıştır :

« *Sana haram olan aydan, ondaki fenalıktan so-*
« *ruyorlar. Onlara de ki : Haram olan ayda kıtal,*
« *büyük vebaldir. İnsanları Allah yolundan alı-*
« *koymak, Allah'ı tanımamak, insanları mescidi*
« *haramdan alıkoymak, ahalisini ondan çıkarmak*
« *ise Allah'ın indinde daha büyük vebaldir.*
« *Fitne de katilden daha büyüktür. Onlar, elle-*
« *rinden gelirse sizi dininizden döndürünceye*
« *kadar sizinle vuruşmaktan geri kalmazlar içi-*
« *nizden her kim dininden döner, kâfir olursa işte*

« *Bunların amelleri dünya ve âhirette beyhude*
« *olur. Onlar ateşliktir : Orada daim kalırlar.*
« *İmân edenler, hicret ve Allah yolunda cihad*
« *edenler yok mu, işte onlar Allah'ın rahmetini*
« *umarlar. Allah gafurdur, rahimdir.* » *(1)*

Bakare; Â: 217 - 18

---

(1) Bunlar, garb müelliflerinin İslâm dinini, insanları harbe sevk ve teşvik etmekle itham için ileri sürdükleri âyetlerdir. Fakat onlar ne :

« *Sizinle kıtal edenler ile Allah yolunda kıtal edin. Fakat*
« *iptida kıtale başlamak suretile taaddi etmeyiniz; çünkü*
« *Allah mütecavizleri sevmez.* »

Bakara; Â: 190

âyetini nazarı itibare alırlar, ne şu hadîsi :

« *En sevablı (me'cur) cihad, ihtiraslara karşı yapılan cihaddır.* »

Bu garb müellifleri tarafından İslâm aleyhine tevcih edilen itham, Hazreti İsa'nın İncillerde yazılı bazı sözlerine ve meselâ aşağıdakilere dayanarak bir müverrihin yapabileceği ithamlar kadar haksızdır :

« *Zemine selâmeti getirmek üzere geldim, zannetmeyiniz.*
« *Selâmeti değil, kılıcı getirmek için geldim..* »

Meta İncili, X, 34.

« *Zira adamı pederinden ve kızı validesinden ve gelini kain-*
« *validesinden ayırmağa geldim.* »

Meta İncili, X, 35.

« *Eğer bir kimse bana gelip de kendi pederine ve valdesine*
« *ve zevcesine ve evlâdına ve biraderlerine ve hemşirelerine*
« *hem de kendi hayatına bile buğz etmezse benim şakirdim*
« *olamaz.* »

Luka İncili, XIV, 26

Çünkü müverrih bu sözlere bakarak, Mesih'in vazifesi, aileyi parçalamak ve Allah'ın hâkimiyetini kılıçla tesis etmek olduğu iddiasında idi.

Nahle'de katledilen Amr-ibni-El Hadremi, Osman-ibni-Abdullah-ibni- Muğire El-Hakem-ibni-Keysan gibi, Kureyş kabilesinin en muteber şahsiyetlerinden biri idi. Mekkeliler İbni-Hadremi'nin intikamını almağa andiçtiler. Bunun vakti gelinceye kadar, iki esirin akrabaları, her biri için 1600 dirhem fidye vererek, onları esaretten kurtarmak maksadile Medine'ye gittiler Hazreti Muhammed, develerini aramak üzere gitmiş oldukları sırada Kureyşlilerin eline düşen Sa'd ile Utbe'nin hayatından endişe ederek, fidyeyi, ancak o iki müslümanın, kayıtsız ve şartsız olarak, serbest bırakılmaları halinde kabul edebileceğini söyledi. İşte bu suretle Sa'd ve Utbe'nin avdetinden sonradır ki Osman ile El-Hakem Mekke'ye döndüler.

Utbe-ibni-Rebia'dan sonra Mekke'de en çok nüfuz ve itibar sahibi olan İbni-Hadremi'nin ölümü Kureyşliler indinde gayz ve tehevvürün feveranını mucip oldu. Gidip Müslümanlardan, icabederse, Medine içinde bile, şanlı bir surette öç almağa andiçtiler. Böyle bir hareketi, yalnız kin ve husumetlerini teskin için değil, belki kabilelerinin şerefini kurtarmak bakımından da zarurî görüyorlardı. Bununla beraber, savaşa girmeden evvel, o yılın en mühim kervanı olan Ebu Sufyan kervanı dönünceye kadar sabretmeğe karar verdiler. Kervan ile ilgili — kadın, erkek — bütün Mekke'liler, harb masraflarına karşılık olmak üzere, muhtemel kârlardan vazgeçmeğe hazır olduklarını söylediler.

Memul edildiği veçhile, düşmanlarının harbcüyane niyetlerini anlıyan, Müslümanlar Kureyşliler üzerine bir tazyik yapmak ve harb tehdidini tatbik mevkiine koymaktan onları zorla vazgeçirtmek kararını verdiler. Hazreti Muhammed müfrezeler tertip edip, kervan hakkında malûmat edinmek üzere, muhtelif istikametlere doğru keşif kolları gönderdi. Bunların bazıları, Kızıldeniz kıyısında kâin Al-Haura'ya gidip orada Cuneyha kabilesinden ihtiyar bir şeyhine misafir oldular, bazıları da Medine'nin 120 kilometre cenubî garbisinde bulunan Bedr mevkiine gittiler. Her sene panayır kurulan bir yer olan Bedr'de bir çok kuyu bulunduğu için kervanlar gelir, erzaklarını tedarik ederlerdi.

Kureyşlilerin münafıkun (münafıklar) ile Medine Yahudileri nezdindeki gizli memurları (hafiyeleri) Resulü Ekrem tarafından ittihaz edilen tedbirlerden Ebu Sufyan'ı haberdar ettiler. Kendisini tehdit eden tehlikeyi haber alınca Ebu Sufyan, Damdan namında birini göndererek Mekkelilerden acele yardım istemiştir.

Damdam, bindiği devenin sür'ati sayesinde, üç günde Mekke'ye vardı. Şehre girince, doğrudan doğruya Kâbe'nin önüne gitti. Halk onun elbiselerini yırtmış, eğerini tersine çevirmiş, devesinin burun deliklerini delmiş ve kulaklarını kesmiş olduğunu hayretle görmüştür. O zamanın âdetine göre, mühim haberler getiren ulaklar, gelişlerini böyle ilân ederlerdi. Halk etrafına birikince Damdam bağırdı :

« *Kureyşliler, veyil size! Kervanınız tehlikede! İmdadına yetişin!* »

Acele ile toplanan fevkalâde bir meclis, kaybedilecek bir an bile olmadığını, sağlam ve sıhhati yerinde olan bütün erkeklerin hemen yola çıkmak üzere asker yazılmaları lâzım geldiğini kararlaştırdı. Muvazenesi yerinde olanların hepsi, itidali tavsiye etmek suretile, fikirleri yatıştırmağa nafile yere uğraştılar. Hepsi de Ebu Sufyan'a yardım edilmesi lâzım geldiği fikrinde olmakla beraber, toptan kalkışın harb demek olacağını görüyor ve bundan sakınmak istiyorlardı. Kenane kabilesinden Beni Bekirlerin Kureyşlilere karşı besledikleri husumeti mucib olan mukateleleri hatırlattılar ve, şehir müdafaasız kalınca, Beni Bekir'lerin gelip Mekke'ye taarruz edebileceklerini ileri sürdüler.

Bu sözler meclisi heyecana düşürdü. Mutedillerin noktai nazarı galebe çalmak üzere iken Beni Kenane kabilesi eşrafından Malik-ibni-Cu'şum namında biri kalkıp, kabilesinin Kureyşlileri arkadan vurmağa asla tenezzül etmiyeceğine kefil olduğunu söyledi. Bu söz, başlarında Ebu Cehil bulunan harb taraftarlarının galebesini temin etti.

Kendisine 4000 dirhem borçlu olan İbni Hişam'ın, yerine

geçtiği Ebu Leheb'den başka bütün Kureyş reisleri müfrezelerinin başında mevki aldılar.

Umeyye-ibni-Halef Mekke'de kalmak arzusunu göstermekle Utbe-ibni-Muid ve Ebu-Cehil bir buhurdan ile bir sürmedan alarak, onu bulmağa gittiler: « *Mademki erkekçesine savaşmak istemiyorsun, sana — bir kadın gibi — sürünecek koku ve gözlerine çekecek sürme getirdik* » dediler. İzzeti nefsi yaralanan Umeyye-ibni-Halef, onlara cevab olarak: « *Gidin de vâdideki en iyi deveyi bana getirin* » dedi ve orduda kendisine ait mevkii işgal etmeğe gitti.

Kervanın yürüyüşünü çabuklaşırmış olan Ebu Sufyan'a gelince, Hazreti Muhammed'in keşif için gönderdiği kimselerin hemen oradan ayrılmasını müteakib Bedr'e vasıl olmuş idi. Kuyulardan birinin başında Meciy-ibni-Amr adlı birisine tesadüf etti. « *Buradan kimse geçmedi mi?* » diye sordu. Meciy-ibni-Amr, cevap olarak: « *Yalnız bindikleri develeri sulamak üzere uğrıyan iki kişiden başkasını görmedim* » dedi.

Ebu Sufyan, sahipleri kuyudan su çekerken çökmüş olan develerin izlerini taşıyan kumlara doğru yürüdü. Orada bir miktar taze gübre bularak parmakları arasında ufaladı. Bunda, Medine'de yetişen hurmalara mahsus bir çeşit ufak çekirdekler buldu. « *Yemin ederim ki,* » dedi, « *bu develer Medine'den gelmişlerdir ve düşmanlarımız uzakta değillerdir.* »

Ve, orada bir an bile durmaksızın, yolunu değişirerek, deniz kıyısını takibetti. Bu suretle, cebrî yürüyüş sayesinde, Müslümanların takibinden kurtuldu. Kervanın tehlikeden masun olduğunu Mekkelilere bildirmek üzere, bir ikinci sai gönderdi. Kureyş muharibleri arasında bir kısımları vardı ki ancak semiyye tesanüdüne binaen sefere iştirake karar vermişlerdi. Bunlar, Mekkelilerle ekserisi yakın akrabaları olan Muhacirler arasında kan dökülmesini vicdanen terviç etmiyorlardı. Ebu Sufyan kervanının takibten kurtulmuş olduğunu ve tehlikeden masun bulunduğunu haber alır almaz muharebeden vazgeçirtmek üzere reislere tesir yapmak teşebbüsünde bulundular.

Resulü Ekrem'in birinci karısı Hatice'nin yeğeni Hakîm-ibni-Hizam sefere kumanda eden Utbe-ibni-Rebia'yı bulmağa

gitti; ona: « *Hatırda kalacak bir hareketle milletin her zaman için minnetini kazanmak istiyor musun?* » dedi. Utbe, maksadını açıklamasını söyleyince: « *Dinle,* » diye ilâve etti, « *Ebu Sufyan kervanı mademki tecavüze uğramamıştır. Muhammed'e karşı harb etmemize hiç bir sebep yoktur. İsteyebileceğimiz bir tek şey varsa, o da Elhadremi'nin diyetidir. Elhadremi senin muavinindi. Bu cihetle diyetini sen kendi cebinden onun ailesine ver ve asaletine yakışan bu hareketle bizi bir kardeş boğuşmasının dehşetlerinden esirge!* »

Utbe, Hakîm'in teklifini iyi surette kabul ve ona göre hareket etmeği vâdetti. Keyfiyeti, o sırada harbin âkıbetini anlamak maksadile fal okları atarak tefe'ül etmek üzere bulunan Ebu Cehil'e haber verdiler.

« *Demek ki,* » dedi Ebu Cehil, « *Utbe'nin artık cesareti kalmamıştır. Oğlu mukabil tarafta bulunduğu için, baba şefkati yüreğini yumuşatmış ve kolunu gevşetmiştir. Yolumuzdan dönecek olursak bütün haysiyet ve itibarımız müteessir olacaktır. Alçaklıkla itham olunacağız. Bedr'e kadar gidelim. Orada üç gün kalarak, yeyip içip eğlenelim, tâ ki bütün kabileler bizim tehlikeden kaçmadığımızı öğrensinler.* »

Müfrezeler, Ebu Cehil'in tertibi veçhile, sıralandılar; yalnız Beni Zühre ve Adıy kabilelerine mensub muharipler Mekke'ye dönmek üzere sıralardan ayrıldılar.

Ebu Sufyan'ın kervanı, yolda, pek ziyade süslenmiş ve çok güzel giyinmiş genç muganniyelerin refakat ettikleri bu ordu tarafından, muganniyelerin Müslümanlarla Resulü Ekrem'e karşı tefevvuh ettikleri en acı hicivlerle, terennüm ettikleri harb şarkıları ve dümbelek seslerine uydurudukları hammasî şiirlerile selâmlanarak karşılanmıştır.

XI

BEDR MUHAREBESİ

Resulü Ekrem, bir hayli gündenberi, Havran ve Bedr taraflarına göndermiş olduğu keşif kollarının dönmelerini bekliyordu. Ataletle vakit geçirip, kervana takipten kurtulma fırsatını vermek istemiyordu. Gecikmeden faaliyete başlamak kararını verdi. Askerlerini topladı ve yola koyuldu. 623 senesi Ramazanının on ikinci günüydü. Bir müddet yürüdükten sonra küçük ordusunu teftiş etmek üzere durdu. Medine'de beyhude yere beklediği keşif kolları oraya gelip, kendisine mülâki oldular. Kendisini tehdit eden tehlikeyi anlamış olan Ebu Sufyan'ın, yardım istemek üzere, Mekke'ye bir sai göndermiş olduğunu, hattâ, bedevîler arasında dolaşan bazı rivayetlere göre, imdat kuvvetlerinin Mekke'den yola çıkarılmış bulunduğunu ve kervan takip olunursa Kureyşlilerin mühim kuvvetlerine tesadüf etmek muhtemel olduğunu haber verdiler.

Bu haberler, son zamanlarda ihtida etmiş olan Medineliler arasında bir hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Bunlar: « *Bizim maksadımız, kervanın yolunu kesmekti. Halbuki şimdi bize bir meydan muharebesinden bahsolunuyor. Bunu bize vaktile haber vermiş olsalardı daha iyi silâhlanacaktık. Şimdiki teçhizatımızla Kureyş ordusuna karşı galebe çalmamıza imkân yoktur* », diye mırıldanmağa başladılar.

Bu sözleri işitince Hazreti Muhammed, harbe devam etmeğe razı olub olmadıklarını anlamak üzere, Ensarın fikrini sormağı lüzumlu gördü. Çünkü, Resulü Ekrem'i kendi memleketlerine çağırmış olan Ensar, onu — gerektiği vakit — silâh ile müdafaa etmeğe andiçmişlerse de, Medine haricinde onun uğ-

runa muharebe etmek taahhüdünde asla bulunmamışlardı. Hazreti Muhammed, vaziyeti izah etmek ve reylerini almak maksadile gerek Muhacirlerin ve gerek Ensarın reislerini dâvet etti. Evvelâ Ebu Bekir ile Ömer söze başladılar ve İslâmın şerefini müdafaa hususunda her fedakârlığı göze aldıklarına Resulü Ekrem'i, müessir sözlerle, temin ettiler. Onlardan sonra Mekdad-ibni-Esved söz alarak şu beyanatta bulundu: « *Ya Resulüllah, hiç tereddüt etmeden Allah'ın emrettiği yola git! Biz, yahudilerin hazreti Musa'ya dedikleri gibi, muharebeye Rabbinle birlikte git! Biz seni burada bekleriz! demiyeceğiz! Bilâkis, Allah'ın ile birlikte muharebeye git, bizi de her yerde ve daima yanında bulacaksın! diyeceğiz.* »

Resulü Ekrem, bir yandan bu sözleri dinlerken bir yandan da Ensarın bulunduğu tarafa bakıyordu. Sa'd ibni Muaz, Ensarın sadakatinden şüphe edilir ihtimalile kederlenerek ayağa kalktı ve: « *Ya Resulüllah, seni bize gönderen Cenabı Hak namına yemin ederim ki, hakikatin galebesi için yalnız savaşmağa değil, eğer kendimizi denize atmağı emredersen, arkandan koşmağa bile hazırız,* » dedi. Bu sözler üzerine Resulü Ekrem'in simasında derin bir hoşnutluğun ifadesi belirmişti.. Cemaate teveccüh ederek « *Zaferin bize vâdolunduğunu size tebşir ederim* » dedi.

Yola çıkmadan evvel, biri Medine'nin aşağı tarafları, biri de, yukarı tarafları için Ebu Lubabe ve Asım-ibni-Adıy namında iki hâkim tayin etti. Sonra askerini gözden geçirdi. Henüz silâh taşıyacak yaşta olmıyan bir takım gençlerin asker arasına karışmış olduklarını gördü; onlara Medine'ye avdet etmeleri emrini verdi. Onların en genci olan Amir-ibni-Ebi Vakkas orduda kalmak niyazile ağlamağa başladı. O kadar ısrarla niyazda bulundu ki Hazreti Muhammed, nihayet onu orduda bırakmağa muvafakat etti.

Resulü Ekremin ordusu, 313 muharibten ibaretti. Bunların 37 si Muhacir ve mütebakisi Ensar idiler; 70 deve ile yalnız 3 atları vardı. Atlar harb esnasında kullanılabilirdi. Onun için yedekte götürülüyor, develere de nöbetle biniliyordu. Hazreti Muhammed ile Ali'nin ve Zeyd'in yalnız bir develeri vardı.

İşte, o çağda malûm olan dünyanın en büyük kısmını bir kaç yıl içinde fethedecek ve hudutları Çinden Atlântik kıyılarına kadar uzayan bir İmparatorluk kuracak olan İslâm ordusunun nüvesi bu idi. İnanılmaz gibi görünen bu hâdise, ancak İslâm askerlerinin temsil ettikleri ırklar müsavatı ve imtiyazların ilgası prensiplerinin, derebeylerin boyunduruğu altında yaşıyan milletler üzerinde icra ettiği tesir ile izah olunabilir.

Medine'den hareketinden beş gün sonra, Resulü Ekrem Bedr civarına gelerek ordugâh kurdu. Düşmanın vaziyeti hakkında malûmat edinmek üzere, Ali'yi bir kaç kişi ile birlikte keşfe gönderdi. Bunlar, sırtlarındaki tulumları doldurmak için su kuyusu arıyan üç kişiyi yakaladılar. İçlerinden bir tanesi kaçmağa muvaffak oldu. Diğer ikisi karargâha götürüldüler. Hazreti Muhammed onlara bu havalide ne yaptıklarını sordu. Kureyş askerleri için su aradıkları cevabını verdiler. Muhavere şu suretle devam etti :

— Onlar neredeler ?

— Karşınızda gördüğünüz tepenin arkasında.

— Kaç kişidirler?

— Bilmiyoruz.

— Her gün kaç deve boğazlıyorlar?

— Dokuz yahut on.

Resulü Ekrem, ashabına dönerek onlara: « *Dokuz yüz yahut bin kişi olsalar gerek* » dedikten sonra öğrenmek istediğini haber almış olduğundan esirleri serbest bıraktı.

Filhakika, Kureyş ordusu iyi teçhiz olunmuş dokuz yüz kişiden fazla efrattan mürekkepti, 700 develeri ve 200 atları vardı, ki bunlar da onlara büyük üstünlük temin ediyordu.

Müslümanlardan evvel Bedr'e gelmiş olan Kureyşliler, ordugâh kurmak üzere, öyle bir yer seçmişlerdi ki üzerinde kolaylıkla manevra yapabilirlerdi. Halbuki Müslümanlar ancak kumsal bir yer bulabilmişlerdi; bunun üzerinde hareket etmek zordu.

Bu yerleri çok güzel bilen Habbab-ul-Ensari, Resulü Ekrem'e müracaatla bu yeri ilâhî vahiy ile mi bulduğunu sormuştu. « *Eğer öyle ise,* » demişti, « *sükûttan başka yapacak bir şeyim yaktur; lâkin orayı bir harb hilesine elverişlidir diye seçmiş isen, tertip etmiş olduğum harb pilânını dikkat gözüne arzetmek isterim.* »

Resulü Ekrem, cevap olarak, Esariyi serbestçe fikrini söylemeğe davetle: « *Bu yer için hiç bir vahiy almadım* » dedi.

Habbab, bunun üzerine: « *O halde,* » dedi, « *buradan çekil ve buradaki kuyuları doldurarak, vâdi yatağını takip et. Seviyesi diğerlerininkinden aşağı olan son kuyuya vardığın vakit, onun yanına kumlar altından akan su ile dolacak bir mahzen kaz. Bu suretle diğer kuyular kurumuş olacak ve düşman harb esnasında susamağı gidermek için artık bir damla su bulamıyacaktır.* »

Resulü Ekrem, Habbab'ın tavsiyelerini noktası noktasına tatbik etti.

« *Sa'd-ibni-Muaz, üzerinden nazarın vâdiye doğru uzandığı bir tepecik üstünde, hurma dallarından, savaşın bütün heyecanlı hâdiselerini görmesine müsaid olmakla beraber, güneşin tesirinden kendisini muhafaza edecek bir gölgelik yapmasına izin vermesini Hazreti Muhammed'den niyaz etti. Senin yanına, dedi, deveni bağlıyacağız ve seni emniyette bulundurmak için bir kaç muharib koyacağız. Eğer Allah muzafferiyet ihsan ederse, dini müdafaa uğruna göstereceğimiz yiğitliği görüp gözlerin parlıyacak. Talih yardım etmezse devene binip, bizim kadar sana sadık ve bağlı olan ve savaşa iştirakini bilseler arkada kalmıyacakları şüphesiz bulunan sahabelerine kavuşmaktan başka yapacak bir şeyin kalmaz.* »

Gölgelik yapılmakta iken, Kureyşliler tarafından yolda yakalanmış olan Huseyl ve Huzeyfe namında iki müslüman ordugâha geldiler. Kendilerine Hazreti Muhammed'in askerlerine katılıp katılmıyacaklarını sormuşlardı. Esaretten kurtulmak için, harbe girmemeği taahhüt etmişlerdi. Keyfiyeti böylece Resulü Ekrem'e hikâye ettiler. Resulü Ekrem : « *Biz her zaman*

ve her yerde sözümüzü tutarız. Siz doğruca Medine'ye gidiniz. Allah'ın inayeti bize yeter » diyerek onları geri çevirdi.

Muharebe başlamadan önce yağan faydalı bir yağmur, Müslümanların üzerinde zahmetle yürüdükleri oynak kumları berkittiği halde, Kureyşlilerin, üzerinde ordugâh kurdukları tozla karışık balçıklı arazi kesif ve yapışkan bir çamura dönmüştü. Kureyşlilerin develeri yürürken kayarak düşüyor, uzun bacakları arkaya doğru uzanıyor, atların da tırnakları çamura batıyordu.

Kureyşilerin bu engelden kurtulmak için sarfına mecbur oldukları gayretler, o derece yorgunluklarını mucib olmuştur ki, ertesi günü, harb meydanına çıktıkları vakit bitkin bir halde idiler. Buna mukabil, Hazreti Peygamberin emrile gecelerini istirahatle geçirmiş ve sabahleyin gayet erkenden abdestlerini almış olan Müslümanlar, bütün çevikliklerile gelib icabeden yerleri işgal ettiler.

Bütün gece, tek başına namaz ve niyaz ile meşgul olarak, uyanık kalmış olan Hazreti Muhammed, askerinin büyük kısmını, arazinin teşekkülüne göre, güneş istikametinde yürüyen düşmanın gelmesi iktiza eden cenubi garbiye müteveccih olarak yerleştirdi. Bu da ehli İslâma büyük bir faide temin ediyordu. Muhariplerin bir kısımını da —Kureyşlilerin oraya yaklaşmalarını men için— su mahzeninin yanına koydu. Kendi tarafından işaret verilmeden düşmana taarruz olunmasını yasak etti. Yalnız iki cenaha göndermiş olduğu tirendazlar, düşman süvarileri kendilerini sarmak istedikleri takdirde, şahsî teşebbüslerile hareket etmeğe mecbur idiler.

Bu tertibat ve tedarikâtı yaptıktan sonra, Resulü Ekrem, kendisi için yapılmış olan gölgeliğe çekildi. Sa'd-ibni-Muaz yalın kılıçla nöbet bekliyor, Ebu Bekir'le bazı sahabeler de onun yanında duruyodu. Babayı oğla, yeğeni amcaya, kardeşi kardeşe karşı koyacak ve İslâmın kudretini tayin edecek olan müessir manzara önünde, Hazreti Muhammed, ellerini göğe kaldırarak: « *Ya Rabbi!* » dedi, « *eğer bu bir avuç müslüman mahvolursa*

sana ibadet edecek ve mukaddes iradene inkiyad eyliyecek bir kimse kalmaz. Emret de vâdin tecelli etsin! »

Resulü Ekrem'in yanında bulunan müminler bu halden son derece müteheyyiç olarak, gözleri yaşla doldu. Ebu Bekir, « *Allah'ın vâdi yerine gelecek* » dedi. Resulü Ekrem de kendisine vahiy olunan kelimeleri tekrar etti, « *Sizin karşınızdakiler mağlûb olacaklar ve arkalarını çevirip kaçacaklardır* » diye ilâve etti.

Büyük bir kısmı hemşehrileri ve akrabaları olan Müslümanlarla kanlı bir çarpışma vukua gelmemesi için, Kureyşliler tarafından Utbe-ibni-Rebia son bir gayret daha sarfettiği halde, başlarında Ebu Cehil bulunan harb taraftarları, sulhtan bahsolunmasını asla işitmek istemiyorlardı. Münakaşaya devam ederlerken, meşhur bir falcı olan Umeyr'in dört nala gelmekte olduğunu gördüler. Umeyr, fal oklarının kendisine ilham ettikleri şeyi bildirmeğe geliyordu. « *Ey Kureyşliler* » dedi, « *başınızda bir musibet dolaşıyor. Helâk olmak tehlikesindesiniz. Düşmanlarınız adetçe sizden azdır, fakat ölümün, Yesrib develerine binmiş olduğu halde, size salvet etmek üzere geldiğini görüyorum.* »

Bu sözlerin, kendi taraftarlarının cengâverlik gayretlerini kırdığını görerek, Ebu Cehil falcının sözlerini kesti, Utbe'yi ve muharebeye mâni olmak isteyenlerin hepsini hainlikle itham ederek, Nahle'de öldürülmüş olan Hadremi'nin kardeşi Umeyr'i çağırdı ve kardeşinin intikamını almaktan vaz mı geçtiğini sordu. Umeyr elbisesini yırtıp başını çamurla sıvayarak ve mızrağını havada sallıyarak, kardeşinin adını bağıra bağıra söylemeğe başladı. Rikkat veren bu çağırış tesirini yaptı: Kureyş ordusu yürüyüşe geçti ve Müslümanların karşısına gelip mevzi aldı.

O zamanlar, iki ordu biribirinin karşısına gelince, derhal taarruza başlamazlardı. Umumî harbten evvel fertler arasında mübarezeler olurdu: Bir, bazan bir kaç kişinin hasım saflarından çıkıp düşmana doğru ilerlediği görülürdü. Hasımları biribirinden ayıran sahanın ortasına gelince, bunlar, kahramanlarının yiğitliklerini medih yolunda şiirler okumağa başlarlar ve sövüp saymak suretile düşmanlarını harbe teşvik eylerlerdi.

O vakit hasım tarafı, meydan okuyacak mübarizleri tayin ederdi. Bunlar, saflardan ayrılarak, doğruca kendi yiğitliklerini şüpheli görmek cüretinde bulunmuş olanlar üzerine yürürler ve, işte umumî çarpışmaya tekaddüm eden, ferdî mübarezeler bu suretle başlardı.

Bedr'de yaşının ilerlemiş olmasına rağmen, ilk çarpışmaya başlıyan, Utbe-ibni-Rebia'dır. Ebu Cehil'in sözlerile izzeti nefsi yaralanan Utbe, bu hareketile, ailesinin namını şereflendiren atalarının hakikî bir vârisi olduğunu isbat etmek istiyordu. Kardeşi Şeybe ve oğlu Velid yanında oldukları halde, Müslümanlara doğru ilerledi, Kocaman kafasına uygun bir miğfer bulamadığı için, başına beyaz bir örtü aldı, Orduda yüksek bir makam sahibi olduğuna işaret olmak üzere, göğsünde deve kuşu tüyleri vardı. Üçü beraber oldukları halde, sahanın ortasına gelince, Ensardan Avf, Muaz ve Abdullah karşılarına çıktılar. Gelmekte olduklarını görünce Utbe bunlara adlarını ve sıfatlarını sordu.

Ensardan olduklarını anlar anlamaz: « *Sizinle yapacak bir işimiz yok* » dedi ve, Hazreti Muhammed'in bulunduğu tarafa dönerek, ona bağırdı: « *Bu adamlar bizim seviyemizde değiller. Kılıçlarımızı bize denk olan kimselerle çarpıştırmak isteriz!* »

Bunun üzerine Resulü Ekrem Ensarı geri çağırarak, Beni Hâşim'e hitaben: « *Ey Beni Hâşim,* » dedi, « *kalkınız ve hakkınız olan muharebeye başlayınız* ! »

Hamza, Ali ve Ebu-Ubeyde kalkıp, Kureyş'in üç asil mübarizine doğru yürüdüler. Miğferleri yüzlerini örttüğü için, Utbe bunların da isimlerini sordu. «*Bizim dengimizsiniz*» demekle hoşnut olduğunu gösterdi; ve çarpışma başladı. Utbe, Hamza tarafından öldürüldü. Oğlu Velid de, Alinin elinde, ayni âkıbete uğradı. Fakat Şeybe Ebu Ubeyde'yi bacağından ağır surette yaralıyarak yere yuvarladı. İşini bitirmek üzere iken, hasmından kurtulmuş olan Ali, Şeybe üzerine koşarak şiddetli bir darbe indirdi ve ölü olarak yere serdi. Sonra yaralı arkadaşını omuzuna alarak İslâm ordugâhına götürdü.

Bu üç kişinin mübarezesinden sonra, Kureyşlilerden birinin, zırhlara bürünmüş olarak, saflardan çıktığı görüldü. Bu, Sa'd-ibnil-Âs oğlu Ubeyde idi. Zubeyr ona karşı çıkarak bir ok darbesiyle yere yatırdı.

Başlıca kahramanlarının uğradıkları âkibet Kureyşlilerin manevi kuvvetlerini sarstı. Pek büyük bir gayret sarfile saflarını sıklaştırarak Müslümanların mevzilerine hücum ettiler. Hazreti Muhammed, taarruz emrini vermek için, Kureyşlilerin yaklaşmalarını bekledi. Savaş, pek şiddetli oldu. Düşman süvarisi Müslümanların sol cenahını kuşatmak üzere hücum ettiyse de, tirendazların ok yağmuru altında ricat etmeğe mecbur oldular. Göğüs göğüse yapılan vuruşmalarda her iki taraf kahramanca gayretler sarfetmişlerdir. Savaş, şiddetle devam etmekte iken, iki kardeş, Afran'ın oğulları Muaz ve Mauz, maruz kaldıkları tehlikeye karşı lâkayıt, Ebu Cehli arıyorlardı. Onu tanımadıkları için, bütün tesadüf ettikleri kimselere, İslâmiyete karşı beslenen husumetin timsali olan Ebu Cehil'i kendilerine göstermelerini söylüyorlardı. Bu suretle Abdurrahman-ibni-Avf'a da müracaat ettiler. Abdurrahman onların ne yapmak fikrinde olduklarını öğrenmek istedi. Cevab olarak, « *Dünyayı bu alçak mahlûktan kurtarmak, yahut ona karşı savaşarak ölmek istiyouz.* » dediler.

Abdurrahman onlara Ebu Cehil'i gösterince, üzerine iki yırtıcı kuş gibi atıldılar. Muaz bir kılıç darbesile bacağını kesti. Ebu Cehil'in oğlu İkrime de Muaz'a bir kılıç darbesi indirerek kolunu yardı. Muaz, sarkan kolunun hareketlerine engel olduğunu görerek, ayağile üzerine basıp, bedeninden ayırdı ve savaşmağa devam etti.

Kureyşlilerden El-Esved adında biri, Hazreti Muhammed'in kazdırmış olduğu mahzenden su içmeğe ve mahzeni yıkmağa yemin etmişti. Kibir ve gurur ile ilerlerken Hamza, karşısına çıkarak, bir şimşir darbesile bacağını kesti. Esved arka üstü yattı, sonra dönüp kolları üzerinde sürünerek, mahzenin kenarına kadar geldi ve elinin avucile ağzına su vermek üzere iken öldürüldü.

Muharebeye başlamadan evvel, Resulü Ekrem, Mekke'de müslümanlara karşı muslih bir tavır almış olan Kureyşlilerin hayatına kastedilmemesini emretmişti. Bunlar arasında Ebulbahteri de vardı.

Onu tanıyan müminler, Resulüllah'ın, kendisine hiç bir fenalık yapılmamasını emrettiğini söylediler ve inkiyad etmesini teklif eylediler. Ebulbahteri, yanında duran bir arkadaşını göstererek, « *Arkadaşımı ne yapacaksınız?* » diye sordu. Müslümanlar cevap olarak, « *Dokunmamak emrini aldığımız yalnız sensin* » dediler. Ebulbahteri: « *Mekke kadınlarının eğlencesi olmak istemem; arkadaşımı teslim etmek suretile hayatımı kurtarmış olduğumu söylemelerine mahal bırakamam,* » cevabını verdi; döğüşerek öldü.

Bu kahramanlık eserleri, yenildiklerini anlamakla, miğferlerini ve zırhlarını atarak kaçmağa başlıyan Kureyş askerlerinin maneviyatını doğrultamamıştır. 24 ü en asîl ailelere mensup olmak üzere, Kureyşlilerden 70 kişi harb meydanında maktûl düşmüştü. Ancak 14 şehit vermiş olan Müslümanlar ise altmış esir ile büyük bir ganimet de almışlardı.

Galebeyi ilân için, Resulü Ekrem tarafından Medine'ye gönderilen iki sai, Zeyd ile İbni Revaha, beldeyi mâtem içinde bulmuşlardı. Çünkü Resulü Ekrem'in kızı Rukayye'yi - ki kocası Osman-ibni-Affan harbe iştirak edememişti - henüz gömmüşlerdi ve Yahudilerle birleşmiş olan münafıklar muharebenin âkibetine dair en felâketli haberler yaymışlardı.

Mekke'de ise Ebu Sufyan kervanının avdetinden dolayı hâlâ sevinç eğlenceleri yapılırken bir yandan da Bedr kaçaklarının gelmekte oldukları görülmüştü.

Resulü Ekrem alınan ganimetleri toplamak ve kokmağa başlıyan ölüleri gömmek için muharebe yerinde üç gün kaldı. Müslümanlar dinî merasimle gümüldüler; muharebede maktul olan düşmanlar için de umumî bir çukur kazıldı. Üçüncü günü, yola çıkılacağı sırada, Hazreti Muhammed çukura yanaşarak, oraya atılmış olanları adlarile çağırmağa başladı: « *Ey Utbe-ibni-Rebia, ey Şeybe, ey Umeyye-ibni-Halef, ey Ebu Cehil-ibni-Hişam...*

Ey bu çukurun dibinde yatanlar, bugün Allah'a ve Resulüne itaat etmeği tercih etmez miydiniz? Biz hiç şüphesiz, Rabbimizin bize vâdettiğine nail olduk; fakat siz, putlarınızın size vâdettiğini buldunuz mu? Peygamberiniz için kötü hemşehri olmuştunuz! Ona yalancı demiştiniz. Halbuki sizden gayri kimseler ona inandılar. Siz onu kovdunuz; başkaları memleketlerine kabul ettiler. Siz ona karşı muharebe ettiniz, başkaları ona yardım ettiler!»

Yanında bulunan sahabeler, « *Ya Resulüllah,* » dediler « *Senin dediğini ölüler işitirler mi?* » Hazreti Muhammed onlara: « *Söylediklerimi sizler kadar işitirler, yalnız cevap veremezler* » diye mukabele etti.

Şimdi her sene on binlerce hacılar tarafından ziyaret edilmekte olan Bedr, etrafı toprak tabiyelerle çevrilmiş bir küçük köydür. Kâfirlerin içine atıldıkları çukurun yerinde bir kaç tane hurma ağacı vardır; bir kaç adım ötede ise şehitlerin mezarları görülür.

Ganimet mallarının taksimi sahabeler arasında şiddetli münakaşalara sebep oldu. Malları iğtinam etmiş olanlar onları kendileri için alıkoymak istiyorlardı; diğerleri ise onlara da bir pay ayrılmasını iddia ediyorlardı. Hazreti Muhammed ihtilâfa nihayet vermek için, bütün ganimetleri bir araya toplıyarak, muhafazasını Beni Neccar kabilesinden Abdullah-bin-Kâb'e tevdi etti ve Medine'ye dönmek üzere yola çıktı.

Yolda iken, aralarında amcası Abbas, yeğenleri Ukayl ve Nevfel ve damadı yani kızı Zeyneb'in kocası Ebul-Âs-ibni-Rebia dahi bulunan esirleri, önünden geçirdiler. Resulü Ekrem, müslümanlara karşı yaptıkları tazyik ve tâcizlerle bilhassa temayüz etmiş olan iki esiri, Nadır-ibnil-Hâris ile Ukbe-ibni-Muyid'i idam ettirmiştir. Ukbe-ibni-Muyid, Kâbe'yi ziyarete geldiği sırada, Hazreti Muhammed'i öldürmek teşebbüsünde bulunmuş olan adamdı.

Münafıkîn ile Yahudileri hacalete düşüren Bedr muzafferiyeti haberi, Resulü Ekrem'i karşılamak üzere toplanmış olan Müslümanları heyecana getirdi. Kadınlar, erkekler ve çocuklar

dümbeleklerin mevzun sadasına ayak uydurup, hicretten sonra, Medine'ye ilk dahil olduğu sırada onu istikbal ederlerken söyledikleri şarkıyı okuyarak yürüyorlardı:

« *Ay Vedâ Dağının sırtlarından çıktı.*
« *Allah'a yalvaran bulundukça bize de şükretmek*
« *vacib oldu !*
« *İlâhi, Resulün aramızda olduğu halde, Senden*
« *getireceği emirlere takva ile riayet edeceğiz!* »

Medine'ye avdet edince, Hazreti Muhammed, Bedr muzafferiyetile ilgili iki mühim meselenin hallile meşgul oldu: Ganimet mallarının taksimi ve esirlerin âkibetlerinin tayini.

Malları iğtinam etmiş olanlar, onları kendilerine alıkoymak hakkını şer'an haiz bulundukları iddiasında idiler. Mağlûbiyetten sonra düşmanın takibine gidenler ve onu silâh ve mühimmatını bırakmağa mecbur kılanlar da hisse istiyorlardı ve mağlûbiyeti kahkarî hezimete çeviren kendi fiil ve hareketleri olmasa düşmanın her şeyi götürebileceğini ve bittabi iğtinam olunacak bir şey bulunmıyacağını ileri sürüyorlardı. Nihayet bazı kimseler de Resulü Ekrem'in şahsî emniyeti için nöbet beklemek sebebiyle, mevkilerinde kaldıklarını ve bir şey alamadıklarını söylüyorlar, fakat ganimetten kendilerine de bir hisse ayırmanın adil ve hakkaniyete uygun olacağını iddia ediyorlardı.

Hazreti Muhammed, bilâ tefrik bütün muhariblerin, gaza esnasında şehid düşenlerin mirasçılarının, asayışı temin etmek yahut cemaate ait işleri görmek üzere Medine'de kalmış olanların ve nihayet, meşru ve makbul bir mazerete mebni sefere iştirak edememiş bulunanların ganimetten müsavi derecede hisse alacaklarına karar vermek suretile meseleyi halletti. Develere ve atlara da ayni hisseyi tahsis ederek bunun o hayvanları sevk ve idare ile mükellef olanlara verilmesini emreyledi.

Bu taksimde Fesulü Ekrem alelâde bir muharib gibi hareket etti. Sahabeler, şahsına hürmeten, fazla bir şeyler seçip almasını musırren söyledikleri cihetle Ebu-Cehl'in devesini ve

Âs-ibni-Mutenebbî'nin kılıcını, « *Zulfekar* » ı almıştır. Ali'ye hediye etmiş olduğu Zulfekar onun elinde ilelebed meşhur kalmıştır. Bu suretle, Hazreti Muhammed, İslâm cemaatine mensup her ferdin, muharib olsun olmasın, zafere iştirak etmekle vazifesini ifa etmiş olduğunu tasdik ile herkesi memnun etmeğe muvaffak olmuştur.

Bir müddet sonra, Reulü Ekrem'e bir âyet vahiy olunmuş ve bu âyet ondan sonra ganimetin taksiminde şer'î bir kaide ve esas olmuştur :

« *Biliniz ki ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri*
« *Allah'ın, Peygamberin, hısımların, yetimlerin,*
« *yoksulların, yolcunundur.* »

(S: VIII, Â: 42)

Bir de esirlerin âkibetlerini tayin meselesi kalıyordu. Bu meselede reyler dağınıktı : Ebu Bekir, galib ve mağlûbları birbirine bağlıyan akrabalık bağlarını nazarı dikkate alarak, bir fidye mukabilinde esirlerin serbest bırakılması reyinde bulundu. Esirlere en insanî surette muamele edilmesini isterken, yalnız mümtaz sıfatı olan uluvvücenâb hissine ittiba etmiyor, fakat bu lûtuf ve kerem tedbirinin İslâmiyetin şerefini yükselttiğini ve intişarını kolaylaştıracağını da düşünüyordu. Diğer taraftan, tab'an haşin olan Ömer, müslümanlara karşı zulüm yapmakla maruf esirlerin merhametsizcesine öldürülmelerini istiyordu. Mutlak adaletin, Kureyşlilerce bir zâf eseri gibi telâkki olunabilecek ve, kinlerini teskin etmedikten başka, intikam almak hırslarını arttıracak olan şefkat ve merhamete üstün gelmesi iktiza ettiğini iddia eyliyordu.

Sahabelerin bazıları Ebu Bekir'in, bazıları da Ömer'in reyini iltizam ettiler. Hazreti Muhammed, her iki tarafı dinledikten sonra, leh ve aleyhteki fikirleri tartmak ve bir karara varmak için, hücresine çekildi. Oradan çıkınca, esirlerin servetlerile mütenasip bir fidye vermek mukabilinde serbest bırakılacaklarını tebliğ etti. Bunlardan fidye veremiyenler haklarında iyi muamele edilmek şartile, hizmetlerinden istifade

olunmak üzere, bazı ailelere tevzi edilecek ve her biri onar müslüman çocuğuna okuyup yazmayı öğretecek olanlar, şartsız olarak serbest bırakılacaklardı.

Fidye, zenginler için, 4.000 dirhem olarak, tesbit olunmuştu. Servetleri kifayet derecede olmıyan arkadaşlarının fidyelerini verenler de olmuştur.

Hazreti Muhammed'in amcası Abbas, Mekke'den çıkarken, yanına bir miktar altın almış idi, ki bunu askerin ihtiyacına tahsis etmişti. Esir düştüğü sırada bu altın kendisinden alındı. Müsadere edilmiş olan altınlarının fidyesine karşılık tutulmasını Hazreti Muhammed'den rica etti. Resulü Ekrem cevabında, müsadere edilmiş olan altınların harb ganimetine dahil olduğunu söyledi ve, zengin olmak itibarile, hem kendi fidyesini, hem de yeğenleri Ukayl ve Nevfel'in fidyelerini vermeğe davet etti. Abbas bunu yapmakla beraber İslâm dinini de kabul etti.

Hazreti Muhammed'in damadı Ebul-Âs, hürriyetini satın almak için, kendisine kâfi miktarda fidye göndermesini karısı Zeyneb'e bildirdi. Zeyneb bir miktar fidye ile beraber evlenirken annesinin kendisine hediye etmiş olduğu gerdanlığı da gönderdi. Kızına vermeden evvel Hatice'nin bizzat kullandığı gerdanlığı görünce, Resulü Ekrem, teessürüne galebe çalamıyarak, etrafında bulunanlara: « *Bir mâni görmüyorsanız, Ebul-Âs'ı serbest bırakmakla beraber, şu gerdanlığı Zeyneb'e iade edeceğiz* » dedi. Buna hiç kimse itiraz etmeyince Resulü Ekrem esire: « *Hürsün,* » dedi, « *fakat bir şart ile. O da şu ki kızımı bana geri göndereceksin. Zira bir müslüman kadını bir putperestin hâkimiyeti altında kalamaz.* »

Ebul-Âs, bu şarta — istemiyerek — itaat ve taahhüdünü ifa etti. Fakat Mekke'den Zeyneb ayrıldığı sırada Kureyşliler takibine koyulmuşlar ve içlerinden Habbar namında biri mızrağının tersile o kadar şiddetli bir surette vurmuştur ki zavallı gebe kadını devesinden yere düşürmüştür. Zeyneb, Medine'ye vardıktan bir müddet sonra, bu darbe'nin tesirinden vefat etmiştir.

Esirler arasında, Resulü Ekrem hakkındaki hicivlerile tanınmış şair ve hatib Ebu-Uzza-El-Cumha dahi bulunuyordu. Bu şair, İslâm aleyhindeki gayzını, ateşli nutuklarile göstermek hususunda hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Sesini daha az tannan yapmak ve telâffuzunu bozuk bir hale koymak maksadile Ömer onun dişlerinden bir kaçını sökmeği düşündü. Bunun için Hazreti Muhammed'in müsaadesini istedi. Resulü Ekrem şu cevabı verdi: « *Buna muvafakat edersem Allah beni ayni suretle cezalandırır. Bir adamı sakatlamak büyük bir günahtır.* »

Parası olmıyan Ebu-Uzza, bir daha İslâmiyet ile Peygamber aleyhinde bulunmamağa söz vermesi üzerine serbest bırakıldı. Fakat, kendini tehlike hududu dışında görür görmez, sözünden vazgeçti.

Ensar nezdine verilen esirlerle evleri bulunan mülteciler, Hazreti Muhammed'in tavsiyesi üzerine, lûtuf ve ihtimam ile muamele görmüşlerdir. Bu hususta Ebu-Uzza diyor ki: « *Medine ahalisi berhudar olsun! Kendileri yaya olarak giderlerken bizi beygirlerine bindiriyorlardı. Ellerinde bulunan az miktardaki buğday ekmeğini bize veriyor, kendileri hurma ile iktifa ediyorlardı...* »

Haklarında gösterilen inayet ve kerem esirler üzerinde iyi tesirler yapmaktan geri kalmamış, bunun neticesi olarak, ekserisi, müteakiben, İslâm dinini kabul etmiştir. Medine ahalisinden hâlâ tereddüt içinde bulunanlar da ayni şeyi yapmışlardır. Fevç fevç İslâmiyeti kabul edenler görülüyordu. Bununla beraber, gizli bir muhalefet kül altında yanıp duruyordu. Abdullah -ibni-Ubey taraftarlarile Yahudiler, Müslümanlar aleyhine gizli gizli çalışıyor ve Resulü Ekrem'i gülünç bir hale sokan hicviyeleri el altından dolaştırıyorlardı. Müslümanlar bunları yakından tarassut etmekte kusur etmiyorlardı; kendilerini lüzumu kadar kuvvetli gördükleri için sükûneti muhafaza ediyorlardı. Fakat munafıklar yahut Yahudiler filiyata geçer geçmez şiddetle muamele etmeğe karar vermiş bulunuyorlardı.

Beni Kaynukaların çarşısında çıkan ve bir müslümanın ölümü ile neticelenen arbede üzerine fırsat ele geçti. Bu müslü-

manı öldürdükten sonra Yahudiler sağlam yapılmış mazgallı ve bir kütle gibi bitişik evlerden mürekkep olan ve ancak muhkem iki kapının kapadığı bir arka sokağa açılan mahallelerine çekildiler.

Yahudiler bu kale içinde müdafaa halini alarak, Resulü Ekrem'in nüfuz ve hâkimiyetine meydan okumak istediler. Diğer yahudi kabilelerile müttefikleri olan münafıkların kendilerini takviyeye geleceklerini ümit ediyorlardı.

Müslümanlar yahudileri aç bırakmak ve teslim olmağa mecbur etmek için mahalleyi muhasara etmekle iktifa eylediler. Çatılar üzerinden Resulü Ekrem'i gözetliyen ve müminlere söğen Yahudiler beyhude yere imdat bekliyorlardı. On beş gün muhasaradan sonra, arzu olunduğu gibi, teslim oldular.

Bu zamanın âdetlerine göre, teslim olanlar ölüme mahkûm edileceklerdi; fakat Hazreti Muhammed, Medine arazisini terketmek şartile, onları affetti. Bu suretle Beni Kaynukalar Suriye'ye hicret etmişlerdir. Arazileri, bundan mahrum olan Müslümanlar arasında paylaşıldı. Bu vak'adan itibaren Resulü Ekrem yahudi kâtipler kullanmaktan vazgeçmiş, bu hususta Müslümanlara müracaat etmiş ve Beni Neccar'dan Zeyd-ibni-Sâbit (*) Hazreti Muhammed'in ilk kâtibi olmuştur. Peygamberimiz, Zeyd'e o zaman Suriye, İrak ve Mısır'ın resmî lisanı olan Aramîce'yi de öğrenmesini emretmişti.

İşte, inkâr olunamaz bir ehemmiyeti haiz içtimaî ıslahata temel hizmetini gören bazı âyetlerin nüzülleri bu devre tesadüf eder.

Evvelâ zekât âyeti nazil oldu, ki kıymetli madenler, mücevherler, zi kıymet şeyler gibi gayri müsmir sermaye üzerine konmuş bir vergi demektir.

« *Sadakalar yalnız züğürtlere ve yoksullara, sada-*
« *kaları toplamağa memur olanlara, müellifei*

(*) Resulü Ekrem'in ilk üç Halifesine kâtiplik eden Zeyd, Kur'anı ilk yazan adam olmakla şöhret kazanmıştır.

« *kulüba, azad kılınacak kölelere, borçlulara,*
« *Allah yolunda sarfa ve yolculara mahsustur.*
« *Bu ahkâm Allah tarafından farz kılınmıştır.*
« *Allah hakkile âlimdir, hakîmdir* »

(S: IX, Â: 60.)

Kumar ve içki, Arab kavmini kemiren ve izalesi lâzım gelen iki afetti. Bu da, merhale merhale ilerlemek suretile yapıldı :

Bir gün Ali, çok içmişti. Namaz vakti gelince, camie gitti. Bir âyeti kerimeyi okurken mânasını değiştirecek surette yanlış okudu. Bunun üzerine Resulü Ekrem'e şu âyet nazil oldu :

« *Ey imân edenler! Sarhoş iken dediğinizi bilme-*
« *dikçe namaza yaklaşmayın.* »

(S: IV, Â: 42)

Şarta bağlı olan bu tahdit, bir müddet sonra, alkollü içkilerle birlikte kumarı yasak eden âyet ile takviye edildi :

« *Ey imân edenler! Şarap da, kumar da, dikili taşlar da, fal okları da şeytanın murdar bir işinden başka bir şey değildir. Artık ondan kaçının ki felâh bulasınız.* »
« *Şeytan, yalnız şarap ve kumar ile aranıza düşmanlık, sevmemezlik bırakmaz, sizi de Allah'ı anmadan alıkoymak ister; daha vazgeçmiyecekmisiniz ?* »

(S: V, Â: 90 - 91)

Müminler Allah'ın bu hitabına müsbet surette cevap verdiler. İşte böylece vahiy ile ve müminlerin rızası (İcmai ümmet) ledir ki kumar ve içki memnuiyeti İslâm dininde kanun hükmüne girmiş ve bunların istimali Müslümanlar için haram olmuştur.

İslâmda münakaşaya mevzu olan her mesele, İcmai ümmetle veya müctehitlerin ittifaklariyle imânın mütemmim cüzlerinden olur.

Bedr zaferinden bir kaç ay sonra Ali, Resulü Ekrem'in en genç kızı Fatıma ile evlendi.

Bu evlenme sayesinde Hazreti Muhammed'in karısı Hatice tarafından olan züriyyeti devam etmiştir. Evlenmesinden bir sene sonra Fatıma, Hasan'ı doğurdu, ertesi sene de Hüseyin dünyaya geldi.

XII

UHUD MUHAREBESİ

Uğradıkları bozgundan bir türlü teselli bulamıyan Kureyşliler ölülerinin intikamını almak ateşile yanıyorlardı. İstikbal karanlık görünüyordu. Kervanları Suriye yoluna çıkıp kendilerini tehlikeye atmağa cesaret edemiyorlardı. Ticaret sayesinde yaşıyan beldelerini harap olmaktan kurtarmak için, seyrüseferi temin etmeleri lâzım geliyordu.

Son kervandan elde edilen kazancı o güne kadar görülmüş olan orduların hepsinden daha büyük olması iktiza eden yeni ordunun teçhizatına sarfetmeği kararlaştırdılar. Civardaki kabilelerle o havalide bulunan bedevilere, kendilerile iş birliği etmeleri teklifinde bulunmak üzere, sailer gönderdiler. Ateşli nutuklarla tahrik edilmiş ve konacakları ganimetin büyüklüğü ile gözleri kamaştırılmış olan bu kabilelerle bedeviler « *Habişler* » yahut müttefikler adı altında Kureyş askerlerine iltihak ettiler. Bu suretle Mekkeliler 3.000 muharipten mürekkep bir ordu toplamağa muvaffak oldular, ki 200 ü süvari idi, 700 ü de zırh gömleği yahut pars postundan yapılmış zırh giymiş idiler.

Medine'ye hücum etmeğe hazır olan bu asker, kayın babası Utbe-ibni-Rebia'nın ölümünden sonra idareyi eline almış olan Ebu Sufyan'ın kumandasına verildi. Seferin iki kumandanı daha vardı ki biri Ebu Cehil'in oğlu İkrime, öbürü Halid-ibni-Velid idi.

İntikam almak hususunda erkeklerden daha az haris olmıyan kadınlar da sefere iştirak etmek istiyorlardı. Reislerden on-

ların arzularına muvafakat göstermeğe meyyal olanlar, mevcudiyetlerinin muharipleri teşvik ve teşci etmeğe medar olacağını söylediler; diğerleri, ricat halinde kadınların düşman eline düşebileceklerini düşünerek, o arzuya muhalefet ediyorlardı. Ebu Sufyan'ın karısı Hind —ki babası Utbe ile iki kardeşi Bedr gazasında maktul düşmüştü— bu sözleri işitince bir dişi kaplan gibi sıçrıyarak: « *Bedr'i hatırlayınız; karılarınızın yanına dönmek için oradan alçaklar gibi kaçtınız. Biz, bu hal bir daha tekrarlanmasın diye muharebeye iştirak etmek istiyoruz. Kaçmak teşebbüsünde bulunacak her muharibin yolu üzerinde dikileceğiz* » diye bağırdı. Bu sözlerin tesirile kadınların da harbe gitmelerine karar verildi.

Kureyş, yola çıkmağa hazırlanırlarken, Resulü Ekrem'in gizlice ihtida etmiş olan ve fakat bunu açığa vurmağı faydalı görmiyen amcası Abbas, tehlikeyi haber vermek üzere Resulü Ekrem'e bir adam gönderdi.

Milâdî 625 senesi iptidalarında idi. Sai, Hazreti Muhammed'i Kuba'da buldu, namazı kıldırmak üzere gelmişti. Abbas'ın mektubunu verdi. Resulü Ekrem mektubu Ubeyy-ibni-Kâ'b'a okuttu ve kat'iyyen mahrem tutmasını tavsiye etti. Sonra Kuba'nın ileri gelenlerinden Sa'd-ibni-Rebia nezdine giderek, onunla vaziyeti müzakere ettikten sonra, Medine'ye varır varmaz, düşmanın hareketi hakkında malûmat toplamak üzere, Hubab-ibnül-Munzir'i keşfe yolladı. Hubab, Kureyş askerine Uryas'da rastgeldi. Topladığı malûmat Abbas tarafından verilen malûmata her cihetçe tevafuk ediyordu.

Mekkeliler, putlarından birini bir nevi tabut içine koyup bir deveye yüklettiler. On beş kadar kadın bu puta refakat ediyorlar, muharipleri teşci için dümbelek çalıyor ve vahşi şarkılar okuyorlardı :

« *Biz Zührenin kızlarıyız,*
« *İpekten yumuşak halılar üzerinde yürürüz,*
« *Gerdanlarımız incilerle süslüdür, saçlarımız mis*
« *Kokuludur. Cür'et ve cesaretle ilerlerseniz sizi*

« Kollarımız arasına alırız. Arkanızı dönerseniz
« Sizi rezil edecek surette kovarız »

Kadınların en müfriti olan Hind, Bedr'de babasını öldürmüş olan Hamza'nın ciğerini yemeğe ve kanını içmeğe yemin etmişti. Cübeyir-ibni-Mut'im'in, ok atmaktaki maharetile meşhur, habeşli kölesi *Vahşi* ile anlaştı. Babası yine Hamza tarafından öldürülmüş olan Cubeyir, Hamza'yı öldürmeğe muvaffak olursa, kendisini iytak edeceğini Vahşi'ye vâdetti.

Kureyşliler, 9 Şevval Cuma günü, Medine'ye on beş kilometre kadar bir mesafede bulunan El-Akik vâdisi içinde Zul-Halife mevkiine geldiler. Oradan, evvelâ şarka, müteakiben şimale teveccüh ettikten sonra, Uhud Dağının eteklerine doğru uzanan ovaya vasıl oldular. Fellâhlar ekinlerini ve hayvanlarını bırakarak kaçtılar. Düşman süvarileri ekinleri atlarına ve develerine çiğnetirlerken piyadeler hemen orada boğazladıkları hayvanlar üzerine saldırıyorlardı.

Diğer taraftan, Hazreti Muhammed de takip edilecek plânı kararlaştırmak maksadile bir harb meclisi kurarak gerek Muhacirlerin ve gerek Ensarın ileri gelenlerini davet etmiş idi. Evvelâ onlara geceleyin gördüğü rüyayı anlattı. Dedi ki: *« Rüyada kılıcımın ucundan bir parçanın kırıldığını, düşmanlarımın sürülerimi boğazladıklarını, bir zırhlı elbisenin elim altında olduğunu gördüm. »* Sonra bu rüyayı şu suretle tâbir etti: *« Kılıcımın kırılması harbin şiddetli olacağına ve benim yaralanacağıma işarettir. Sürülerin boğazlanması, sahabelerimden bir haylisinin şehit olacaklarını ifade eder. Nihayet, elimin altında bulunan zırhlı elbise Medine'nin siperlerini, müdafaa vasıtalarını temsil eder. »* Ve ilâve etti: *« Medine'ye çekilip kendimizi müdafaa etmeliyiz reyindeyim. Düşman bize tecavüz edersе kolayca defedebiliriz. Eğer şehre hücum etmek cesaretini göstermeyip kaçarsa bizimle boy ölçüşmeğe cesaret edememek hacaletini ebediyen taşıyacaktır. »*

Medinelilerin, zaten, takip ve tatbik ettikleri harb usulü de bu idi. Biribirine yaslanmış muhkem taş binalar sanki mütemadî

bir siper teşkil ediyorlardı. Yollar kırılması mümkün olmıyan kapılarla kapatılmıştı. Hususiyle şehri muhasara edenler evlerin mazgallı çatıların da mevzi almış olan kemankeşlerin oklarına da maruz bulunacaklardı.

Gerek Muhacirlerden ve gerek Ensardan, bütün tecrübeli reisler ve nihayet, gerek Hazreti Muhammed'i kıskanmakla beraber, Medine'nin müdafaasında menfaati bulunan Abdullah-ibni-Ubeyy Resulü Ekrem'in reyini iltizam ettiler. Abdullah-ibni-Ubeyy dedi ki: « *Beldemiz, bozulmamış bir bâkirdir. Her ne vakit duvarları dışında harbettikse ağır zayiata uğradık. Her ne vakit müdafaada kaldıksa düşmanın taarruzlarını püskürttük. Kureyşlilerle meşgul olmıyalım. Onlar hücuma cesaret edemiyeceklerdir. Beyhude yere bekledikten sonra yorulup usanacaklar ve muhasarayı kaldıracaklardır.* »

Hazreti Muhammed'in teklifi ve Abdullah-ibni-Ubeyy'in iltizam ettiği plân, Bedr gazasında döğüşememiş olan, kahramanlıklarını göstermeğe vesile olacak fırsatı kaçırmak istemiyen ve şan ve şöhret kazanmak arzusunda bulunan genç Müslümanların hoşuna gitmedi. Kaderin kendilerine isabet edebilecek en kötü ciheti, bütün samimiyetlerile temenni ettikleri şehadet değil miydi ? « *Nasıl,* » diyorlardı, « *biz bu duvarların arkasında durup kollarımızı kavuşturarak düşmanın tarlalarımızı tahrip ve yağma ettiklerini, hayvanlarımızı boğazladıklarını veya alıp götürdüklerini mi seyredeceğiz ? Böyle bir hareket bize yakışmaz ve düşmana cür'et vermekten başka bir şeye yaramaz. Düşman bu defa giderse yakında yine gelecektir.* »

Ensar gençlerinin izhar ettikleri heyecanın Muhacirin gençlerine sirayet ettiğini ve halk arasında da yayıldığını görünce, Resulü Ekrem razı oldu ve meydan muharebesine karar verdi.

10 Şevval Cuma günüydü. Hazreti Muhammed, cuma namazını müteakip, minbere çıkarak ehli İslâma silâhlanıp savaşmağa hazır olmalarını ihtar etti ve evine çekildi.

Açık yerde harbetmenin âkibetlerinden endişe eden tecrübeli kimseler, hakîmane nasihatlerde bulunmaktan geri dur-

madılar, o derecede ki cuma namazından sonra halkın fikrinde az çok bir tahavvül vukua geldi.

Resulü Ekrem zırhlı gömleğini giymiş, kalkanı omuzunda ve kılıcı belinde asılı olarak görününce, — bir şeye ehemmiyet vermiyerek — harbetmek cihetini ihtiyar etmiş olanlar, gidip noktai nazarlarından vazgeçmeğe müheyya olduklarını söylediler ve dilediği gibi hareket etmesi için ricada bulundular. Resulü Ekrem, onlara kararın verilmiş olduğunu ve her dakika plân değiştirmek mümkün olmadığını cevaben söyledikten sonra: « *Eğer metin iseniz ve her biriniz vazifenizi yaparsanız Allah zaferi bize ihsan edecektir* » sözlerini ilâve etti. Sonra üç mızrak istedi ve Muhacirlerle Hazrec ve Evslerin bayraklarını onlara bağladı. Muhacirlerinkini Mus'ab-ibni-Umeyr, Hazreclerinkini Habab-ibni-Munzir'e Evslerinkini de Useyd-ibni-Hudayr'a verdi. İşleri görmek üzere, iki gözü kör olan İbni-Ummu-Mektum'u Medine'de bıraktı. Sonra atına binerek, yürüyüşe başlıhan askerinin başına geçti. Abdullah-ibni-Ubeyy'in etbaından olan üç yüz kişi ile birlikte, bu asker takriben bin kişi kadardı. Siperlerden çıkar çıkmaz, iyice silâhlanmış 600 Yahudi ile karşılaştı. Bunlar Abdullah-ibni-Ubeyy'in müttefikleri idiler. Hazreti Muhammed, hissiyatlarını bildiği ve Abdullah-ibni-Ubeyy'in 600 Yahudi ile birleşerek müminlerin kuvvetinden üstün bir kuvvet vücude getirdiklerini gördüğü cihetle, kendilerini kullanacak yeri olmadığını söyliyerek, onlara yol verdi. Müttefiklerinin geri çevrilmesinden utanmış olan Abdullah -ibni-Ubeyy — bunun üzerine — taraftarlarını alarak kaçmıştır.

Müslümanların adedi 700 e indi. Bunların yalnız yüzü zırh ve zırh gömleği ile mücehhez idi.

Resulü Ekrem askerini gözden geçirdi ve Bedr gazasından evvel yaptığı gibi, silâh taşıyacak yaşta olmamakla beraber, muharipler safları arasına karışmağa muvaffak olmuş bulunan genç çocukları geri göndermeğe karar verdi. Heyecanlarını ve dinî gayretlerini takdir ile beraber, Hazreti Muhammed onlara Medine'ye dönmelerini emretti. Bu suretledir ki Zeyd-ibni-Sâbit, Ber'a-ibni-Azib, Ebu-Said-ul-Hudri, Usame-bin-Zeyd, Abdullah-

ibni-Ömer muharebeye iştirakten vazgeçmeğe mecbur olmuştur. Parmaklarının ucuna basarak kendisini daha uzun göstermeğe muvaffak olan Rafi-ibni-Hadic asker arasında kalabilmişti. Bunu gören arkadaşlarından biri, Semre, ayni hakkı haiz olduğunu iddia etmiş, « *Kuvvetimi isbat için Rafi ile muvaffakıyetli bir güreş yapmağa hazırım* » demişti. Güreş Semre'nin muvaffakiyeti ile neticelenmiş ve ona din uğrunda yapılacak muharebeye silâh ile iştirak şerefini kazandırmıştı.

Hazreti Muhammed geceyi Medine'ye çok yakın bir yerde geçirdi. Bütün gece, Muhammed-bin-Meslemetül-Ensari'nin emri altında olarak, her hangi bir baskını bertaraf etmek üzere, karargâh etrafında dolaşan devriye kolları teşkil etti. Ferdası Cumartesi günü, şafak sökmeden önce, oradan kalkarak Uhud Dağına doğru yürüdü. Askerini düşmana göstermeden sevketmek maksadile,, meyva bahçeleri ve hurmalıklar arasından dolaşık bir yol seçti. Bu bahçe sahiplerinden ve Abdullah-ibni-Ubeyy taraftarlarından, yarı kör denecek kadar gözleri iltihaplı, Mirba adında biri askerin ayak seslerini duyarak, yerden bir avuç toprak aldı ve Resulü Ekrem'e doğru düşe kalka ilerliyerek : « *Hakikaten Allah'ın Resulü olsan da bahçemden geçmene müsaade etmiyeceğim* » dedi; ve, elinde tuttuğu toprak kümesini sallıyarak: « *Eğer bir başkasına isabet edeceğinden korkmasaydım,* » diye ilâve etti, « *bu toprağı senin yüzüne fırlatacaktım.* »

Müslümanlar bu munafıkı yakaladılar, tedib etmek üzere oldukları sırada, Hazreti Muhammed onlara hitaben: « *Ona bir fenalık etmeyin. Çünkü kördür, gözlerinden olduğu kadar kalbinden de kördür* » dedi, menetti.

Müslümanlar, işte bu sapa yoldan, düşmanlarının nazarı dikkatini çekmeksizin Uhud Dağının eteğine vardılar. Medine' nin 6 kilometre kadar garbinde bulunan bu dağ, cenuptan şimale doğru uzanan münferid bir dağ silsilesinin bir parçasıdır, ki zirvesine doğru gittikçe, dört köşeli bir kaya duvarı intibaını hasıl etmektedir; yalnız cenub cephesi kayalık bir geçit ile kesilmiş bulunuyor. Ekilmiş tarlalar ve bahçelerle kaplı bir vâdi-

yi geçerek, Medine'den gelirken arazi yavaş yavaş yükseliyor ve taşlık bir hal alıyor. Çakıllı ve iri daneli kum ile kaplı olan bu kısım ağaçtan ve hattâ umumiyetle nebattan tamamile mahrumdur.Hazreti Muhammed işte oraya gelip arkasını dağa verdi, Aynin boğazını soluna alarak ordugâhını kurdu. Askerini sarılmaktan kurtarmak maksadile, Ibn-i-Cubeyr'i en iyi tirendazlarından elli kişi ile birlikte bu kayalık geçide koydu ve askeri arkadan kuşatmak teşebbüsünde bulunacak olan düşman süvarisine karşı orayı müdafaa etmelerini emreyledi : « *Oklarla vücutlarını delik deşik ederek püskürteceksiniz ve her ne olursa olsun yerinizi terketmiyeceksiniz* » dedi.

Bedr'de olduğu gibi, askerlerine düşmanı sebat ile beklemelerini ve kendisi emir vermedikçe asla hücum etmemelerini tavsiye ve ihtar etti.

Kureyşliler gelip Medine'yi Uhud Dağından ayıran Vadil-Kanat boyunca, Müslümanlara karşı mevzi aldılar. Düşman kuvvetlerinin başlıca kısmı ortada idi ve doğrudan doğruya Ebu Sufyan'ın kumandası altında bulunuyordu. Halid-ibni-Velid sağ cenaha ve Ikrime sol cenaha kumanda ediyordu.

Ebu Sufyan, Kureyşlilerin bayrağını: « *Ey Bedr'de bizim bayrağımızı taşıyanlar, orada uğranılan felâketi hatırlayınız. Bir asker daima bayrağını takip eder. Siz kaçtınız ve asker sizi takip etti. Eğer bayrağımızı müdafaaya kâfi gelmiyeceğinizden korkuyorsanız, bari onu başka ellere teslim edeyim!* » diyerek, Beni Abduddar kabilesinden Talha'ya tevdi ettiği zaman Talha Beni Abduddarların müdafaa edeceklerine ve yiğitliklerinin hakkı verileceğine yemin ederek, bayrağı aldı (*).

Diğer taraftan Resulü Ekrem, kılıcını sahabelerine uzatarak : « *İçinizde bu kılıcın hakkını kim verebilecekse gelsin alsın!* » diyordu.

Bir çok kimseler Resulü Ekrem'in kılıcı ile harbetmek şerefine nail olmak için, onu almağa koştular. Hazreti Muhammed

---

(*) Kureyş indinde bayrağı taşımak ırsen Beni Abduddar ailesine aitti.

kılıcını Ebu Ducane'ye verdi. Ebu Ducane kılıcı kullanmak şerefine nailiyetini iddia etmeden önce Nebiyyi Zişane irticalen sordu: « *Onun hakkı nedir ?* » Resulü Ekrem de: « *Onunla tâ eğrilinceye kadar düşmana saldırmak!* » diyerek kılıcını verdi. Kuvvet ve cesaretile pek ziyade maruf olan Ebu Ducane, her muharebeye iştirak mecburiyetinde kalınca, başına kırmızı bir sargı sarmağı âdet edinmişti. Mazhar olduğu şereften duyduğu gurur ile Müslüman safları arasında kendini göstermeğe başladı. Resulü Ekrem bunu görünce « *Bu yürüyüş başka herhangi bir halde Allah'ın hoşuna gitmiyecek bir yürüyüştür!* » demekten kendini alamamıştır.

Mekkeliler arasında Ebu-Âmir-Amr-ibni-Seyfî namında bir adam vardı ki rahip lâkabile maruftu. Yarı putperest, yarı Yahudi olarak İslâmın reddettiği bir din üzere yaşadıktan sonra, Hazreti Muhammed'e buğzundan dolayı, doğduğu memleketi terk ile elli kişi kadar taraftarı birlikte oldukları halde, Mekke'ye kaçmıştır. Âmir Evs kabilesine mensuptu ve daveti üzerine, kabilesinin bütün fertlerinin Hazreti Muhammed'i bırakıp kendi tarafına iltihak edecekleri iddiasında bulunurdu. Onlara doğru ilerliyerek: « *Ey Beni Evs! Beni tanımıyor musunuz? Hemşehriniz Ebu-Âmir-Amr'im: Bana geliniz!* » dedi. « *Allah her türlü inayet ve keremi senden esirgesin, ey habis!* » diye Müslümanlar cevap verdiler. Âmir, yerden bir taş alıp tehevvürle Müslümanlar üzerine fırlattıktan sonra, hicap ve kin içinde, geri çekildi.

Harb, mutad olduğu üzere, münferid çarpışmalar halinde başladı. Evvelâ Talha-ibni-Ebu-Talha Kureyş saflarından çıkıp, ilerliyerek: « *Bayrağın sapı kanile sulanıncıya ve elleri arasında kırılıncıya kadar savaşmak sancaktarın hakkıdır* » dedi. Sonra, Müslümanlara söğüp sayarak, onlara bağırdı: « *Müslümanlar! İçinizde beni cehenneme göndermek veya benim elimle cennete gitmek (Allah'a kavuşmak) istiyen varsa karşıma çıksın. Bekliyorum!* »

Ali, koşarak: « *Ben geliyorum* » diye cevap verdi ve bir

İbni-Ebu-Talha'nın üç kardeşi ile bunların üç oğlu, ölünceye kılıç darbesile, ölü olarak, yere serdi. Bu ilk zafer Müslümanlar tarafından « *Allahü Ekber!* » nidalarile karşılandı.

Talha'dan sonra, kardeşi Osman çıkıp, bayrağı ele almak istedi. Onun da karşısına Hamza çıktı ve kısa bir çarpışmadan sonra yere devirdi. Osman ihtilâçlarla kıvranarak can çekişti. Bayrak, ondan sonra Ebu Talha oğullarından Ebu Sa'd'a geçti. Bunu da Sa'd-ibni-Ebi Vakkas bir mızrak darbesile öldürüverdi. Nafi, Hâris, Kilâb da ayni âkibete uğradılar. Bu suretle kadar, yeminlerinde sadık kalmışlardı.

Bu sırada, sol cenaha yerleştirilmiş olan ve İkrime'nin kumandası altında bulunan düşman süvarisi, İslâm askerini yandan sarmağa teşebbüs etti ise de püskürtüldü. İslâm askerinin başına geçen Hamza karşılıklı bir hücum yaptı. Müslümanların hücumu dayanılmaz bir şey oldu. Ebu Ducane, Peygamberin kılıcı elinde olduğu halde, düşman safları içine dalarak, önüne çıkanların hepsini öldürüyor ve, « *Gayret! Biliniz ki korku tehlikeden korumaz! Talih korkakların saflarında bulunmaz!* » sözlerile arkadaşlarını teşci ediyordu. Birdenbire dümbelek çalan bir kadın kafilesine rastladı. Bunlar arasında Hind'i gördü. Öldürmek için kılıcını kaldırdı. Fakat Peygamberin kılıcını bir kadının kanı ile kirletmek caiz olamıyacağını düşündü, kadına yol verdi.

Hamza'nın sevk ve idaresi ile düşman hatları, biribiri ardınca, yarıldılar.

Beni Abduddar kabilesinin bütün semiyyeleri zebun ve mağlûp olmuş oldukları cihetle, Kureyşlilerin bayrağı, Kureyş esirlerinden Suab'ın eline geçti. Bu genç Habeşli efendilerine lâyık olduğunu gösterdi. Sa'd-ibni-Ebi Vakkas bir darbe ile bu adamın sağ kolunu kesmiş, fakat Suab bayrağı sol eline almıştır. Sol kolu da kesilince bayrağı iki kesik kolu arasına aldı. Sonra, artık ayakta duramıyarak bayrağın üzerine kapandı ve vücudile örterek, öldü.

Zafer, her şeylerini yağma ettikleri düşmanın ordugâhına

kadar girmiş olan Müslümanlar tarafında belirdi. Hind ile arkadaşları, elbiselerinin eteklerini yukarıya kaldırarak tepelere doğru kaçıyorlardı. Arkasından koştukları put yerde yatıyordu. Kureyşlilerin bayrağını yerden kaldırmağa hiç kimse cesaret edemiyordu.

Müslümanların arkasında bulunan geçidi müdafaa ile mükellef tirendazlar uzaktan bu manzarayı temaşa ediyorlar ve muharebeye karışamamaktan dolayı sabırsızlık içinde tepiniyorlardı. Cubeyr, Resulü Ekrem'in kat'î emirlerini ihtar ile onları yerlerinde tutmağa, beyhude, uğraşıyordu. « *Harb bitmiştir, galebe bizde kaldı. Düşmanı kovalamak istiyoruz.* » diye cevap verdiler ve yerlerini terkeylediler.

Düşmanın sağ cenahına kumanda eden Halid-ibni-Velid, Müslümanların sol cenahlarını örten geçidin müdafaasız kaldığını görünce atlılarının başına geçti. İbni-Cubeyr'i ve onunla beraber yerlerinde kalmış olan bazı tirendazları atlarının ayakları altında ezdikten sonra Müslümanların arkasına düştü.

O anda, Kureyşlilerden Amare namında bir kadın Mekkelilerin bıraktıkları bayrağı eline aldı. Korkaklıklarından utanan Mekkeliler, bu kadını görünce, savaşa döndüler.

Zafer yerini değiştirdi. Müslümanlar için o kadar muvaffakiyetler içinde doğan bugün nihayet onlar için bir matem günü oldu.

Hamza, İbni-Mut'im'in kölesi Vahşî tarafından öldürüldü.

Hürriyetine nail olduktan sonra İslâm dinini kabul etmekte gecikmemiş olan Vahşî vak'ayı şu suretle hikâye ediyor:

« *Kalabalıkta yalnız Hamza'yı arıyordum; ona tesadüf ettiğim vakit karşısına çıkanları öyle birer darbe ile yere seriyordu, ki hiç biri tekrar ayağa kalkamıyordu. Karşısına çıkmağa cesaret edemiyerek ve kayalar arasında saklanarak, adım adım takip ediyordum. Nihayet gizlenmiş olduğum yere yaklaştı. Ok atmakta pek mahirdim ve hedefimi nadir olarak şaşırırdım. Hamza, Siba'nın başını kesmek üzere eğildiği sırada mızrağımı*

attım, kasığına girdi, kaba etleri arasından çıktı. Hamza bana doğru döndü; fakat kuvveti onu aldatmıştı, yere düştü ve orada öldü. Onun üzerine ben mızrağımı vücudünden çıkararak harb meydanından kaçtım. Hamza'yı yalnız hürriyete kavuşmak (azad olmak) için vurdum. »

Hamza'nın öldürüldüğünü haber aldığı andan itibaren, Hind onun üzerine koştu, mevtini mucip olan yaraya ellerini sokarak, karaciğerini çıkardı ve bütün kuvvetile ısırdı ve kanını, evvelce nezrettiği veçhile, emdi.

İslâm safları, gözle görülecek derecede, seyrekleşiyordu. Çok üstün kuvvetlerin tazyiki altında, İslâm kahramanları biribiri ardınca şehit oluyordu. Mamafih bu hal İslâm kadınlarını, müminlerin saflarını yararak, yaralıların ağzına — onları canlandırmak için — su akıtmaktan alakoyamamıştır. Onlardan birisi, Kâ'b kızı Nesibe, Resulü Ekrem'i korumak için, kocasile iki oğlunun yanında, büyük bir şiddetle savaşmıştı. Kaçanlardan birinin kalkanını tutarak Hazreti Muhammed'le ona hücum eden bir Kureyşli arasına girdiği sırada, yaralandı. Başından yaralanmış olan oğlunun yarasını kendi elile sararak, onu tekrar savaşa saldı. Kâ'b kızı Nesibe bu muharebede on üç defa yaralanmıştır.

Fevkalâde gayret eseri olan hareketlere rağmen, bir an oldu ki her şey mahvolmuş gibi idi. Kureyşliler, ne olursa olsun, Hazreti Muhammed'i öldürmek istiyorlardı. Peygamber'e şahsan pek benziyen ve bayrağını taşıyan Mus'ab-ibni-Umeyr, ondan evvel şehid edilmiş olmakla düşmanlar Resulü Ekrem'i öldürdüklerini zannetmişler ve bunu velvele ile ilâna başlamışlardı. Bu hal Müslümanlar arasındaki karışıklığı son haddine vardırmıştı.

Muharebenin heyecanlı vak'alarile Resulü Ekrem'den uzak kalmış olan Ebu-Bekir, Ömer ve Ali Mekkelilerin sevinç avazelerini işitince o kadar fütura düştüler ki nefislerini müdafaa etmeği bile hatırlarına getirmediler. Enes-ibni-Nadr onları böyle perişan görünce bunun sebebini öğrenmek istemişti. Onlara da: « *Resulü Ekrem'in ölümü!* » diye cevap vermişlerdi. İbni-Nadr,

onun üzerine: « *O halde, Resulü Ekrem öldükten sonra yaşayıp ne yapacaksınız? Haydi o nasıl öldüyse siz de ölünüz!* » deyip, misal olarak, ileri atılmış ve o kadar çok yaralar alarak yere düşmüştü ki yalnız hemşiresi — o da parmağının ucundaki bir ben sayesinde — ancak tanıyabilmişti.

Ebu Bekir, Ömer ve Ali cesaretleri kırılıp teessüre düştüklerinden dolayı mahcup, kendilerini toplıyarak etraflarına baktılar ve uzakta büyük bir düşman kütlesinin dağın yamacında duran küçük bir Müslüman grupuna hücum etmekte olduğunu gördüler ve bir sesin: « *Ey Müslümanlar, ey kardeşler! Resulüllah buradadır, sağ ve salimdir!* » dediğini işittiler. Bağıran, Kâ'b-ibni-Mâlik'ti, ki miğferi altında parlıyan gözlerinden Resulü Ekrem'i tanımıştı. Bu ses müminleri tekrar gayrete getirdi, düşmanlara saldırıp aralarından geçerek Resulü Ekrem'in yanına koştular.

Onun etrafında canlı bir duvar teşkil ettiler. Kâ'b'ın sesini duymuş olan düşmanın bir düziye tekerrür eden savletleri bu duvara çarparak kırılıyordu. Hazreti Peygamber isminin asla söylenmememini ashabına emretti. Bir an oldu ki Kureyş cengâverlerinden, Mus'ab'ı katletmiş olan İbni-Kaim'e, kılıcını sallıyarak, üç defa Hazreti Muhammed'in üzerine atıldı. İndirdiği darbe o kadar şiddetli oldu ki, Resulü Ekrem'in miğferi ikiye bölündü. Eğer İbni Kaime'nin kılıcını tutan ve bu yüzden parmakları kesilen Talha-ibni-Ubeydullah araya girmeseydi, darbe feci bir âkibete sebep olabilirdi. Darbenin tesirile yere düşen Hazreti Muhammed'in iki dişi kırılmış ve dudağı yaralanmıştı; bundan başka miğferin bir parçası yanağına batmıştı.

Resulü Ekrem'i kaldırdılar. Sahabelerinin refakatile biraz geriye çekilerek tümsek bir yerde mevzi aldı. Yanağına batmış olan ve şiddetli surette muztarip eden demir parçasını oradan çıkardılar. Kanlar akmağa başladı. Ali'nin, kalkanı içinde getirdiği su ile Fatime yarayı yıkadı. Sonra bir yün parçasını yakıp külünü yaraya bastırarak kanı dindirdi.

Resulü Ekrem ile sahabelerinin bulundukları tepenin kar-

şısındaki bir tepeciğe çıkmış olan Ebu Sufyan bağırdı: « *Muhammed, aranızda mı? Ebu Bekir, Ömer aranızda mı-?* »

Resulü Ekrem, cevap vermeği yasak ettiğinden Müslümanlar susuyorlardı. Ebu Sufyan, cevap alamayınca, Hazreti Muhammed'in ölmüş olduğunu, sevinç ile, istidlâl ederek, sesinin bütün kuvvetile: « *Bugünkü muvaffakiyet, Bedr gününün intikamıdır. İlâhımız Hubal galip gelmiştir! En büyük Allah o dur! Muhariplerinizin parçalanmış cesetlerini bulacaksınız. Bu tecavüzleri ben emretmedim; fakat onlara muhalif de değilim.* » diye bağırdı.

Bunun üzerine Kureyşliler bir ağızdan inşada başladılar:

« *Ey Hubal, şanın yüksek olsun*
« *Dinin muzaffer oldu!*
« *Senden büyük kimse yoktur.* »

Bu küfürbazca sözlere karşı Peygamberimiz, Ömer'e « *Allah en büyüktür âlâ ve eceldir* » kelimelerile mukabele etmesini emreylemişti. Ebu Sufyan, sesini tanımakla Ömer'e sordu: « *Ey Ömer, rica ederim bana bildir, Muhammed öldü mü ?* » Ömer cevap verdi: « *Hayır, Muhammed ölmedi, şimdi senin söylediklerini dinliyor.* » Ebu Sufyan, aldanmış olduğunu anlıyarak, « *Hakikat,* » dedi, « *Muhammed'i öldürmüş olmakla öğünen İbni Kamia'nın sözlerinden ziyade senin sözlerine inanmalıyım. Fakat gelecek sene sizi Bedr'de bulacağıma yemin ederim.* »

Ömer cevap verdi: « *Bu meydan okumayı kabul ediyorum.* » Bunun üzerine Kureyşliler çekildiler. Resulü Ekrem, vaziyetlerine dikkat etmesi tavsiyesile, Sa'd-ibni-EbiVakkas'ı izlerini takibe memur etti. « *Eğer,* » dedi, « *develerine binip atlarını yedeğe almışlarsa demek ki Mekke'ye doğru gidiyorlar. Eğer bilâkis, atlarına binip develerini öne katmışlarsa bizim ricat hattımızı kesmek niyetile Medine'ye doğru gitmekte olduklarını anlıyacağız. Bu takdirde, onlara derhal hücum etmemiz ve, her şeye rağmen, kendimize bir geçit açmamız lâzımdır.* »

Bir kaç dakika sonra S'ad-ibni-Ebi Vakkas gelip düşmanın Mekke yolunu tuttuğunu haber verdi.

Müslümanlar emin oldular ve, Medine'ye dönmeden evvel, şehitlerini gömmekle meşgul oldular. Resulü Ekrem, amcası Hamza'nın cesedini aramağa koyuldu. Korkunç bir surette parçalanmış, karnı yarılmış, burnu ile kulakları kesilmiş bulunca: « *Ah, bir gün Cenabı Hak, onu bu suretle parçalamış olanları elimize düşürürse haklarında en şiddetli surette mukabele edeceğime yemin ederim* » diye bağırdı.

Gözleri önüne serilen korkunç manzaranın tesirile söylenen bu sözlere rağmen, Hazreti Muhammed, savaş esnasında öldürülmüş olan düşmanların cesetlerini parçalamağı kat'î surette menetmiştir.

Resulü Ekrem'in bu nehyi daha sonra şu âyetle teyid edilmiştir :

« *Bir kimseye ukubet etmek isterseniz, nasıl size*
« *ukubet olunmuş ise siz de öyle ukubet ediniz.*
« *Şayet katlanırsanız bu hal, katlananlar hakkın-*
« *da hayırlı olur.* »

(S: XVI, Â: 127)

Hazreti Muhammed. amcasının cenaze namazını kıldıktan sonra, aşağı yukarı yetmiş kadar olan din şehitlerinin cesetlerini toplattı ve, muharebe sebebile takatinden düşmüş olan müminleri yormamak için, onları — mutad olduğu üzere — gasletmeden ikişer ikişer veya üçer üçer gömmeği emretti.

Sonra bir çok ailelerin kendilerine mensup olan şehitleri gömmek maksadile Medine'ye götürdüklerini öğrenince onları takbih etti ve bundan sonra ölülerin Allah yolunda gaza ettikleri yerlerde defnolunmalarını emreyledi.

Uhud ölüleri arasında Muheyrik'in ismi ayrı bir yer tutmaktadır. Muheyrik ilmile maruf bir Yahudi idi ve büyük bir servete sahipti. Hazreti Muhammed'in, mukaddes kitaplar tara-

fından haber verilen Peygamber olduğunu tasdik ediyor, fakat İslâm dinini açıktan açığa kabule cesaret edemiyordu. Bedr gazasında tereddütlerini bertaraf ederek, dindaşlarına şimdi Medine'nin müdafaası için düşmanı karşılamağa giden zatın « *Ahdi Atik* » tarafından geleceği haber verilen Peygamber olduğunu ve ona yardım etmeleri lâzım geldiğini söylemeğe gitmişti. Yahudiler, Cumartesi yani tatil günü olmak cihetile hiç bir şey yapamıyacakları cevabını verdiler. Muheyrik tatil gününü kaldırarak onlara « *Haydi kalkınız ve arkamdan geliniz!* » dedi.

Muheyrik, sözünün dindaşları indinde bir tesiri olmadığını görünce İslâm dinini kabul ettiğini alenen söyliyerek, ihtida ettiğini Hazreti Muhammed'e arz için Uhud'a gitti ve savaşarak öldüğü takdirde servetini İslâm askerinin teçhizine sarfetmesini Resulü Ekrem'den rica etti. Resulü Ekrem Muheyrik'in öldüğünü haber alınca « *Yahudilerin en iyisi idi* » buyurmuştur.

Mekkeliler Uhud'da elde ettikleri muvaffakiyetten istifade etmek isteselerdi, netice İslâm için musibetli ve hattâ mühlik olabilirdi.

Niçin bunu yapmadılar?

Kureyşliler de Mekke'ye dönerken yolda bunu biribirine soruyorlardı. Bu, ancak bir suretle izah edilebilir : O da Cenabı Hak'ın öyle irade buyurmuş olmasıdır.

Revha'ya gelince Ebu Sufyan vaziyeti müzakere için, ordusunun erkânını içtimaa davet etti. Başlarında Ikrime bulunan bir takımları, müdafaasız kalan Medine'ye hücum için, geri dönmeği teklif ettiler. Ebu Sufyan ile taraftarları, Medine'nin muhkem evleri ve dar sokakları sayesinde, pek az kimseler tarafından çok müsait bir surette müdafaa edilebileceğini ve elde etmiş oldukları zaferi tehlikeye ilka etmemek müreccah olduğunu söyliyerek itiraz ettiler. Ekseriyet bu reyde idi. Onun için Kureyş askeri cenuba doğru yoluna devam etmiştir.

Diğer taraftan, Hazreti Muhammed, Müslümanların yoru-

lup tamamile zayıf düştüklerini düşmana hissettirmemek ve geri dönmelerini mucip bir vesile vermemek için, Kureyşlilerin takibine bir müfreze göndermek suretile bir gösteriş yapmağı kararlaştırdı. Verdiği emir üzerine, altmış kadar cengâver, Ebu Bekir'in ve Zübeyr'in kumandasında oldukları halde, Kureyşlileri Mekke'den on beş kilometre kadar mesafede olan Hamra-ul-Esed'e kadar takip etmişlerdir.

Uhud mağlûbiyeti, âmirlerin verdikleri emirleri münakaşa etmemek zaferin esaslı âmillerinden biri olduğunu ihtar eden disiplini öğretmek itibarile, Müslümanlar için selâmeti mucip bir ders olmuştur.

XIII

HAZRETİ MUHAMMED'İN ZEVCELERİ VE KADININ İSLÂM İNDİNDE MEVKİİ

İslâmda evlenmeden bahsedilince bir çok kimseler « *taaddüdü zevcat = polygamie* » ı düşünürler, sanki polygamie (çok karı almak) İslâmî bir tesis imiş gibi.

Eski zamanlarda çok karı almak usulü hemen bütün kavimlerde cari idi. Med, Babil, Asur ve İran kavimlerinde bir kimse istediği kadar kadın alabilirdi. Bu âdet İbranîlerde de çok şayi idi. Hazreti Musa bu hususta hiç bir kayıt koymamıştır. Talmud, iyi bir surette idare edebilecekleri miktardan ziyade kadın almamalarını Yahudilere tavsiye eylemektedir. Dört kadın ile iktifa olunmasını tavsiye eden hahamlara rağmen, Tevratın hükümlerine harfiyen bağlı kalan ve haham tefsirlerini reddeden Karaî = Caraïtes'ler bu tahdidin sıhhat ve meriyetini hiç bir vakit tanımamışlardır.

İran'ın Zerdüştîlerine = Zoroastriens gelince, bunlar yalnız çok karı almakla kalmıyorlar, belki taaddüdü zevcatı teşvik ediyorlar ve bundan kendilerine bir iftihar payı ayırıyorlardı.

Yahudilerin hicrete mecbur ettikleri Fenikeliler indinde taaddüdü zevcat hayvanlık derkesine düşürülmüştü.

Avrupanın muhtelif taraflarında ve garbî Asya'da oturan kavimlerden Trakyalılar, Lidyalılar ve Pelasglar indinde çok kadın almak usulü cari idi.

Eski zamanların en medenî ve en kültürlü milleti olan Atinalılar kadını vasiyet yolile tasarruf olunur nakli kabil bir mal sayarlardı; kadını çocuk doğurmak ve evin idaresine bakmak için elzem bir mahlûk addederlerdi. Bir Atinalı bir kaç karıya sahip olabilirdi. Demosten, Atinalıların üç sınıf karıları vardır, ilk ikisi meşru ve yarı meşru zevceleri teşkil ederler diyerek milletini tevkir ederdi.

İsparta'da (Kadim Yunanistan) birden ziyade kadın almak erkekler için yasakken kadınlar birden ziyade erkeklerle evlenebilirlerdi.

Roma devletinin teşekkülüne hizmet eden hal ve taaddüdü zevcat usulünün kanunen kabulüne mâni olmuştu. Fakat Komşu devletler ve hususile Etrusklerle münasebet tesis edildikten sonra, bu âdetin Romalılar arasında şüyuu gecikmemiştir.

« *Roma'nın galebesile nihayet bulan Pün muharebelerinden* « *sonra, kadınlar, çok zengin Cumhuriyetin erkeklere temin et-* « *tiği nimet ve saadetlerden istifade etmek hakkını iddia et-* « *mişlerdir. Baba ve âşıkların iğmaz ve müsaadeleri sayesinde* « *de dâvayı kazanmışlardır.* »

O devirdenberi evlenme istifraş şeklini almıştır. Kanunen caiz görülen istifraş ise imtiyazlı bir tesis olmuştur. Cumhuriyetin son zamanlarına ve İmparatorluğun ilk devrine doğru karıların mübadelesi ve kira ile evlenme keyfiyetleri serbestçe tatbik edilmişti. Taaddüdü zevcat, kanunen tanınmış olmasa bile fiilen tecviz olunmuştu.

İzdivacı emreden Musevilikten (Essénianisme) müteessir olan Hıristiyanlık, ahlâktaki gevşekliğe gem vurmak yani ahlâkı zabt-u rabt altına almak çarelerini aradı. Saltanatı ilâhiyeye kürrei arz üzerinde iştirak eden hazreti İsa, kat'î surette menetmemekle beraber, evlenmeyi yasak edecek derecede ileri gitmiştir.

Çok cezrî olan bu temayül akim kalmağa mahkûmdu. Hıristiyan kilisesini tesis ve tanzim eden Sen Pol daha musli-

hane bir şekil kabul etti. Efes rahibi Timothıe'ye gönderdiği mektupta onun tek zevce (Monogamie) usulünü fakat yalnız bir tek sınıf için, tavsiye ettiğini görürüz: «*Piskoposun lekesiz, kusursuz ve bir tek kadının kocası olması lâzımdır*» der ve diyakos olmak isteyenler için de aynı tavsiyeleri tekrar eder.

Büyük bir tanzimatçı kabiliyetini haiz olan Sen Pol, görülüyor ki, merhale merhale hareket etmek istiyordu. İmparator İkinci Valantinien, kilisenin tavsiyelerine rağmen, tebeasına istedikleri kadar karı almak müsaadesini veren bir kanun ilân etmeği uhdesine almıştır. İmparator, bu hususta tebeasını her ikisi de müteaddit karılar almış olan Konstantin'in ve oğlunun misaline uymağa âdeta zorluyordu. İkinci Valantinien'in kanunu 393 senesinde, İmparatorluğu aralarında taksim etmiş olan Honorius ile kardeşi Arkadius tarafından ilga edilmiştir. Maamafih taaddüdü zevcat hakkındaki kanunî memnuiyet ancak Justinien'in kanunile teşdid olunmuştur (528-534). Justinien'in bu kanunu tanzim hususunda başlıca yardımcısı olan Tribonien, bir putperest ve müşrik olduğuna göre, bu kanunlara doğrudan doğruya Hıristiyanlığın tesirinden ziyade medeniyetin terakkisinin neticesini görmek iktiza eder. Çünkü bu kanunlar, Hıristiyan devletleri reislerini — kral veya imparator olsun — rahiplerin uzlaştırıcı gözleri önünde, müteaddit karı almaktan asla menetmezler.

Clothaire, üç karısı olmasına rağmen, Créodomire'in dul karısını da almıştır. Théodobert, bir kocası olmasına ve bizzat kendisi ötedenberi Visigelde ile evli bulunmasına rağmen, Deutary'yi kendisine zevce edinmiştir. Pipin le Bref ile Charlemagne'ın dahi müteaddit karıları vardı.

Bekâr kalmak hususundaki arzularının ötesine geçerek birden ziyade müstefrişe kullanan kilise ricalinden ve hattâ papalardan bahsetmeksizin dahi Hazreti Muhammed zamanından evvel ve sonra, birden ziyade kadınlarla evlenmiş olan devlet reislerini bu hanedan prenslerini gösteren cedvelin pek uzun olduğunu görürüz.

İslâm dini müessisine taaddüdü zevcatı tatbik etmiş ol-

maktan dolayı itab etmek istiyenler, bu devlet reislerinin peygamberlik iddiasında bulunmadıklarını söyliyeceklerdir. Bu itirazlarına karşı da eski zaman Peygamberlerinin hareketlerini misal olarak gösterebiliriz ve sorarız: İbrahim ve Musa birden ziyade kadın ile evlenmediler mi? Ve mezamirini terennümle zevk duydukları Davud. taaddüdü zevcatı hudutsuz bir surette tatbik etmedi mi? Bunları şehvetperest ve ahlâksız kimseler addedebilir miyiz?

Her devrin kendine mahsus bir takım örf ve âdetleri vardır. Maziyi bugünkü düsturlara göre muhakeme etmemelidir. İdeal olan şey, vakit ve halin icaplarına tabi olmakla da kıymetini muhafaza eder. İleride göreceğiz ki İslâm dini, aile hayatında tek zevce (monogamie) usulünü her vakit bir ideal olarak telâkki etmiştir. Şayet taaddüdü zevcat için bazı müsaadelerde bulunmuş ise bunun da bir sebebi, vahim neticeler hasıl edebilen bir takım ictimaî adaletsizlikleri ortadan kaldırmak istemesidir.

Hakikî ıslâhatçı, en şiddetli teheyyücü esnasında bile, istikbali düşünerek mevcut olan hakikatleri gözden uzak tutmıyandır.

Şimdi biz Hazreti Muhammed'e gelelim. Biliyoruz ki henüz 25 yaşında iken 45 yaşında bulunan Hatice ile evlenmişti. Hatice, yirmi sene, Resulü Ekrem'in tek ve çok sevimli karısı olmuştur. Genç yaşının bütün zindeliğini taşıyan kocasının kalbinde onun bir rakibesi asla yaşamamıştır. Resulü Ekrem, her aile babası gibi, bir erkek çocuk sahibi olmak istiyordu. Hatice' den doğanlar küçük yaşta iken ölmüşlerdi. Kendilerine vâris olacak bir erkek evlâdı olmıyan kimseler, taaddüdü zevcatın cari olduğu Arabistan'da az çok hürmet ve itibardan düşmüş sayıldıklarından, Hazreti Muhammed, hiç değilse bir oğul sahibi olmak için, bir veya bir kaç kadın ile evlenebilirdi, hattâ memleketin örfüne göre evlenmeli idi. Halbuki böyle bir şey Hazreti Muhammed'in aklından bile geçmemişti.

Hatice'nin ölümünden sonraki evlenmeleri, İslâm cemaati-

nin istikbalini sağlamlaştırmak maksadile, siyasî zaruretlere mebni vuku bulmuştur. Şehvetin o evlenmelerde hiç bir rolü yoktur. Her ne kadar Aişe'yi sevmiş ise de, bu sevgi ancak evlendikten sonra kalbinde peyda olmağa başlamış, bununla beraber, hemderdi ve tesliyetkârı olan Hatice'nin hâtırasına karşı beslediği hususî meyil ve muhabbeti hiç zayıflatmamıştır.

Hatice'nin ölümünden sonra ilk aldığı kadın Sevde-bint-Zem'a'dır ki Sekran-bin-Amr'dan dul kalmıştı. Sekran ile karısı, İslâm dinini ilk kabul edenlerdendir. Kureyşlilerin takibatına maruz kaldıklarından, Resulü Ekrem'in emrile, Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Avdet ettikleri esnada, Sekran öldü ve Sevde, beslemeğe mecbur olduğu Abdurrahman ile beraber, her türlü himayeden mahrum kaldı. İşte Hazreti Muhammed, ona himayesini temin etmek ve oğlunu yetiştirmek hususunda yardım etmiş olmak maksadiledir ki imânı uğrunda ıztırap çekmiş olan, bu kadın ile evlenmiştir. Sevde, ne genç idi, ne de güzel. O kadar şişman ve ağırdı ki, Hazreti Muhammed, bir hac esnasında, sabah namazını kılmak için, cemaat gelmeden evvel ona Mina'ye gelmesi imtiyazını vermiştir. Bu suretle onu itilip kakılmaktan kurtarmıştır. Sevde'nin cismanî zevki uyandırabildiğini kabul etmek zordur. O bizzat erkeklerin hasretini çekmiyor ve « *yegâne arzusu, haşir günü Resulü Ekrem'in karısı olarak dirilmekten ibaret olduğunu* » söylüyordu.

Bu evlenmeden sonra, Hazreti Muhammed Ebu Bekir'in kızı Aişe ve sonra da Ömer'in kızı Hafsa ile evlenmiştir. O zaman İslâm cemaati henüz çok mahdut idi. Bu izdivaçlardan maksat, yalnız, Hazreti Muhammed'i İslâm cemaati reislerine bağlıyan muhabbet rabıtalarını bir kat daha teyid etmekti. Yine bu maksatladır ki kızı Rukayye'yi ve, o öldükten sonra, diğer kızı Ummü Gülsüm'ü Osman'a, öteki kızı Fatime'yi de Ali'ye tezviç etmiştir.

Hazreti Muhammed'in Aişe'yi sevdiği malûmdur. Fakat Bedr gazasından sonra Medine'de zürriyet bırakmaksızın ölen kocası Huneis-bin-Huzafe'den dul kalan Hafsa hakkında ayni şeyi söyliyemeyiz. Nispetle genç olan bir dul kadının kocasız

kalmaması memleketçe mutad olduğundan, Ömer kızını evvelâ Ebu Bekir'e ve sonra Osman'a teklif etmiştir. Fakat bunlar Hafsa'nın babasından tevarüs ettiği haşin mizacı hasebile bu teklifi kabul etmemişlerdir. İzzeti nefsi rencide olan Ömer keyfiyetten Hazreti Muhammed'e şikâyet etti. Resulü Ekrem Ebu Bekir ve Osman nezdinde teşebbüste bulunduysa da bunda muvaffak olamadı. Esasen ehemmiyeti haiz olmıyan bu ihtilâfın belli başlı arkadaşları arasında münakaşaya sebep olacağını görmekle, Hazreti Muhammed, kendisine karşı hiç bir meyelân duymadığı Hafsa ile evlenmeğe muvafakat etti. Bu hikmete müstenid bir evlenme idi. Yahut Resulü Ekrem'in cemaat menfaatine ihtiyar ettiği bir fedakârlıktı. Bunu bizzat Ömer de tasdik etmiştir. Diyor ki: « *İslâmiyetten evvel kadınlarımızın hiç bir hakkı yoktu. Kur'an onlara bir çok haklar tanımıştır. Bir gün meşguldüm, karım işime karışmak istedi. Kendisini asla ilgilendirmiyen şeylere karışmamasını ona söyledim. Bana cevap vererek, ey, İbni-Hattab dedi, sana kimsenin itiraz etmesini istemiyorsun. Halbuki senin kızın çok defa Allah'ın Resulü'ne karşılık vermektedir. Bundan canı sıkılan Hazreti Muhammed ona bütün gün lâkırdı söylemez! Bunun üzerine acele giyinip kızımın evine gittim. Sevgili yavrum, dedim, sen Resulü Ekrem'e karşılık vererek canını sıkıyormuşsun, o suretle ki bütün gün sana lâkırdı söylemiyor. — Evet, biz ona karşılık veriyoruz cevabını verince, dedim ki: Allah'tan ve Resulü'nden kork! Güzelim ve Hazreti Muhammed beni seviyor zannetme. Ben bunun aksine kaniim ve sana yemin ediyorum ki ben olmasaydım seni çoktan boşayacakı.* »

Gerek Bedr ve gerek Uhud gazalarında Müslümanlar zayiata uğramış olduklarından kadınların adedi erkek nüfusundan çoktu. Bir İslâm kadını kendi dinine mensup olanların gayrisile evlenemediğinden Resulü Ekrem muharebede şehit olanların dul karılarile evlenmeğe sahabelerini mecbur tutmuştur. Bu tedbir, bir zaruret halini almıştı. Hazreti Muhammed, Zeyneb-binti-Huzeyme ile Ümmü Seleme'yi almakla bu hususta sahabelerine misal olmuştur.

Zeyneb-binti-Huzeyme, fakirlerin anası demek olan « *Üm-*

mülmesakin » adını almıştı. Bu unvanı daha cahiliyet devrinde kazanmıştı. İlk kocası, Tufeyl-ibni-Hâris onu boşamıştı; ikinci kocası Ubeyde-ibni-Hâris Bedr muharebesinde şehit olmuştu. Zeyneb gençlik çağını çoktan geçmişti. Resulü Ekrem ile evlendikten bir sene ve bir kaç ay sonra öldü.

Ümmü Seleme'ye gelince: Uhud gazasında aldığı ağır yara neticesi olarak vefat eden Ebu Seleme'den dul kalmıştı. Hazreti Muhammed, çok sevdiği Ebu Seleme'nin başı ucunda bekliyerek hayatının son dakikalarında teselli etmiş ve kendi elile gözlerini bağlamıştır. Dört ay sonra Ümmü Seleme'ye evlenmeği teklif etmiştir. Ümmü Seleme, yaşını ve çocuklarını bahane ederek bu şereften uzaklaşmak istedi: « *Allah'ın Resulü bende ne saadet bulacağını umuyor ? Yaşlıyım. Bir oğlum ve bir kaç kız evlâdım var. Bundan başka çok kıskanç tabiatlıyım* » diyordu.

Bununla beraber, Hazreti Muhammed Ümmü Seleme ile evlendi, ona : — « *Benden biraz daha gençsin. Oğlun ve kızların için bir baba olacağım. Kıskançlığa olan meyil ve istidada gelince, onu gönlünden söküp atması için Allah'a yalvaracağım* » dedi.

O zaman Medine'de Muhacirin ve Ensar kızları arasında çok güzelleri varken ve Hazreti Peygamberin zevcesi olmağı şeref sayarlarken, Hazreti Muhammed Aişe'den başka çoğu gençlik çağını geçirmiş dullarla evlenmiştir. Resulü Ekrem bu evlenmelerle bir tek gaye takip ediyordu: Kendisini en yakın arkadaşlarına bağlıyan muhabbet rabıtalarını sağladığı kadar İslâmın müdafaası yolunda canlarını feda etmiş olanların dullarını himayesine almak suretile Müslümanların istikbalini sağlamlaştırmak.

Bu evlenmeleri Müslümanlar yalnız tasvib değil, alkışlıyarak tahsin bile ederlerken, bin üç yüz sene sonra müsteşrikler ile misyonerler bunları, gençlikte zabtedilmiş bir şehvetin kemal yaşında daha büyük bir kuvvetle parlamış olmasının delili telâkki etmektedirler.

Bu müsteşriklerle misyonerlerin iddialarını teyit için, ro-

manlaştırarak, ileri sürdükleri başlıca delil, Hazreti Muhammed'in Zeyneb-bint-Cahş ile evlenmesi hâdisesidir. Halbuki bunun ne suretle vuku bulduğuna müteallik olarak beyan ettikleri ahvali tarih tamamile tekzip etmektedir.

Müsteşriklerin bu evlenme hakkında söylediklerine bakınız :

Bir gün Hazreti Muhammed, mutadı olduğu veçhile, Zeyd'in, azad ettikten sonra evlât edindiği ve her vesile ile rey ve mütalâasını almaktan haz duyduğu kölesinin evine gitti. O gün Zeyd evde yoktu. Karısı, kabilesinin en güzel kızı olan ve, otuz beş yaşında bulunmasına rağmen, gençliğin bütün taravetini muhafaza eden, Zeyneb evde yalnızdı. Açık saçık bir halde ev işlerile uğraşıyordu. Kapının çalındığını duyunca, gelenin kim olduğunu anlamak üzere gidip, kapıyı hafifçe araladı. Kapının aralığından bu parlak hayali gören Hazreti Muhammed, bundan o derece heyecanlanmıştır, ki: « *Kalbleri değiştiren ve dilediği gibi çeviren Allah'a hamdü senalar olsun!* » demekten nefsini men edememiş ve başka bir söz söylemeksizin oradan uzaklaştırmıştır. Zeyneb, hicabından kızararak ve hasıl ettiği tesiri anlıyarak, Hazreti Muhammed'i, ta kayboluncıya kadar gözlerile takip etti.

Akşama doğru, Zeyd eve gelince karısı vak'ayı hikâye ederek, kalbine ateş düşürmek yolunu bulduğu Peygambere karşı duyduğu meyelânı ihsas eyledi. Bu vaziyet karşısında, Zeyd fedakârlıkların en büyüğüne razı oldu ve velinimeti olan Muhammed alabilsin diye karısını boşamağa karar verdi.

Bu rivayet, eğer ravileri Resulü Ekrem'i, evlâtlığının karısını elinden alacak kadar şehvete mağlûp bir adam olarak göstermeselerdi, bir dereceye kadar hoşça bir roman mevzuu olabilirdi. Fakat o rivayetten ziyade biz hâdiselere bakalım:

Zeyneb-bint-Cahş, anası Umeyme cihetinden, Abdül-Muttalib'in torunu, yani Hazreti Muhammed'in teyze zadesiydi, gözü önünde büyümüş ve onunla samimiyet içinde yaşamıştı. Hazreti Muhammed onu isteseydi karı olarak almasına hiç bir şey mâni olamazdı.

Peygamber bunu hatırından geçirmedi bile. Zeyneb'i Zeyd'e vermek istiyordu. Fakat bu tasavvur, Zeyneb'in kardeşi ve vasisi olan Abdullah-bin-Cahş'ın itirazına uğradı: « *Kureyş kabilesine ve Beni-Hâşim'e mensup bir kız azad edilmiş bir köle ile evlenecek kadar alçalamaz!* » diyordu. İşte böyle bir batî fikre karşı gelmek maksadiledir ki Hazreti Peygamber bu izdivacı tasarlamıştır.

İslâmî telâkkilere göre his ve seciye asaleti doğuş necabetine tefevvuk etmelidir. Hazreti Muhammed diyordu ki: « *İnsanlar arasında en asîl olan, Allah'ın kanununa en çok hürmet ve riayet edendir; müminlerin de en hayırlısı, ne elinden ve ne dilinden Müslümanların korkmadığı kimsedir.* » Bu suretle Abdullah'ı kendi noktai nazarına celbetmeğe muvaffak olmuş, Zeyneb de Zeyd ile evlenmeğe muvafakat etmiştir. Dört yüz dirhemden ibaret olan « *Mehr* » ise Resulü Ekrem tarafından verilmiştir (1).

Hazreti Muhammed, Zeynebi azadlı bir köleye varmağa mecbur kılmakla, Arabların kalbinde kuvvetle yerleşmiş olan batıl bir fikre son vermek için kendini misal olarak ortaya atmak hizmetini ona tevdi etmiş gibi oluyordu. Fakat Zeyneb, bütün dinî aşkına rağmen, kabilesinden miras olarak aldığı batıl fikirlerden kendini tamamile kurtarmağa muvaffak olamamıştır. Kocasına istihfaf ile muamele etmiş ve bu da Zeyd'i onu boşamak kararını vermeğe sevkeylemiştir.

Zeyd tasavvurunu Resulü Ekrem'e söyledi. Hazreti Muhammed Zeyd'e sordu :

— Onda ne kusur buldun ?

— Hiç bir kusur, dedi Zeyd, fakat asla anlaşamıyoruz ve birlikte yaşıyamıyoruz.

— Haydi git, Allah'tan kork. Karınla yaşa.

---

(1) Mehr, zevcin karısına vermekle mükellef olduğu hediye, daha doğrusu cihazdır. İslâmda, izdivacın şer'an kıymet ifade etmesi için Mehrin edası şarttır. Galât olarak Mihr deniliyor.

Fakat Zeyd, galebe edemediği bir nefret duymakta olduğunu ileri sürerek Zeyneb'i boşadı.

Muhakkaktı ki Zeyneb, yaptığı tecrübeden sonra, ancak kendi muhitinden bir adam ile evlenmeğe muvafakat edebilirdi. Her ne kadar istemiş değilse de, içinde bulunduğu vaziyetin tahaddüsüne sebep olan, Hazreti Peygamber'e talip oldu. Kendini Peygamber'e arzederken uğradığı zarardan dolayı tazminat istiyordu. Teyze zadesinin arzusunu yerine getirmek istiyen Hazreti Muhammed, evlâtlığının boşadığı kadın ile evlenmeğe bir türlü karar veremiyordu. İşte bu sırada aşağıdaki âyet nazil oldu:

« *Allah hiç bir kimsenin bedeni içinde iki kalb*
« *yaratmadı. Bunu yapmadığı gibi (zihar) da*
« *bulunduğunuz zevcelerinizi size ana yapmadı.*
« *Oğulluk edindiğiniz kimseleri size hakikî oğul*
« *kılmadı. Bu, ağzınızda dolaşan sözlerdir. Allah*
« *doğru söyler, doğru yola götürür.* » *(1)*

(S: 33, Â: 4.)

İşte bu vahiyden sonradır ki Hazreti Muhammed Zeyneb-bint-Cahş ile evlenmiştir.

İslâm dini dört kadın almağa müsaade etmekte ise de bu, kayıtsız ve şartsız olarak kullanılacak bir hak teşkil etmez. Bu babta Kur'anı Kerim der ki:

« *Aralarında (yani müteaddit zevceler beyninde)*
« *insafta bulunmaktan (yahut adalet icrasından)*
« *korkarsanız bir ile iktifa ediniz.*»

(S: 4, Â: 3)

---

(1) Cahiliyet devrinde Arablar, bir kadını boşamak için ona: « *Senin arkan bundan sonra, benim için, anamın arkası gibidir* » derlerdi. Bu, nasıl ki anamla teklifsiz ve mahrem bir münasebetim yok ise seninle de böyle olacaktır mânasına geliyordu. Bu suretle boşanmış olan kadınlar, kocalarının evini terketmek hususunda serbest değillerdi. Yeniden izdivaç edememekle beraber, yine o evde yaşarlardı. Bu kaide, sanki bir hicab ve iffet kuşağı idi ki kadın hayatının sonuna kadar taşımağa mecbur idi. İslâm dini bu vahşî âdeti ve oğulluğu hakikî oğul gibi sayan telâkkiyi kaldırmıştır.

Bu âyete göre, aile hayatı bilmecburiye tek zevce usulüne doğru tekâmül ediyordu. Hakikaten, az çok alımlı, fakat mizaç ve tabiatleri muhtelif dört değil, hattâ iki kadına karşı ayni muhabbeti beslemekle ve bitarafane hareket etmekle öğünebilecek kim vardır?

İşte bu mülâhazaya mebnidir ki Mutezile, evli bir adamın aktettiği ikinci bir izdivacın sıhhatine her zaman itiraz etmişlerdir. İslâm dinini çok karı almağı, « *Taaddüdü zevcat* » ı teşvik ve terviç etmekle itham eylemek kadar adil ve insafa sığmaz bir şey yoktur. İslâm dini, bilâkis, bütün dünyaya yayılmış olan bu âdeti, bir erkeğin bütün diğer kadınları bir tarafa bırakarak, yalnız bir kadınla evlenmesi şeklinde bir tekâmüle doğru gitmek suretile, tahdit çarelerini aramıştır. Bu hususta, iktisadî zaruretler müsaade ettiği nispette, muvaffak olmuştur. Zira, hiç şüphe yoktur ki, evlenme - izdivac dediğimiz bu içtimaî hâdisenin ideolojik ve manevî tesirleri yanında iktisadî zaruretler daima tahdit ve tahsis edici, kat'î âmiller olmuşlardır.

Bu suretle, son zamanlarda, evlenmeye mütaallık ahlâkî telâkkilerin umuma telkini için iktisadî müeyyidelere müracaat mecburiyeti hasıl olmuştur. Evli bir adam ile karı koca gibi — teklifsizce — yaşıyan bir kadını cemiyetten kovmak, itibardan düşürmek kâfi olmadı, onu sahte kocasının mirasına ait bütün haklardan da mahrum etmek lâzım geldi.

Böyle bir birleşmeden hasıl olan çocuklara gelince, bunlar ebeveyinlerinin yaptıkları hatanın cezasını çekmeğe mahkûmdurlar. Bunlara karşı yapılan muamele adalete aykırıdır. Bunlar babalarından hiç bir şey tevarüs etmemekle kalmazlar onun ismini dahi taşıyamazlar. Hakîr ve zelil olarak yaşamağa ve, ekseriya öz kardeşlerile akrabalarının hakaretine uğramış olarak, edna ve sefil bir hayat geçirmeğe mecburdurlar. İstatistikler bize gösteriyor ki serkeş ve mücrimler, büyük bir ekseriyetle, bunlar arasında çıkmaktadır. Demek oluyor ki içtimaî bir hastalık yerine bir diğeri kaim olmuştur. Hukuk noktai nazarından taaddüdü zevcatı mâsumları cezaya çarptıra-

rak gidermek yoluna gitmekten ise, bir dereceye kadar tecviz etmek daha az vahim olurdu.

Evlenme meselesinden bahsederken, onun âdeta tabiî ve zarurî neticesi olan talâktan bahsetmemek mümkün değildir.

Eski zamanlarda boşamak hakkı erkeklere mahsustu. İbranî hukukunda, koca, karısını fuzulen (hodbehot) boşayabildiği halde, karı ancak pek ender ve müstesna bazı ahvalde talâk iddiasında bulunabilirdi. Daha sonra, Hérode zamanında,Chammaï mezhebi kanunu bir dereceye kadar kadın lehine tadil etmiştir. Fakat Hillel mezhebi bu reformaya karşı koymuş ve kanunu eski hali üzere muhafaza etmiştir.

İslâmın zuhuru sıralarında, Yahudi kabileleri arasında revaçta olan akide Hillel akidesiydi ve kadınları boşamak âdeti o kabilelerde tıpkı putperest Arablarda olduğu gibi cari idi.

Atinalılarda kocanın karıyı boşamak hakkı mutlaktı.

Romalılarda, kocaya ait olan bu hak, devletin tesis olunduğu devirden beri kanunen tanınmıştı. İlk beş asır zarfında Romalıların bu imtiyazdan hemen hiç istifade etmek istememeleri, bütün diğer milletlere manen, ahlâkan faik bir kavim olmalarından değil, belki zehirlemek suretile yapılan suikast gibi, gayri meşru bir çocuğun doğması gibi büyük bir takım cürümlerin kocaya, karısından kurtulmak için, onu öldürmek hakkını bahşetmelerinden ileri geliyordu. Buna mukabil, kadın talâk istirhamında bulunamazdı; şayet öyle bir ricada bulunursa bu cüretinden dolayı ceza görürdü.

Bununla beraber, Roma Cumhuriyetinin son zamanlarda, ahlâkın gevşemesi hasebiyle, talâk hâdiseleri pek çoğalmıştır. Gerek müstebidane, gerek kanunî olsun ittihaz olunan şiddetli tedbirler ister istemez bir aksülâmel hasıl eder. Hazreti İsa'nın, aile hayatına tatbik olunan, « *Allahın birleştirdiği dağıtılamaz* » sözü katolik kilisesini talâk hakkını kat'î surette red ve inkâra sevketmiştir.

Bu sözün şu suretle tefsirinden doğan, ekseriya teessüfü

mucip, neticelere kadar gitmeksizin, talâkın kat'î bir lüzum hasıl olmadıkça müracaat edilmemesi lâzım gelen zarurî bir tedbir olduğu mülâhazasındayız. İşte Hazreti Muhammed:

« *Helâl olan şeyler arasında, talâk, Allah indinde en çok mebğuz olandır* » dediği vakit, bunu kastetmektedir.

İslâm dinine göre, talâk erkeklere mahsus bir imtiyaz değildir. Çünkü:

« *Onların, maruf veçhile, kadınları üzerindeki*
« *hukuku gibi kadınların da kocaları üzerinde*
« *hukuku vardır.* »

(S: II, Â: 229)

İslâm dini, aileyi iki kişiden mürekkep bir şirkete benzetmektedir ki idaresi erkeğe aittir. İslâm dininin kocaya verdiği tefevvuk yalnız bundan ibarettir; fakat ayni zamanda ailenin ihtiyaçlarını temin etmek külfetini de ona yüklemektedir. Erkek, dilediği gibi kullanmak hususunda serbest olan kadının malını hiç bir hal ve vakitte kullanamaz. Şahsî haklarına sahip olduğu cihetle, kadın mallarının idaresini üçüncü bir şahsa tevdi için kocasının müsaadesini almağa mecbur değildir.

İslâm dinini, kadının haklarını ihlâl eden bir müessese olarak göstermeğe çalışanların ileri sürdükleri — gûya — delillerden biri, miras meselesinden alınmıştır. İslâmî prensiplere tevfikan, erkek kadının aldığının iki mislini alır. Meselâ bir oğlan, hemşiresine düşen hissenin iki mislini alır. Fakat erkek mirasçıya ait bu menfaat zâhirîdir. Çünkü ailenin idaresi ona terettüp etmektedir. Bundan başka, evlenince karısına *Mehir* vermeğe mecburdur.

« *Kadınlarınıza mehirlerini rıza ile veriniz.*
« *Eğer size onun bir miktarını vermek inayetini*
« *gösterirlerse, onu hüsnü istimal ediniz.* »

(S: IV, Â: 4)

Fazla hisse almakla erkek büyük bir yük altına girmektedir. Bu itibarla bunda bir taviz vardır.

Tetkikatımızın hududunu aşabilecek olan tafsilâta girişmeksizin, İslâm dininin kadına karşı gösterdiği hürmet hakkında umumî bir fikir vermekle iktifa ediyoruz:

Kadının muhtelif dinlerde haiz olduğu mevkii mukayese edecek olursak, İslâm dininin ona temin ettiği mevkiin çok daha yüksek olduğunu kabule mecbur kalırız :

« *Ahd-i-Atik* » e göre, ezelî ve ebedî olan Cenabı Hak kadını erkeğin kaburga kemiğinden yaratmıştır.

Kur'ana göre, erkek ve kadın ayni cevherden, yani Allah'ın nefh ile can verdiği balçıktan halk olunmuşlardır.

Âdemin hubutundan bahsederken « *Ahd-i-Atik* » nakleder ki Havva, yılanın iğvasile, memnu meyvadan yedi ve kocasına da verdi, o da yedi. Cenabı Hak, *yemeği yasak ettiğim ağaçtan yedin mi* ? diye sorduğu vakit Âdem şöyle cevap verdi: *Yanıma koyduğun kadın o ağaçtan bana verdi, ben de yedim.*

Bu hikâyeye göre, Âdem'i Allah'ın emrine itaat etmemeğe teşvik eden kadındır.

Buna mukabil, Kur'ana göre, bu büyük günahın mes'uliyeti hem erkeğe, hem kadına aittir. Kur'an hâdiseyi şu suretle anlatıyor :

> « *Biz (Âdem! Sen ve zevcen cennette sakin olunuz ve istediğiniz yerlerden ve dilediğinizi bol bol yeyiniz. Yalnız bu ağaca yaklaşmayınız, yoksa ikiniz de kendinize zulmetmiş olursunuz) dedik. Bunun üzerine şeytan vesvese ilka ederek onların ayaklarını cennetten kaydırdı, içinde bulundukları nimetten mahrum etti.* »
>
> (S: II, Â: 35-36)

« *Ahd-i-Atik* » e istinat eden Hıristiyanlık kadını :

1 — Allah'ın emrine itaatsizlik edenlerin birincisi olmakla

2 — Âdem'i günah işlemeğe teşvik ve tahrik etmekle,

3 — Bütün beşeriyet için müthiş bir sukuta (öyle bir hubut ki Allah'ın oğlu bu zavallı beşeriyeti kurtarmak için çarmıhta ölmeğe rıza göstermiştir) sebep olmakla itham edecek kadar ileri gitmiştir.

Ve sanki bu ithamlar kâfi değilmiş gibi, biri onuncu Greguar (Grégoire) ın riyaseti altında Liyon'da, diğeri dördüncü (Eugène) Öjen'in riyaseti altında Floransa'da toplanan iki *Konsil, aslî zille* içinde ölenlerin (yani vaftiz ile temizlenmemiş olanların) ruhu perhizsiz olarak cehenneme gider diye bir itikat ilân etmişlerdir.

İşte Sen-Bernar, Sen-Antuan, büyük Sen-Greguar ve saire gibi ruhanîleri « *kadın şeytan'ın vekilidir* », « *ahlâk fesadı yolunda açık kapıdır* », « *şeytan'ın ruhlarımızı zabtetmek hususunda âletidir* » demeğe mecbur kılan sebepler bunlardır.

Tertüliyen, kadını kötülüğe sevkeden, insanda mevcut lâhutî şeyleri mahvetmeğe götüren yol diye tavsif ediyor ve ona hitap ile: « *Bilir misiniz ki sizin her biriniz bir Havva'sınız? Allah'ın lâneti daima üzerinizde olduğu için, mes'uliyetiniz devam edecektir* » sözlerini ilâve eyliyordu.

S. Chrysostome, bundan biraz daha hafif olarak kadını zarurî bir şer, fenalığa sevkeden tabiî bir heves, şayanı arzu bir musibet, öldürücü bir iğfal ve örtülü bir felâket diye telâkki ediyor.

İslâm ilâhiyatçılarile fakıhları kadın hakkında velev ki az hürmetsizlik ifade eden tâbirleri kullanmağı aslâ tecviz etmemişlerdir. Kur'anda kadın ile erkek, sanki Allah'ın huzurunda aralarında mevcut tam müsavatın nişanesi ve mütekabil hak ve vazifelerinin alâmeti gibi, daima yan yana zikredilmiş bulunuyor.

Meryem'den bahsederken, Kur'an o kadar tazim ile bahsediyor ki bu baptaki lâfz ve tâbirler İncilin Hz. İsa'ya atfettiği: « *Ey kadın! Senin ile benim aramda ne var?* » sözlerile tezad teşkil etmektedir.

Altıncı asrın sonlarına doğru toplanmış olan (Mâcon) Makon Konseyinde bir papas, kadının hakikaten beşerî bir mahlûk olup olmadığı meselesini mevzuu bahs ederken, Arabistan'da, henüz yarı vahşî bir muhit içinde, Resulü Ekrem, kadına hitaben söylenmiş olan tazimkâr sözlerin — bizce — en beliği olan şu kelâmı söylemiştir :

« *Cennet anaların ayakları altındadır!* »

XIV

UHUD MAĞLÛBİYETİNİN NETİCELERİ

Uhud, Kureyşlilerin şeref ve haysiyetini arttırmış ve İslâm dininin düşmanlarına yeniden entrikalar çevirmek fırsatını vermiştir. Yahudilerle « *munafıklar* » bu hizmetin Hazreti Muhammed'in risaletini zayiflattığından bahisle, tehlikeli propagandalarına kuvvet vermişlerdir. Abdullah-ibni-Ubeyy bu husta o kadar kaba davranmıştır ki müminler kendisini camiden kovmuşlar; hakkında şiddet gösterilmesine mâni olmak için Resulü Ekrem müdahaleye mecbur olmuştur. Bedeviler, Müslümanların yakın zamanda mahvolacaklarını düşünerek, onlara karşı hasmane bir vaziyet takınmışlardır. Hattâ Hazreti Muhammed'e taraftar olmuş olan kabileler, dahi, Kureyşlilerin intikamına maruz kalacaklarından korkarak, ondan yüz çevirmeğe başlamışlardır.

Bütün Arabistan, Mekke'nin nüfuzu dairesine giriyordu. Müslümanların durumu neticesiz görünüyordu. Fakat, Uhud mağlûbiyetinin ferdasından itibaren, galiplerin arkasına bir takip müfrezesi göndermek suretile, bunca cüretkârane kararlar almış olan Hazreti Muhammed cesaretinden hiç bir şey kaybetmedi. Medine'de nüfuzunu her türlü halelden vikayeye karar vererek: « *Hazreti İbrahim Mekke havalisini nasıl mukaddes addetmiş ise ben de Harra çölünün iki parçası arasında kâin Medine arazisini mukaddes ve tecavüzden masun ad ve ilân eylerim* » demiştir.

Ordusunu yeniden tensik ve, süvarisini kuvvetlendirmek için, at tedarik etmek maksadile katır beslenmesini menetti.

Düşmanlarını yormağa ve, kuvvetlerini toplamaktan men için, soluk alamıyacak hale koymağa başladı.

Henüz iki ay geçmişti, ki Kureyşlilerin müttefiki olan, Beni Esed adındaki kuvvetli kabilenin toplanmakta olduğu şayiaları dolaşmağa başladı. Haber bir çok kaynaklardan teyid edilmiş olduğundan, Hazreti Muhammed, Ebu Seleme'ye 150 muharibin başına geçip Beni Esedlere hücum etmek ve onları dağıtmak emrini verdi. Bu müfreze, düşmanı gaflet içinde yakalamak için, gündüzleyin saklanarak ve geceleyin yürüyerek, dolaşıklı, sapa bir yol takip etmeğe mecburdu. Yapılan manevra tamamile muvaffak oldu ve Beni Esedler bir çok deve ile bir hayli ganimet malları bırakarak kaçtılar.

Bir kaç hafta sonra Lihyan kabilesinden Beni Huzeyl şeyhi Sufyan-ibni-Halid'in Medine üzerine yürümeğe hazırlandığı haberi geldi.

Hazreti Muhammed, Abdullah-ibni-Uneys'i vaziyeti anlamak üzere Beni Huzeyl'in sakin bulunduğu Urna'ya gönderdi. Düşman kıt'alarının yola çıkmak üzere olduğunu gören İbni-Uneys, aralarına girmeğe muvaffak olmuş ve İbni Halid'i öldürerek kaçmıştır. Beni Huzeyl'in tamim ettiği hareket bu yüzden akim kalmıştır.

Devlet reisi sıfatile, milletinin selâmetini sağlamak üzere lâzım gelen tedbirlerin hepsini almakla beraber, Hazreti Muhammed, nübüvvete mütaallik vazifeleri aslâ ihmal etmiyordu. Yeni dinin hükümlerini tebliğ ile onları tenvir etmek için bazı sahabeleri muhtelif kabileler nezdine göndererek, İslâm dinini neşretmeğe çalışıyordu. Bunlardan hainane bir surette öldürülenler ve dini yaymak uğrunda hayatlarını feda edenler nadir değildi.

Hicretin dördüncü senesi Mayıs ayında idi (625). Lihyan kabilesine mensup Beni Adal ve Beni Kare, Hazreti Resulü Ekrem'in nezdine heyetler göndermişler: « *İçimizde İslâm dinini seven ve İslâm dininin esaslarını öğrenmek istiyen kimseler vardır. Bizi tenvir ve Kur'anın kıraatini talim için bize ashabı-*

nızdan birini gönder » ricasında bulunmuşlardı. Bu arzuyu isaftan kendini alamıyan Hazreti Muhammed, aralarında Zeyd ile Hubeyb dahi bulunan on kişi ile beraber, Asım-ibni-Sâbit'i gönderdi.

Mekke'ye on konak mesafade olan Erraci'e vasıl oldukları zaman, Beni-Lihyan'lar tarafından hıyanetkârane bir surette kuşatılmış oldular. Kendilerile beraber Medine'den yola çıkmış olan Arablar Müslümanları pusuya düşürmek için karargâhtan ayrılmışlardı. Müslümanlardan yedi kişi, kahramancasına savaşarak, öldüler. Kaçmağa muvaffak olan birisi, yolun kenarındaki kayalıklar üzerinden düşmanların yuvarladıkları büyük ve ağır bir taş altında ezildi. Heyetten hayatta kalan iki kişi, Hubeyb ile Zeyd, her türlü mukavemetin faydasız olduğunu gördüler ve hayatlarının masun olacağı hakkındaki vaade inanarak teslim oldular. Düşmanlar bunları köle sıfatile Mekke'ye götürüp Bedr'de maktûl düşen Kureyş reislerinden ikisinin mirasçılarına sattılar. Satın alanlar onları haram aylarının sonuna kadar alakoydular, haram aylarının sonunda iki biçareyi, Mekke'nin haricinde Tan'im mevkiine götürdüler. Orada, katletmek tehdidile, İslâm dinini terketmeğe davet eylediler. Bu teklifi nefretle reddettiler.

Zeyd, işkence mevkiine götürüldüğü sırada, Ebu Sufyan şu suali sordu : « *Senin yerine Muhammed'in bizim elimize esir düşmesini tercih etmez miydin?* »

Zeyd cevap verdi : — « *Aslâ ! Hayatımı kurtarmak için, Hazreti Peygamber'in eline bir dikenin bile batmasına razı değilim!* »

Bu sözler üzerine Ebu-Sufyan: « *Hakikat, hiç bir adam arkadaşları tarafından Muhammed kadar sevilmemiştir!* » diye bağırmaktan kendini alamadı.

Zeyd'in şehadetinden sonra Hubeyb geldi. Asılmak suretile idam olunacağını haber alınca bir teessür göstermedi, yalnız iki rekât namaz kılmasına müsaade edilmesini rica etti.

Namazını kıldıktan sonra, cellâtlara dedi ki: « *Ölüm kor-*

kusu bana namazımı uzattırdı zehabına düşmemeniz için acele ettim. Yoksa daha uzun uzadıya dua etmek isterdim. » İşte Erraci' seferinin son sağ kalan adamı da bu suretle ölüme doğru yürüdü.

Din değiştirmekten ise ölmeği tercih edecek mertebede Allah'a muhabbeti saliklerine telkin edebilen bir din şüphesiz muvaffak olacaktı.

Ayni devirde diğer kanlı bir vak'a Bi'r-i-Mauna'da vukua geldi.

Beni Âmir ile komşuları Beni Suleym Necid'in en büyük kabilesi Havazin'lere mensup idiler. Reisleri Ebu-Bera' ile Âmir-ibni-Tufeyl idi.

Yaşı ilerlemiş olmak sebebile Beni Âmirlerin emir ve idaresini filen Âmir-ibni-Tufeyl'e tevdi etmiş olan Ebu-Bera' Medine'ye, Hazreti Muhammed'in nezdine geldi, Peygamber'e hediye olmak üzere iki at ve iki binek devesi takdim etti. « *Onları kabul edemem* », dedi. Resulü Ekrem, « *çünkü Necid'de oturan kabileler, Kureyşlilerin müttefikidirler.* » Ebu-Sera' kendine tabi kimselerin Müslümanlara karşı iyi hisler beslediklerini söyliyerek onları teskin etmek istedi. Hazreti Muhammed'e tevecciihle : « *Sahabelerinden bazılarını İslâm dinini talim için onlara gönderirsen, kuvvetle ümit ederim ki içlerinden bir çokları senin dinini kabul edeceklerdir* » sözlerini ilâve etti. Necid ahalisinin hain tabiatlarını bildiği için, Hazreti Muhammed bu talebe, ancak Ebu Bera' Âmir tarafından Müslümanların hayatı hakkında bizzat teminat verildikten sonra muvafakat gösterdi. İşte bu suretledir ki Munzir-ibni-Âmir, Hazreti Peygamber'in Beni Âmir'e hitaben yazdığı nameyi hasıl olduğu halde, Necid'e hareket etti. Buna kırk kadar mümin daha iltihak etmiş idi ki aralarında, hicret sırasında Hazreti Peygamber ile Ebu Bekir'e refakat etmiş olan Ebu Bekir'in azadlısı İbn-i-Fuheyre de vardı.

Dört gün yürüdükten sonra, Müslümanlar Benu-Âmirlerin ülkesi ile Beni-Suleymler sahrası arasında kâin bir mevki olan Bi'r-i-Mauna'ya vasıl oldular. Munzir-ibni-Amr karargâhını

orada kurarak Hiram-ibni-Mulhan'ı Hazreti Muhammed'in namesile Âmir-ibni-Tufeyl'i nezdine gönderdi. İbni-Tufeyl, nameyi okumaksızın, Hiram'ı katlettirdi ve Benu-Âmirlere tevcih ile Müslümanları öldürmek için arkasından gelmeğe teşvik etti. Benu-Âmirler, Ebu-Âmir tarafından Hazreti Muhammed'e verilmiş olan teminatı ihlâl etmek istemiyerek bu teşvikleri reddettiler. Âmir-bin-Tufeyl, bunun üzerine, bazılarının akrabası Bedr muharebesinde maktûl düşmüş olan Beni-Suleymlere müracaat etti.

Müslümanlar, Hazreti Peygamberin namesini götüren sâinin dönmesini huzur ve rahatla beklerken Beni Suleymlerin apansız taarruzlarına uğradılar ve kılıçtan geçirildiler. Yalnız Ka'b-ibni-Zeyd yaralanarak maktûl zannile Ma'rüke meydanında bırakılmış, tecavüz vuku bulduğu sırada Mera'daki develeri bekliyen Amr-ibni-Umeyye de, bu sebeple, ölümden kurtulmuştu.

Kâ'b-ibni-Zeyd oradan uzaklaşmağa muvaffak olmuş, Amr-ibni-Umeyye ise, anası öldüğü gün bir köle azad etmeği nezretmiş olan, İbni-Tufeyl tarafından serbest bırakılmış idi. Avdet esnasında İbni-Umeyye Necd ahalisinden iki bedeviye rastgeldi, bunları düşman addederek, alçakçasına öldürülen arkadaşlarının intikamını almak maksadile, öldürdü. Fakat sonra bunların Benu-Âmir kabilesine mensup oldukları ve Hazreti Peygamber'i ziyaretten avdet etmekte bulundukları tahakkuk etti.

Bu müessif hâdise, Erraci' ile Bi'ri-Mauna kıtallerinin pek ziyade mükedder ettikleri Hazreti Muhammed'i kızdırdı, İbni-Umeyye'yi şiddetle azarladı ve maktullerin akrabasına « *diyet* » verilmesini emretti.

Müminler derin bir hüzün ve keder içinde iken Yahudiler ile münafıklar Müslümanları kuşatan felâketlerden dolayı seviniyorlardı. Vaziyetlerinden anlaşılıyordu ki Medine'ye karşı bir tecavüz vaki olacak olursa, kendileri Hazreti Muhammed'in kudret ve nüfuzu aleyhine kıyam edecekler, bu veçhile Müslümanları kararsız bir vaziyete düşüreceklerdi. Vaziyeti tenvir

için, Resulü Ekrem, Yahudileri nikaplarını açmağa zorlamak kararını verdi. Bunun üzerine, sahabelerden Ebu Bekir, Ömer ve Ali'yi alarak, Benu-Nadırların Medine civarında kâin mahallelerine gitti.

Benu-Nadırlar Benu-Âmirlerin müttefiki oldukları ve, öte yandan, Müslümanlarla bir de uzlaşma imzalamış bulundukları cihetle, Hazreti Muhammed onlara *diyet*'e iştiraki teklif etti. Yahudi reisleri Resulü Ekrem'e karşı nezaket göstererek, teklifini kabul eder gibi göründüler. Kendisi için hazırlanmakta olan yemek tehiyye edilinciye kadar bir evin duvarı dibinde oturmağa davet ettiler. Biraz sonra Hazreti Muhammed, yerini terk ile arkadaşlarından uzaklaştı. Gaybubeti uzadığı için Ebu Bekir, Ömer ve Ali şüphelenmeğe başladılar. Kalkıp sıra ile Resulü Ekrem'i aramağa koyuldular. Medine'ye götüren yolu takiben giderlerken, şehirden gelmekte olan bir adama rastgeldiler. Bu da Hazreti Muhammed'i mescide girerken gördüğünü söyledi. Resulü Ekrem'e yetişmek ve içtimaı birdenbire terketmesi sebebini sorup öğrenmek için, yemek yemekten vaz geçerek, yollarına devam ettiler. Hazreti Muhammed, Benu-Nadırların hayatına kastetmek tasavvurunda olduklarının farkına vardığını anlattı. Hakikaten Resulü Ekrem, arkasını bir evin duvarına dayıyarak, gölgede oturmakta iken Yahudiler, o evin damından üzerine atmak suretile, öldürmek için iri taşlar taşıyorlardı. Bu cihet tesbit olununca, Benu-Nadırlara, on gün zarfında memleketi terketmeleri emrinin tebliği kararlaştırıldı. Benu Nadırlar hicret için hazırlanırlarken münafıkların reisi Abdullah-ibni-Ubeyy iki elçi göndererek, onlara şu tenbihte bulundu: « *Yurdlarınızı asla bırakmayınız. Evleriniz muhkem ve iyice müstahkemdir. Taraftarlarımdan iki bin kişi ile imdadınıza geleceğim. Bize iltihak edecek başka Arabar da var. Müslümanlar size tecavüz etmeğe cesaret edemiyeceklerdir. Eğer böyle bir cür'et gösterirlerse onları mahvedeceğiz.* » Bunun üzerine, Yahudiler ne yapacaklarını kararlaştırmak üzere meclis halinde toplandılar. İçlerinden bazıları, Kaynuka'lara karşı ayni vaadlerde bulunduktan sonra, son dakikada sözünü tutmayıp geri çekilen İbni-Ubeyy'in vaadlerine itimat

edilmemesi ve Hazreti Muhammed'le bir itilâf mukavelesi imzalamış olan Beni-Kureyza Yahudilerine güvenilmemesi lâzım geldiğini söylediler. Ve, eğer Hayber'deki yahut daha yakın bir yerdeki dindaşlarımızın yanına gider yerleşirsek her vakit hasat mevsiminde gelip hurmalarımızı toplıyabiliriz ve tamiri kabil olmıyan zararlara da uğramayız sözlerini ilâve ediyorlardı.

Fakat, kabileinin en büyük reisi olan Hay-ibni-Ahtab, bu düşüncelere ehemmiyet vermiyerek, dedi ki: « *Hayır, Muhammed'e anlatacağım ki biz yurdlarımızı ve mallarımızı terketmiyeceğiz. Hakikî birer kale olan evlerimizde kendimizi müdafaa edeceğiz; sokaklarımızda barikatlar yapacağız. Bütün bir sene bizi geçindirecek kadar yiyeceğimiz var. Sularımız da kesilemez. Bundan başka, Müslümanlar bizi bütün bir yıl muhasara edemezler.* »

Resulü Ekrem kuvvete müracaat etmeğe mecbur oldu. Yirmi gün sokaktan sokağa, evden eve — ardı, arası kesilmeden — harb devam etti. Bir sokak zabtolununca Yahudiler başka bir sokakta toplanıyorlardı; bir ev yıkılınca ondan sonra gelene taarruz ediliyordu. Yahudiler İbni Ubeyy tarafından vaadolunan yardımı beyhude yere beklediler. Mukavemeti kırmak ve Yahudilere kavgaya devamdan hiç bir faydaları olamıyacağını göstermek için, Hazreti Muhammed onların hurmalarını ve meyva bahçelerini tahrip edeceğini söyliyerek tehditte bulundu. Bütün servetlerinin mahvolacağını gören Yahudiler, hayatlarına dokunulmamak ve nakli kabil emval ve eşyalarının hepsini götürmelerine müsaade edilmek şartile tslim olmağı teklif ettiler. Resulü Ekrem, silâhların istisnasız olarak kendisine teslimini kabul etti. Götürmek istedikleri mallarla erzakın nakli için, her üç kişinin bir deve almağa hakkı olacaktı.

Benu Nadırlar, altı yüz deveye kadınlarını, çocuklarını, bütün eşyalarını, hattâ evlerinin enkazını yükliyerek, yola düzüldüler. En iyi esvaplarını giymiş, en güzel ziynetlerini takmış olan gnç kızlar çalınan trampet ve neylerin seslerine ayak

uydurarak oynuyorlar, kervanı yayan olarak takip ediyorlar, mihman nevaz olmaktan çıkmış bir memleketi terketmekten aslâ müteessir olmadıkları zannını vermek istiyorlardı. Benu Nadırlar işte bu veçhile Medine sokaklarından geçerek şimal yolunu tuttular. Bazıları, reisleri Huyey ile Kenane'nin idaresi altında olarak, Hayber vahasını işgal eden dindaşları nezdine gittiler; diğerleri yollarına devam ile daha şimale, Filistin'e hicret ettiler ve Jéricho'da yerleştiler.

Benu Nadırlar gittikten sonra, onların bıraktıkları hurmalıklarla meyva bahçelerini ve tarlalarını tevzi etmek cihetini düşünmek lâzım geliyordu. Hazreti Muhemmed Ensarı yanına çağırarak, dedi ki: « *Eğer mâlik olduğunuz şeyleri, kardeşleriniz olan Muhacirlerle, eskisi gibi paylaşmakta devam etmek istiyorsanız, Yahudiler tarafından terkedilmiş olan emlâk ve araziden size bir hisse ayırmağa hazırım. Lâkin mâlik olduğunuz şeylerden kayıtsız ve şartsız olarak istifade etmeği tercih eylerseniz ve Muhacirlere karşı olan taahhüdünüzden kurtulmak isterseniz, ganaimi onlara dağıtmak ve sizin yükünüzü hafifletmek isterim.* »

Ensar cevap olarak: — « *Ya Resulüllah! Muhacirlere yalnız ganaimi tevzi etmek değil, belki, arzu edersen, onlara kendi mallarımızın da bir kısmını verebilirsin* » dediler. Yahudilerin bıraktıkları emlâk ve arazi bu suretle Muhacirlere tevzi olundu. Benu Nadırların teslime mecbur oldukları 50 miğfer, 50 zırh gömleği ve 360 kılıca gelince, bunlar da silâhtan mahrum olan muhariplere verildi.

Yahudilerin koğulması Hazreti Muhammed'in nüfuzunu kuvvetlendirdi. Yaz ve güz mevsimleri sükûnetle geçti. Fakat kış yaklaşınca, Bedr'e gidip Uhud muharebesi akabinde Ebu-Sufyan'ın meydan okuyuşuna cevap vermek için hazırlanmak iktiza etti.

Hicretin 4 üncü senesinde, büyük kuraklık sebebile, bütün Arabistan ve hususile Mekke havalisi kıtlık tehlikesine maruz idi. Ordusunu beslemek, imkânsız değilse bile, çok müşkül

olacağını gören Ebu-Sufyan muharebeyi daha elverişli bir mevsime bırakmak istiyordu. Fakat kendisinin muharebeden va geçmesi Uhud'da kazanılan şeref ve haysiyeti bozacaktı. Onun için tarafsız bir kabileye mensup olan Nuaym namında bir bedeviyi, Kureyşlilerin sözde tedariklerini Hazreti Muhammed'e bildirmek ve o tedarikleri Peygamber'in cesaretini kırarak seferden vaz geçirecek surette mübalâgalı, mübalâgalı anlatmak maksadile, Medine'ye gönderdi. Ebu-Sufyan, Müslümanları aldatmak ve elçisinin sözlerini güya teyit eylemek için, 2000 kişi ile birlikte Mekke'den çıktı. Fakat iki gün sonra geri dönmeğe mecbur oldu. Bu hile hiç bir iyi netice vermedi. Resulü Ekrem, Abdullah-ibni-Revaha'yı — kendisine vekâlet etmek üzere — Medine'de bırakarak, 1500 muharipten mürekkep bir ordunun başında olduğu halde, Bedr'e doğru yola çıktı. Yanında çok miktarda yiyecek ve satılacak şeyler vardı. Bu sefer, Bedr pazarının kurulduğu mevsime tesadüf ediyordu. Müslümanlar orada karargâhlarını kurarak, bir hafta müddetle Kureyş ordusunu beyhude yere beklediler. Bundan istifade ederek, beraber getirdikleri malları sattılar.

Kur'an Bedr-i-Suğra - KüçükBedr diye anılan bu sefere ima ile diyor ki:

« Onlar ki canları yandıktan sonra Allah'a, Pey-
« gamber'e davette icabet ettiler, onlardan iyilik
« işliyenler ile nehiyden sakınanlar hakkında bü-
« yük mükâfat vardır. — Onlar ki kendilerine
« bazı kimselerin (halk size karşı asker toplamış-
« lardır onlardan korkun) demeleri imanlarını
« arttırmıştı. Onlar (Allah bize elverir, o ne güzel
« vekildir) demişlerdi.— Kendilerine hiç bir fena-
« lık dokunmaksızın Allah'ın nimet ve inayetile
« geri döndüler, Allah'ın rızasına tabi oldular.
« Allah büyük inayet sahibidir. »

(S: III, Â: 172 - 174)

İkinci Bedr seferi, bizzat meydan okudukları halde şimdi mübareze meydanından kaçan Kureyşlileri utandırmıştı; şöhretleri bundan müteessir olmuştu. Kaybettikleri itibarı iade maksadile, gelecek kış için, o güne kadar Arabistan'da görülmemiş derecede büyük çapta bir muharebe hazırlamağı kararlaştırdılar.

Hicretin beşinci senesi başlamak üzere idi, Hazreti Muhammed kendisine bırakılan mühletten istifade ederek, Hayber Yahudilerinin teşvik ve iğfaline kapılarak, Medine'ye hücum için toplanan Necid kabilelerinden Beni-Gatfan aleyhine yürümeğe karar verdi. Yahudiler, tarlalarile bahçelerinin bir yıllık mahsulünü kâmilen onlara vermeği vadetmişlerdi.

Müslümanlar düşmanı *Zat-ur-Raka'* mevkiinde bastırarak dağıttılar ve iki hafta içinde Medine'ye döndüler, bir miktar esir ve biraz da ganimet malı getirdiler.

İşte *(Salât-ul-havf - korku namazı)* bu sefer esnasında emrolundu.

Bu namaz için Müslümanlar iki saf oluyorlardı. Biri, elde silâh, diğeri secdeye vardığı esnada nöbet bekliyordu; sonra bu vazifeyi öteki ifa ediyor, namaz tamamlanıncaya kadar bu minval üzere devam ediliyordu. Sonra hepsi birden teşehhüde oturuyorlardı. Müslümanlar kıbleye yönelerek namaz kılacaklarına, hal ve şartların icaplarına uyarak, düşmanı görebilecekleri tarafa tevcih ederlerdi.

« *Yer yüzünde sefer ettiğiniz zaman kâfir olan-*
« *ların sizi bir mihnete düşüreceklerinden korkar-*
« *sanız namazı kısaltmanızda beis yoktur; çünkü*
« *kâfirler size apaşikâr bir düşmandır. — Onlar*
« *arasında bulunur da onlara namazı dosdoğru*
« *kıldıracak olursan onlardan bir takımı seninle*
« *beraber ayakta dursunlar (namaz kılsınlar),*
« *silâhlarını da alsınlar — secdeye vardıklarında*

« *arkanıza geçsinler. Sonra namaz kılmıyan takım*
« *onların yerlerine gelsin, seninle namaz kılsın,*
« *âletlerini de, silâhlarını da alsın.* »

(S: IV. Â: 99 - 100).

Hazreti Peygamber Haziranın ilk günlerinde, sıcaklar şiddetle devam ederken, Medine'ye döndü. Kabzası gümüş oymalı kılıcını astığı bir ağacın gölgesine uzanarak oyudu. *Beni Muharib* kabilesine mensup bir bedevî, Peygamberi hiç bir kimsenin —emniyetini teminen— beklemediğini görünce, sessiz sessiz ona yaklaşarak kılıcını aldı. Hazreti Muhammed uyandı ve karşısında: « *Ya Muhammed, müsaade et de kılıcının demirini bir yoklıyayım* » diyen bir yabancı gördü. Bu adam, güya yoklar gibi, kılıcı elile sildikten sonra bağırdı: « *Şimdi seni bana karşı kim müdafaa edecek?* »

Resulü Ekrem, gözlerini bedevîye dikerek, soğuk kanla: « *Allah!* » dedi. Tehlike karşısında gösterdiği böyle bir lâkayıtlıktan dolayı hayretler içinde kalan bedevî, felce uğrar gibi oldu, şakaklarından soğuk terler dökülmeğe başladı. Kılıcı bırakıverdi. Ayağının dibine düşen kılıcı sükûnetle kaldırıp eline alan Hazreti Muhammed de bu sefer bedevîye sordu: « *Ya şimdi seni kim kurtaracak?* » Bedevî, inliyerek: « *Heyhat!* » dedi, « *hiç kimse* ».

Bunun üzerine Resulü Ekrem ona: « *Allahtan âlicenablığı öğren* » dedi ve İslâm dinine girmesini teklif etmeksizin gitmesine müsaade eyledi. Maksadı, putlara tapanları İslâm âlicenablığına alıştırmak, bu suretle onların kendi kendilerine ihtida etmelerini temin etmekti.

Bedevî, Hazreti Muhammed'in başını getireceğini söyliyerek öğünmüş olduğu kabilesi nezdine avdet edince, onlara: « *İnsanların en mükemmelini gördüm* » demiştir. Sonra, Resulü Ekrem'in huzuruna gelerek ihtida etmiştir.

Hazret Muhammed, bu hâdiseden bir kaç gün sonra, Beni Mustalık kabilesinin o zamana kadar Müslümanlara karşı uzlaş-

tırıcı bir tavır takınan reisi Hâris-ibni-Ebi Dırar'ın, büyük bir sefer için hazırlık görmekte olan Kureyşlilere iltihak etmek üzere asker toplamakta olduğunu haber aldı. Bu haber, Resulü Ekrem'in istihbar için gönderip, Hâris'in teveccühü, hüsnü nazarı sayesinde kabile arasına sokulmağa muvaffak olan bir bedevî tarafından teyit olundu.

Her türlü hareketsizlik vaziyeti daha vahim bir hale koyabilirdi. Resulü Ekrem teşebbüsü ele alarak, derhal karar verdi. İbni Ubeyy ile taraftarlarından bir çok kimselerin iştirak etmiş oldukları bir ordunun başına geçerek Medine'den çıktı

Sekiz günlük yürüyüşten sonra, İslâm ordusu, yakınında Beni Mustalık kabilesinin ordugâh kurduğu (Moraisi) kapısına vardı. Develerini sulamakta oldukları sırada Müslümanların apansızın görünmeleri Beni Mustalık kabilesini korkuttu. Kendilerini müdafaayı bile denemediler: İslâm tirendazlarının attıkları ilk oklar üzerine, karılarını, çocuklarını ve sürülerini bırakarak darmadağınık bir halde kaçtılar. İki yüz kadın, iki bin deve ve beş bin koyun ve keçi Müslümanların eline düştü.

Bu çarpışmada Beni Mustalıklardan on kişi maktûl, Müslümanlardan da yalnız bir kişi şehit düşmüştür. İslâm ordusu günlerce (El-Moraisi) mevkiinde kaldı.

Haddizatında büyük bir ehemmiyeti haiz olmıyan bir vak'a, vahim neticeler hasıl edebilecek bir fitneye, ihtilâle sebep oldu.

Ensardan bazıları develerini suvarmak üzere idiler, ki Ömer'in atını dizgininden tutarak götüren Cahcah, kuyuya yaklaşıp yer almak maksadile, Ensardan birini itiverdi. Beriki yerini terketmedi. Aralarında münazaa çıktı. Cahcah bir yumrukla hasmını yere yuvarladı. Ensardan olan zat: « *Ey Ensar, yetişin!* » diye bağırdığı gibi Ömer'in hizmetçisi de: « *Ey Muhacirler, yetişin!* » diye bağırdı. Her iki taraftan adamlar koştular kavga edenleri ayırdılar. Kavgadan bir netice çıkmadı, amma fikirler galeyanda idi. Orada hazır olanlardan münafıkların reisi Abdullah-ibni-Ubeyy, İslâm arasına nifak sokmak için, fırsattan istifade etmek istedi. Ensara doğru seslenerek: « *Ey Medineli-*

ler! » dedi, « *şu Muhacirlerin küstahlığını gördünüz mü? Bizimle kavga etmek istiyorlar ve misafirperverliği kötüye kullanıyorlar. İşte sizin yürek temizliğinizin neticesi. Onlara evlerinizi açtınız, mallarınızı onlarla paylaştınız. Öyle iken size onların yaptıkları budur. Onları kovmağa karar vermiyecek misiniz?* »

Zeyd-ibni-Erkam bu kötü sözleri Hazreti Muhammed'e ulaştırdı. O sırada Resulü Ekrem'in yanında bulunan Ömer hiddetle yerinden fırlıyarak: « *Ya Resulüllah* » dedi, « *Müslümanlar arasına nifak sokmağa çalışan bu müfteri İbni-Ubeyy'i öldürmeği emretmiyecek misin?* » Resulü Ekrem: « *Ya Ömer, ne cür'etle bu reyde bulunuyorsun?* » diye cevap verdi, « *İster misin ki Muhammed arkadaşlarını öldürtüyor desinler?* » ve derhal yola çıkılmasını emretti.

Vakit, harekete müsait değildi. Güneş « *semti r'este* » ve sıcak pek ziyade idi. Bununla beraber, Resulü Ekrem devesine bindi ve hızla sürdü. Askerlerini cebrî yürüyüşle bütün gün bütün gece yürüttü. Ertesi günü öğleye doğru tevakkuf ettikleri vakit yorgunluktan bitkin bir hale gelmiş olan bütün muharipler kendilerini yere attılar, derin surette uyudular.

İnsanları sevk ve idareye son derece kabiliyetli hakikî bir şef olmak itibarile Resulü Ekrem, askerlerinin kalbinde yatmakta olan kin ve gayz hislerini, böylelikle daha tevehhüm halinde iken, susturmak yolunu bildi.

Askerin başında bu meziyetleri o derecede haiz bir kumandan bulundurmak ekseriya müyesser olmadığı cihetle, disiplini muhafaza etmek ve fitnelerin önüne geçmek için, muharipleri kötü meyelânlarına hâkim olacak veçhile terbiye etmek iktiza ediyordu. İmdi, bu gayeye erişmek için, bize Allah'ın emrine itaat etmeği ve irtikâp ettiğimiz hataları affeylemeği talim eden namazdan daha tesirli bir şey yoktur. Beş vakitte kılınması farz olan namaz bu gayeyi temine mâtuf idi; fakat o namaz için daha evvel abdest almak lâzımdı ve muharipler, çölde yapılan gazalar esnasında, bu dinî vazifeyi yapmamak için, susuzluğu bahane ediyorlardı.

Mustalık gazasından dönülürken şu âyetler nazil oldu:

« Eğer keyifsiz veya yolcu iseniz yahut biriniz
« ayakyolundan gelirseniz veya kadınlara dokun-
« muş iseniz, su da bulamazsanız pek pâk olan
« yer yüzünün temiz olan toprağı ile teyemmüm
« edin. Artık yüzlerinize, ellerinize sürün. »

(S: IV, Â: 42)

Bu suretle susuzluk bahanesile dinî vazifeyi yapmamak mazereti bertaraf edilmiş oldu.

Resulü Ekrem her gazaya çıktıkça hatunlarından bir veya ikisini beraber götürürdü. Hatunlar birer mahfe teşkil eden ve develerin sırtına vurulan tahtırevanlar içinde seyahat ediyorlardı.

Beni Mustalık gazasından dönüşte, arkasından ağırlıklar, esirler ve binlerce hayvanlar olduğu halde, ordu yürüyüşüne devam ederken Aişe mahfesinden indi ve tabiî bir ihtiyacı def için uzaklaştı. Askerler geçinciye kadar orada beklemeğe mecbur kaldı Devesinin yanına geldiği zaman Yemen akikinden yapılmış gerdanlığını düşürmüş olduğunu anladı. Onu aramak üzere geri döndü. Bulup da devesini bıraktığı yere gelince orada kimseyi bulamadı. Karanlık basmağa başlamıştı.

Askerler mahfeyi kapalı gördüler ve içinde Aişe var sandılar, devenin sırtına yükliyerek hareket ettilerdi. Aişe zaif ve nahifti; mahfenin hafifliği, bu sebepten dolayı, askerlerin dikkatini çekmemişti. Aişe seslendi, bağırdı, fakat kimse cevap vermedi. Mahfede bulunmadığını anlıyacaklarını ve kendisini aramağa geleceklerini umarak, kederli kederli yere oturdu. Uykuya dalmak üzere iken karşısında bir deveyi çekip götüren bir genç adam gördü.

Bu adam ordunun artçılarından Safvan-ibni-Mu.tal idi. Çölde uyumakta olan bir kadını görünce ona yaklaştı ve Hazreti Peygamber'in karısı olduğunu tanıdı. Devesine bindirerek

ve deveyi yularından çekerek yola koyuldu. İşte Aişe bu suretle ertesi günü öğle vakti orduya kavuştu.

Munafıklar, başlarında Abdullah-ibni-Ubeyy olduğu halde, Resulü Ekrem'in en çok sevdiği karısına karşı bedhahane imalarda bulunmak için bu hâdiseden istifade ettiler. Abdullah, alay ederek, « *Safvan genç ve güzeldir, Aişe'nin onu Muhammed'e tercih etmesi şaşılacak bir şey değildir* » diyordu. Hazreti Muhammed ile Aişe'nin düşmanları bir rezaletten bahsetmeğe başladılar. Resulü Ekrem'in haysiyet ve şerefine nakîse getirebileceğini düşündüğü bühtanları durdurmak için, Ali Hazreti Peygamber'e karısını boşamağı tavsiye edecek kadar ileri gitti. Aişe bunu Ali'ye aslâ affetmedi, hayatı müddetince ona kin bağladı.

İftiranın ağırlığı altında ezilen Aişe hastalandı. Hazreti Muhammed onu görmeğe gitti ve : « *Eğer mâsum isen* » dedi, « *Allah bu ar ve zilletten seni temizliyecektir. Eğer vazifeni yapmamış isen Allah'tan af dile ve ona dön. Hatasını bilip Allah'a teveccüh edene Allah da bakar ve kusurunu bağışlar.* »

Aişe: — « *Hakkımda söylenenleri bilirim ve görüyorum ki bu dedikodu seni müteessir ediyor. Mâsum olduğumu söylersem — Allah bilir ki mâsumum — ihtimalki bana inanmıyacaksın. Ben de: Mütevekkil olmak daha iyidir. İnayeti Allah'tan dilerim diyen Yakub gibiyim* » cevabını verdi.

Bunu söyledikten sonra babasının yanına gitmek istedi.

24 üncü « *Nur* » suresinin aşağıdaki yazılı âyetleri işte bu sırada nazil oldu:

> « *Namuslu kadınlara zina isnat eden, sonra da*
> « *dört şahit getirmeyen kimselere seksen kırbaç*
> « *vurun. Bunların şahadetlerini ebediyen kabul*
> « *etmeyin. İşte onlar fâsik kimselerdir.* »
>
> (S: XXIV, Â: 4)

« *Allah'ın dünya ve âhirette hakkınızda inayet*
« *ve rahmeti olmasaydı içine daldığınız iftira*
« *hakkında size büyük bir azap dokunurdu. Hani,*
« *onu dilden dile dolaştırıp hiç bir bilginiz olma-*
« *dığı şeyleri ağzınıza alıyor, Allah yanında bü-*
« *yük bir günah olduğu halde onu kolay sanıyor-*
« *dunuz.*
« *Bunu işittiğiniz vakit,* « *böyle şeyi ağıza almak*
« *bize yaraşmaz. Aman Allahım! Sen bundan*
« *münezzehsin. Bu, büyük bir bühtandır* » *deme-*
« *liydiniz.*
« *Mümin iseniz bu gibi şeylere bir daha dönme-*
« *meniz için Allah size öğüt veriyor.* »

(S: XXIV, Â: 14, 15, 16)

Bu vahiyden sonra, Resulü Ekrem, yatmakta olan karısının yanına gülerek gelip ilk söz olarak: « *Ya Aişe,* » dedi, « *Allah'a hamd ve şükür eyle, çünkü Allah seni pakâ çıkarmıştır!* » Kızının yanında bulunan Ebu Bekir'in karısı da ona: « *Kalk Resulüllah'a teşekkür et!* » dedi. Aişe, « *Hayır; kalkıp ona gitmem, Allah'tan başkasına şükretmem* » diye cevap verdi.

Yukarıdaki yazdığımız âyetleri okuduktan sonra İslâm dininin kadına karşı gösterdiği hürmeti takdir etmek lâzım gelir. Kur'anı Kerime göre, bir kaatili idama mahkûm etmek için, iki şahit kifayet ederken, bir kadını zina ile itham için dört şahide ihtiyaç vardır.

Muraisi' seferinde alınan esirler arasında, Cuveyriye namında genç, güzel ve hoş endamlı bir kadın bulunuyordu. Bu kadın, Beni Mustalık'ın reisi Hâris-ibni-Ebi-Dırar'ın öz kızıydı. Kabilesinin asillerinden birile evli idi. Ganimetlerin taksiminde Ensar'dan Sâbit-ibni-Kays'ın hissesine düşmüştü. Sâbit, Cuveyriye'yi serbest bırakmak için, mevkii ile mütenasip, bir fidye istedi. Cuveyriye, bu sırada Aişe ile birlikte oturmakta olan Resulü Ekrem'e gitti: « *Ben,* »dedi, « *Hâris'in kızıyım. Halimi*

görüyorsun. Hür kalmak istiyorum. Fidyemi ödemek için bana yardım et. »

Hazreti Muhammed, cevaben: « *Bunu ben de arzu ederim, hattâ ziyadesile. Fidyeni vereceğim ve, muvafakat edersen, seni karı olarak alacağım* » dedi.

Cuveyriye muvafakat etti ve Hazreti Muhammed onu aldı.

Bu evlenme, büyük ehemmiyeti haiz siyasî bir hâdise oldu. Bu hâdiseyi kutlamak için Müslümanlar ellerinde bulunan bütün esirleri şartsız olarak serbest bıraktılar. Yerlerine dönünce bu esirler hemşehrilerinin fikirlerini Müslümanlar lehine çevirmeğe çalıştılar. Bunun neticesi olarak Beni Mustalık arasında ihtidalar çoğaldı.

Onun için Aişe, Cuveyriye'den bahsederken: « *Ömrümde,* » diyordu, « *kavmına bu kadar hayır ve menfaat temin eden bir kadın aslâ bilmiyorum* ».

Resulü Ekrem'in nüfuzu gitgide arttığı için, Munafıklarla Yahudiler Müslümanlara açıktan açığa tecavüze cesaret edemiyorlardı. Yolda tesadüf ettikleri zaman söz atmak ve imâlı hareketler yapmak suretile onların kadınlarına taarruz ediyorlardı. Bu gibi vak'alara karşı Müslümanları korumak içindir ki şu âyet nazil olmuştur:

« *Ey Peygamber! Zevcelerine, kızlarına, mümin-*
« *lerin kadınlarına de ki çarşaflarını üzerlerine*
« *giysinler. Bu hal onların tanılıp da taarruza*
« *uğramalarına daha hâdimdir.* »

(S: XXXIII, Â: 59)

Giyim adâbına ve müminler arasında cari münasebetlere dair başlıca âyetler bu zamanda nazil olmuştur. Ezcümle:

« *Müminlere de ki gözlerini önlerine diksinler,*
« *utanacak yerlerini korusunlar bu hal onlar için*
« *daha nezih ve faidelidir. Allah onların işle-*

« *diklerinden haberdardır.*
« *Mümin kadınlara de ki gözlerini önlerine dik-*
« *sinler, utanacak yerlerini korusunlar. İş zama-*
« *nında görünen yerlerden maada ziynet yerleri*
« *olan bedenlerini göstermesinler. Baş örtülerini*
« *yakaları üzerine çeksinler.* »

(S: XXIV, Â: 30 - 31)

« *Ey müminler! Kendi evlerinizden başka evlere,*
« *sahiplerinden izin almadan, ve onlara selâm*
« *vermeden girmeyin. Bu, hakkınızda daha iyidir.*
« *Tâ ki nasihat kabul edesiniz.*
« *Şayet evlerde kimse bulamazsanız size izin*
« *verilinciye kadar oraya girmeyin. — Evlere gir-*
« *diğiniz zaman kendinize Allah nezdinden bere-*
« *ketli olan ve ev halkını tatyib eden bir selâm*
« *ile selâm verin.* »

(S: XXIV, Â: 27, 28, 61.)

İslâm dini, imân ve akide prensiplerini talim etmekle ve devletin temellerini kurmakla beraber, mensuplarına, mütekâmil bir sosyetenin dış cazibesini teşkil eden ferdî münasebetlerdeki adâbı da gösteriyordu.

XV

MEDİNE MUHASARASI
HENDEK GAZASI

Hicretin beşinci senesine doğru idi. Kış geliyordu. Kureyşliler tedariklerini bitirmişler Medine üzerine yürümeğe hazırlanıyorlardı. Diğer taraftan Beni Nadır Yahudileri, kendilerini yurdlarından çıkarmış olan Hazreti Muhammed'den öç almak için tutuşuyorlardı. Reislerinin en meşhurlarından üçü Huyey-ibni-Ahtab, Kenane-ibni-Rabi', Selman-ibnil-Hakik, Kureyşlilere ittifak teklifi için, Mekke'ye gittiler. Onlarla anlaştıktan sonra, Hicaz ve Necid'in Müslümanlarla vakit vakit çarpışmış olan bazı kabilelerine giderek Hazreti Muhammed'den kurtulmak için Kureyşlilere katılmalarını temine çalıştılar.

Arabistan'da asırlardanberi hüküm süren hükûmetsizliğe alışmış olan Bedevîler, kabileleri reislerininkinden başka nüfuz ve kudret tanımıyorlardı. Bundan dolayı, memlekette kabilelerin karşılıklı hak ve vazifeleri esasına dayanan bir teşkilât vücude getirmeğe çalışan Resulü Ekrem'i, kendilerini zincire vurmak ve hareketlerinin serbestisini tahdit etmek istiyen bir müstebit gözü ile görüyorlardı. Binaenaleyh muharebeye iştirake karar vermeleri için kendilerine rica vâki olmasını beklemediler.

Bu ittifakın hakikî müşevvikleri Yahudiler olmuştur.

İslâmın bütün düşmanları arasında, Hazreti Muhammed'in takip ettiği maksat ve gayeleri en iyi anlıyan ve tahakkuklarından korkan onlardı. Putperestliğin ergeç ortadan kalkacağına

emin oldukları cihetle, Arabların ceddi Hazreti İbrahim'in dini diye ileri sürdükleri akidelerini yayarak, Arab Yarımadasında ötekilere üstün bir vaziyet elde etmeği ve oraya hâkim olmağı ümit ediyorlardı. Bir müddet evvel memlekete girmiş olan Hıristiyanlığın intişarına zaten mâni olabilmişlerdi. İslâmiyeti yolları üzerine dikilmiş yeni bir rakip gibi gördüler Ahdi Kadim'in Peygamberlerini tanıyan ve mensuplarına Kudüs'e teveccühle ibadet etmelerini tavsiye eyliyen bu dinin Musevilikle bazı müşabehetler arzettiğini görerek, ilk önce onu yutmağa muvaffak olacaklarını düşünmüşlerdi. Bu hususta hiç bir muvaffakiyete nail olamayınca, onu boğmağı kararlaştırdılar. Bir yandan Hazreti Muhammed'in hayatına kastetmekten geri durmazken bir yandan da muhtelif kabileleri Müslümanlar aleyhine birleşmek için kışkırtıyorlardı. İşte, İslâma son darbeyi indirmeği gaye edinen büyük ittifak, onların harcadıkları gayretler sayesinde teessüs edebilmiştir.

627 senesi Şubatının ilk günlerinde, Ebu Sufyan Kureyşin ileri gelenlerini « *Darunnedve* » ye davet etti. Orada muhafaza edilmekte olan sancağı alarak, kabilenin bu mukaddes timsalinin şerefini korumak hususunda Uhud'da öldürülen babasının verdiği örneğe uyması tavsiyesile, Ebu Talha Osman'ın eline verdi. Sonra azimet emrini vererek, askerin başına geçmeğe gitti. Merr-uz-Zahran'a vardığında, dört bin muharipten ziyade olan ve arasında, 400 atlı ve 1500 hecinsüvar bulunan bu asker, Beni Fezare, Beni Eşca' ve Beni Murre gibi Beni Gatfan ile müttefik muhtelif aşiretlerin getirdikleri erlerle takviye edildi.

Beni Fezare Uyeyne-ibni-Hısn, Beni Eşca' Mes'ud bin Rahile'nin, Beni Murre de Hâris-ibni-Avf'ın kumandası altında idiler.

Yolda Bi'r-i Mauna'da Müslümanları öldürmüş olan Beni Suleymler ile Beni Sa'd ve Beni Esed de gelip müttefiklerin kuvvetini arttırdılar. Bu suretle on bin kişiden mürekkep bir ordu teşekkül etti ve, üç kola ayrılarak, Medine yolunu tuttu. Hazreti Muhammed'in elinde, bunlara karşı koyacak, üç bin kadar asker vardı. Müslümanların mazhar oldukları yegâne faide, kumandanın bir elde bulunmasıdır.

Müttefikler her ne kadar Ebu Sufyan'ın kumandası altına girmişler ise de, harb başlayınca muhtelif kabileler reislerinin sırasile bir gün kumanda etmelerini kararlaştırmışlardı. Müttefik kabileler reislerinin izzeti nefsini korumak gayesile alınmış olan bu tedbir bütün ittifaklarda bir zaaf sebebi idi.

Karşılaşmak üzere olan ordular arasındaki nispetsizlik o derecede idi ki Müslümanlar bir meydan muharebesine girmek tehlikesini hiç bir halde göze alamazlardı. Bundan dolayıdır ki Hazreti Muhammed, bütün kuvvetlerini Medine içerisinde toplayıp düşmanın tecavüzünü metanetle beklemeğe karar verdi. Bu plâna kimse itiraz edemezdi. Çünkü Uhud tecrübesi henüz pek yeniydi.

Medine evlerinin muhkem surette taştan yapılmış ve biribirine yaslanmış dış duvarları, şehri üç cihetten kuşatan bir nevi müdafaa hattı teşkil ediyorlardı. Muhtelif bina kütleleri arasında kalan bazı boşlukları da müdafaa imkânları veren bazı bahçeler ve hurmalıklar dolduruyordu. Fakat şimal cihetinden, Cebel-i-Sila'nın şarkına doğru uzanan arazi tecavüze karşı açık duruyordu.

O sırada Medine'de, lâkabından da anlaşılabileceği üzere, Mezopotamya veyahut İran ahalisinden Selman-ı-Farisî namında birisi vardı. Bedevîler tarafından esir edilmiş ve Beni Kelb kabilesinden bir Yahudiye satılmıştı. İslâm dinini kabul etmekle fidyesini vermek hususunda Müslümanların yardımına nail olmuştu. Esirlikten kurtulunca Medine'de yerleşti. Şehirleri, hendekler içine almak suretile, müdafaa etmek yolunu, memleketinde görmüş, biliyordu. Onun için bu müdafaa sistemini tavsiye etmek üzere Resulü Ekrem'in yanına gitti. Hazreti Muhammed'in dehası bu projenin kıymetini hemen kavradı. Şehirde mevcut bütün kazma, kürek ve küfeleri toplattırdı. Bunları onar kişilik kollara ayırdığı Müslümanlara tevzi ve her kola müdafaa hattının bir kısmını tevdi etti, toprağı kazmaları emrini verdi. Mescidin inşası sırasında olduğu gibi kendi de bizzat çalışmağa koyuldu.

Kışın, çöl alanlarında çokluk estiği gibi, dondurucu bir rüz-

gâr Müslümanların titreyen âzalarını uyuşturuyor ve faaliyetlerini felce uğratıyordu.

Yüreklerinde yanan iman ateşini tazelemek suretile, onları tekrar ısıtmak, teşvik etmek için, Resulü Ekrem, gövdesi yarı çıplak olduğu halde, kazılan yerlerden çıkan toprakları taşıyor, bir yandan da şu mealdeki kıt'ayı inşad ediyordu:

« *Yarabbi! Sen olmasaydın biz delilsiz (kılavuzsuz)*
« *kalırdık. Senin lûtuf ve keremin, senin hidaye-*
« *tin olmasaydı asla sadaka veremiyecek ve iba-*
« *det etmesini bilemiyecektik. Bize gönül ferahlığı*
« *ver ve gazada bir kat daha kuvvet ve metanet*
« *ihsan eyle. Bize karşı çıkan düşmanlar bizi ifsat*
« *etmek istediler. Biz reddettik, reddettik!* »

Bu son sözleri söylerken sesini yükseltiyor ve Müslümanlar da bir ağızdan tekrar ediyorlardı.

Yahut :

« *Yarabbi! Ensar ve Muhacirine lûtuf ve mer-*
« *hamet eyle. Biricik haber âhiretin haberidir.* »

diyordu.

Açlık tesirile kıvranan Müslümanlara neş'e ve şetaret vermek için Resulü Ekrem'in bütün hüküm ve nüfuzunu sarfetmesi lâzım geliyordu. Uzun müddet devam etmesi mümkün olan bir muhasara için, erzak ve mühimmatı idare ile kullanmak icap ediyordu. Tayınlar azaltıldı. Herkes yağda kavrulmuş veya bir miktar süde batırılmış bir avuç arpa ile iktifa etmeğe mecburdu. Hazreti Muhammed, çalışma vesilesile bile lâtifeler ederek, Müslümanlar arasında neş'e ve neşatı gözetmeğe çalışıyordu.

Ensardan Cabir'in, kesilmesi lâzım gelen, zayıf bir koyunu vardı. Onu Resulü Ekrem'in emrine hazırlamasını karısına tenbih etti. Akşam vakti, bütün gün çalışmış olmaktan bitkin bir hale gelen, Hazreti Muhammed, hendekten çok uzak olmıyan

bir yere kurdurmuş olduğu çadıra dönerken, biraz arpa ile kokmuş yağda pişmiş koyunu omuzunda taşıyan Cabir'i gördü ve bağırdı: « *Ey hendek adamları! Cabir size büyük bir ziyafet veriyor. Çabuk geliniz!* » Kendisi bir lokma almakla iktifa ederek, geri kalanını aç olan arkadaşlarına bıraktı.

Feragatini ispat etmek ve bizzat yapamıyacağı bir fedakârlığı başkalarından istememek suretiledir ki Resulü Ekrem, Munafıkların, Müslümanlar arasına girerek, « *Muhammed, bize parlak bir istikbal vâdetmekten geri durmadı, halbuki şimdi hayatımızı tehlikeye koymadan şehirden bile dışarı çıkamıyoruz* » suretinde yaptıkları iki yüzlü propagandaya karşı koyabiliyordu.

Munafıkların çoğu, Medine civarındaki evlerini müdafaa etmek bahanesile, çarpışmağı vâdetmiş olmalarına rağmen, gitmek istediler. Müslümanlar aleyhine dönmek ve sûrişler çıkarmak için fırsat bekliyorlardı. Onun için Resulü Ekrem, gitmelerine müsaade etti ve onlardan kurtulduğuna memnun oldu.

« *Onlardan bir güruh ise Peygamber'den izin is-*
« *tiyerek (evlerimiz açıktır) demişlerdi. Halbuki*
« *onların evleri açık değildi. Onlar cenkten savuş-*
« *maktan başka bir şey istemiyorlardı.*
« *Şayet Medine'nin etrafından muharipler tara-*
« *fından evlerine girilse de dinden dönmeğe,*
« *Müslümanlarla mukateleye davet olunsalardı*
« *eğlenmeyip az bir vakitte ona icabet ederlerdi.* »

(S: XXXIII, Â: 13 - 14)

Diğer taraftan, Beni Nadîr'in reisi Huyey-ibni-Ahtab, Beni Kurayza'yı, Müslümanlarla yapılan ittifak muahedesine sadık kalan yegâne Yahudi kabilesini, müttefikler tarafına celbetmeğe çalışıyordu. Huyey, Kurayzaların reisi Kâ'b-ibni-Esed nezdine gitti. Kâ'b, onun niyet ve maksadından şüphe ettiği cihetle evine girmesine izin vermedi. « *Sen, ziyaretinle beni şüpheye düşürüyorsun,* » dedi, « *bil ki teşebbüsün kabilem için tehlike-*

lerle doludur. Muhammed'in daima bütün bir dikkatle riayet etmiş olduğu bir muahedeyi bozmağa hiç bir sebep yoktur. » Bu sözler Huyeyy'in cesaretini asla kırmadı. « *Gelişim, hiç de düşündüğün sebebe mebni değildir. Sadece seni görmek istiyordum. Buna müsaade edersen yemeğini bölüşelim* » diye cevap verdi.

Kâ'b kapısını açtı. Öteden beriden konuştuktan sonra, Huyey sözü maharetli bir surette memleketin vaziyeti bahsine nakletti, Muhammed'i ortadan kaldırmağa azmetmiş olan Kureyşlilerin kuvvetini methü sena eyledi, bundan Yahudilerin ne kadar müstefit olacaklarını anlattı. Muhatabının ısrar etmediğini görünce tehdit yolunu tuttu, dedi ki: « *Ey Kâ'b, dikkat et, Kureyşliler uzakta değiller. İki, üç güne kadar burada olacaklar. Onların tarafını tuttuğunu beyan etmeszen çok fena pişman olacaksın. Fakat iş işten geçmiş olacak.* »

Bu sözlerden müteessir olan Kâ'b, Müslümanlarla aktettiği muahedenin bağlarını kırmağa razı oldu.

Bu dönüş, bu isyan şayiaları Resulü Ekrem'in kulağına erişmekle, Sa'd-ibni-Muaz ve Said-ibni-Ubade'yi, taahhütlerini ihtar için, Beni Kurayza nezdine gönderdi. Beni Kurayza: « *Biz Peygamberi tanımıyoruz. Onunla aramızda hiç bir muahede yoktur!* » cevabını verdiler. Bu ahdi bozma haberi, Beni Kurayza'ya taraftar olan Yahudilerin mukim bulundukları Medine'de heyecan uyandırdı. Bu Yahudiler ise tedbirli davranmağı istilzam edecek bir takım karışıklıklar çıkarabilirlerdi. Hazreti Muhammed, Hendek'in müdafaasını temine ancak kifayet edecek mertebede olan askerinden bir kuvvet ayırarak, birini Ensardan, birini de Muhacirinden birinin kumandası altına verdiği iki müfreze teşkil etti. Bu müfrezeler, huzur ve asayişi temin etmek için, gece ve gündüz şehrin sokaklarını dolaşmak vazifesile mükellef tutuldu.

Müslümanların, iki hafta hiç durmadan süren çalışmaları sayesinde, hendeği kazıp bitirdikleri sırada, kendilerile ittifak etmiş olan Bedevî kabilelerinin de iltihakile kuvvetlenmiş bu-

lunan Kureyşliler Medine'yi şarktan sararak, Uhud Dağının eteklerine doğru uzanan vâdiyi ele geçirdiler. İki sene önceki muzafferiyetlerini hatırlatan bu vâdi baştan başa ıssızdı. Kureyşliler oradan cenuba doğru ikiye ayrılarak yollarına devam ettiler ve hiç bir mâniaya uğramadılar. Araziyi gayet iyi tanıdıkları ve müstevliye karşı, bu cihetten, hiç bir ciddî engel çıkmıyacağını bildikleri için, kendilerini Medine'ye hâkim farzediyorlardı. Halbuki önlerine, yolu kapıyan hendek çıktı ve yürüyüşlerini birdenbire durdurdu.

Bu müdafaa sistemi karşısında şaşırıp kalmış olan Kureyşliler, hendekten çıkan topraklarla yapılmış siperler arkasında mevzi almış olan Müslümanların attıkları okların yağmuru önünde ricate mecbur oldular. Müttefikler ordugâhlarını orada kurmak ve hattı hareketlerini kararlaştırmak üzere, ok menzili haricine çıktılar. Ertesi günden itibaren faaliyete başladılar. Tabiyeleri, müdafaa hattına biribirinden uzak muhtelif noktalara ayni zamanda hücum suretile taarruz etmekti. Bu suretle, ihtiyatları olmıyan ve cephe boyunca dağılmış bulunan müdafileri, tehdide maruz noktaları kuvvetlendirmek için, bir düziye yer değiştirmeğe mecbur edeceklerini düşünüyorlardı. Düşmanı kâfi derecede yorduktan sonra, birleşmiş olan kuvvetleri muayyen bir noktaya hücum ediyorlardı.

Bu manevrayı müstemirren tekrarlamak suretile, Kureyşliler, nihayet hendeğin bir noktada, diğer yerlerin hepsinden ziyade dar olduğunu keşfettiler.

Düşmanın en meşhur süvarilerinden altısı, ki aralarından Amr-ibni-Ved, Ikrime-ibni-Ebu-Cehil, Nevfel-ibni-Abdullah atlarını dörtnala koşturuyorlardı, hendeği aşmağa muvaffak oldular. Müslümanlar bunların geldiklerini görür görmez, Ali, bir müfrezenin başına geçerek, karşılarına çıktı. İki taraf, biribirinden uzakça bir mesafede, durdular.

Zamanın âdetine tebean muhasımlar teker teker döğüşmeğe başlıyorlardı. Bir yanda Müslümanlar, öte yanda arkadaşlarının arkasında hendeği geçmeğe muvaffak olamıyan Kureyşliler,

üzengileri üzerinde ayağa kalkarak ve gözlerini düşmanlarına dikerek başlamak üzere olan destanî sahneyi bekliyorlardı.

Bahadır beyleri artık görülmiyen eski cengâver Amr-ibni-Ved, at üzerinde olduğu halde, ilerliyerek ve söğüp sayarak, Müslümanları musaraaya davet etti: « *İçinizde kılıcımın kıymetini denemek istiyen varsa ortaya çıksın* » diye bağırdı.

Ali, zülfekarı elinde, hakareti red için meydana atıldı. Asîl Arablar, ancak eşitlerile kılıç mübarezesi yaptıkları cihetle, Amr-ibni-Ved kendisile boy ölçüşmeğe cüret eden gencin kim olduğunu öğrenmek istedi. İki mübariz arasında şu muhavere geçti :

— Sen kimsin?

— Ben Ebu Talib'in oğlu Ali'yim. Seni İslâma davet ederim.

— Asla !

— Şu halde, geri çekil !

— Arab kadınlarının benimle istihza etmelerine tahammül edemem.

— O halde harbedelim !

— Ağzın süt kokuyor. Vaktile babanı kardeş telâkki etmiştim, acırım sana, kanını dökemem.

— Ben, dedi Ali, senin kanını dökmekten zevk alırım. Yalnız ben piyadeyim, sen at üstündesin. Arada müsavat olmak için atından inmelisin.

Amr yere atladı, ve, galebe çalmak yahut ölmek azminde bulunduğunu göstermek için, atının dizini, bir kılıç darbesile, parçaladıktan sonra, Ali'nin üzerine atıldı.

İki muhasımın ayakları altından kalkan bir toz bulutu, mübarezenin neticelerini takip etmek istiyen her iki ordugâhın gözlerinden onları sakladı. Biraz sonra Ali'nin « *Allahü Ekber !* » diye haykırdığı işitildi. Müslümanlar, bu sesin zaferi ilân ettiğini anlamakla, hep birden « *Allahü Ekber, Allahü Ekber!* » diye bağırarak ortalığı inlettiler.

Amr yerde yatıyordu.

Kureyş'in — Nevfel'den başka — diğer süvarileri, bu taarruzdan istifade ederek, atlarını mahmuzlayıp kaçmağa muvaffak oldular. Nevfel'in atı hendeği geçemiyerek düştü ve süvarisini beraberce hendeğe sürükledi. Müslümanlar Nevfel'in üzerine taş atmağa başlayınca Nevfel : « *Beni alçak bir mücrim gibi recmetmeyiniz (taşa tutmayınız); daha şerefli bir surette ölmeğe lâyıkım. İçinizden birisi gelsin de işimi kılıcile bitirsin!* » diye bağırdı. Zubeyr-ibnil-Avvam hendeğe atlıyarak Nevfel'in başını kılıcile kesti.

Büyük bir değişiklik olmaksızın günler geçiyordu. Her iki tarafın zayiatı vakıa ehemmiyetsizdi, fakat mahsurların bir düziye telâş halinde, tetikte, bulunmaları mukavemet kudretlerini azaltıyordu. O derecede ki, kendilerini beslemek imkânsızlığı karşısında, gitgide gıdalarını azaltmağa mecbur oluyorlardı.

Bu vaziyet Hazreti Muhammed'i endişeye düşürüyordu. O, Cenabı Hakk'ın inâyetine sarsılmaz bir imanı olmasına rağmen, arkadaşlarının ıstıraplarını hafifletmek ve zaferi sağlamak hususunda, iktidarının taallûk edebildiği bütün vasıtalara müracaat etmeği asla ihmal etmiyordu.

Düşmanı zayıflatmak için müttefikler arasındaki kabilelerin — Kureyş'ten sonra — en mühimmi olan Beni Gatfan'ı, onlara bazı menfaatler teklif etmek suretile, kendine celbetmeği düşündü.

Evslerle Hazreçleri temsil eden iki Sa'd'i — Sa'd-ibni-Muaz ve Sa'd-ibni-Ubade'yi — yanına çağırarak maksadını anlattı. Onlara dedi ki: — « *Medine'nin hurma mahsulünün üçte birini onlara vermek suretile Beni Gatfan'ı müttefiklerinden ayırmak teşebbüsünde bulunmak istiyorum. Siz bu hususta ne düşünüyorsunuz?* »

Ensarın iki reisi, fikirlerini bildirmeden evvel, Resulü Ekrem'in bu veçhile hareket etmek arzusunda bulunması bir vahiy eseri olup olmadığını anlamak istediler.

Hazreti Muhammed, kendilerine: « *Bu, eğer Allah'ın emri olsaydı sizinle asla istişare etmezdim* » cevabını verdi.

Ensar reisleri: « *Şu halde* » dediler, « *onlara ancak kılıcını gösterebilsin. Biz putlara taptığımız zaman bile, onlara böyle bir teklifte bulunmamıştık. Bizden almak istediklerini daima ödemişlerdir.* »

Hazreti Muhammed tasavvurunu fiil mevkiine koymadı. Müttefikler Medine'yi tacize devam ediyorlardı. Beni Kurayza, hücumlara doğrudan doğruya iştirak etmemekle beraber, şehre gizlice gönderdikleri müfsidler vasıtasile mahsurların cesaretlerini kırmağa çalışıyorlar, bu veçhile müttefiklerinin muvaffakiyetlerini temine gayret ediyorlardı.

Hazreti Muhammed, kendi ailesini ve arkadaşlarından bazılarının karılarını Cebel-i-Sila yamacında kâin olup Beni Kurayza'ya ait kalenin tam cephesine düşen bir yere yerleştirerek emniyet altına aldı.

Bir gün, düşman süvarilerinden bazıları, Halid-ibni-Velid'in kumandası altında olarak, hendeği aşmağa ve Resulü Ekrem'in hemen çadırına kadar yanaşmağa muvaffak oldular. Vaziyet tehlikeli göründüğünden, Resulü Ekrem'in karısını bekliyen muharipler, düşmanla mübarezeye giren arkadaşlarına yardım etmek için, mevzilerini terkettiler. Bu sırada silâhlı bir Yahudi kaleye yaklaşmıştı. Abdul Muttalib'in kızı Safiyye bunu gördü ve, hasta olduğundan dolayı, arkadaşlarına refakat edememiş olan şair Hassan'a, kale etrafında dolaşan bu şahsı silâhtan tecrid etmesini söyledi. Hassan: — « *Kımıldamıya mecalim olsaydı, burada durmazdım,* » diye cevab verdi. Bunun üzerine Safiyye, eline bir demir parçası alıp, kaleye girmeğe teşebbüs etmekte olduğu bir sırada, Yahudinin başına bir darbe indirdi ve onu cansız olarak yere serdi.

O gün Sa'd-ibni-Muaz omuzundan ağır surette yaralandı. Sabahtan güneş batıncıya kadar hiç kimse mübareze meydanını bırakmadı ve namazını kılamadı: muayyen zamanlarda edası

farz olan beş vakit namaz, gece olduktan sonra, hep birden kılındı.

Bu vak'anın ertesi günü, Beni Gatfan reislerinden olup gizlice Müslümanlığı kabul etmiş olan Nuaym-ibni-Mes'ud-us-Sakafi Müslümanların ilk müdafaa hatlarına yaklaşarak Resulü Ekrem'in huzuruna götürülmesini istedi. Peygamber'in huzuruna varınca şahadet kelimelerini okudu ve İslâmın dâvasına ne suretle hizmet edebileceğini öğrenmek istedi.

Hazreti Muhammed: « *Çalış,* » dedi, « *aralarına nifak sokmak suretile düşmanlarımızı çekilmeğe kandırmağa çalış; çünkü harb, hud'adır.* »

Nuaym Medine'den — girdiği gibi — gizlice çıkarak, doğru Beni Kurayza nezdine gitti. Kabilesinin ileri gelenlerinden bazılarile oturmakta olan Kâ'b'ı buldu, onlara: —« *Siz beni tanıyorsunuz ve zannederim, bana itimadınız da vardır. Kureyş ile müttefikiniz olan Beni Gatfan, sizinkinden çok farklı bir vaziyette bulunuyorlar. Bu memleket sizindir. Mallarınız ve familyalarınız buradadır. Siz bu memleketi terkedemezsiniz. Onlar ise bilâkis malları ve aileleri düşmanın yetişemiyeceği ve zarar veremiyeceği bir yerde bulunduğundan, yalnız Hazreti Muhammed'e karşı harbetmek üzere gelmişlerdir. Müslümanlardan gördükleri mukavemet karşısında cesaretlerini kaybetmeğe başladılar, hattâ muhasaradan vazgeçip gitmekten bile bahsetmektedirler. Şu hale göre, kendisile aktettiğiniz muahedeyi tanımamak suretile hıyanette bulunmuş olduğunuzu ileri sürerek sizi itham edecek olan Muhammed'in elinde kalacaksınız. Kureyşle Beni Gatfan'ları yurdlarına dönmekten menetmek ve Müslümanlar tamamile münhezim oluncıya kadar harbe devam etmeğe onları mecbur kılmak için, onlardan bir kaç rehine istemeniz lâzımdır* » dedi.

Beni Kurayza bu nasihati çok yerinde buldular. Nuaym oradan ayrılarak, Ebu-Sufyan ile Beni Gatfan reisleri nezdine gitti. onlara: « *Tahkik ettiğim bir şey var ki onu size bildirmeği fai-*

deli görüyorum. Fakat onu size söylemeden evvel ifşa etmiyeceğinize yemin ediniz » dedi.

Yemin ettiler.

Nuaym tekrar söze başlıyarak: « *İşte,* » dedi, « *Beni Kurayza Yahudileri Muhammed'le akttettikleri ittifakı feshetmekten ve bizimle müttefik olmaktan pişman oldular. Kendilerini affettirmek için, Kureyş ile Gatfan arasında seçecekleri en asîl bazı kimseleri Muhammed'e teslim etmeği taahhüt ettiler. Şayet, herhangi sebep ve vesile ile sizden rehine istiyecek olurlarsa bunları ne maksatla istediklerini biliniz.* »

Ebu-Sufyan işittiği sözlerin ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak istiyerek, İkrime'yi Beni Kurayza'ya gönderdi.

İkrime onlara dedi ki: « *Biz ancak Muhammed'den kurtulmak hususunda sizin muavenetinizi göreceğimizi ümit ettiğimiz için burada bulunuyoruz. Halbuki harb için hiç bir gayret göstermediğinizi görüyoruz. Memleket bizimle uzlaşmıyor. Muhariplerimiz bundan şikâyet ediyorlar. Hayvanlarımızı beslemekte müşkülât çekiyoruz. Ot nadir bulunuyor. Harb gitgide uzuyor. Bundan dolayı yarın, sizin de iştirak edeceğiniz bir umumî hücum yaparak bu hale nihayet vermeği kararlaştırdık.* »

Yahudiler: « *Yarın sebt günüdür, yani dinimize göre mecburî istirahat günüdür* » diye cevap verdiler. « *Hücumu başka bir güne bırakmak lâzımdır ve biz müşterek düşmanımızın kuvvetini imha etmedikçe bizi bırakmıyacağınızın teminatı en asîl altmış kişiyi rehine olarak verdiğiniz takdirde sizinle beraber harbedebiliriz* » sözlerini ilâve ettiler.

Bu sözler kendisine nakledilince, Ebu Sufyan: « *Lât ve Uzza adına yemin ederim ki Nuaym'ın aldığı haber doğru idi* » diyerek ve hemen Yahudilere bir sai göndererek, onlara hiç bir rehine verilmiyeceğini bildirmiştir, ki bu da Nuaym'ın verdiği haberin hakikate uygun olduğunu Beni Kurayza nazarında teyit eylemiştir.

Nuaym'ın tatbik ettiği plân sayesinde müttefiklerin arası tamamile bozuldu (1).

Müslümanların şiddetli mukavemeti, Yahudilerin çekilmesi, bu kadar büyük bir ordunun uzun müddet beslenmesindeki müşkülât, putperestleri tasavvur olunan umumî hücumu yapmaktan alakoydu.

Allah'ın inâyeti bir kere daha tecelli etti: Şiddetli ve dondurucu bir rüzgâr çıktı, o arada, müttefiklerin ordugâhını, bir kaç dakika zarfında, görülmemiş bir hercümerç içine koyan, pek şiddetli bir yağmur yağmağa başladı: Çadırlar yıkıldı, develer ve atlar dağıldı, tencereler yuvarlandı, ocaklar söndü.

Müslümanlar bunu meleklerin tesirine atfettiler. Kaçmaktan başka bir şey düşünmiyen Bedeviler de şeytanların işi addeylediler.

Ebu Sufyan, kaçanları toplayıp tekrar nizam ve intizam altına almaktan âciz kaldığını görerek ve, müttefiklerin bir arada iken başa çıkaramadıkları bir işi, Kureyş muhariplerinin başına geçmekle, kendi kendine muvaffakiyetle beceremiyeceğini düşünerek, nihayet, ricat emrini verdi. Amr-ibnil-Âs ile Halid-ibni-Velid, iki yüz kadar süvari ile, artçılık vazifesini yaparak Kureyşililerin ricatini himaye ediyorlardı.

Bu vak'a, geceleyin oluyordu.

Ertesi sabah, ovada düşman kalmadığını görünce, Resulü

---

(1) Hazreti Muhammed'in hile (hud'a) ye müracaati tavsiye etmesi keyfiyetini, bu müsaadenin harbe münhasır olduğunu bilmez gibi davranan bazı müellifler, İslâm aleyhine bir silâh gibi kullanmak isterler. On üç asrı müteca-viz bir zaman sonra, en müterakki milletler dahi bu müsaadeye, fakat başka bir nam ile, hem de sui istimal şeklinde müracaat etmekte, ona « *yüksek diploması* » adını vermektedirler. Hazreti Muhammed, devlet reisi ve ordu kumandanı sıfatile, müminlerin hayatından ve memleketin müdafaasından mesul idi. İstihbar ve mukabil istitlâ vasıtaları bulunmıyan bir kurmay heyeti gösterilebilir mi? Söylenebilecek bir şey varsa o da, Peygamber ve devlet reisi olmak zaruretlerini asla bilmemezlik etmiş olmamasıdır. O, bir realist idi.

Ekrem sahabelerine dönerek dedi ki: « *Kureyşliler bir daha gelip bize taarruz etmiyeceklerdir. Bundan sonra taarruz sırası bizimdir!* »

Medine muhasarası üç hafta sürmüştü.

Daimî bir telâş ve uyanıklık içinde geçen o kadar günün yorgunluklarından sonra, İslâm cengâverleri haketmiş oldukları bir istirahate kavuşmak istiyorlardı. Fakat Hazreti Muhammed, silâhları bırakmadan evvel, Beni Kurayza üzerine yürüyerek, hıyanetlerinden dolayı onları tedip etmek lâzım geldiği fikrinde idi. Ertesi sabah, Bilâl-i-Habeşî vasıtasile, Müslümanların ikindi namazını Beni Kurayza burcunun önünde kılmak üzere hazırlanmaları iktiza ettiğini ilân etti.

Kabahatli sıfatile kendilerini müdafaa etmek ve Resulü Ekrem'in merhametine sığınmak suretile Yahudiler, uğrıyacakları âkibetin vahametini hafifletebilirlerdi; fakat buna tamamile zıd bir hareket yapmak beceriksizliğini gösterdiler. Müslümanların yaklaştıklarını görünce Hazreti Muhammed ile sahabeleri hakkında pek çirkin sözler söyleyip sövmeğe başladılar. Asla hiddet etmiyen, hiç bir vakit — müptezel değil — en az kaba dahi olsa âdi bir söz sarfeylemiyen Resulü Ekrem bu sefer onlara çıkışmaktan kendini alamadı. Sahabeleri: « *Ya Resulüllah, dediler, bugüne kadar sövüp saymaktan çekiniyordun. Bugün ne için ona başladın?* » Bu sözler Resulü Ekrem'i o derece müteessir ettiler ki oku elinden ve abası sırtından düştü.

Yahudilerin mukavemetini kırmak ve onları teslim olmağa mecbur kılmak için muntazam bir muhasaraya başlamak lâzım geldi. Yahudiler, vaziyetlerinin günden güne kötüleştiğini görünce, etraflarındaki kuşağı kırmak için, hile yoluna saptılar. Bir Cuma günü, Kâ'b, kabilesinin ileri gelenlerini toplıyarak, kendilerine: «*Yarın cumartesi. Düşmanlarımız bilirler ki biz bugün hiç bir iş yapmıyoruz. Bu cihetle daha az kuvvetli olacaklardır. Kütle halinde bir çıkış hareketi yapmak için, bu vaziyetten istifade edeceğiz ve ansızın üzerlerine hücumla bastıracağız. Bu suretle belki onların safları arasına girmeğe ve çekilip gitmeğe muvaffak olacağız.* » dedi.

Bu plân muvaffak olamadı. Kıtlık sebebile kırılan Yahudiler teslime mecbur oldular. Yesrib'de hükümranlığı elde etmek için Beni Hazreç ile çarpışan ve vaktile kendilerinin müttefiki olan Beni Evs kabilesinin lehlerine müdahale edip, Medine topraklarından sürüldükleri esnada Beni Nadır kabilesine verilen müsaadelere benzer şartları istihsal eyliyeceklerini umarak, Evs kabilesi reisi Sa'd-ibni-Muaz'ı, kaderlerini tayin hususunda hakem yapmasını Hazreti Muhammed'den istediler.

Resulü Ekrem buna muvafakat etti. Sa'd ağır yaralı olduğu halde, bir eşeğe binip ve koltukları altında iki adam tarafından tutulan bir meşin yastığa dayanıp geldi. Yahudilere Kur'anı Kerim ahkâmına göre mi muhakeme edilmelerini istediklerini, yoksa haklarında kendi kanunlarının mı tatbikini tercih ettiklerini sordu.

Beni Kurayza İbranî kanunlarının tatbiki reyinde bulundular.

Sa'd, bunun üzerine, ehemmiyetle: « *Adalete uymıyan bir hüküm vermiş olmakla asla tâyip edilmiyeceğim* » diye bağırdı. Ve « *Sifr-i-Ahîr = Deutéronome* » in :

« *Taarruz için bir şehre yaklaştığın vakit, evvelâ o şehre* « *sulh teklif edersin. Eğer sulhu kabul eder ve sana kapılarını* « *açarsa, o şehirde bulunacak olan ahalinin cümlesi senin cizyegüzarın ve esirin olacak. Eğer seninle sulhu kabul etmez ve* « *sana karşı muharebe etmek isterse, o zaman o şehri muhasara* « *edersin. Ve Cenab-ı-lemyezel senin Allahın, o şehri sa-* « *na teslim edince bütün erkekleri kılıçtan geçirirsin. Fa-* « *kat kadınları, çocukları, hayvanları, şehrin içindeki her seyi,* « *bütün ganimetlerini kendine alıkorsun ve senin Rab'ın, Ce-* « *nab-ı-lemyezel'in düşmana ait olarak sana teslim edeceği* « *bütün metrukâtını yersin.* »

(Sifr-i-Ahîr, fasıl 20 fıkra: 10 - 15.)

Mealinde olan âyetlerine tevfikan :

« *Erkekler öldürülmelidir, malları müsadere olunmalıdır, kadınları ve çocukları esarete irca olunmalıdır* » hükmünü verdi.

Evvelce de söylediğimiz veçhile, Kureyşliler ve müttefikleri indinde, İslâmiyeti ebediyen mahvetmesi iktiza eden hendek muharebesi İslâmın vaziyetine yeniden kuvvet ve metanet vermekten başka bir netice hasıl etmemiştir.

Kur'anı Kerim diyor ki :

« *Allah müttefikiyn kâfirlerini öfke içinde geri çe-*
« *virdi, onlar ganimet ve muzafferiyet gibi hiç bir*
« *hayra nail olamadılar. Allah müminlere cenkte*
« *yardımı ile elverdi. Allah kavidir, yegâne ga-*
« *liptir.* »

(S: XXXIII, Â: 25)

Hicretin altıncı senesinde, Müslümanların askerî faaliyetleri, Medine civarındaki meralarda otlıyan hayvanları gasbetmek istiyen bazı serseri hırsızlara, yahut vakit vakit Müslüman kervanlarını durdurup soyan bedevilere karşı ceza vermek kabilinden bir takım hareketlere münhasır kalmıştır.

Bu suretle, 627 senesi Temmuzunda, Ebuzer oğlu, karısile birlikte, yaya yürüyüşile Medine'den üç saat mesafede bulunan El-Gaba ovasında Resulü Ekrem'in sağmal develerini otlamakta iken, başlarında Beni Fezare kabilesinden Uyeyne-ibni-Hasn bulunduğu kırk kadar bedevi tarafından sarılmış idi. Bedeviler Ebuzer'in oğlunu öldürdüken sonra, karısını ve sürüsü ile develeri alarak gitmişlerdi. Otlağa gitmekte olan bir Medineli hırsızları gördü ve şehre gelip imdat istedi. Bir müfreze hırsızların takibine koyuldu. Ebuzer'in karısı kurtarıldı ve sürünün yarısı ele geçirildi, fakat bedeviler dağıldılar ve çölün içinde kayboldular.

Bir kaç hafta sonra, Suriye'den dönen bir kervan Beni Cuzam kabilesinin arazisi içinde bulunan Vad-il-Kura'da vurulup soyuldu. Zeydin emri altına verilen beş yüz kişilik bir müfreze mücrimleri cezalandırmağa memur edildi. Ekim ayının ortalarına doğru vuku bulan çarpışmada Beni Cuzam reisi öldürüldü ve Müslümanlar büyük bir ganimet ve yüz kadar esir ile

Medine'ye döndüler. Bu vaka üzerine Beni Cuzam, kervana kendilerinin asla taarruz etmediklerini, fakat tecavüzün kendi topraklarını çiğneyen komşu kabilelerden biri tarafından vuku bulduğunu izah için Resulü Ekrem nezdine bir elçi gönderdiler. Bu izah, Arab usul ve âdetine göre, kendi toprakları içinde münakalâtın emniyetini gözetlemekle mükellef olan Beni Cuzam'ın mes'uliyetini azaltamazdı. Buna rağmen, Resulü Ekrem Beni Cuzam'ın elçisi tarafından verilen izahatı müsait bir surette kabul ederek ona sordu: — « *Ölüleriniz için ne gibi tazminat verebilirim?* » Elçi şu cevabı verdi: « *Ölüler ayaklarımızın altındadır; dirileri salıver.* »

Hazreti Muhammed, yalnız bütün esirlerin serbest bırakılmasını değil, Vad-il-Kura'da alınmış olan bütün ganimetlerin de geri verilmesini emretti. Seciyesinin asalet ve semahatini gösteren bu hüküm ve kararile Hazreti Muhammed, Müslümanlarla bir dostluk ve iyi komşuluk muahedesi imzalıyan Beni Cuzam'ların minnet ve şükranını kazanmıştır.

Bazı müellifler ve bunlardan hususile ecnebi olanlar, bu muahedenin Vad-il-Kura hâdisesinden önce aktedilmiş olduğunu iddia ederler. Eğer bu merkezde olsaydı, keyfiyet Beni Cuzam'ın mes'uliyetini daha ziyade ağırlaştırır ve Resulü Ekrem Efendimizin âlicenablığını daha çok vazih bir surette meydana çıkarırdı.

Diğer bir vak'a da aynı senenin Aralık ayında vâki olmuştur: Medine'den çıkarılan Beni Nadır namındaki Yahudi kabilesi Hayber'de sakin dindaşları yanına gidip yerleşmişlerdi. Hendek muharebesi esnasında müttefikler arasında mühim bir rol oynamış olan reisleri, Ebu Rafi', Bedevî kabilelerini Müslümanlar aleyhine tahrik etmekten geri durmuyordu. Bu taşkın tesvilâta son vermek üzere, Resulü Ekrem, bir müfrezenin başına geçip, fitne ve hilelerinden vaz geçmelerini Yahudilere ihtar için Hayber'e gitmesini Ali'ye emretti. Müslümanları görünce Yahudiler, âdetleri veçhile, taştan yapılmış muhkem evlerine kapandılar. İtaat altına almak için muntazam bir muhasara yapmak icabetmişti. Beni Nadır kabilesinin eski müttefikleri

olan, bunların örf ve âdetlerini bilen ve dillerini kullanan Beni Hazreç kabilesine mensup bazı Müslümanlar Ebu Rafi'in evine sokulmağa muvaffak olarak, onu öldürdüler. Müslümanlar, Yahudilerden aldıkları develerle koyun sürülerini taşıyarak Medine'ye döndüler. Bu savaşta yalnız Ebu Raf'i öldürülmüş olduğu için, İslâmlara karşı bir takım batıl fikirlerle dolu olan tarihçiler hâdiseyi « Ebu Rafi'in katli » başlığı altında zikrederler. Eğer orada bir kaç yüz Yahudi helâk olsaydı, hiç şüphe yok ki, hâdiseye «Hayber muharebesi » diyeceklerdi.

Yukarıda anlattığımız bazı vak'alar bir tarafa bırakılırsa Hicretin altıncı yılı daha ziyade sükûnetle geçmiştir.

Hendek muharebesi, Resulü Ekrem'in nüfuzunu kuvvetlendirmişti. Medine ile Mekke arasında oturan va hattı hareketlerini Kureyşlilere bakarak tanzim eden kabileler şimdi gözlerini Müslümanlar tarafına çevirmişler, onların dostluklarını temin çarelerini arıyorlardı. Bu kabilelerin bazıları İslâm dinini kabul etmişlerdi. Diğerlerine gelince, onlar da dinlerini muhafaza ile beraber, Kureyşlilerle bir ihtilâf çıktığı surette Müslümanlara yardım etmeği yahut onlara karşı hayırhahane bir tarafsızlığa riayet eylemeği muahedelerle taahhüt ediyorlardı.

Haricî tehlike bertaraf edilmekle, Hazreti Muhammed, vaktini küçük devletini teşkilâtlandırmağa hasretti. Bu küçük devlet, bir asırdan az bir zaman içinde yalnız bütün Arabistan'ı değil, belki Asya'nın mühim bir kısmını, bütün şimalî Afrika'yı, hatta İspanya'yı kaplamağa muvaffak oldu.

O kadar sür'atli bir yayılma çöl çocuklarının askerî kuvvetine atfolunamaz. Bu yayılma İslâmın zulüm görmüş milletler üzerine icra etmiş olması lâzım gelen cazibenin eseridir. Bu tekâmülün sırrını takip ve sebeplerini izah etmek için, tarihin zabt ve kaydeylediği en büyük imparatorluklardan birinin nüvesini teşkile çağırılan Belde - Devletin temellerini terkip ve teşkil eden prensiplerini ortaya koymak iktiza eder.

Hazreti Muhammed'in yegâne emeli, heyeti umumiyesi Kur'anı Kerimi teşkil eden semavî emirleri sadakatle yerine ge-

tirmekten ibaretti. Bizde hicretin ilk altı senesine raci olan « *vahiy* » lere istinad ederek, İslâm devletinin kanunu esasisini = Charte teşkil eden prensipleri tesis edebiliriz.

İptidaları bu devlet, mezhebî bir heyete = confrérie kıyas olunabilir:

« *Müminler hakikatte kardeşlerden başka bir şey*
« *değildir.* »

(S: XLIX, Â: 10)

« *Allah'ın size olan nimetini yadedin. Hani siz-*
« *ler yekdiğerinize düşman idiniz, Allah sizin kalb-*
« *lerinizi İslâm ile birleştirdi de onun nimeti sa-*
« *yesinde kardeş oldunuzdu.* »

S: III, Â:, 103)

Kureyşliler tarafından gördükleri eza ve cefaya ve artık tahammül olunamıyacak bir dereceye varıp da Medine'ye hicret etmek mecburiyetini hasıl eden takibata karşı sabır ve tahammül etmelerini ilk müminlere tavsiye eden Kur'anı Kerim işte bize bunu söylüyor. Müslümanlar orada dinlerinin emir ve hükümlerine tevfikan sulh içinde yaşamaktan başka bir şey istemiyorlardı. Fakat onları mahvetmeğe andiçmiş olan Kureyşliler Müslümanları bu yeni yurdlarında da takip ettiler, o suretle ki meşru müdafaa halinde bulunan Müslümanlar mütaarrıza karşı koyabilmek için silâhlanmağa mecbur kaldılar.

İşte din uğrunda mücahede eden ve icabederse şehit olan Müslümanları teheyyüç eyliyen âyetler bu devirde nazil olmuştur.

« *Allah yolunda katlolunanlara «ölüler» demeyin.*
« *Belki onlar diridirler, lâkin siz farkında olamaz-*
« *sınız.* »

(S: II, Â: 155)

« *Ey iman edenler! Allahtan sakının. Ona yak-*
« *laşmak hususunda vesile arayın, yolunda cihad*
« *edin ki felâh bulasınız.* »

(S: V, Â: 35)

İslâm cemaatının silâhlı bir heyet haline gelmesi, kendisine yapılan eza ve cefalara karşı gelmek için iktiza eden tedbirlere tevessül eylemesini hal ve şartların zarurî kılmasındandır. Teşkilâtlandırılmış olan her cemiyetin bir sültaya tabi olması zarurîdir. İslâm cemaatinde de iktidarı elinde tutan Hazreti Muhammed, yani Allah'ın Resulü idi.

« *Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resule itaat*
« *edin. İçinizden buyuruldu sahibi olanlara da.*
« *Bir hususta çekişirseniz, Allaha, âhiret gününe*
« *imanınız varsa onu Allah'a, Peygamber'e dön-*
« *dürün. Bu hareket hayırlıdır, sonu da pek iyidir*».

(S: IV, Â: 57)

Bu suretle her Müslim Allah'a, yani Kur'anı Kerimin hükümlerine ve vahiy yolile o hükümleri telâkki eden Peygambere itaatle mükellefti. « *İçinizden buyuruldu sahibi olanlar* » tenbihine gelince, bu, müminin, Müslümanlar arasından seçilmiş olmak şartile idareyi elinde tutan kimselere de itaat ile mükellef olduğunu ifade etmektedir. Bu kasır va tahdit bir zaruretin icabı idi.

Arablar, asırlardanberi, kabilelere ayrılmış olarak yaşıyorlar ve semiyyeleri reisinin sültasından başka hüküm ve kuvvet tanımıyorlardı. Bu reislere karşı itirazsız itaat etmek onlar için bir ikinci tabiat hükmünü almıştı. Hükûmet icrasını yalnız Müslümanlara hasr ve tahsis etmek suretile, Kur'an, İslâmın memlekette yerleşmesini menedebilecek yahut hiç değilse güçleştirecek bir tesiri ortadan kaldırmak istedi.

İslâmın zuhurundan evvel, bütün hüküm ve kuvveti elinde tutan oligarşi halka hiç bir hak tanımıyordu. Halk adalete su-

samıştı. Her türlü ıslahat, muvaffak olmak için, bu kat'î ihtiyaca cevap vermek mecburiyetinde idi. İşte İslâmiyet, sınıf ve imtiyazlarını kaldırmak, ırk ve renk farkı gözetmeksizin herkes için bir türlü adalet kabul etmek suretile, bunu yapmıştır. Resulü Ekrem: — « *Bütün müminler, tıpkı kumaş dokuyan kimsenin elindeki tarağın dişleri gibi, birbirine müsavidir; beyazın siyaha, Arabın Aceme hiç bir üstünlüğü yoktur* » diyordu. Adalet bu suretle İslâm devletinin esası olmuştur:

« *Ey iman edenler! adalete tamamile riayet edi-*
« *niz, velev ki nefsiniz, yahut ana ve babanızın*
« *veya akrabanızın aleyhinde olsun, hatıra ve gö-*
« *nüle bakmıyarak, zengin, fakir demiyerek Allah*
« *için şahadet ediniz.* »

(S: IV, Â: 134)

« *Ey iman edenler! Allah için durun; insaf ile*
« *şahit olun. Bir cemaat hakkındaki öfkelenmeniz*
« *sizi adalet etmemekle vebale sürüklemesin.*
« *Adalet edin. Adalet takvaya pek yakındır. Al-*
« *lah'tan sakının. Allah işlediklerinizden haber-*
« *dardır.* »

(S: V, Â: 8)

Müminlere adalete tamamile riayeti emretmekle beraber, İslâmiyet, bazan pek sert ve şiddetli olan tatbikatında inayet göstererek onu tadil etmeği de tavsiye eylemektedir. İşte bu suretledir ki mirasa mütaallik âyetlerde, Kur'an, mirasçılardan her birine isabet eden hisseyi vazih bir surette beyan eyledikten sonra ilâve ediyor :

« *Hısımlar, yetimler, yoksullar terekenin taksi-*
« *minde hazır bulunurlarsa onlara terekeden bir*
« *şey verin. Kendilerine güzelce söz söyleyin.* »

(S: IV, Â: 7)

Diğer ifade ile demek istiyor ki: Mirasa hakkı olmıyan uzak akrabalarla yetimlere ve yoksullara, kendi arzu ve rızanızla ve inayeten, size kalan mirastan bir hisse temin ediniz. Çünkü:

« *İyilik yalnız yüzlerinizi maşrık, mağrıp cani-*
« *bine çevirmeniz değildir. Belki iyilik o kimse-*
« *nin iyiliğidir ki Allaha, âhiret gününe, me-*
« *leklere, kitaba, Peygamberlere inanır; malı*
« *seve seve hısımlara, yetimlere, yoksullara,*
« *yolda kalmışlara, dilenenlere, esir azadına*
« *verir! Namazı dosdoğru kılar; zekâtı verir.*
« *Onlar ahdettikleri zaman ahdini yerine geti-*
« *rirler, sıkıntılı, hastalıklı, kavganın şiddetli*
« *zamanında sabrederler.* »

(S: II, Â: 178)

Âlicenablık, tahkirlerin afvı, insan şahsiyetine hürmet ve müsamaha İslâm cemaatine mensup olanların, tıpkı din ve mezhebin vesayası gibi riayet etmeleri iktiza eden bir takım dinî vecibelerdi.

Mümini temyiz etmesi lâzım gelen âlicenablık hakkında Kur'an diyor ki :

« *Ey iman edenler! Kazandığınızın, yerden sizin*
« *için çıkardığımız şeylerin (hububat, maadin,*
« *meyva gibi) (âdisinden değil) pâklarından har-*
« *cedin. Malınızın en âdisini harc ve tevzi*
« *etmeyin.* »

(S: II, Â: 268)

Sadakanın verilmesi sureti ekseriya sadakadan daha iyidir derler. Aşağıdaki âyet, bu fikri teşbihli bir surette ifade etmektedir :

« *Ey iman edenler ! Nase gösteriş olmak üzere*
« *malını harceden, Allaha, âhiret gününe inan-*
« *mıyan kimseler gibi sadakalarınızı başa kakmak,*

« eziyet vermekle hükümsüz kılmayın. Onların
« hali, üzerinde bir miktar toprak bulunan kaypak
« bir kaya gibidir ki mebzul bir yağmur yağar,
« (toprağı silip süpürmekle) onu dümdüz bir taş
« bırakır. »

(S: II, Â: 265)

El uzatmağa cesaret etmiyen utangaç fakir hakkında hassaten bir âyet nazil olmuştur :

« Sadakalarınız Allah yolunda alıkoyup yer yü-
« zünde dolaşmağa gücü olmıyanlara masruf ol-
« sun ki onlar istemekten çekindikleri için hal-
« lerini bilmiyen adam onları zengin sanır. Sen
« onları hallerinden tanırsın halktan ısrar ile hiç
« bir şey istemezler. Her ne mal harcederseniz mü-
« kâfat görürsünüz. Çünkü Allah onu hakkile
« bilir. »

(S: II, Â: 274)

İslâmiyet, akrabaya karşı kerem ve mürüvvet göstermeği dinî bir vecibe haline koyarken, tamakârlığı mekruh saymaktan geri duramazdı:

« Allahın fazıl ve ihsanına nail olup da zekâtını
« vermekte cimrilik gösterenler, sakın bu halin
« kendileri hakkında hayırlı olduğunu sanmasın-
« lar; belki bu hal onlar için şerdir. Edasında cim-
« rilik gösterdikleri şey, kıyamet günü lâle olup
« boyunlarına geçirilir. »

(S: III, Â: 180)

Keza Kur'anı Kerim tamakârlığa meyyal olan kimselere bu günaha karşı tedbirli bulunmağı tavsiye ediyor:

« Her kim kendisini cimrilikten korursa, işte um-
« duklarına erecek olanlar onlardır. »

(S: LXIV, Â: 16)

Müminlerin yapmağa mecbur oldukları seha ve mürüvvet maddî sahaya münhasır kalmıyordu. Zira:

« *Bir tatlı dil, bir mağfiret arkasına eza takılacak*
« *Sadakadan daha iyidir Allah ganidir, halimdir.* »

(S: II, Â: 264)

« *Gökler ve yer kadar geniş olan cenneti çabuk*
« *isteyiniz, onlar ki bollukta da yoklukta da harce-*
« *derler, öfkelerini yenerler, insanların suçlarını*
« *bağışlarlar. Allah iyilik edenleri sever.* »

(S: III, A: 133, 134)

Medine'de nazil olan ve müminlerin fiil ve hareketlerini uydurmak mecburiyetinde oldukları esaslı düsturları teşkil eden âyetlerde insanın şahsına hürmet keyfiyeti mühim bir yer tutmaktadır:

« *Müminler! Bir kısmınız diğer bir kısmı eğlen-*
« *ceye almasın, eğlenceye alınan, eğlenceye alan-*
« *dan daha hayırlı olabilir. Kadınlar da diğer ka-*
« *dınları eğlenceye almasınlar, berikiler ötekiler-*
« *den daha hayırlı olabilir, siz bunu bilmezsiniz.*
« *Biribirinizi ayıplamayın. Biribirinizi kötü lâkap-*
« *la çağırmayın. İman getirdikten sonra fısk adını*
« *kazanmak ne çirkin olur! Her kim bu kötü iş-*
« *lerden tövbe etmezse işte o gibiler zalim kimse-*
« *lerdir. Müminler! zanların çoğundan çekinin.*
« *Çünkü zanların bazısı günahtır. Gizli şeyleri*
« *araştırmayın, biribirinizin ardından söz söyle-*
« *meyin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemesini ister*
« *mi? İşte bak! Ondan iğrendiniz. Allahtan sakının,*
« *Allah tövbeleri kabul eder, merhamet eyler.* »

(S: XLIX, Â: 11, 12)

Ecnebi müelliflerin pek çoğu Müslümanları rafizî = sectaire ve mutaassıp olarak göstermekten haz duyarlar. Bunların okuyucuları da, asla münakaşa ve muhakeme etmeksizin, o bâtıl fikirlere tabi olup giderler. Vahye dayanan muhtelif dinlerin mensupları arasında, başkalarını kendi dinlerine katmak gayretile müsamaha fikrini birleştirenler, yalnız Müslümanlardır:

« *Dinde zorlamak yoktur. Artık hak ile bâtıl belli*
« *oldu.* »

(S: II, Â: 257)

Yine böyle geniş ve yüksek bir fikri ihtiva eden diğer bir takım âyetler vardır ki bunlar Allah'ın nimetlerini ve uhrevî saadetleri İslâmın yalnız kendi mensuplarına hasretmediğini göstermektedirler :

« *İman getirenler, Yahudi olanlar, Nasara ve Sa-*
« *bia (*) yok mu, onlardan Allah ve âhiret günü-*
« *ne iman edip iyi amel işleyen kimselerin, Rabbi-*
« *leri indinde ecirleri vardır. Onlar için korku da*
« *yoktur. Onlar mahzun da olmazlar.* »

(S: II, Â: 62)

« *Ehli kitap bir değildir. İçlerinden müstakim bir*
« *cemaat vardır ki gecenin saatlerinde secde ede-*
« *rek Allah'ın âyetlerini okurlar, Allah'a, âhiret*
« *gününe inanırlar, iyi işi emir, kötü işten nehye-*
« *derler. Hayır işlerde çabukluk gösterirler. İşte*
« *onlar sulâhadandır. Onlar her ne işlerlerse asla*
« *küfrana uğramazlar. Allah sakınanları hakkile*
« *bilir.* »

(S: III, Â: 113-115)

(*) İsa dinine tabi rafizîlerden ibaret olan (Sabiens) Sabielerle yıldızlara tapan, müşriklerden ibaret olan (Sabéens) Sabieleri karıştırmamalıdır.

Bedevî (göçebe) Arablardan medenî bir cemiyet vücude getirmeğe memur olan İslâmiyet adab ve erkâna büyük bir ehemmiyet vermekte ve Müslümanlara biribirlerine karşı en büyük iltifat ve ikramda bulunmalarını emreylemekte idi:

« *Bir selâm ile selâmladığınız vakit ondan daha*
« *güzeli ile selâm alın, veya aynı ile mukabele*
« *edin. Çünkü Allah her şeyi muhasebe eder.* »

(S: IV, Â: 84)

Cahiliyet devrinde Arablar evlerinin dışında yemek yemek ve sofralarına kör, topal ve hasta olanları kabul etmek hususunda bir takım bâtıl vesveseler gösterirlerdi. Onların vücudü ev sahibi için muzır addolunuyordu. Bu vesveselerin birincisi suizandan doğuyordu; ikincisine sebep de alil ve sakatlara (anormal olaranlara) karşı duyulan saygısızlıktı.

Bu bâtıl itikatlar kardeşlik bağlarının kuvvetlenmesine engel teşkil ettikleri cihetle, İslâmiyet onları ortadan kaldırdı:

« *Köre, topala, hastaya beis yoktur. Kendi evleri-*
« *nizde veya babalarınızın evlerinde veya anaları-*
« *nızın evlerinde veya kardeşlerinizin evlerinde*
« *veya kızkardeşlerinizin evlerinde veya amca-*
« *larınızın evlerinde veya halalarınızın evlerin-*
« *de veya dayılarınızın evlerinde veya hazinedarı*
« *olduğunuz kimselerin veya candan dostlarını-*
« *zın evlerinde yemek yemenizde bir beis yokur.*
« *Hep bir arada veya ayrı ayrı yemenizde de bir*
« *vebal yoktur.* »

(S: XXIV, Â: 61)

Medine'de asayişi muhafaza için hususî bir teşkilât yoktu, onun için her Müslüman hemşehriler arasında iyi geçinmeyi temin hususunda var kuvvetini harcamağa mecburdu.

« *Sadaka verilmesini, ya iyi bir iş yapmağı veya*
« *nas arasını bulmağı emredenler başka. Her kim*
« *bunu mahzâ Allahı hoşnut etmek uğrunda iş-*
« *lerse biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz.* »

(S: IV, Â: 112)

Müslümanlar son derece misafirperver olmağa ve bu misafirperverliği dindaşlarına karşı olduğu kadar Ehli Kitap ile putlara karşı göstermeğe mecbur idiler:

« *Müşriklerden biri senden aman dilerse, Allahın*
« *sözünü dinlemesi için, ona aman ver. İslâma*
« *gelmeyip gitmek isterse iyice düşünebilmesi*
« *için, onu emin olduğu mahalline gönder. Bu da*
« *onların nâdan bir kavım oldukları içindir.* »

(S: IX, Â: 6)

Bu âyet açıkça gösteriyor ki müşrikler, itikatlarından dolayı, asla sıkıştırılmış değillerdi. Müslümanlar, dinlerinin düsturlarını anlatmak için, onlarla temastan istifade etmeğe çalışıyorlardı. Hiç şüphe yoktur ki Kureyşlilerin hasmane hal ve hareketi olmasaydı İslâmiyet sulh ve müsalemet havası içinde yayılmış olacaktı.

İşte Medine'de nazil olup İslâm cemaatini sevk ve idare eden ahlâkî düstur ve kaideler bunlardı.

Maddî noktai nazardan da İslâm devleti hususî mülkiyeti tanımak esasına dayanmakta idi. Servet ve saadeti istiyenlere sailerine zengin olmağı tavsiye eden Kur'an onlara :

« *Cimrilik edenleri, halka cimriliği emredenleri,*
« *Allahın fazıl ve kereminden verdiğini gizliyen-*
« *leri sevmez.* »

(S: IV, Â: 36)

Zira :

« *Allah yolunda (malınızı) harcedin, kendinizi teh-*
« *likeye atmayın, ihsan edin. Allah ihsan edenleri*
« *sever.* »

(S: II, Â: 196)

der.

Bununla beraber, bütün ticaret muamelelerinde son derece istikamet (doğruluk) göstermek lâzımdır:

« *Onlar ahdettikleri zaman ahdini yerine getirir-*
« *ler... İşte sadık olanlar bunlardır.* »

(S: II, Â: 178)

« *Ehl-i-kitabtan öyleleri vardır ki ona bir kantar*
« *altın emanet etsen, isteyip durmadıkça onu sana*
« *ödemez. Bu da onların (Müminler hakkında bize*
« *muahaze yolu yoktur), demelerinden naşidir. On-*
« *lar için acıklı azab vardır. Ehl-i kitabtan öyle bir*
« *güruh vardır ki o tahrif olunan kitabtan sanmanız*
« *için kitabı dillerini eğerek, bükerek okurlar. O,*
« *kitabtan değil iken (Allah tarafındandır) derler.*
« *Halbuki o, Allah tarafından değildir. Onlar bile*
« *bile Allaha karşı yalan söylerler.* »

(S: III, Â: 75-78)

Paraya müteallik veya ticarî bir muameleden doğabilecek ihtilâfları gidermek ve iyi geçinmeği hâkim kılmak için, Kur'an yazılı mukaveleler yapılmasını emrediyor :

« *Ey müminler! Aranızda mudayene vuku buldu-*
« *ğu, yani bir muayyen vakitte ifa edilmek üzere*
« *ikraz ve istikraz aktedildiği vakit, bu akti bir*
« *vesikaya rabtediniz. Bu vesikayı sizden adaletle*
« *muttasıf ve itimada şayan bir kimse yazsın ve*

« o kimse de Allah'ın kendine talim buyurduğu ki-
« tabet kudretini, Allah'ın bildirdiği veçhile, hüs-
« nü istimalden iba ve imtina etmesin, yazsın.
« Borçlu da kendinin Rabbi olan Allah'ından kork-
« sun ve hakikatı olduğu gibi takrir etsin; borcun
« miktarından bir şey tenkis etmesin. Eğer borçlu
« sefih, küçük veya matuh ise, yahut hangi bir se-
« beple takrire muktedir değilse, onun velisi cere-
« yan eden hali adil ve hakkaniyet dairesinde,
« yani tenkis ve tezyid etmiyerek takrir ve hikâye
« etsin ve sizden iki erkeği, iki erkek bulunmadığı
« halde, bir erkek iki kadını (*) şahit tutunuz. Bu
« şahitler, şahadetlerine razı olacağınız adaletle
« muttasıf, mevsukulkelim kimseler olsun. Bir
« erkek yerine iki kadın olması, biri şahadeti unu-
« tursa diğeri hatıra getirmek içindir. Şahitler şa-
« hadeti eda için çağrıldıkları vakit, şahadetten
« iba ve imtina etmesinler (çekinmesinler).
« Borç az veya çok ve yazılacak vesika uzun veya
« Kısa olsun, eda vaktini tayin ederek yazmaktan
« yorulmayınız. Müdayene aktini böyle vesikaya
« bağlamak Allah indinde daha muhik, şahadet
« için daha sağlam, şüpheye düşmemenize daha
« uygun bir harekettir. Muameleniz peşin para ile
« mübayaadan ibaret olduğu halde vesika yaz-
« mamakta günah yoktur. Mübayaalarınızda şa-
« hit tutun. Kâtip eksik ve ziyade yazmak, şahit

(*) Bir erkeğin şahadetinin iki kadının şahadetine muadil tutulması, yalnız ecnebi müelliflerce değil, belki onların tesiri altında kalmış bir takım münevver Müslümanlarca bile, İslâmiyetin kadınları erkeklerden aşağı mertebede telâkki ettiğine delil sayılmaktadır. Fizyoloji bakımından sabittir ki kadın, vakit vakit fazla teheyyüce mail bir hal almakta ve şahadet için mutlaka lâzım olan itidal ve muvazeneden ayrılmaktadır. Edeb ve terbiye, şahitlik için çağırılmış olan kadının ne halde bulunduğunu araştırmağa mani olduğu cihetle İslâmiyet, iki kadının şahadetini bir erkeğin şahadetine muadil tutmakla, adlî hata hallerinden kendini korumak istemiştir.

« *dahi nakıs veya fazla şahadet etmek suretile iki*
« *tarafı zarara sokmasın. Nehyolunduğunuz şey-*
« *leri yaparsanız, bu ameliniz Allah'a karşı bir ha-*
« *rekettir. Sizin ıslahınıza kefil olan hükümleri si-*
« *ze bildiren Allah'tan korkunuz. Allah her şeyi*
« *bilir.* »

(S: II, Â: 282)

Bir makbuz, bir senet tanzimi mümkün olmıyan ahvalde, Kur'an borcun verileceğinden emin olmak için bir rehin almağa müsaade ediyor:

« *Eğer yolculukta bulunup kâtip bulamazsanız re-*
« *hin alınsın. Eğer biribirinize emin iseniz kendi-*
« *sine emniyet olunan borçlu borcunu ödesin.* »

(S: II, Â: 284)

İslâm devletinin teşekkülünden itibaren, Kur'an yalnız ticarî alış veriş kanunlarını değil, belki mirasçılardan her birine ait hisseyi kat'î olarak göstermek suretile, miras meselesine ait kanunları da icra mevkiine koymakta idi. Erkek mirasçılar, şeriate göre, iki hisse alıyorlardı.

Bu şart, ki ilk nazarda erkekleri tercih eder gibi görünüyor, hakikatte, kadının İslâm nazarındaki mevkiine ait kısımda izah ettiğimiz veçhile, ailenin iaşesine karışmaksızın mülkünü dilediği gibi kullanmakta muhtar olan kadının bu salâhiyetine karşı erkeğe verilmiş bir tavizden başka bir şey değildir.

Teşkilâta malik her devlet gibi, İslâm devleti de, âmme hizmetlerini görebilmek ve topraklarının müdafaasına yarıyan teşkilâtın müstelzim olduğu masrafları karşılamak için, bazı varidat teminine mecburdu. Bunlar iki türlü idi:

1 — Muharebe ganimetlerinden temin olunan varidat, ki beşte biri devlet reisi olmak itibarile Peygamber'e ait idi;

2 — Âdi varidat ki zekât ile temin olunmakta idi.

İslâm fakıhlarının çoğu, zekât namı altında yalnız âşardan hasıl olan varidatı değil, sadaka - vergi suretinde cibayet olunan varidatı da zikretmektedirler.

Biz burada, maksadımızı vazih surette ifade için, azınlığın reyini tercih ile onları biribirinden ayrı iki vergi addediyoruz.

Âşar, beslenmek için ekilen mahsullerden yani hububat ile üzüm ve hurma gibi meyvalardan verilirdi. Bu vergi hasat zamanında tediye olunurdu. Henüz tarlada olan mahsul üzerine % 10 olarak tesbit edilirdi. Şayet arazi, sun'i bir surette sulanmak isterse, ki bu da fazla çalışmağı ve masraf etmeği müstelzimdi, vergi yarıya indirildi. Bundan başka, âşarı vermek mükellefiyeti, ancak mahsul ailenin geçimi için lâzım olan asgarî miktarı aştığı zaman tatbik olunurdu. « *Nisab* » denilen bu asgarî miktar 5 deve yükü olarak kabul edilmişti.

% 2½ nispetinde takdir edilmiş olan asıl zekâta gelince, bu da:

1 — Hayvanattan (at müstesna) (*),

2 — Altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerden,

3 — İddihar edilmiş olan ticaret eşyasından alınırdı.

Hayvanlar için nisab, 5 deve yahut 20 memeli hayvan yahut 40 küçük baş hayvandı. Fazla olarak, zekât vermek ancak hayvanın muntazam bir surette çalıştırılmıyarak bir sene çayırda otlamış bulunması halinde mecburî idi. Kervanlarda kullanılan develerle ziraatte çalıştırılan öküzler zekâttan muaf idi.

Kıymetli madenlere ve umumiyetle ticaret eşyasına gelince, bunlar da sahiplerinin elinde — define gibi — tam bir yıl kalmış olmak şartile zekâta tabidirler.

(*) Müslümanların Kureyşlilere karşı yaptıkları gazalarda süvariler korkunç bir silâh olarak görünmüşlerdi. İşte Hazreti Muhammed, askerini kuvvetli bir süvari unsurile teçhiz etmek maksadına mebnidir ki bu vergi muafiyetini koymuştur.

İşte yukarıdanberi beyan ettiğimiz esasları heyeti mecmuası İslâm kanununu — şeriatını — teşkil ediyordu. İlk müslümanlar, şuuru altında yatmakta olan emellerinin yeni kabul ettiği dinde tahakkuk ettiğini gören bir mühtedinin bütün gayretile, asla itiraz etmiyerek bu kanuna riayet ediyorlardı.

Cahiliyet devri Arabları bir (Cenabı Hak) kabul ediyorlardı, ama onu uzak göklerde oturturlar, kendisinden az korkarlar, onu sevmeği hiç hatırlarına getirmezler ve ona hürmet ve tâzim göstermek lüzumunu asla duymazlardı. Onlar, kendilerinden maddî ve kat'î faydalar bekledikleri putlara ve kaba sanemlere taparlardı.

Kendisini yükseklere götüren mukaddes ateşi etrafındakilere tebliğ etmek suretile, Hazreti Muhammed, hurafat külleri altında uyuyan Allah muhabbetini onların kalbine sokmak yolunu bulmuştur. Mühim bir mücerred fikir iken Allaha şimdi yaşayan, kâinata hükmeden, insanların ve bütün eşyanın kaderini elinde tutan bir hakikat olmuştur. Onun iradesine ittiba etmek, işte İslâmın ruhu ve esası bu idi (*).

Bu din yalnız bir takım akidelerin, doğmaların, ahlâkî düsturların ve ibadete ait amellerin heyeti mecmuasından ibaret değildi, belki müminlerin etraftaki bütün âlem ile her türlü münasebetlerini tanzim eden ve beşeriyeti Allahın tertibi vechile talim ve terbiye etmeğe çalışan içtimaî bir kanundur.

Hazreti Muhammed'in bir olan, münacatı kabul eden, gafur olan, nihayet derecede rahim olan, her şeyi işiden ve her şeyi

---

(*) Allahın iradesine ittiba, revaçta olan fikrin hilâfına olarak söyliyelim ki, her şeyi kadere isnat etmek (fatalisme) demek değildir. Kur'an, Allah'ın gaybı bildiğini musırren beyan ile beraber, « *İradei Cüz'iye* » yi asla inkâr etmemekte ve mamafih insan iradesinin sahasını da tayin eylemektedir. Bundan başka Cebriye mezhebi ile İradei Cüziye, aradaki halkaları beşer fikrinin hiç bir vakit kavrayamadığı bir zincirin iki ucudur. Bir bedevi devesini bağlamak mı, yoksa Allah'a emanet etmek yeter mi diye Peygambere sorduğu zaman Resulü Ekrem: « *Evvelâ deveni bağla sonra Allah'a tevekkül et!* » cevabını verdi.

ihata eden, başkasına muhtaç olmıyan Halıkı Mutlak adına çizdiği yolu takip hususunda Müslümanların gösterdikleri gayret, Medine'de sırrî (mystique) bir muhit yaratmış ve bu da Kur'anın en güzel parçalarından olan « *Âyet-ül-Kürsi* » ile « *Nur* » süresinin bazı âyetlerinde çok mükemmel bir surette tavsif olunmuştur.

« *Allah, ki ondan başka tapacak yoktur, hay olan,*
« *kayyum olan O dur. Onu uyuklama ve uyku*
« *tutmaz. Göklerde, yerde ne var ise hep Onun-*
« *dur. İzni olmaksızın Onun yanında kim şefaat*
« *edebilir? Allah herkesin olmuş, olacak, geçmiş,*
« *geçecek hallerini bilir. Bütün mahlûkat Onun*
« *bildiklerinden ancak Onun dilediği bir şeyi kav-*
« *rıyabilir. Onun kürsüsü gökleri, yeri içine alır.*
« *Bunların nigehbanlığı kendisine ağır gelmez.*
« *Her şeyden yüce ve ulu olan O dur.* »

(S: II, Â: 256)

« *Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru,*
« *içinde çırağ bulunan bir kandillik gibidir ki o*
« *çırağ billûr kandildedir. Bu billûr kandil sanki*
« *parlak bir yıldızdır. Ne şarkta, ne garbte bitmi-*
« *yen mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Ona*
« *ateş dokunmasa da onun yağı hemen ziya ve-*
« *recek gibidir. O kat kat nurdur. Allah nuru ile*
« *dilediğini hidayete erdirir. Allah insanlara hida-*
« *yeti sezmeleri için misaller getirir. Allah her*
« *şeyi hakkile bilir.*
« *Allahın yüksek ve muazzam olmasına, içinde*
« *adının anılmasına emir ve izin verdiği evlerde*
« *sabah, akşam Onu tespih ederler.*
« *O adamlar ki ne ticaret, ne alım satım Allahı an-*
« *madan, namazı dosdoğru kılmadan, zekâtı ver-*
« *meden kendilerini alıkoymaz. Onlar dehşetin-*
« *den kalbler ile gözlerin döneceği günden kor-*
« *karlar.*

« *Allah kendilerine, amellerinin en güzel mükâ-*
« *fatını verecek, inâyetinden mükâfatlarını art-*
« *tıracaktır. Allah dilediğine hesapsız rızk ve*
« *mükâfat verir.*
« *Kâfir olanların iyi amelleri, ovadaki gül gibi gö-*
« *rünen seraba benzer ki susuz kimse onu su sa-*
« *nır. Ona yakın gelince bir şey bulamaz. Kâfir de*
« *öylece aldanarak amellerinin yerine Allahın*
« *cezasını bulur. Allah da onun hesap ve cezasını*
« *tamamile görür. Allah hesapta çabuktur.*
« *Veya o amelleri, üzerini yığın yığın dalgalar*
« *kaplıyan, daha üstüne bulut çöken engin der-*
« *yadaki karanlıklar gibi karanlıklar üzerine çök-*
« *müş karanlıklardır ki insan o zifirî karanlıkta*
« *elini kaldıracak olsa hemen hemen göremez. Al-*
« *lah bir kimseye ışık vermezse onun hiç bir ışığı*
« *olamaz.*
« *Görmüyor musun ki göklerde ve yerde olanlar*
« *kanatlarını açıp uçuşan kuşlar Ona tespih edi-*
« *yorlar? Her biri dua ve tespihlerini biliyor.*
« *Allah onların işlediklerini hakkile bilir.*
« *Göklerin ve yerin padişahlığı Allah'ındır. Dönüş*
« *de Onadır.* »

(S: XXIV, Â: 35-42)

XVI

HUDEYBİYE MÜSALÂHASI

Hicretin altıncı senesi bitmek üzere idi. Muhacirler, çocukluklarını geçirmiş oldukları yerleri görmek ve Arab kavmının içtimaî ve dinî hayatının her zaman merkezi olmuş olan Kâbe'yi ziyaret etmek arzusile yanıyorlardı. « *Beytullah'ı = Allah'ın evini* » ziyaretin, Hacc'ın İslâmiyetin beş esaslı rüknünden birini teşkil etmesi ve müminlerin namazlarını kılmak için günde bir kaç defa ona teveccüh eylemesi de doğdukları memleketi görmek iştiyakını artırıyordu.

Resulü Ekrem de bu hissiyatta idi. Azimet emrini vermek için müsait zamanı bekliyordu. Bir gece manâ âleminde, arkasında bir çok müminler olduğu halde, hiç bir itiraza uğramaksızın Mekke'ye girdiğini ve mukaddes mabedin etrafını tavaf ettikten ve kurbanlık olarak ayrılan develeri kestikten sonra Medine'ye döndüğünü gördü. Rüyasını arkadaşlarına söyledi, onlar da en büyük arzularının tahakkuku gecikmiyeceğini takdir ettiler.

Bundan başka, Bedr muharebesinden az bir müddet sonra nazil olan:

« Allah onlara (Kureyşe) niye azab etmesin?
« Halbuki onlar müminleri Mescidi Haramdan
« alıkorlar, kendileri ise ona lâyık değillerdir.
« Ona lâyık olanlar yalnız sakınanlardır. — Müş-
« riklikten korunan ve Allah'dan başkasına iba-
« det etmiyen müminlerdir. — Fakat onların
« pek çokları bunu bilmezler. »

(S: VIII, Â: 34)

Âyeti müminlerin az çok yakın bir istikbalde, yalnız ziyaret için Kâbe'ye gideceklerini değil, onun hâriş ve müdafii dahi olacaklarını beyan etmiyor mu idi ?

Mukaddes mütarekenin başlangıcını gösteren Zilkade ayı girmek üzere idi. Hac mevsiminden başka bir zamanda Kâbe'yi ziyaret demek olan Umre'nin bu ay içinde yapılması hassaten me'cur sayılıyordu. Fazla olarak, bu mevsimdeki izdiham bir ay sonra büyük Hacc'a nispetle, daha az olduğundan, muhasım kabilelerle karşılaşmak tehlikeleri daha kolay def edilebilirdi. Bu müsait şartlar, Hazreti Muhammed'i yakında Mekke'ye gitmek ve müminlerle Medine civarında oturup Umre'ye iştiraki arzu edenleri kendisine katılmağa davet etmek kararını vermeğe sevketti.

Beklendiği gibi, müminler Resulü Ekrem'in davetine hep birden icabet ettiler, fakat Beni Eslem hariç olmak üzere civardaki kabileler, Kureyşlilerin bu hareketi kendilerine karşı hasmane bir nümayiş suretinde telâkki ederler korkusile, çekinmeği tercih ettiler.

Seyahat hazırlıkları bitince, Hazreti Muhammed, yanında zevcelerinden Ümmü Seleme ve müminlerden 1500 kişi olduğu halde, Medine'den çıktı.

Zulhuleyfe mevkiine, Mekke yolundaki ilk merhaleye, gelince, « *İhram* » a girmek, yani dikişsiz beyaz bir örtüye sarınmak ve « *Lebbeyk! Lebbeyk!* » *(Yani Allahım! İşte huzuruna geldim)* sözlerile hac etmek niyetinde olduklarını göstermek üzere, durdular.

Müslümanlar bu vecibeleri yaptıktan ve kurbanlık olarak götürdükleri yetmiş devenin (ki içlerinde Ebu Cehil'in Bedr muharebesinde iğtinam edilmiş devesi de vardı) boyunlarına çiçekler taktıktan sonra tekrar yola koyuldular. Muslihane niyetlerine delil olmak üzere silâhlarını bırakmışlar, her yolcunun yağmacılara karşı yanında taşıdığı kılıçtan başka bir şey almamışlardı.

Hazreti Muhammed, bir baskına uğramamak için, yirmi ka-

dar süvariyi, yolun asayişini temin etmek ve tehlike halinde haber vermek vazifesile, öncü olarak göndermek tedbirini aldı. Müslümanların hareketleri Kureyşlileri korkuya düşürdü. Resulü Ekrem tarafından beyan olunan diyanetkârane niyetin, takip olunan gayeyi, Mekke'yi ansızın işgal etmek maksadını saklamak hilesinden başka bir şey olmadığına zahip oldular. Bundan dolayı, beldenin müdafaasına medar olacak tedbirleri almağa başladılar. Bir taraftan büyük bir ordu hazırlanmakta iken bir yandan da Halid-ibni-Velid kumandasına verilen iki yüz süvariden mürekkep bir müfreze Müslümanları karşılamağa ve yollarını kapamağa memur edilmişti.

Usfan'a varınca, Hazreti Muhammed haber alma vasıtası olarak kullandığı, Bişr-ibn-il-Kâab'ı yanına çağırdı. Kureyş hakkında malûmat istedi.

Kâab oğlu dedi ki: — Mekke'de büyük bir heyecan hüküm sürmektedir. Kureyşliler, kaplan derileri giymiş olarak, Zi-Tuva'da ordugâh kurmuşlardır. Senin Mekke'ye girmene müsaade etmekten ise son nefere varıncıya kadar ölmeğe yemin ettiler. Halid-ibni-Velid de, atlılarının başında *Kurret-ül-Cemin'* de pusu kurmuştur.

Vaziyet ciddî idi. Bir yol bulmak için, harbe girmek lâzımdı. Halbuki Resulü Ekrem, ne pahasına olursa olsun, buna mani olmak istiyordu. Bunun için, asıl yolu bırakarak, sellerden hasıl olma vahşî çukurlarla dolu, inişli, yokuşlu, kumsal bir vâdide metrük bir boşluk içinde yılankavi dolaşan bir cılgadan yürüdü. Oradan, Mekke'nin mübarek topraklarının kenarında, yani bu şehirden bir merhale mesafede bulunan *Hudeybiye* tepesinin eteğine varmak için yalnız *Marar* boğazını geçmek icabediyordu.

Hac etmek istiyen Müslümanların caddeden geldiklerini görmedikleri için hayretler içinde kalan Kureyşliler onların ordugâhlarını kurmuş oldukları Hudeybiye mevkiinde bulunduklarını haber almakta gecikmediler.

Mekke civarında mühim bir Müslüman kuvvetinin bulunmasından telâşa düşerek, Hazreti Muhammed'le görüşüp hakikî

niyetini anlamağa çalışacak bir adam göndermeğe karar verdiler. Korkularını meydana vurmamak için, bu memuriyeti, sanki hiç ehemmiyeti olmıyan bir iş bahis mevzuu imiş gibi, bir yabancıya vermeği müreccah gördüler ve bu suretle, Beni-Huzaa'nın reisi Budeyl'i seçtiler. Budeyl, bazı arkadaşlarile birlikte Müslümanların ordugâhına gitti. Resulü Ekrem, kendilerini iyi karşıladı ve ziyaretlerinden maksat ne olduğunu anladı. Budeyl, bir memuriyet ile gelmiş olduğunu açığa vurmaktan çekinmekle beraber, Kureyşlilerin bir desiseye uğramaktan şüphe ettiklerini ve bu sebeple kendisinin Mekke'ye girmesini menetmek için gerekli tedbirleri aldıklarını Hazreti Muhammed'e haber verdi. Hazreti Muhammed: « *Asla harb için değil, yalnız Beytullahı (Allahın evini) ziyaret için geldim* » dedi ve, sözlerinin açık bir delili olmak üzere, kurban etmek niyetile getirmiş olduğu — boyunları çelenklerle süslü ve boğazlanacak yerleri traşlı — 70 deveyi Budeyl'in önünden geçirdi.

Dönüşte, Müslümanların dindarane maksatlarını ve müsalemetkârane hareketlerini anlatarak, Kureyşlilerin şüphelerini gidermek istiyen Budeyl'e onlar:

— « *Sen saf bir bedevisin, yurdumuzda bulunan Muhammed'in inceliklerinden (hilelerinden) hiç bir şey anlamazsın!* » diye yüzüne haykırdılar.

Budeyl, her hangi başka bir adamdan ziyade saf değildi. Fakat Tihame'de oturan Beni Huzaa, uzun seneler, Resulü Ekrem'in kabilesi olan Beni Hâşim'in müttefikleri oldukları cihetle, Budeyl'in hulus-ı-niyetinden şüphe edilmişti. Onun yerine başka bir yabancı seçtiler; fakat bu yabancı Kureyşlilerin müttefiki, yani Taif reislerinden Ebu Sufyan'ın damadı Urve-ibni-Mes'ud-us-Sakafî idi.

Urve Resulü Ekrem'in huzuruna çıktı. « *Ya Muhammed!* » dedi « *Sen, doğduğun şehre girmek için, muhtelif kabilelere mensup bir yığın kimselerle buraya gelmişsin. Kureyşliler de seni şehre sokmamağa yemin ettiler. Oraya ancak kuvvet ile girebilirsin. Hal ve vaziyet oraya müncer olursa yanında bulunanlar seni bırakıp kaçacaklar.* »

Bu sözler üzerine, Resulü Ekrem'in etrafında bulunan Müslümanların gözlerinde nefret şimşekleri çaktı. Ebu Bekir, Urve'nin önüne geçerek:

— « *Sen git, Ellât'ın ayaklarını yala! Sen hiç bizim Resulüllah'ı terkedeceğimizi mi zannediyorsun?* » dedi.

Heyecana düşenleri yatıştırdıktan sonra Hazreti Muhammed tekrar konuşmağa başladı. Fakat Urve'nin beceriksizliği, çok geçmeden, yeni bir hâdiseye sebep oldu. Urve, Resulü Ekrem'le konuşurken, o zaman Arablarının âdeti veçhile, onun sakalını teklifsizce okşamağa başladı.

Sahabelerden biri: — « *Elini çek, yoksa kolunu kırarım!* » diye bağırdı.

Urve: — « *Bu herif kimdir?* » diye sordu.

Hazreti Muhammed, gülümsiyerek cevap verdi: — *O, senin kardeşinin oğludur, Mugayre-ibni-Şube'dir!* »

Kureyşlilerin memuru: « — *Bu bir nankördür, ki vaktile müşkülâttan kurtarmıştım* » dedikten sonra, yeğenine dönerek ona: « *Sayemde affedilmiş olan suçlarını unuttun mu?* » sözlerini söyledi.

Resulü Ekrem'in müdahalesi olmasaydı kavga halini alabilecek olan bu infialden sonra tekrar konuşmağa başladılar. Konuşma devam ettiği müddetçe Hazreti Muhammed bir an sükûnetinden ayrılmadı, muhatabına, mertebesine lâyık surette, ihtimam göstererek tamamile müsalemetkârane bir niyetle gelmiş ve «*Umre*» nin ifasından başka hiç bir maksadı bulunmamış olduğunu ona tekrar edip durdu. Urve, Müslümanların Resulüllah'a karşı gösterdikleri hürmet ve riayetten, arzularını yerine getirmek hususunda sarfettikleri gayretten o derece mütehayyir kalmış idi ki Mekke'ye döndüğü zaman Kureyşlilere :

« — *Ben prensler nezdinde sefir oldum. Kayser'in, Keyhusrev'in, Necaşi'nin saraylarını ziyaret ettim. O derece hürmet edilen ve o kadar inhimakle emirlerine itaat olunan bir hükümdara rastlamadım.* » demekten kendini alamamıştır.

Memurlarının verdiği malûmata rağmen Kureyşliler, Muhammed'in o kadar kalabalık bir müfrezenin başına geçerek, yalnız Umre maksadile gelmiş olduğunu kabule karar veremiyorlardı. Gizli niyetler beslediğinden şüphe ediyorlar ve ne pahasına olursa olsun bunu meydana çıkarmak istiyorlardı. Bu hususta muvaffak olmak için yeni bir tertibe baş vurdular. Adamlarından bir kaçını, Müslümanlardan bazısını esir edip, gizli maksatlarını itiraf etmeğe mecbur kılacak surette sıkı bir sorguya çekilmek üzere Mekke'ye getirmeleri için Müslüman ordugâhı etrafında dolaşmağa gönderdiler. Bu oyun da bir semere vermedi. Müslüman nöbetçileri bu serserilerin bazısını yakalayıp Resulü Ekrem'in huzuruna götürdüler. Resulü Ekrem onları serbest bıraktı. Serseriler, Müslümanların ordugâhına yaptıkları bu mecburî ziyaretten, kendilerinden evvel gönderilmiş olan memurlarınkine tamamile benzer bir intiba ile döndüler.

Hazreti Muhammed anlıyordu ki, Kureyşliler kendisinin müsalemetkârane niyetlerine emin olmakla beraber, 1500 kişinin başında olduğu halde Mekke'ye girmesine müsaade etmek kararını veremiyorlardı. Böyle bir hâdise, Arabların nazarında, Kureyşlilerin haysiyetini büsbütün mahvedebilirdi; her şeyi kaybedebilecekleri yahut pek az şey kazanabilecekleri silâhlı bir ihtilâfı savmağı her halde arzu ediyorlardı. Adetçe daha çok olmakla, daha iyi teçhiz edilmiş bulunmakla beraber Müslümanların ahlâkî kıymetlerini ve harbetmekteki maharetlerini bilmemezlikten gelemezlerdi. Galip gelirlerse düşmanlarını geri çekilmeğe icbar edeceklerdi, fakat harb talii onlara yüz çevirirse bu, bir yıkılış ve viran oluş demekti.

Mekkelilerin, haysiyetlerini bozmıyacak bir uzlaşmaya memnuniyetle razı olacaklarını farz ve tahmin etmeğe müsait olan bu düşünceler Hazreti Muhammed'i müzakereye girişmek teşebbüsünde bulunmağa sevketti. Bu hususta Mekkeliler nezdine göndermek üzere seçtiği Harraşe-ibni-Umeyye Kureyşliler tarafından fena karşılandı, kendisini şiddetle hırpaladılar ve devesini sakatladılar. Muvaffak olmak için mülâyemet kadar sebat ve metanet göstermek lâzım geldiğini bilen Resulü Ekrem, ce-

saretini asla kaybetmedi. Fikrinde ısrar etti ve bu defa Ömer-ibni-Hattab'ı seçti. Fakat Ömer itizar etti: « *Ya Resulüllah* » dedi, « *Kureyşliler kendileri hakkında beslediğim husumeti biliyorlar. Mekke'de akrabamdan hiç kimse kalmadığı için, Kureyşliler — korkarım ki — bana karşı her şeyi yaparlar. Memuriyetim vaziyeti kötüleştirmekten başka bir şeye yaramaz. Fakat bir adam var ki akrabası muhasımlarımız nezdinde mühim bir mevki sahibidirler, onun yapacağı tesir benimkine nispetle çok daha büyüktür. O adam, Osman-ibni-Affan'dır.* »

Hazreti Muhammed bu sözlerin doğruluğunu teslim ederek, müsalemetkârane maksadı ve Allahın evini (Kâbe'yi) ziyaretle şeref kazanmak hususundaki dinî niyeti hakkında teminat vemek üzere Osman'ı Ebu Sufyan ile Mekke eşrafı nezdine yolladı.

Osman, memuriyetinin sebep ve gayesini Kureyş reislerine izah edince onlar cevaben dediler ki: « *Ya Osman, bil ki Muhammed'in ve ona tabi olanların beldemize girmelerine muvafakat etmiyeceğiz. Fakat, şahsan sen Kâbe'yi tavaf etmek istiyorsan sana memnuniyetle izin veririz.* »

Osman: — « *Ben Kâbe'yi ancak Resulüllah'ın arkasından tavaf ederim!* » cevabını verdi.

Bu sözlerden pek ziyade darılan Kureyşliler, elçi olmasına rağmen, Osman'ı tevkif ettiler. Bu hâdise Mekke'de büyük bir teessür uyandırdı. Resulü Ekrem'in elçisi hakkında türlü türlü söylentiler dolaşmağa başladı. Hattâ öldürüldüğünü söyliyenler bile vardı. Bu şayialar, iki gündenberi Osman'ın dönmesini beyhude yere bekliyen Müslümanların karargâhına gelince, payansız bir infial hasıl oldu. Hazreti Muhammed, « *Mücrimlerin cezasını vermeden buradan ayrılmıyacağız,* » dedi ve emri üzerine Ömer, sesinin bütün kuvvetile bağırmağa koyuldu: « *Ey iman edenler, yemine geliniz, Allah'ın adını anarak yemine geliniz !* »

Resulü Ekrem, bu mevkide bulunan bir tek ağacın gidip gölgesine oturdu. Müslümanların hepsi gelip, Resulü Ekrem'in

elini tutarak biat ettiler ve ölünciye kadar kendisine sadık kalacaklarına andiçtiler (1).

İşte « *Ağaç Biatı* » yahut «*Biatürrıdvan*» dahi denilen Hudeybiye Biati böyle olmuştur (2).

Müslüman karargâhında olup biten şeyleri uzaktan tarassut edenler orada hüküm süren geniş hareket hakkında reislerine malûmat vermek maksadile Kureyşliler nezdine koştular. Hazreti Muhammed'in keşfettiği gibi, muharebe Kureyşlilerin asla işine gelmezdi. Bunun için Kureyşliler Osman'ı serbest bıraktılar.

Osman gelir gelmez, Kureyşliler tarafından, tam salâhiyeti haiz olarak Suheyl-ibni-Amr da gelmişti. Bu elçi, Hazreti Muhammed'le görüşüp aşağıda yazılı şartlar dairesinde bir muahede aktetmeğe memurdu:

1. Müslümanlar bu sene Mekke'yi ziyaret etmekten vazgeçecekler,

2. Hac farizasını gelecek sene ifa edecekler ve orada ancak üç gün kalabilecekler, şu şart ile ki kılıçtan başka silâh taşımıyacaklar,

3. Muhammed, İslâm dinine giren Mekkelileri yanına kabul etmemeği ve içlerinden Medine'ye iltica etmiş olanları — istemeğe gelen — Kureyşlilere vermeği taahhüt edecektir,

4. Mekke'de kalmak istiyen Müslümanları Kureyşliler teslim etmiyeceklerdir,

---

(1) Bu biate iştirak eden Müslümanlara, İslâm tarihinde, arapça ağaç kelimesine telmihan, « *Şecerî* » namı verilmektedir.

Gölgesinde Resulü Ekrem'e biat edilmiş olan ağaç öyle bir şöhret almıştı ki bir ziyaret mahalli olmuştu. Ömer, Halife olunca, putperestliğe yol açar korkusu ile onu kestirmiştir.

(2) Fetih süresinde buna ait iki ima, iki işaret vardır :

لقد رضي الله عن المؤمنين...

5. Muhtelif Arab kabileleri âkit taraflardan her hangi birile istedikleri gibi muahede aktedebileceklerdir.

Açıktan açığa aleyhlerinde olan bu şartları haber alınca Müslümanlar mırıldanmağa başladılar: « *Bizlerden bir kimse putperestler tarafına iltica ederse bir mürai olduğunu isbat etmiş olacak, biz de ondan kurtulacağız. Lâkin hakikî kardeşlerimizi düşmana nasıl teslim edebiliriz?* » diyorlardı.

Hoşnutsuzluk umumî idi. Fakat hattı hareketini çizmiş olan Resulü Ekrem, asla korkmadı. Görünüşte utandırıcı mahiyette olan böyle bir muahedenin İslâma temin edebileceği bütün menfaatleri görebilen yalnız Hazreti Muhammed idi. Ali'yi yanına çağırarak muahedeyi yazmasını emretti. Ali « *Bismillâhirrahmanirrahim* » sözlerini başa geçirerek yazmağa başladı.

Suheyl itiraz etti: — *Müslümanlara mahsus olan bu şekli kabul edemem. Bunun yerine atalarımızca kullanılması mutad olan « Bismillâhumme » diye yazalım.* »

Hazreti Muhammed buna karşı hiç bir itirazda bulunmadı. Ali ise yazmağa devam etti: « *Bismillâhirrahmanirrahim, Allah'ın Resul'ü Muhammed ile ...* »

Suheyl birdenbire: — « *Dur!* » dedi ve sonra, Hazreti Muhammed'e karşı dönerek ilâve etti: — « *Eğer seni Allah'ın Resul'ü zannetseydim sana karşı silâh kullanmazdım.* »

Resulü Ekrem Ali'ye hitaben :

— Peki, yaz: *Muhammed-ibni-Abdullah ile Suheyl-ibni-Amr arasında...*

Eli sanki Peygamber'in emrine itaat etmek istemiyormuş gibi, Ali bir an tereddüd etti, fakat emrin icrası lâzımdı. Muahede henüz imza olunmuş idi ki bir adamın sürüne sürüne ve topuklarında kopardığı zincirin halkalarını sürükliye sürükliye bayırı çıkmakta olduğu görüldü. Bu, Suheyl'in öz oğlu Cendel' di, ki Müslüman olduğu için babası tarafından hapse atılmış idi. Vücudünde gördüğü işkencenin izlerini taşıyordu. Oğlunun

gelmekte olduğunu görünce, Suheyl, hiddetle yerinden sıçradı, Hazreti Muhammed'e :

« *Bu, muahedeye göre senin bize geri vereceğin ilk adam olacak,* » dedi. Cendel de putperestlere teslim edilmemesini niyaz etti. Hazreti Muhammed Kureyş murahhasına :

— Bu lûtfu bana şahsî olarak bağışla, dedi.

Suheyl hiç eğilmedi, merhamet göstermedi, her şeyi bozacağını ve muahedeyi feshedeceğini tehdit ile söyledi.

Bunun üzerine Resulü Ekrem Cendel'e dönerek, dedi ki : « *Ey Ebu Cendel! Sabret, Cenabı Hak seni ve seninle bulunan,* « *dinlerinden dolayı takip ve tazyik olunan mazlumları terket-* « *miyecek, vakit ve saati gelince kurtaracaktır. Biz bir müsalâha* « *yaptık, onun hükümlerini bozmak bize düşmez.* »

Ebu-Cendel Mekke'ye doğru sürüklenirken Müslümanlar yüreklerinin burkulduğunu hissettiler. Sahne o kadar elemli idi ki Suheyl'in yanında bulunan Mekke'lilerden biri, Merkez-ibni-Hafs, rikkate gelerek Ebu - Cendel'i babasına ve bütün ona musallat olanlara karşı himaye edeceğine andiçti. Diğer taraftan Ömer hâdiseden memnun kalmıyarak, Hazreti Muhammed' in yanına gitmiş ve onunla, bir münakaşayı andıran şu muhaverede bulunmuştu :

— Sen hakikaten Allahın Resul'ü değil misin ?

— Elbette öyleyim.

— Bizim dinimiz hak dini, düşmanlarımızın dini bâtıl bir din değil mi?

— Evet.

— O halde niçin dinimiz namına zilleti kabul ediyoruz. Kâbe'yi tavaf edeceğimizi söyleyip vâdetmedin mi?

— Evet; fakat zamanını tayin etmemiştim. Bu, gelecek sene olacak.

Ömer bu sözlerden memnun olmadığı halde Resulü Ekrem' in yanından ayrıldı. Umumî hoşnutsuzluk o dereceyi bulmuştu ki

Resulü Ekrem avdet olunacağını ilân için, Hacc'ın son merasiminden biri olan saçlarını tıraş etmelerini ve oldukları yerde kurbanlarını kesmelerini emrettiği zaman cemaat hiç yerinden kımıldamadı. Resulü Ekrem, Müslümanların bu itaatsizliklerinden asla teessüre kapılmaksızın kurban edilmek üzere getirilmiş olan develerden birini tutturup, yüksek sesle tekbir getirerek, deveyi kendi elile boğazladı sonra bir taşın üstüne oturarak başını Hıraş-ibni-Umeyye'ye tıraş ettirdi. Bunun üzerine, yeis ve füturdan yorulmuş ve Resulü Ekrem'in emrini yerine getirmek hususundaki ihtimamsızlıktan utanmış olan Müslümanlar kurbanlarını kesmeğe ve acele acele birbirinin saçlarını tıraş etmeğe koyuldular. Sonra dönüş yolunu tuttular. Gösterdiği cüretten pek ziyade mahcub olan Ömer kafilenin başına geçmişti. Gece yürüyüşü esnasında biri gelip kendisini Hazreti Muhammed'in çağırmakta olduğunu söyleyince, yaptığı hareketten dolayı Resulü Ekrem'in tazir edeceğini düşünerek tir tir titremeğe başladı.

Resulü Ekrem, ona dedi ki :

« — *Bana bu gece öyle bir vahiy geldi ki dünyada güneşin üzerine doğduğu eşya arasında, hiç bir şey bana bunun kadar hoş görünmedi.* »

Hayretler içinde kalan Ömer'e şu âyeti okudu:

« *Biz sana muhakkak büyük ve aşikâr bir fetih*
« *ve zafer verdik! Ta ki Cenabı Hak evvel ve âhir*
« *sana isnad olunan ve olunacak kusurları af, sana*
« *rayegân ettiği nimetleri itmam, seni doğru yola*
« *irşad ve muazzam bir nusrete nail ede.* »

(S: XLVIII Â: 1)

Hakikaten, Hudeybiye müsalâhasının neticeleri tamamile isbat etmişlerdir ki bu siyasî mukavelename İslâmın katî zaferinin başlangıcını gösteriyordu. Fakat Müslümanlar bunun mânasını asla kavramamışlardı. Müslümanlar Hudeybiye'de on dokuz gün kalmışlardı. Medine'ye geldiklerinde bazı kadınların

ve o meyanda Ummu Gülsüm-binti-Ukba, Sabie-bintil-Hâris'in İslâm dinine girerek Mekke'den kaçmış ve Medine'ye gelmiş olduklarını gördüler. Müslümanlar, Hudeybiye'den ayrılmadan önce geçmiş olan vakanın tekrarlanacağını düşünerek kalben muztarip olmuşlardı. Fakat, Hazreti Muhammed'in bu kadınları Kureyşlilere teslim etmeği reddettiğini memnuniyetle gördüler. Çünkü imza edilmiş olan muahedenin iadeye mütaallik şartı yalnız erkeklere aitti.

Kur'anda deniliyordu ki:

« *Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek*
« *size gelirlerse onları deneyiniz. Allah onların*
« *imanını herkesten iyi bilir. Onların imana gel-*
« *diklerini anlarsanız, artık onları kâfirlerin ta-*
« *rafına döndürmeyiniz, ne bu kadınlar onlara,*
« *ne onlar bu kadınlara helâldır. Onlara harcet-*
« *tiklerini veriniz. Mümin olarak kadınlara me-*
« *hirlerini verdiğiniz takdirde onları nikâhla-*
« *makta beis yoktur.* »

(S: LX, Â: 10)

Resulü Ekrem, imzaladığı senedin şartlarına son derece riayet ediyordu. Buna binaendir ki zalimlerden kaçarak Medine'ye iltica etmiş olan Ebu-Basiyr, yanında bir köle olduğu halde gelip onun iadesini istiyen Beni-Âmir'in adamına, hiç bir itirazda bulunmaksızın, teslim etti.

Dönüş yolu üzerindeki Zulhuleyfe'ye vardıkları zaman o iki merhametsiz adamla yanlarındaki felâketzede, yemek yemek üzere, bir hurma ağacının altına oturdular. Beni-Âmir'in elçisi vazifesini muvaffakıyetle yapmış olmaktan mağrur, kılıcını çekip havada döndürerek bağırdı: « *Bu kılıçla, güneşin doğmasından gece oluncaya kadar, hiç yorulmaksızın, Ensarın kafasını kesebilirim!* » Bu sözler üzerine Ebu-Basiyr, mağrur Kureyşlinin üzerine atılarak: « *Şu kılıcı, iddia ettiğiniz kadar keskin mi, değil mi? Tecrübe edeceğim!* » dedi ve bir vuruşta sahibini cansız olarak yere serdi. Köle, korkarak, kaçtı. Ölenin devesine bi-

nip kılıcını kuşanarak, Ebu-Basiyr Medine yolunu tuttu. Şehre varınca doğru Hazreti Muhammed'e gitti, dedi ki: « *Beni düşmanlarıma teslim etmekle yeminini tutmak istemişsin. Fakat Allah beni onların azabından kurtardı. İşte terekeleri. Sana ait olan beşte birini al.* »

Resulü Ekrem: « — *Yeminimde hânis olmadıkça onları kabul edemem. Al, götür ve beğendiğin yere git* » cevabını verdi.

Ebu-Basiyr deniz kıyısına yakın El-Ays tarafına gitti. Burası ticaret için Suriye'ye giden Kureyş kervanlarının takip ettikleri yol üzerinde idi, Ebu-Cendel ile Mekke'de ihtida etmiş olan diğer bir çok kimseler de oraya gidip Ebu-Basiyr ile birleştiler. İslâm cemaatından uzak yaşamağa mahkûm olan bu adamların ihtiyaçlarını muntazam bir çalışma ile tatmin etmeleri mümkün değildi. Bunun için Kureyş kervanlarına taarruz etmeğe ve onları soymağa başladılar. Ebu-Basiyr ile hempaları nam aldılar. Elde ettikleri ganimet sonradan İslâm dinine giren bir çok bedevilerin onlara katılmalarını mucip oldu.

Mekkeliler, en mühim iratlarını temin eden Suriye ile münasebetlerinin tehlikede olduğunu görünce, Mekke'den kaçanları kabul etmesini meneden muahede şartının ilgasını teklif ve Ebu-Basiyr ile arkadaşlarının Medine'ye çağırılmasını rica için Hazreti Muhammed'e mektup yazdılar. Resulü Ekrem, buna memnuniyetle muvafakat etti; Müslümanlar da anladılar ki Hudeybiye müsalâhası gerçekten bir « *Feth-i - Mübin* » dir; o derecede ki ertesi sene, koğulmuş oldukları beldeyi, tam bir emniyet ve asayiş içinde, ziyaret ve « *Kâbetullah* » ı huzur ve sükûn ile tavaf edeceklerdir.

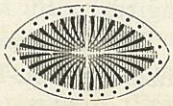

XVII

RESULÜ EKREM TARAFINDAN ECNEBİ HÜKÜMDARLARA GÖNDERİLEN ELÇİLER

Doğmamış ve doğurmamış bir tek Allah'a inanmağı talim eden ve ırk, cins farkı gözetmeksizin bütün insanların müsavi olduklarını ilân eyliyen İslâm dini, haddizatında cihanşümul bir dindi. Buna binaen Hazreti Muhammed'in yeni dini kabul etmeğe davet için muhtelif milletlere müracaat etmesi zarurî idi. Nübüvvetin icaplarından olan bu vazifenin ifası için, İslâmın intişarının merkezi haline gelecek olan Hicaz'da bu dinin metin bir surette teessüs ettiğine kanaat getirdiği güne kadar bekledi.

Hudeybiye müsalâhasının neticeleri, memleketin bu dinî tekâmül merhalesine vardığını zan ve tahmin ettirebilirdi ve Hazreti Muhammed bundan emindi. Arkadaşlarını topladı ve ecnebi hükümdarlara, onları İslâma davet için yazılacak mektupları tevdi ile mükellef elçiler göndermek niyetinde olduğunu söyledi.

Hazreti Muhammed'in putperestlere mahsus eski âdet ve tahammüller esaretinden kurtarmak suretile beşeriyeti, içinde bulunduğu uyuşukluktan çıkarmak ve şevk ve gayretten mahrum bir takım nazariyelerle çığırdan çıkmış olan Isevîlerin nazarlarını daha geniş ufuklara açmak vazifesini Allah namına ifaya başladığı günden itibaren, şarka hâkim olmak dâvasında bulunan iki imparatorluk, *Bizans* ve *İran*, fasılasız bir harbe girişmişlerdi.

621 senesine kadar zafer *İran* tarafında idi. *Suriye, Mısır, Küçük-Asya Keyhusrev* tarafından istilâ edilmiş, *Bizans* şehri de *İran* ordularının tehdidine maruz kalmıştı. İşte ancak o zamandır ki *Heraklius*, yıllardanberi içine düşmüş olduğu gevşekliği bırakarak İranlılara karşı gelmeğe karar verdi. Düşmanı Küçük-Asyadan koğdu ve harbi İran'ın ta kalbgâhına nakletti. Bu hâdiseler, Resulü Ekrem'in Mekke'yi terkedip, kin ve husumetlerile kendisini takip eden Kureyşlilere karşı, yıllarca muharebe etmeğe mecbur kaldığı Medine'ye hicret ettiği devirde vuku bulmakta idi.

Nazarımızı şimale çevirecek olursak, İranlıları orada da, *Avar*'ların müttefiki oldukları halde, *Bizans*'ı ikinci defa muhasara için gelmiş görürüz. Bu vaka, *Medine*'nin Kureyşlilerle müttefikleri tarafından muhasara olunmasından hemen altı ay kadar evvel vuku bulmuştu. Bu muharebelerin ikisi de mahsurların lehine neticelenmişti. Fakat Bizanslılar kurtuluşlarını hazreti *Meyrem*'im imdad ve muavenetine atfettikleri halde Müslümanlar, hafızı hakikî olan ve kendilerine nusrat ve zaferi temin eden Allah'a şükrediyorlardı. Nihayet Heraklius tekrar taarruza geçerek İran ordusunu Büyük Ninova muharebesinde mahv ve helâk etti (627).

Ardı arası kesilmeksizin devam eden bu muharebeler Yakın Şarkta ayrı ayrı tefevvuk iddiasında bulunan bu iki imparatorluğun idaresi nizamını zayıflatmağa kifayet etmiş ise de, daha derin bir takım sebepler bu devletlerin içtimaî nizamlarını sarsmakta idi.

Bizanslılar birbirine karşı kin ve husumetle mütehassis bazı fırkalara ayrılmışlardı: Hazreti İsa'da yalnız ilâhî bir mahiyet mevcut olduğuna inanan Yakubîler, karşılarında, Hazreti İsa'da birbirinden farklı iki mahiyet bulunduğunu kabul ile beraber, bu mahiyetlerin bir tek irade ile fesholunamaz bir surette birleşmiş olduklarını farzeden ve bu akideleri itibarile, en nihayet katıldıkları Monophysiste'lere benziyen muvahhitleri buluyorlardı. Nestorîlere gelince: Bunlar Hazreti İsa'da yalnız iki tabiat, iki mahiyet bulunduğunu değil, belki iki şahsiyet dahi

mevcut olduğunu iddia ediyorlardı. Bu itikadı red ve inkâr eden Melkitler ise Hazreti İsa'nın mükemmel ve birbirinden ayrı, fakat aynı zamanda hem ilâh, hem insan olan bir şahısta müttehit iki tabiat (mahiyet) sahibi bulunduğuna karar vermiş olan *Kadıköy (Chalcédoine)* Konsilinin kanunlarına bağlı kalmakta idiler. Bu muhtelif fırkaların yanında İslâmiyet ile bazı müşabehetler arzeden *Arius* fırkası vardı. Bilhassa vâzi ve mürettibinin ölümünden sonra yayılmış olan (Aryanizm), teslise karşı mücadele ediyor, Kelimetullah'ın eb ile hemcevher ve binaenaleyh Allah olduğu akidesini reddeyliyor ve Hazreti İsa'nın ademden halkedilmiş, bu itibarla Allah'ın dununda alelâde bir mahlûk olduğu fikrini ileri sürüyordu.

Dinî münakaşalar muhtelif fırkaların mensupları arasında öyle bir adavet hasıl etmişti ki hepsi de, kendilerini düşüncelerinden kurtarmak üzere gelecek herhangi bir müstevliyi bir halâskâr gibi karşılamağa amade idiler. Bu suretle, VII inci asrın başlangıcında, şarkta Hıristiyanlık, şevk ve heyecandan uzak dinî bir takım nazariyat ve itikat ihtilâfları sebebile çözülüp dağılmış bir halde bulunuyordu.

Diğer taraftan, İran, memleketin yıkılmasını zarurî kılan bir içtimaî tefessüh içine batmış bir halde yaşamakta idi.

İran kanun vazının, *Zaratostra*'nın *(Zoroastre-Zerdüşt*'ün) adına izafetle anılan *Zendavesta* ve *Avesta*'ya göre Perslerin dini, hayır ile şer arasında hiç durmadan devam edegelen bir mücadele esasına müstenit idi. Hayır, ziya ile, şer de karanlıklarla temsil olunuyordu.

Bu *Seneviye* tasavvurunda, tasavvuf ile meşbu bir yükseliş yok değildi. Fakat, her nevi putlardan temizlenmiş olan mabedin içinde yanan ateş, zaman geçtikçe, bir ibadet ve perestiş vasıtası olmak hususunda bile remzî manasını kaybetti. İranda bir adam rahip doğabilir, fakat asla rahip olamazdı. Bu temayüle karşı mücadele etmeği *Avesta* rahipleri bile hatır ve hayallerinden geçirmemişlerdi. Mezhebe mahsus iradlar ve, müminlere verilen « *ceza* » lara mukabil, güya günahtan kurtar-

mak maksadile, onlardan aldıkları « *cerime* » lerle yaşadıkları cihetle iman erbabını cehalet içinde bırakmak menfaatleri iktizasındandı. Kendileri de bizzat cahil oldukları için, isteseler bile, başka türlü hareket edemezlerdi.

Mümtaz bir sınıfın menfaatine istismar olunur bir meslek haline gelen her din bizzarure tefessühe mahkûmdur. Binaenaleyh, mabedlere Babil mitolojisinin ilâhelerini ve bu arada, velûd bir güzel kadın suretinde temsil olunan, Ilkbahar ve Bereket İlâhesini sokmak derecesine gelmiş olan İran dini, hususî bir şekil almıştı. Şerefine tertip olunan bir dinî fuhuş, kadınlara karışık ve pek müellim bazı hususî resm-i âyinler teklif ve tatbik etmek suretile onların sefaletini arttırdı. Temizleyici ateşi vermek karşılığı olarak, rahibin behimî hissini tatmin etmek mezhebin esası haline gelmişti.

İşte Hazreti Muhammed'in hükümdarlarını başkasına muhtaç olmıyan ve ondan başka kuvvet ve melce bulunmıyan bir tek Allaha imanı talim eden dine katılmağa davet etmeği kararlaştırdığı sıralarda Yakın Şarkta hâkim olan iki imparatorluğun hali bu merkezde idi.

Resulü Ekrem biri Heraklius'a, öbürü Husrev Perviz'e ait olarak, suretleri aşağıda yazılı iki nameyi imlâ suretile yazdırdı:

« *Bismillâhirrahmanirrahim! Allah'ın kulu ve Peygamberi*
« *Muhammed'den Rumların büyüğü Heraklius'a doğru yolda*
« *gidene selâm. Seni Müslümanlığa davet ediyorum. Müslüman*
« *ol ve selâmet içinde yaşa, Cenabı Hak sana iki kat ecir verir.*
« *Bu davete yüz çevirirsen dalâlete düşen bütün halkın vebali*
« *sana yüklenir.. Ey Ehli Kitap, geliniz, sizinle aramızda öyle bir*
« *kelime üzerinde birleşelim ki her birimiz onu seyyanen kabul*
« *etsin: Allahtan gayrisine kulluk etmiyelim, ona hiç bir şerik*
« *koşmıyalım ve Allahtan gayri Rab tanımıyalım. Bundan yüz*
« *çevirecek olanlara de ki hepiniz şahit olunuz, biz Müslümanız!* »

Husrev Perviz'e ait olan ikinci name ayni mealde idi; yalnız şekil itibarile biraz farklı idi:

« *Bismillâhirrahmanirrahim! Allah'ın Peygamberi Muham-*
« *med'den Fars'ın büyüğü Kisra'ya. Doğru yola gidenlere ve*
« *Allah ile Peygamberine inananlara selâm. Allah'dan başka*
« *mabud olmadığına, benim de bütün insanları inzar için gön-*
« *derilen Peygamber olduğuma şahadet ederim. Müslüman ol,*
« *selâmet bulursun, bütün Mecusîlerin vebali senin boynun-*
« *dadır.* »

Sahabelerden biri, ecnebi devletler hükümdarlarına gönderilen namelerin mühürlenmiş olması âdet iktizasından olduğunu söylemekle Resulü Ekrem gümüşten bir mühür kazdırmış ve bununla mühürledikten sonra o iki nameyi *Dahye-ibni-Kelbî* ile *Abdullah-ibni-Huzafe*'ye tevdi eylemiştir. Dahiy Suriye'ye, Abdullah ise İrana hareket etmiştir.

628 senesi sonbahar mevsimi idi. *Ninova*'da İranlılara karşı kazandığı zaferden sonra, Heraklius, *Edesse* yani Urfa'dan Kudüs'e yaya olarak gidip, İranlılardan almış olduğu «*hakiki haç*» ı *Kamame* kilisesine dikmek niyetinde olduğunu söyledi. *Dahye* Resulü Ekrem'in namesini, yerine gönderilmek üzere, Bosra valisine teslim etti. Üslûp ve edası gücüne giden bu nameyi Bosra valisi (Havran) imparatora takdim ederken, cüretinden dolayı cezalandırmak üzere, Hazreti Muhammed'e karşı yürümeğe müsaade etmesini imparatordan rica etti.

Heraklius Hazreti Muhammed'in daveti sebebini anladıktan sonra, Resulü Ekrem hakkında malûmat edinmek üzere, ticaret maksadile Suriye'de bulunan Arab tacirlerini nezdine çağırttı. İmparatorun sualine cevap veren, Kureyş kervanının reisi *Ebu Sufyan* idi. Dedi ki :

— « *Muhammed, asîl bir aileye mensuptur. Kendisini dai-*
« *ma doğru söyler bir adam biliriz. Bir kaç yıldanberi yeni bir*
« *din neşretmeğe çalışıyor. Bizi, akidelerimizi terketmeğe da-*
« *vet edince, ona karşı harb açtık. Onunla çarpıştık. Bazan biz,*
« *bazan o galib geldik. Dini, Allah'dan başka mabud tanıma-*
« *mak, Allah'a şerik koşmamak, namaz kılmak, doğru söy-*
« *lemek, aile bağlarına hürmet etmek esaslarına dayanmakta-*
« *dır. Taraftarları çoğalıyor.* »

Bu sözleri dinledikten sonra, *Heraklius Bosra* valisine verdiği cevapta: « *Bir sergüzeşte girişeceğine Kudus'e gidip yapılacak olan dinî merasimde hazır bulunman daha iyi olur* » demiştir.

Bazı Müslüman müverrihlere göre, *Heraklius* İslâm dinini kabul etmeği düşünmüş ise de rahipler engel olmuşlardır. Bu hali teyid eden hiç bir hâdise yoktur. Bu menkibeyi doğuran, *Heraklius*'in muvazeneli, mutedil ve daha doğru hayırhahane hareketile Resulü Ekrem'in namesini *Abdullah-İbni-Huzafe*'nin elinden alırken *Husrev Perviz*'in gösterdiği kabalık arasındaki tezattır.

Husrev Perviz, nefsini ifratla seven, mağrur bir hükümdardı. Kendisine gönderilen mektuplar onun ismile başlamak lâzım gelirdi. Resulü Ekrem'in namesinde yalnız Allah'ın namı değil, Peygamber'in isminin dahi kendisininkine takaddüm ettiğini görünce, fena halde hiddetlenerek, söğüp saymağa başladı: « *Bir köle efendisine böyle mi hitap eder?* » diyerek, nameyi okumadan yırttı ve Yemen valisi *Bazan*'a, Hicaz'a adam göndererek Resulü Ekrem'i tutup nezdine göndermesini emretti. Bazan Medine'ye iki adam göndermiş. Bunlar, Resulü Ekrem'e, kendilerine refakat etmesini, aksi takdirde İran askerlerinin bütün Hicaz'ı istilâ edeceklerini söylediler. Resulü Ekrem gülümseyrek: « *Geri dönünüz; biliniz ki Husrev Perviz ölmüştür; İran, ın şan ve şerefi sönmüştür, yakında bu memlekette İslâmiyet hükümran olacaktır* » cevabını verdi.

İranlılar Yemene dönüp Hazreti Muhammed'in cevabını bildirdikleri sırada Bazan, hakikaten Husrev Perviz'in kendi oğlu tarafından yapılan tahrik ile öldürüldüğünü haber almış bulunuyordu. Resulü Ekrem'in bu keşfinden pek ziyade mütehayyir olan Bazan derhal ihtida etmişti.

Dahye ile Abdullah hareket ederlerken Mısır Azizine, Habeş Necaşisine, Yemen ve Gassan reislerine gidecek elçiler de yola çıkmışlardı. İsmen Roma İmparatorluğunun bir parçası sayılan Mısır, hemen tamamile müstakil bir hükûmetti. Mısır'ı

bir hükümdar sıfatile idare eden Mukavkıs, Resulü Ekrem'in Hatib-ibni-Beltaa vasıtasile gelen namesine arabça yazılmış olan şu mektup ile cevap vermişti :

« *Abdullah oğlu Muhammed'e, Kıptîlerin büyüğü Mukavkıs'dan. Selâm sana. Nameni okudum. Mazmunu ile davetini anladım. Bir Peygamber'in kaldığını biliyordum. Yalnız Şam' dan çıkacağını zannediyordum. Elçiliği izaz ettim. Kıptîler arasında yüksek mevkii haiz iki kız ile bir elbise bir de binmek için bir ester gönderiyorum. Selâm sana.* »

Bazı müverrihlere göre, Mukavkıs tarafından gönderilen iki kız kardeşmişler; adları Mariye ve Sirin'di. Hatib-ibni-Beltaa, yolda bunlara İslâmiyet hükümlerini talim etmişti, onlar da ihtida eylemişlerdi. Resulü Ekrem Mariye'yi nikâhlamıştı. Bundan bir oğlu dünyaya gelerek adını İbrahim koymuştu. Sirin'i de şair Hassan-ibni-Sâbit'e vermişti.

Hazreti Muhammed, Mariye'yi nikâhına almakla, onun mensup olduğu aileye şeref vermek ve Mısır'la daha sıkı münasebetler tesis etmek istemişti. Bundan başka, kendisine Mısır'ın hal ve vaziyeti hakkında malûmat verebilecek bir kimseyi yanında bulundurmak istiyordu.

Necaşi nezdine gönderilen Amr-bin-Emiyye, tam bir muvaffakiyete mazhar olmuştu. Necaşi, Kureyşlilerin tecavüzlerinden kurtulmak için, Hicretten evvel, Habeşistana iltica etmiş olan Müslümanlardan İslâmın hükümlerini öğrenmişti. Resulü Ekrem'in namesini alır almaz Müslümanlığı kabul ve ilân etmişti. Muhtelif Hıristiyan fırkalarının, birbirinin yerini kapmak için giriştikleri kavga, Habeşistanda öyle bir vaziyet meydana getirmişti, ki büyük bir kısım ahalinin iman ve itikadı şüphe ve tereddütler içinde sarsılmış bulunuyordu. Binaenaleyh, teslis akidesile mücadele ve Hazreti İsa'nın ulûhiyetini reddeden Aryanizm'in tesiri altında bulunan Necaşi'nin İslâm dinini kabul etmesine hayret etmemelidir. O sıralarda bir altmış kadar Müslüman halen Habeşistan'da yaşamakta idiler. Bunlar arasında Ebu Sufyan'ın öz kızı Ummu Habibe de bulunuyordu. Ko-

cası ölmüştü. Kureyş reisinin salik olduğu din yüzünden ailesinin yanına dönemiyen kızı, ecnebi diyarında, dul olarak yaşamakta olduğundan, Hazreti Muhammed onunla evlenmeğe karar verdi. Hususile ki bu evlenme ona karşı taraftaki akrabasile münasebetlerini kuvvetlendirecek ve Habeşistan'da yıllarca yaşamış olan Ummu Habibe, hükümdarı İslâm dinini kabul etmiş olan bu memleketin ahvali hakkında kendisini tenvir eyliyecekti.

Hazreti Muhammed Halid-ibnil-Âs'ı Ebu Sufyan'ın kızı nezdine, vekil olarak, yolladı. Ummu Habibe, Resulü Ekrem adına vaki olan davetten şeref duyduğunu söyledi. Akit, Necaşi'nin huzurunda icra ve Resulü Ekrem adına Hâlid-ibnil-Âs tarafından imza olundu. Necaşi, Resulü Ekrem Efendimize bağlılığını isbat için, Ummu Habibe'nin 400 dirhemden ibaret olan « *mehr* » ini, kendi hazinesinden, ödedi.

Hazreti Muhammed'in gerek Mariye ile ve gerek Ummu Habibe ile evlenmesi, tâbir caizse, birer « *Siyasî İzdivaç* » idi. Zaten Resulü Ekrem'in severek aldığı Hatice'den maada bütün evlenmeleri, tabiî bir his ve ihtiyacı tatminden ziyade, üzerine aldığı vazifede muvaffakiyetini temin gayesine mâtuf idi.

Yukarıda beyan ettiğimiz elçilerden başka zikri lâzım gelen iki elçilik daha vardır: Yemame'ye gönderilen Selit-ibni-Amr ve Yemen'e gönderilen Şuca'-ibni-Veheb elçilikleri.

Yemame'de yerleşmiş olan Beni Hanifelerin reisi Hevze-ibni-Ali, kendisine hükûmetten bir hisse verilmesine Hazreti Muhammed tarafından muvafakat olunduğu takdirde İslâm ile birleşmeğe âmade olduğunu bildirdi. Buna Resulü Ekrem şu cevabı vermişti: « *Elimde yalnız bir karış yer olsaydı bile bunu dahi onunla paylaşamazdım...* »

Bildiğimiz gibi, Gassanîler Yemen'in yerlisi idiler. Suriye' nin cenubunda yerleştikten sonra, Yunanlılara gitmişler ve Hıristiyan olmuşlardı. Reisleri Hâris Hazreti Peygamber'in namesini alınca bunu küstahlık addederek, kendi tâbirince, imanını

terketmesini teklif cesaretinde bulunanı cezalandırmak için askerlerinin hazırlanmasını emretti. Gassanîlerle Müslümanlar arasında yakında bir muharebe vuku bulacağı şayiası, Hıristiyanda Judé devletini ihya etmek hususundaki emellerinin tahkikine engel olan Hazreti Muhammed'i affetmiyen Hayber Yahudileri tarafından sevinçle karşılandı...

XVIII

HAYBER'İN FETHİ

Sonradan vukua gelen hâdiseler, Hazreti Peygamber'in nüfuz ve kudretinin çok geçmeden Arab Yarımada'sının her tarafına yayılacağını, daha evvelden göstermekte idi. İhtidalar günden güne çoğalıyordu. Yalnız alıştıkları sefahet hayatından vazgeçmeğe karar veremiyenler, kendilerini ahlâkî bir kayıt ve inzibat (disiplin) altına girmeğe mecbur kılacak bir dini kabul hususunda henüz tereddüt ediyorlardı. Âşıkane şarkılarile herkesçe bilinen bedevi şair El-Âşâ'nın hali, İslâm dininin talim ettiği esasların, prensiplerin yüksekliğini teslim ile beraber, bunu açıktan açığa söylemeğe cesaret edemiyenlerin durumunu canlı bir surette göstermektedir.

Kureyş reislerinden birinin daveti üzerine, bir kaç gün için Mekke'ye gelmiş olan El-Âşâ bir aralık orada Ebu Sufyan'a rastgelmiş ve Resulü Ekrem'e hürmet ve ubudiyetini arzetmek istediğini söylemiştir. Ebu Sufyan ona dedi ki:

« *O, seni aşk gibi, şarap gibi... sevdiğin bir çok şeylerden mahrum edecektir. Biraz daha beklemelisin, onunla yaptığımız andlaşmanın ne şekil alacağını, yahut vukuu melhuz olan muharebeyi görmelisin.* »

El-Âşâ, cevaben: « *Hakkın var,* » dedi; « *şarabım bitinciye kadar bekliyeceğim ve sonra ruhumun selâmetini düşüneceğim* ». El-Âşâ kabilesine dönerken öldü; maamafih en sonra yazdığı kasidede de Hazreti Muhammed'i « *Arabların hâkimi ve hakemi* » diye tavsif etti.

Mekke'deki kabile reisleri, Resulü Ekrem'e karşı olan kin ve husumetlerinde ısrar ile beraber, açıktan açığa ona karşı gelmeğe cesaret edemiyorlardı. Haysiyetlerini iyiden iyiye sarsmış olan « *Hendek* » bozgunundan beri yalnız civar kabilelerin kendi nüfuzları dairesine girmeğe kolaylıkla razı olamıyacaklarını değil, belki halkın dahi kendilerine kayıtsız ve şartsız müzaheret etmiyeceklerini de hissediyorlardı. Filhakika, Kureyş reislerinin kendi menfaatleri uğrunda uzun zamanlar istismar etmiş oldukları Mekke ahalisi, sınıfların imtiyazlarını ilga ve herkesin kanun muvacehesinde müsavi olduğunu ilân eden İslâmiyetin, çekmekte oldukları ıstırapları sona erdireceğini gizli gizli ümit ile bu dinin terakki ve inkişafını müsait bir gözle takip ediyorlardı. Diğer taraftan Kureyşliler Müslümanlar için artık büyük bir tehlike teşkil etmiyorlardı. Fakat Yahudiler öyle değildi; onlar, Hayber ininde pusuya yatarak, İslâma karşı besledikleri kin ve husumetlerini teskine müsait bir fırsatı bekleyip silâhlanmaktan ve kuvvetlenmekten geri durmıyorlardı. Müslümanlarla Bizans İmparatorluğuna tabi Gassanîler arasında çok geçmeden çıkacak olan bir ihtilâfın bu fırsatı hasıl edeceğini umuyorlardı. İslâmiyet — diyorlardı — âlemşümul bir din olmak dâvasında bulunduğu için, bir kere Arabistan Yarımada'sında esaslı bir surette yerleşti mi, Hazreti Muhammed akidesini Arabistan hudutlarının ötesine kadar yaymak yollarını arıyacaktır; netekim ecnebi devletler reislerine yaptığı davet bunu göstermektedir. Resulü Ekrem'in namesini, metbui olan İmparator Heraklius'a karşı bir hakaret sayarak Medine üzerine yürümeğe acele eden Gassanîler reisi Hâris'in vaziyeti Yahudilerin ümitlerinde haklı olduklarını teyid ediyordu. Onlar bu suretle, Medine'nin şimalinde ve iki yüz kilometre kadar uzakta olan Hayber tahassungâhından İslâm ordusunun yan tarafını tehditle beraber ricat hattını kesebileceklerdi. Cezire-tül-Arab'da haiz oldukları tefevvuku ellerinden kapmış olan Resulü Ekrem'den intikam almalarını sağlıyacak fırsatı elde etmek için, Gassanîlere Hazreti Muhammed'in Kureyşlilerden artık korkusu kalmadığı cihetle, arazilerini zabtetmeğe hazırlandığı fikrini ilka eylemeğe çalışıyorlardı.

Bu propagandayı yapmak için, bir taraftan Suriye'de yerleşmiş dindaşlarını kullanırken, bir yandan da hükûmetin nüfuzunu zayıflatmak maksadile, memleket içerisinde karışıklıklar çıkarmak için « *Münafıkıyn* » — Munafıklar — dan istifade ediyorlardı.

Resulü Ekrem, İslâmı tehdit eden bir tehlikeyi defetmek çaresini düşünmüş olmasaydı, devlet reisi sıfatile, vazifesini ihmal etmiş olurdu. Bu vaziyeti ıslâh için, evvelâ müslihane tedbirlere baş vurdu. Bir ittifak yapılmasına mütaallik teklifleri reddolundu. Devlet reisi sıfatile haiz olduğu mes'uliyete hıyanet etmemek için kuvvete müracaat mecburiyetini hissetti. Bu husta muvaffak olmak için de apansız hareket etmek lâzım geliyordu. Hususile harb tedarikâtı şüyu bulursa Hayber'in şark tarafında yerleşmiş olan Beni Gatfan müttefikleri Yahudilerin saflarını gelip takviye ederlerdi. Ağustos ayı ortalarına doğru, Hazreti Muhammed 1600 cengâverden mürekkep bir ordunun başında, Medine'den çıktı. Bu ordu efradı, aşağı yukarı Hudeybiye'de Rıdvan Biatin'deki Müslümanlar kadardı. Umre münasebetile vâki davete icabet etmemiş olan bir çok Ensar ile Kureyşlilerden mukabele görürüz korkusuna mebni Umre seferine iştirakten çekinmiş olan Bedeviler bu kere yığın yığın askere yazılmak istediler.

Fakat Resulü Ekrem buna muhalefet etti. Harbin müşkülâtını düşünerek, ordusunun yalnız dinî şevk ve heyecanları ve fedakârlıkları her türlü tecrübenin üstünde olan mücahitlerden terekküp etmesini istiyordu.

Bu karar Munafikinin İslâm safları arasına girip ifsadatta bulunmalarına ve yağmacılık hislerini tatmin için mücahitlerin nizam ve intizamını bozacak olan serkeş Bedevilerin orduya iltihaklarına mani olmuştur. Bu da Rıdvan Biatine iştirak etmiş olan Müslümanların Allahı hoşnut ettiklerini tebliğ ile beraber onlara bir fetih ve zaferle bir çok ganimetler alacaklarını tebşir eyliyen âyeti kerime (S: 48, Â: 18-20) ile vahiy buyurulmuştur.

Resulü Ekrem Suba'-ibni-Artafa-Gıfarî'yi, vekili sıfatile, Medine'de bırakıp Elhubab ile Sa'd-ibni-Ubade'yi sancaktar tayin ettikten sonra, zevcelerinden Aişe'nin « *başörtüsü* » nden yapılmış olan ve « *Ukab* » denilen kendi sancağını hazreti Ali'ye verdi ve kendi de, Hayber vâdisini Beni Gatfanların arazisine bağlıyan yol üzerinde bulunan Raci'e doğru süratle ilerliyen ve müttefikleri Yahudilere imdat etmek istedikleri takdirde geçememeleri için Beni-Gatfanların yolunu kapamak gayesini güden ordunun başına geçti. Resulü Ekrem, yaralılara bakmak maksadile orduda bulunan kadınları ve bunları emniyette bulunduracak bir miktar mücahidi burada bıraktıktan sonra, yoluna devam etti.

Medine'yi Hayber'den ayıran 200 kilometreyi, İslâm ordusu üç günde alarak, ortalık kararırken ötesine berisine köyler serpilmiş ve etrafı hurma ağaçlarile çevrilmiş kayalar üzerine kurulu altı adet kale ile müdafaa edilmiş olan münbit ovaya vasıl oldu. Düşmanın dikkat nazarını çekmemek için Müslümanlar geceyi tam bir sükût ve sükûnet içinde geçirdiler. Ertesi sabah tarlalarına giden köylüler karşılarında Müslümanları görünce hayretlere düşüp korktular ve taşıdıkları kazmalarla kürekleri atarak, « *İşte Muhammed'le ordusu!* » avazelerile kaçtılar. Bu feryat üzerine, hiç bir şeyden şüphelenmiyen Yahudiler, müstahkem mevkilere savuştular, karılarile çocuklarını da beraber götürdüler. O kadar silâh ve zahire iddihar etmişlerdi ki her salvete meydan okuyabileceklerini zannediyorlardı. Bunun içindir ki, kendisine tabi olmaları ve bir cezbe vermeleri hususunda Hazreti Muhammed tarafından vaki olan daveti istihfafla reddeylediler. Yahudiler bu suretle talihlerini harbin hüküm ve kaderine bıraktılar.

Resulü Ekrem'in bir işareti üzerine, Mahmud-ibni-Meslemе'nin kumandasında oldukları halde bir kısım Müslümanlar Naim denilen hisara hücum ettiler. Çarpışma şiddetli oldu. Her iki taraf cesaret ve metanetle harbediyordu. Güneş batacağına yakın, bütün gün zırh içinde harbetmekten yorulmuş olan İbni-Mesleme, gölgeden istifade için hisara yaklaştı, ve mazgalların

birinden atılan bir değirmen taşının altında kalarak ezildi. Kumandanlarını kaybeden Müslümanlar fütura düşmek şöyle dursun, gayretlerini bir kat daha arttırdılar, ve hisarı ele geçirdiler. Bu zafer onlara kırk yaralıya mal oldu.

Nâim hisarının zabtından sonra, Müslümanlar dik ve siyah bir kayanın üzerine bina edilmiş olan Kamus kalesini muhasara ettiler. En meşhur Yahudi cengâverleri bu kalede, kabilelerinin reisi Kenane'nin etrafında toplanmışlardı. İstihkâmların metaneti yapılan hücumları tesirsiz bırakıyordu. Muhasara uzadığı cihetle, erzak ve zahire eksikliği yalnız uzun zamandanberi ihtiyat tedbirleri almış olan mahsurlarda değil, apansız hareket etmek mecburiyeti altında lâzım gelen hazırlıkları yapmağa vakit bulamıyan muhasırlarda da kendini hissettirmeğe başlamıştı. Kıtlığı karşılamak için, Hazreti Muhammed askeri beslemek üzere beygirleri kesmelerini emretti. Muharebenin neticesi meşkûk görünüyordu; o sırada beklenmiyen bir hâdise vukua geldi ve Hudeybiye'den dönerken Resulü Ekrem'e nazil olan vahyin tahakkuk edeceğini teyid etti. Ömer-ibni-Hattab'ın esir etmiş olduğu bir Yahudi, azad edilmesini sağlamak maksadile, Sa'b kalesine götüren gizli bir yolu göstermeğe razı oldu. Kalenin bu ciheti, müdafaa bakımından zayıftı ve bir çok erzak ile kaleleri döğmeğe ve yıkmağa yarayan mancınıklar ve saire gibi her türlü harb âletleri burada muddehardı, bunlar Kamus kalesinin müdafaa duvarlarını tamamlıyorlardı. Müslümanlar, bu Yahudinin kılavuzluğu sayesinde, Sa'b'a girebildiler ve bu suretle bir çok erzak ve âletler elde ederek, Kamus kalesinin burçlarında bir gedik açmağa muvaffak oldular. Ebu Bekir'in kumandasında bulunan ve bu gedikten kaleye girmek için hücuma kalkan Müslümanlar öyle bir mukavemetle karşılaştılar ki ricate mecbur oldular. Ömer-İbni-Hattab'ın kumandasile yapılan ikinci bir taarruz da muvaffakiyetsizliğe uğradı.

Nihayet, Resulü Ekrem Ali'yi çağırdı ve son bir hücum daha yapması lâzım gelen askerin kumandasını ona tevdi etti. Resulüllah'ın cesaret verici sözleri Ali üzerinde öyle bir tesir hasıl etti ki, teşebbüsün muvaffakiyetinden emin olan Ali :

— « *Yahudilerle döğüşe döğüşe onlara İslâmiyeti kabul ettirecek miyiz?* » diye sordu. Resulü Ekrem: — « *Hayır,* » dedi, « *hayır ve kuvvete müracaattan evvel Müslümanlığı kabul etmelerini veyahut teslim olmalarını teklif edeceksin. Eğer reddederlerse o zaman üzerlerine yürüyeceksin!* »

Kalenin önüne varınca, Ali kahramanlardan birini Yahudilere ya Müslümanlığı kabul, yahut Resulü Ekrem'in emrine inkiyad etmelerini tebliğ ve teklife memur etti. Buna cevap olarak, Merhab, açılan gediğin üzerine çıkıp yüksek sesle bağırdı: « *Bütün Hayber havalisi beni tanır. Muharebe patlayınca kâh mızrağımla deler, kâh kılıcımla keserim. Benimle boy ölçüşecek varsa meydana çıksın!* » Ali elindeki « *Ukab* » ı yanında bulunan Müslümanlardan birine teslim ederek, bu meydan okuyuşa karşılık vermek üzere ilerledi.

Merhab, kılıcını şakırdatarak, kendisile mübarezeye cüret eden İslâm kahramanı üzerine yürüdü. Çarpışma pek şiddetli oldu. Kılıçların şakırtısile ortalık inledi. Yahudinin mızrağı Ali'nin kalkanını deldi, Ali, ona mızrağını geri çekmek fırsatını vermeden, bir darbe indirdi ve yahudinin kafasını ikiye böldü. Yahudiler korku içinde gediği bıraktılar, muhasırlar Kamus kalesine girdiler. Şaşkınlıkları zail olunca Yahudiler, kalenin içinde, yine mübarezeye giriştilerse de, siperleri olmadığı için, pek az dayanabildiler. Zabtolunmaz diye şöhret bulmuş olan Hayber'in fethi, muharebenin neticesi hakkında hiç bir şüpheye mahal bırakmıyordu. Buna rağmen Yahudiler inat ile savaşmağa devam ettiler. On gündenberi muhasara edilmiş olan Zubeyr kalesi Müslümanların hücumlarına muvaffakiyetle mukavemet ediyordu. Teslim olmağa mecbur kılmak için, Hazreti Muhammed, şehrin sarnıçlarına giden su yollarını kesti. Susuzluk, silâhlarını terketmeğe Yahudileri mecbur kıldı; maamafih Yahudiler, teslim olmadan evvel, şimale doğru bir firar yolu açmak ümidile muhasırların saflarını yarmak hususunda son bir gayret sarfettiler.

Zubeyr kalesinin zabtından sonra Müslümanlar, kuvvet-

lerini birleştirerek Vatih ve Sulalim kaleleri üzerine toptan yürüdüler.

İşte mahsuldar Hayber ovası bu suretle istilâ olundu. Büyük koyun ve deve sürüleri, hububat, hurma, zeytinyağı, bal gibi gıda maddelerinden ve türlü türlü silâhlardan mürekkep ganimetler Müslümanların eline geçti. Resulü Ekrem'e ait beşte bir ayrıldıktan sonra, ganimetler 1800 hisseye taksim ve mücahitlere tevzi edildi. Şu farkla ki süvarilere, hayvanlarının yem masraflarına karşılık olmak üzere, bir yerine iki hisse verildi.

Hayber Yahudilerinin bir kısmı Filistin'e ve Suriye'ye hicret ettiler. Memleketi terketmek istemiyenler, ortakçı sıfatile oturmalarına müsaade olunmasını Resulü Ekrem'den niyaz eylediler. Peygamber buna memnuniyetle razı oldu. Zira Müslümanlarda işe yarar ve ihtiyaca kifayet eder bir sanat yoktu. Ensar her ne kadar çiftçi idiyseler de azlıktılar. Fazla olarak, her icabettikçe silâh altına koşan, Ensarın çoğu Medine civarındaki tarlalarını ekmeği tercih ediyorlardı. Abdullah-ibni-Revaha mahsulden Müslümanlara düşen hisseyi almağa memur edildi. Hasad mevsiminde Hayber'e gitti. Devşirilen mahsule kıymet biçtikten sonra onu ikiye böldü ve Yahudi ortakçılara dilediklerini almalarını ve hattâ takdir olunan bedeli azımsadıkları takdirde, parasını vererek Müslümanlara ait hisseyi satın almalarını teklif etti. Vazifesini yapmak hususunda gösterdiği tarafsızlık yüzünden Abdullah-ibni-Revaha'ya bütün Yahudiler meftun olarak, « *muhakkak ki arz ve sema bu bitarafane adalet üzerinde durur!* » diye bağırmışlardır.

Hayber'de alınan esirler arasında, Beni Nadîr kabilesinin reisi Kenane'nin, güzelliğile meşhur, karısı Safiye de vardı. Ganimetler taksim olunurken Safiye Sahabelerden Dahyetul Kelbî'nin hissesine düşmüştü. Sahabelerden bazıları Resulü Ekrem'e müracaat ederek: « *Safiye, Beni Nadîr ile Beni Kurayzanın en güzel kadınıdır. Dahyetul Kelbî'nin evinde bir cariye gibi yaşamasına rıza göstermemelisin; onu sen yanına almalısın!* » dediler. Bunun üzerine Resulü Ekrem Dahye'ye Safiye'ye mukabil yedi cariye vermiş ve, haiz olduğu içtimaî mevki ile mü-

nasip bir vaziyet vermek için, nikâhlamadan evvel, azad eylemiştir.

İslâmiyet aleyhinde bâtıl fikirlerle meşbu olan ecnebi müellifler, bu evlenmeden bahsederlerken Hazreti Muhammed'in, kocası henüz ölmüş olan bu Yahudi kadınının güzelliğine meftun olarak, onu — müşteheyatını tatmin için — zorla aldığını iddia ederler.

Bu bedhahane iddiayı red için, şu hâdiseye bakmak yeter:

Safiye'nin kaşı üstünde bir nişan (yara) vardı. Resulü Ekrem bunun ne olduğunu sordu. Safiye, Kenane ile evlendiği gece görmüş olduğu bir rüyanın buna sebep olduğunu söyliyerek, izah yolunda dedi ki: « *Ayın gökyüzünden bana doğru indiğini, benim onu iki kolumun arasına aldığımı duşumde gördüm. Ertesi gün bu rüyayı Kenane'ye naklettim. Hiddetlendi: İmdi, Hicazın yeni hükümdarı ile mi evlenmek istiyorsun? diyerek bana öyle bir vurdu ki eseri hâlâ duruyor.* »

Şurasını da kaydetmek faydalıdır: O tarihte 16 yaşında olan Safiye, Hicretin dördüncü senesinde Yahudilerin Medine'den kovuldukları zamana kadar, yani 12 yaşına gelinceye kadar, babasile beraber, Medine'nin civarında yaşamıştı. Bu sebeple, şöhret ve mehabeti herkesin dikkat nazarını çeken Hazreti Muhammed'i tanıyordu. Acaba gördüğü rüya, şuuru altında saklı duran bir hissin ifadesi mi idi? Bu sualin cevabını « *Psikanalist* » lere bırakıyoruz. Bizim katiyetle söyliyeceğimiz bir şey varsa o da Safiye'nin, Resulü Ekrem ile izdivacını en büyük şeref addettiği ve onun şahsına karşı en derin bir muhabbet beslediğidir.

Büyük bir ekseriyeti Müslümanlardan nefret eden ve uğradıkları musibetten onları mesul tutan — bilhassa — Yahudi kadınları arasında Safiye ile mukayese edilebilecek kandınlar nadirdi. İçlerinden en azimkâr olanları Resulü Ekrem'den intikam almak için fırsat gözetiyorlardı. Kamus kalesinin zabtedildiği gündü; Hazreti Muhammed, ikindi namazından sonra karargâha dönüşünde Merhab'ın kızkardeşi Zeyneb'i, çadırının

yanında oturmuş buldu. Zeyneb kızartılmış bir kuzuyu eski bir mızrağa geçirilmiş olarak, hediyeten, Peygambere getirmişti. Resulü Ekrem, kadına teşekkür ve arkadaşlarından bazılarını yemeğe davet etti. Peygamber kuzunun omuzundan bir parça koparark çığnemeğe başladı. Bişr-ibni-Bera' da, ardı sıra, bir lokma aldı. Diğerleri de ellerini uzatmak üzere iken, Resulü Ekrem çiğnemekte olduğu lokmayı tükürerek: « *Durunuz,* » dedi, « *bu kızartmanın zehirlenmiş olduğunu hissediyorum!* » Fakat, Bişr maalesef lokmasını yutmuştu. « *Ben de lokmamda tuhaf bir çeşni buldumdu ve şüphelendimdi. Fakat senin lokmanı çiğnemekte olduğunu görünce, sana hürmeten lokmamı tükürmek istemedim.* » sözlerini henüz söylemişti ki vücudü siyahımsı oldu. Müthiş ıstıraplar içinde kıvrana kıvrana öldü.

Resulüllah Yahudi karısını çağırttı: « *Bu kuzuya zehir konmuştu,* » dedi, « *niçin böyle yaptın?* »

Zeyneb, cevap olarak dedi ki: « *Babam, amcam, kocam, hepsi muharebede öldüler. Düşündüm ki Muhammed bir reisten başka bir şey değilse, onu ortadan kaldırmış ve intikamımı almış olacağım. Eğer, dâva ettiği gibi, Hak Peygamber ise, hiç bir tehlikeye uğramıyacak, onu Allah muhafaza edecektir.* »

Şahsî tecavüze karşı intikam almağı asla istemiyen Hazreti Muhammed, Zeyneb'i de affedecekti. Fakat Bişr vefat etmiş olduğundan, onu, kısas dâvasında bulunan Bişr'in akrabasına teslime mecbur oldu ve Zeyneb de zehir içirilerek öldürüldü.

Medine'ye dönmeden evvel, Resulü Ekrem, Hayber'in şimalinde, iki günlük mesafede kâin Vadilkura içinde Fedek'e gitmişti. Burada sakin Yahudilerle muharebe etmek fikrinde değildi; maksadı onları itaata davet eylemekti. Yahudiler Müslümanları bır ok yağmuru ile karşıladılar. Peygamber'in kölesi Mud'am ile Hayber Yahudilerinden ihtida etmiş olan El-Esved şehit oldular. Bu vak'a, muharebeye sebep oldu. Müslümanların hücumu ile Fedek zabtolundu. Yahudiler silâhlarını teslim ve Hayber'deki dindaşlarının kabul ettikleri şartları aynen kabul ettiler. Daha şimalde kâin olan Teyma'da sakin Yahudiler her

türlü mukavemetin faydasız olacağını anlıyarak, silâha sarılmaktan vazgeçtiler. Resulü Ekrem'e inkiyad ile her sene bir cizye vermeğe razı oldular.

İşte Hazreti Muhammed'in Safiye ile evlenmesi, İslâm dinine ve İslâm Peygamber'ine düşman olan bazı müelliflerin iddia ettikleri gibi, Hayber muharebesinde değil, bu son seferden dönerken vukua gelmiştir.

Yahudi kadınlarının Resulü Ekrem hakkında besledikleri gayz ve husumeti bilen Ebu - Eyub, o gece Peygamber'in Safiye ile kaldığını görerek endişeye düşmüştü. İstimdat vuku bulur bulmaz müdahale etmek için uyumamağa karar verdi, ve Peygamber'in çadırı etrafında dolaşmağa, nöbet beklemeğe başladı. Ayak sesleri Peygamber'in dikkatini celbetti ve bunun sebebini anlamak üzere çadırdan dışarı çıktı. Ebu - Eyub'u, elinde yalın kılıç, dolaşır görmekten hayretler içinde kalarak, ona gidip istirahat etmesini tavsiye etti, ve Safiye'nin kendisine buğz eden Yahudi kadınlarından olmadığını anlattı.

Doğrudan doğruya Peygamber tarafından vaki olan bu şahadet, Resulü Ekrem'in henüz ölmüş olan hasmının karısını elde etmek için cebir ve şiddet kullandığı yolundaki fikri terviç ettirmek çaresini arıyanların bedhahane iddialarını reddetmiyor, büsbütün çürütmüyor mu? Hazreti Muhammed, Yahudiler arasında nüfuz ve haysiyet bakımından galip bir mevki işgal eden Safiye'nin Medine'ye bir esir sıfatile değil, Resulü Ekrem, in karılarına Müslümanlarca denildiği gibi, « *Ümmehat-ı-Müminin* » — Müminlerin anaları — ndan biri sıfatile girmesi içindir ki hükûmet makarrına dönmezden evvel onunla evlenmek istememişti.

Resulü Ekrem'in izdivaçları, Hatice ile evlenmesi müstesna, siyasî izdivaçlardı. Safiye ile evlenmesi, İslâmı kabul etmekle kadının, esir olsa bile, haysiyet ve şerefini kaybetmiyeceğini göstermeğe mâtuftu.

İslâm ordusu Medine'ye doğru yola çıktığı sırada, Hazreti Muhammed, vaktile ilk Müminlerin takibata uğradıkları esnada,

bir İslâm yuvası kurmak gayesile, Habeş'e hicret etmiş olan amcazadesi Cafer'in kendisine doğru gelmekte olduğunu gördü. Sürur ve neş'e içinde: « *Bilmiyorum* » dedi, « *bana daha çok sevinç veren Hayber'in zabtı mı, Cafer'in avdeti mi?* »

Hayber'de ele geçen ganimetten Cafer'e de bir hisse ayrılmasını sahabelere teklif etti. İlk Müslümanlardan birinin, 14 sene gaybubetten sonra, dönüşünü görmekle bahtiyar olan mücahitler memnuniyetle buna muvafakat ettiler. Ganimetlerin beşte birini — kendi hissesi olarak — alan Resulü Ekrem, kendine yalnız evinin idaresi için lâzım olan şeyleri alıkor ve geri kalanını akrabasile pek fakir ve muhtaç olanlara ve gariplere dağıtırdı. Amca zadesinin de bu ihsanlardan müstefit olduğuna hiç şüphe yoktur. Ganimetten Cafer'e verilecek hissenin mücahitlerden her birine ayrılmış olan hisseye müsavi olması reyinde bulunması İslâm dinini müslihane surette yaymağa çalışanlarla ancak İslâmın menfaatlerini silâh ile müdafaa edenlerin bir mertebede olduklarını açıktan açığa meydana koymak arzusundan ileri geliyordu.

XIX

UMRE

(1 Zilkade Sene 7)

Resulü Ekrem, Hicretin yedinci yılının güzünü ve kışının bir kısmını Medine'de geçirdi. Yirmişer, otuzar kişiden mürekkep propaganda heyetleri teşkil edip, Ebu Bekir ve Ömer gibi en meşhur arkadaşlarının idaresi altında, Necran ve Necid taraflarına gönderdi ve oralarda yaşayan bedevi kabilelerle temasa geçerek, onlara İslâm dininin hükümlerini öğretmek ve kendilerini ihtidaya davet etmek yolunu tuttu. Bu heyetlerden bazıları, gittikleri yerlerde, fena bir surette karşılandılar ve hattâ kurbanlar verdiler. Fakat gayretleri, umumiyet itibarile, muvaffakiyetle taclanmıştır. Tesis ettikleri münasebetler sayesinde, İslâm dininin tesirlerini, en uzak kabilelere kadar, geniş mikyasta yaydılar.

Hudeybiye müsalâhasının imzasından bir sene geçince, Resulü Ekrem Umre'yi ifa etmek niyetinde olduğunu söyledi. Bir sene evvel kendisine refakat etmiş ve Hayber seferinden sonra hayatta kalmış olan kimselerden başka iki bini geçen hacılar davetine icabet ettiler. Bu suretle Hazreti Muhammed Şubat ayı sonlarına doğru, dört kişinin başında, Medine'den ayrıldı. Hudeybiye müsalâhası şartlarına göre, bunlar, silâh namına, bir kılıçtan başka bir şey taşımıyorlardı. Bununla beraber, Kureyşlilerin herhangi bir tuzağına düşmemek için bazı tedbirler aldı. Yolun emniyette olup olmadığını anlamak üzere, yüz kadar süvariyi öncü olarak sevketti ve vukuu muhtemel her hangi bir taarruza karşı Müslümanların kendilerini müdafaa edebilmeleri için bir

silâh kafilesinin kervanı takip etmesi emrini verdi. Mekke'den bir konak önce Merruzzahran'a vasıl olunca Resulü Ekrem, iki yüz Müslümanın himayesinde olarak Harem hududunun dışında Batn-ı Yecic'de bekliyen silâh kafilesini geri gönderdi. İşte bu tevakkuf esnasında hacılar ihrama girerek Umre'yi ifa etmek niyetinde olduklarını yüksek sesle ilân ettiler.

Kurbanlık olarak hazırlanıp süslenmiş olan altmış deve peşin gönderildikten sonra, Resulü Ekrem, arkasında hacılar olduğu halde, Mekke'ye doğru yolunda devam etti.

Kureyşliler, Müslümanlara Hacc'ı ifa için gelip, üç gün Mekke'de kalmalarına, istemiyerek, müsaade etmişlerdi. O kadar uzun zamandanberi şiddetle mücadele ettikleri İslâm dininin manevi zaferini takdis için yapılan bir âyinde hazır bulunmağa razı olmıyorlardı. Buna binaen, şehri tahliye etmeğe ve kendilerine iltihak etmeleri teklifinde bulunacak olan muhacirlerle temas etmemeleri için ahaliyi beraber götürmeğe karar verdiler.

Şimal cihetinden Mekke'ye yol veren boğazdan geçtikten sonra, Müslümanlar beklenmedik bir manzara ile karşılaştılar. Hazreti Muhammed, Abdullah-ibni-Revaha'nın yayan olduğu halde yularını tuttuğu — devesi — El-Kusva'ya binmiş, belli başlı arkadaşları iki tarafında sıralanarak ve diğer hacılar arkasını takip ederek, yavaş yavaş ilerlemekte iken, şehri tahliye eden Kureyşliler civardaki tepelere çekiliyorlardı. Hazreti Muhammed'le arkadaşları, doğdukları memleketten kovulalı yedi sene olmuştu. Gölgesinde büyümüş oldukları « *Beyt-ı Mukaddes* » i görür görmez yürüyüşlerini hızlandırdılar; vâdi, « *Lebbeyk! Lebbeyk!* » nidalarile inledi. Tepelerden gelen akisler, « *Umret-ul-Kaza* » yı tesid eden müminlerin sevincine sanki bütün tabiatin de iştirakini ifade ediyordu.

Resulü, Ekrem, doğruca Kâbe'ye gitti, devesine binmiş olduğu halde yedi defa Kâbe'yi tavaf etti ve her defasında asâsile «*Hacer-ı Esved*» — Karataş — e dokundu. Mekkelileri gidip hemşehrilerini görmekten caydırmak emelile, Medine ikliminin Mu-

hacirleri gevşettiğini iddia eden Kureyş reislerini yalanlamak için, Muhacirler, Resulü Ekrem'e imtisal ile beraber, ilk üç devri pek seri adımlarla yaptılar. Muhariplere yakışan yürüyüşleri ile heyecana gelen İbni Revaha harb şarkıları söylemeğe başladı. Ömer-ibni-Hattab susmasını emretti. Hazreti Muhammed, İbni Revaha'ya doğru eğilerek, ona bir dost gibi: — « *Bu suretle şarkı okuyacağına,* » dedi, « *şu duayı oku: Allahtan başka mabud yoktur! Ümmetini koruyan ve yükselten odur! Müttefikler güruhunu firara mecbur eden o dur!* » Hacılar Hac menseklerinden olan devirleri ikmal ettikten sonra İbni Revaha yüksek sesle tekrarladığı sözleri bir ağızdan söylediler.

Kâbe'nin tavafı bittikten sonra, Hazreti Muhammed, oğlu İsmail için su arayan Hacer'in hatırasını yâdettirmek üzere, Safa ile Merve arasında yedi defa gidip geldi. Bütün Müslümanlar Resulü Ekrem'in isrine iktiza ettiler ve kurbanlık develer Merve civarında boğazlandılar. Resulü Ekrem: « *Kurban burada kesilir. Mekke vâdisinin her tarafı da burası gibidir* » dedi. Bundan sonra hacılar başlarını tıraş ettirdiler. Küçük Hac denilen Umre bu suretle sona erdi.

Hemen bunu mütaakip, Hazreti Muhammed, Batn-ı Yecic' de silâh kafilesini beklemekte olan Müslümanlara gelip, koyduğu usul dairesinde Umreyi ifa etmeleri için adam yolladı.

Akşama doğru Resulü Ekrem çadırını Kâbe civarında kurdurdu. Hacılar açıkta konaklamışlardı. Şehrin üzerinde bir ölüm sükûtu yayılmıştı. Orada kalmış olan tek tük kadınlarla ihtiyarlar evlerinde kapalı duruyorlardı. Muhacirler, tenha sokaklarda dolaşırlarken, dinlerini değiştirmemek için terketmeğe mecbur oldukları evlerini, görerek, mahzun ve mükedder oldular. Ancak kuvvetli bir imanın eseri olabilen bir disipline tabiatile, aldıkları emir ve talimatı bozmamak ve acı tatlı hatıralarla kendilerini çektiklerini hissettikleri bu meskenlere girmemek için nefislerini zorladılar. Sıla hastalığı ile tahrik edilmiş bulundukları halde, husumetlerini ve gençliklerini geçirmiş oldukları yerleri tekrar görmek istiyorlardı. Resulü Ekrem, kapısı muhafız Osman-ibni-Talha tarafından açılan Kâbe'ye girdi ve sabah-

tan öğleye kadar olan bütün vaktini dua ve ibadetle meşgul olarak orada geçirdi.

Kâbe'de bulunan 360 puttan asla endişe etmedi. Uzletgâhından ancak öğlen namazı vaktinde çıktı. Bilâl'ı çağırarak, Müslümanları namaza davet maksadile, Kâbe'nin duvarına çıkıp ezan okumasını emretti. İşte namaz için, ilk defa olarak, « *Beytullah* » üzerinden okunan ezan bu idi.

Sözlerini tekrar ederken makamdan makama geçişini dulâm müezzininin tatlı ve tanan sesinin :

Allahüekber, Allahüekber
Lâilâheillallah, lâilâheillallah
Hayyalessalâh, hayyalessalâh.

Sözlerini tekrar ederken makamdan makama geçişini duyunca Kâbe'nin etrafına koşuştular (1). Hepsi toplanınca yüzlerini Kâbe'ye çevirdiler; Resulü Ekrem de, öğle namazı için, imamete geçti.

Müminler yaradanı, Rahman ve Rahîm olan Allah'ı tâzim ile rükûa varır, oturur ve secde ederlerken, Kâbe meydanına hâkim Ebukubeys dağına çekilmiş olan Kureyşliler, hacıların mevzun ve muntazam hareketlerini gözlerile takip ederek eski aşinalarını, eski dostlarını arıyorlardı.

Bu, tarihte misli görülmemiş, çok müessir bir manzara idi.

Hazreti Muhammed'in amcası Abbas, İslâm dâvasına daha iyi hizmet etmek maksadile, ihtida ettiğini alenen söylemekten çekinerek, Mekke'de oturmakta devam ediyordu. Kureyşliler her ne vakit Medine'ye taarruz için hazırlanırlarsa, keyfiyeti, ücretle kullandığı adamlar vasıtasile, Resulü Ekrem'e bildir-

(1) Bilâl ezan okudukta Seheyl-ibni-Amr ile diğer bazı kimseler: «*Şu siyah köleye bakınız, öyle bir makama çıkmış da ezan okuyor*» demişlerdir. Bunun üzerine «*sizin ind-Allah keriminiz en ziyade mütteki olanınızdır*» mealindeki âyet nâzil olmuştur.

mekten geri kalmamıştı. Hazreti Muhammed'le görüşmek fırsatını da hiç kaçırmak istememişti. Hacıların geldiğini duyunca evinde saklandı ve hemen ertesi günü Resulü Ekrem'i bulmağa çıktı. Ahali arasında hüküm süren muhtelif temayüllere ve bazı reislerin anlaşma niyetlerine dair malûmat verdikten sonra, baldızı Meymune ile evlenmesini teklif etti. Dul kaldığı günden beri kızkardeşile bir arada yaşayan Meymune, süvarilerine yaptırdığı mahirane manevra sayesinde Uhud gazasının taliini Kureyş lehine çeviren, meşhur cengâver Halid-ibni-Velid'in teyzesi idi.

Abbas, Halid-ibni-Velid'de büyük bir fikir değişikliği gördü. Hâlid'in İslâm dinini kabule karar vermemesi, geçmişteki hareketinden dolayı, Medine'de iyi bir kabule nail olamıyacağından korkmasından ileri geldiğine emindi. Meymune ile evlenmeği Hazreti Muhammed'e teklif etmekle, Abbas, Resulü Ekrem ile bu hısımlık bağının Halid-ibni-Velid tarafından kâfi bir teminat sayılacağını düşünmüş ve Halide ihtida etmesi teklifinde bulunmuştur. Bu ihtida diğer bir hayli ihtidaların işareti olabilirdi. Bu düşüncelere binaen Hazreti Muhammed, son karısı olan, Meymune ile evlenmeğe karar vermiştir.

Muhacirlerin — Hudeybiye andlaşması gereğince — Mekke'de kalabilecekleri üç gün geçmişti. Andlaşmayı imza edenlerden Suheyl ile Huveytib, gelip Resulü Ekrem'e, şehri terketmesini söylediler. Hazreti Muhammed nezaketle: «*Bir kaç gün daha kalıp, Meymune ile nikâhımızı burada, sizin aranızda kıyarsak, ne mahzur görürsünüz? Bir ziyafet vereceğim ve sizi de davet edeceğim.*» dedi.

Kureyş murahhasları soğuk bir eda ile: «*Davetini istemiyoruz. Mümkün olduğu kadar çabuk git!*» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hazreti Muhammed, dönüş emrini verdi.

Ortalık karardığı sırada bütün hacılar Mekke'yi terketmiş bulunuyorlardı. — Kafile Sarif'de toplandıktan sonra Medine yolunu tuttu. Abbas hiç yanılmamıştı. Resulü Ekrem, Hicretin VIII inci senesi Sefer ayında, yani Medine'ye döndükten bir kaç

gün sonra, Halid-ibni-Velid'in hem şair hem kabiliyetli bir tacir olan Amr-ibnil-Âs ile, ve Kâbe anahtarlarının muhafızı Osman-ibni-Talha ile birlikte — her üçü İslâm dinini kabul etmiş olarak — geldiklerini gördü.

Dindaşları arasında büyük nüfuz sahibi olan bu üç reis, İslâm dinini kabul etmekte yalnız kalmadılar. Nüfuz ve itibarları daha az bir çok ileri gelenler de Medine'de onlara katıldılar. Mekke etrafındaki tepelerden hacıların şevk ve heyecanını görmüş ve — ayni zamanda — Arabların millî timsali olan Kâbetullah'ın gölgesinde yapılan ibâdetin güzelliğine şahit olmuş olan halk arasında da bir çok ihtidalar vuku buldu.

Hac'dan döndüğünden bir ay sonra, Resulü Ekrem, İslâm dinini Beni Suleym kabilesi arasında yaymak maksadile, elli Müslümandan mürekkep bir heyet teşkil ve idaresini mezkûr kabileye mensup bir mühtediye tevdi etti. Müslümanlar bu kabile tarafından fena bir surette karşılandılar ve içlerinden bir çoğu katledildiler. Heyetin başbuğu, kendi kabilesinin takibatından zorla kurtulabildi. Müslümanların sulhperver temayülleri hakkında Beni Suleym kabilesinin yanılmış olmadığına şüphe yoktur. Çünkü bu hâdiseden az bir zaman sonra takım takım İslâm dinine girdiler ve mühim bir kuvvetlerini Resulü Ekrem'in emrine verdiler.

Yine o yılın Haziranında, Beni Leys kabilesine mensup semiyyelerden biri cenup taraflarına gitmekte olan bir kervana taarruz etmekle, Resulü Ekrem tediplerine karar verdi. Karargâhlarına taarruz olunduysa da yağmacılar kaçtılar, Müslümanlar onlardan aldıkları sürülerle develeri Medine'ye götürdüler.

Tedip maksadile tertip olunan diğer bir sefer de Beni Murra üzerine yapılmıştır. Bunlar Fedek'e gitmekte olan bir Müslüman müfrezesine taarruzla erlerini kılıçtan geçirmişlerdi.

Temmuz ayında, on beş kişilik bir Müslüman kuvveti, Suriye hududu taraflarında oturmakta olan kabileler arasında İslâm dinini yaymak üzere, Zat-ı-Itlah'a gitmek emrini aldı.

Müslümanlar Zat-ı Itlah'a varınca, Bedeviler, sanki söylediklerini dinlemek istiyorlarmış gibi, onların etrafında toplandılar. Fakat Müslümanlar, İslâm dininin nimet ve faidelerinden bahsetmeğe ve İslâm dinini kabul ettikleri takdirde kazanacakları şeref ve muvaffakıyetleri izah eylemeğe başlayınca hasmane bir vaziyet aldılar ve öldürmek üzere Müslümanlar üzerine atıldılar. Meyusane bir mukavemete rağmen Müslümanlar, düşmanın çokluğu karşısında, ezildiler; içlerinden yalnız bir tanesi kaçacak bir yol açarak Medine'ye gitti, hıyaneti haber verdi. Bu haber Resulü Ekrem'i o kadar çok müteessir etmiştir ki, cürümlerini işledikten sonra, Zat-ı-Itlah ahalisi tamamile hududu aşarak, Suriye çölünün Hıristiyanlaşmış kabileleri yanına kaçtılar.

Hemen o sıralarda Hazreti Muhammed'in namesini taşıyan bir elçi Gassanîler reisi nezdine gitmiş, fakat Mu'te mevkiinde Emir Şurahbil tarafından öldürülmüştür.

Bu hâdiseler, Hayber'den kaçıp Suriye'de yerleşmeğe giden Yahudi mültecileri tarafından hudut kabileleri arasında yayılan İslâm aleyhtarlığı hareketinin şiddetlendiğine ait haberleri teyid ediyorlardı. Bu türlü tahriklere karşı hiç bir şey yapmamak İslâm düşmanlarının cesaretini arttırmaktan ve hattâ tekâmülünün henüz ilk merhalesinde bulunan İslâm devletinin mevcudiyetini tehlikeye koymaktan başka bir netice vermezdi. Bu mülâhazalara binaen Hazreti Muhammed, Şurahbil'i tepelemek ve Suriye hududunda yerleşmiş olan serkeş kabileleri itaat altına almak için, Mu'te'ye karşı büyük bir sefer tertibine karar verdi. Üç bin kişi silâh altına çağırıldı. Bunlar Medine'nin dışında Curf'da birleştiler. Resulü Ekrem gelip orada teftiş etti. Sonra askerin beyaz sancağını evlâdlığı Zeyd-ibni-Hârise'ye teslim etti ve elçinin öldürüldüğü yere kadar gitmesini, ora ahalisini İslâmiyeti kabule davet etmesini yahut emri altına girmelerini teklif eylemesini ve, bu davet ve teklifi reddederlerse, Allah adına vurmasını emreyledi (Cemaziyelevvel, sene: 8).

Hazreti Muhammed'in talimatına göre, muharebe esnasında Zeyd ölürse Cafer-ibni-Ebi Talib onun yerine geçecekti. Cafer de öldüğü takdirde kumandayı Abdullah-ibni-Revaha eline

alacaktı. Bu da selefleri gibi ölecek olursa, emri altında muharebe edeceği kumandanını ordu kendisi seçecekti.

Resulü Ekrem orduya « *Ayrılık Tepesi* » (*) ne kadar refakat etti, sonra: « *Allah her türlü âfetten masun kılsın! İnşallah sulh ve selâmetle, şeref ve ganimetle dönersiniz!* » duasile ayrıldı.

Şurahbil, İslâm askerinin harekete hazırlandığını haber alınca, civardaki kabileleri dolaşarak, Hayber Yahudilerinin ve Hazreti Muhammed'e tek başlarına karşı koyabileceklerini zannetmiş olan kabilelerin akibetine uğramamak için, kendisine iltihak etmeğe onları davet etti. Ayni zamanda, Müslümanların Bizans İmparatoruna tabi memleketleri istilâya hazırlanmakta olduklarını bildirmek üzere, Bizans'ın Suriye valisine bir elçi gönderdi.

Maan'a varınca, Zeyd mükemmel surette teçhiz ve İmparator Heraklius'un kardeşi Teodoros'un kumandasına tevdi edilmiş tahminen yüz bin kişilik bir ordunun Meab'da toplanmış olduğunu haber aldı. Bunları mühimsemiyerek, vahim neticeler hasıl edebilecek bir sergüzeşte atılmak istemiyen Zeyd, hiç beklenilmiyen bu vaziyet karşısında ne yapılacağını kararlaştırmak üzere bir harb meclisi kurmağı muvafık buldu. Tecrübe sahibi olan bir çok reisler, Medine'ye bir adam göndererek işi Hazreti Muhammed'in takdirine arzetmek ve her hangi bir harekete girişmeden evvel emirlerini beklemek reyinde bulundular. Ekseriyet bu reye iştirak etmek istidadını gösteriyordu. O sırada İbni Revaha dilindeki talâkat ve fesahatin hiç eksilmeyen hararetile haykırmağa başladı: « *O halde ne diye buraya kadar geldi? Vaktimizi boş lâfla kaybetmek için mi? Harbin âkibetini tâyin eden muhariplerin miktarı mı, yoksa Allahın avn ve inâyeti mi? Her hal ve kârda bizim için ya muzaffer ya şehit olmak mukadderdir. Tereddüt edecek nemiz var? İleri!* »

(*) *Buna Saniyetülveda derler.*

Bu ateşli hitabe Müslümanları heyecana sevketti: « *İbni-Revaha Allah için doğru söylüyor, ilerliyelim!* » dediler. Ordu yürümeğe başladı. Cenuptan Bahr-ı-Lût'u çevirerek, şimale doğru ilerledi ve Mu'te'yi geride bırakarak Belka'ye vardı. Buraya vasıl olunca Müslümanlar, gerek adet ve gerek silâh itibarile o güne kadar görmüş olduklarının hepsine faik bir ordu ile karşılaştıklarını gördüler. Düşman geniş bir cephe üzerinde yayılmıştı. Merkezde Bizanslılar vardı. İki cenahta da (Behra, Beli, Vail, Bekir) gibi Suriye çölünün Hıristiyanlaşmış kabileleri bulunuyordu. Bizans'ın falanjları, güneşin karşısında parıl parıl parlıyan cesim kalkanların himayesinde ve yanaşık nizamda, âdeta seyyar bir kale gibi ilerliyorlardı. Bu tabiye karşısında, az çok şaşırmış olan Zeyd Mu'te'ye çekilmek ve yapacağı muharebe şayet gayri müsait bir netice verirse düşmanı durdurmak ve ordusunun büyük kısmını hezimetten kurtarmak için Mu'te'nin elverişli arazisinden istifade etmek kararını verdi.

Müslümanlar yeni mevzilerine henüz çekilmişlerdi, ki düşman ordusunun geldiğini gördüler. Roma falanjları, yanlarında Bedeviler güruhu olduğu halde, cepheden ilerlemekte iken, Zeyd, Peygamber'in sancağını elinde tutarak, askerinin önünde, düşmana hücum etti. Bir ok yağmuru altında yuvarlanan dalgalar gibi, İslâm safları, Roma falanjlarının kalkanlarile teşkil ettikleri tunçtan duvara çarparak kırılıyorlardı. Zeyd, mütaaddit yaralar alarak, şehit düştü. Cafer, atını mahmuzlıyarak, Peygamber'in sancağını almağa koştu ve dağılmağa başlıyan İslâm saflarını toplamağa çalıştı. Bizanslıların tabiyesine karşı ne ırkının en güzel enmuzeclerinden biri olan ve henüz 33 yaşında bulunan bu genç kumandanın şecaati, ne askerinin gösterdiği cesaret ve gayret galebe çalabildiler. Atı vurulan Cafer, kendi de yaralanmış olmakla beraber, ayakta savaşmağa devam etti. İki kolu kesilmiş yere yuvarlandı. Bir Romalı kılıçla kafasını kesti. Cafer'e halef olması icabeden İbni Revaha sancağı aldı, fakat vaziyeti düzeltmenin imkânsızlığını anlıyarak, şaşkın, şaşkın gerilemeğe başladı. Sonra, ayılarak, kendi kendini muaheze etti: « *Demek ki sen hayatı, uhrevi saadete tercih ede-*

cek kadar seviyorsun? » Ve hamleye başladı. Vücudü atılan oklarla delik deşik oldu, o da Zeyd ve Cafer gibi şehid düştü.

Ensardan Sabit-ibnil-Erkam adında biri Peygamber'in sancağını yerden kaldırarak: « *Ey Müslümanlar,* » diye bağırdı, « *Livai Muhammedî etrafında toplanınız ve devam etmeğe karar verdiğiniz mücahide için emri altına gireceğiniz kumandanı seçiniz.* »

Mücahitler: « *Peygamber'in bayrağını yerden kaldıran sensin; biz senin emrine itaat ederiz* » dediler. Sâbit « *Ben lâzım olan ehliyeti haiz değilim, kumandan olamam* » cevabını vermekle beraber şu sözleri ilâve etti: « *Vazifemi alelâde bir mücahit olarak yapmağa devam edeceğim.* » Mücahitler, bunun üzerine, Kureyş süvarilerine kumanda ederken haklı olarak şöhret bulan Halid-ibni-Velid'i kumandan seçtiler.

Zafer ümidini beslemek zamanı çoktan geçmişti. Halid-ibni-Velid'in düşüneceği bir tek nokta vardı ki, o da orduyu büsbütün münhezim olmaktan kurtarmaktı. Bozulan safları yeniden tanzim etmeğe ve mücahitleri gece karanlığı basıncaya kadar muharebeye devam için tehyice çalıştı. Karanlık boğuşmayı durdurunca, Halit, vaziyeti tanzim için zuhur eden fırsattan istifade etti. Askerlerinden bir kısmının yerini değiştirerek, cephe boyunca, düşmana karşı hafif bir perde vücuda getirdi ve askerlerine, güya imdat için gelmekte olan kuvvetler kendilerine iltihak etmiş gibi, sevinç avazelerile bağırmalarını emretti. Bu hud'a tamamile muvaffak oldu. Düşman cereyan eden ahval hakkında malûmat edinmek için tan yerinin ağarmasını beklerken, Halid, bir süvari müfrezesinin başında, sanki hücum edilecek zayıf noktayı arıyormuş gibi, düşman karakollarını kâh burada, kâh şurada basıyordu. Bu müddet içinde ise İslâm ordusunun küllî kısmı, sükût içinde, dağılmaksızın ricat ederek Medine yolunu tutuyordu. Halid ile süvari müfrezesi, dümdar (artçı) vazifesini yaparak, fecirden evvel ayni istikameti tuttular.

Mu'te hezimeti haberi Medine'ye varınca, Hazreti Muhammed Cafer'in karısı Esma'nın evine giderek, çocuklarını yanına

getirmesini söyledi. Çocuklar gelince, onları şefkatle kucakladı. Okşarken gözleri doldu. Esma bir felâketin vuku bulmuş olmasından şüphelenerek: — « *Ya Resulüllah,* » dedi, « *kocam ile arkadaşları hakkında kötü bir haber mi aldın?* » «— *Evet,* » dedi Resulü Ekrem, « *Cafer ebedî saadete nail olmuş; Allah yolunda harbederek ölmüştür!* »

Zavallı dulun kopardığı canhıraş feryatlar üzerine komşular koştular. Hazreti Muhammed onlara Esma'ya bakmalarını ve çocuklarının yiyeceklerini temin etmelerini tavsiye ile çekildi, gitti. Oradan Zeyd'in evine uğradı. Zeyd'in küçük kızı Resulü Ekrem'in kucağına atıldı. Bundan müteessir olan Resulü Ekrem ağlamağa başladı. Orada hazır bulunan Müslümanlardan biri, teselli etmek maksadile, Resulü Ekrem'e cennete kavuşmak uğrunda hayatını feda eden bir mümin için göz yaşı dökmek muvafık olup olmıyacağını sordu. Resulü Ekrem: « *Kaybedilen bir dost için ağlamak hiç de yasak değildir* » cevabını verdi.

Mu'te hezimeti Medine'de büyük hayal sukutunu mucip oldu. Ahali yığın yığın şehirden çıkarak orduyu karşılamağa gittiler ve düşmanın önünden kaçmış olduklarından dolayı askerlere avuç avuç toprak atmağa koyuldular. Her taraftan husumetkârane haykırışlar yükselirken Hazreti Muhammed'in orduyu karşılamak üzere geldiği görüldü. Esterine binmiş, Cafer'in oğlunu kucağında tutuyordu. Ahaliyi susturdu: « *Hayır,* » diye bağırdı, « *bu adamlar kaçak değiller; Allah izin verirse, tekrar muharebeye dönmeğe müheyya mücahitlerdir.* »

Mu'te muharebesile münasebeti olmasından dolayı, ilk İslâm şehitleri arasında bulunan Ferva'nın da adını burada anmak muvafık olur: Uraan valisi Ferva Hıristiyan olmuş bir Arabtı. Mu'te seferinden bir kaç ay önce İslâm dinini kabul etmiş ve hüküm ve nüfuzu altına girmiş bulunduğunu teyid için, Resulü Ekrem'e, hediye olarak beyaz bir esterle koşumları pek süslü bir at göndermişti. Hazreti Muhammed, teşekkür makamında, ona bir mektup yollamış ve mektuba, bundan böyle kendisine manevî rehber olacak belli başlı esasları dercetmişti.

Bu mektup, Romalılar tarafından tutulmuş mu idi? Bunu bilmiyoruz. Muhakkak olan bir şey varsa, o da şudur ki hâdiselerin cereyanı suretinde ittilâ peyda eden Suriye hükümdarı Ferva'yı rıza veya cebir ile Hıristiyan kilisesinin kucağına dönmeğe zorlamak istemiştir. Ne vâd, ne vaid Ferva'yı dinini terketmeğe ikna etmiş ve bundan dolayı Ferva öldürülmüştür.

İslâm ordusunun şeref ve haysiyetini sarsmış olan Mu'te hezimeti şimal kabilelerini kütle halinde isyana sevkedecek mahiyette idi. Bedevilerin Medine üzerine yürümeğe hazırlandıkları şüphesini uyandıran bazı söylentiler kulağına çalınmakla, Hazreti Muhammed, Suriye hududu mıntakalarını gözetlemek üzere, 300 kişilik bir müfreze göndermeğe karar verdi. Bunun kumandasını Amr-ibnil-Âs'a tevdi etti. Amr, anası bu mıntakada oturan Beni-Beli kabilesine mensup, yeni bir mühtedi idi. Amr'ın bu ailevî münasebetler dolayısile Beni-Beli kabilesinin yardımını temin edebileceği yahut hiç değilse o mıntakada sakin kabilelerin hakikî maksat ve niyetleri hakkında malûmat alabileceği düşüncesi bu intihaba saik olmuştu.

On gün süren bir yürüyüşten sonra, müfreze Suriye hududunda kâin bir küçük vahaya vardığı vakit büyük bir düşman topluluğu ile karşı karşıya geldi. Muhakkak olan tehlike karşısında Beni-Beli kabilesile müzakereye girişmek zamanı çoktan geçmişti. Bundan dolayı Amr-ibnil-Âs Medine'ye bir adam göndererek, imdat istemeğe karar verdi. Aralarında Ebu Bekir'le Ömer-ibnil-Hattab'ın da bulunduğu 200 kişilik bir mücahit kuvveti, Ebu-Ubeyde'nin kumandası altında, yola çıkmak emrini aldı.

İlk müfrezenin sevk ve idaresini Amr'a tevdi etmeğe Resulü Ekrem'i sevk eyliyen sebebi bildiği ve Amr'ın akrabası ile Beni-Beli kabilesi arasındaki münasebetlerden istifade etmesine hal ve şartların mani olduğunu gördüğü cihetle, Ebu-Ubeyde ya bütün kuvvei seferiyenin kumandasını kendisi almak yahut yalnız imdat kuvvetinin kumandanlığını muhafaza etmek istedi. Bunu Amr'a bildirdi. Amr hiç dinlemek istemedi. Muvazeneli ve muslih bir adam olan Ebu-Ubeyde cevap olarak: « *Madem ki*

benim kumandanlığımı tanımak istemiyorsun, ben senin emrine tabi olurum. Çünkü, Resulüllah, bu hususta her türlü fikir ve his ihtilâfını bertaraf etmeği bana emretti » dedi (*). Beş yüz mücahidin başına geçen Amr, kendisine taarruza hazırlanan bedevileri dağıtmağa ve Suriye hududu mıntakasında asayişi temin etmeğe muvaffak oldu.

Heraklius'un İranlılara karşı yaptığı uzun ve devamlı muharebe, son parlak muzafferiyete rağmen, gerek insanca ve gerek paraca büyük kayıplara sebep olmuştu. Bizans ordusuna girmiş ve aylıklarını artık muntazaman alamamakta bulunmuş olan Arablar kaçmağa, Suriye çölünde yerleşip Bizans tabiiyetine girmiş olan kabileler de gözlerini Medine'ye çevirmeğe başladılar.

Bu tarihten itibaren aralarında her ne vakit bir ihtilâf çıksa, Hazreti Muhammed nezdine bir adam göndererek, niza'larını onun takdirine arzederlerdi. Hazreti Muhammed'in birbirine hasım olan tarafların şikâyetlerini dinlemek hususunda — onların mazide Müslümanlara karşı takındıkları dostça veya düşmanca vaziyetlerinden asla teessüre kapılmaksızın — gösterdiği dikkat ve kararlarını verirken ibraz eylediği tarafsızlık nüfuz ve haysiyetini bir kat daha kuvvetlendirmeğe yardım etmişti.

(*) Ebu - Ubeyde'nin bu vesile ile gösterdiği itilâfperverliğin nişanesi olmak üzere, Resulü Ekrem, bir ay sonra, Kızıldeniz kıyılarında oturan Beni - Cuheyne kabilesinin tedibine memur ettiği kuvvetin başına onu getirmiştir.

XX

MEKKE'NİN FETHİ

(10 Ramazan, Sene 8 - 1 Kânunusani 630)

Hicaz'ın şimalinde kâin olan ve içinden Suriye'ye giden kervan yolları geçen bütün memleketler Resulü Ekrem'in hâkimiyetini tanımış bulunuyordu. Müslümanlar, her ne zaman lüzum görürlerse, bu yolları kesebilirler ve Bizans eyaletlerile yaptığı mübadelelerle kendilerine çok büyük kârlar temin eden Mekke ticaretini felce uğratabilirlerdi. Bu vaziyet Hazreti Muhammed'in kuvvet ve hâkimiyetini ziyadesile tahkim ediyordu. Gitgide artmakta olan nüfuzu sayesinde Mekkelilerin hal ve hareketlerinde büyük bir değişiklik belirmekte idi. İhtidalar günden güne çoğalıyordu; hem de yalnız hiç bir haktan istifade etmiyen halk arasında değil, belki — hudutlarını genişletmekten geri durmıyan — yeni hükûmete tabi olmağı gerek vicdanî kanaat, gerek şahsî menfaat bakımından vazife sayan Kureyş azlığı arasında bile.

Her şey, İslâmiyetin, o zamana kadar en müthiş düşmanlarının yıkılmaz bir burcu sayılan Mekke'de hâkim sıfatile yerleşeceğini farz ve tahmin ettirmekte idi. Muslihane bir tekâmül ile elde edilebilecek olan bu netice, « *Mekke'nin fethi* » demek münasip olan ve hemen hiç kan dökülmeksizin vuku bulan bir hâdise ile çabuklandırılmıştır.

Hazreti Muhammed ile Kureyş arasında Hudeybiye'de aktedilen muahede, Mekke civarında yerleşmiş olan kabilelere iki âkit taraftan her hangi birine serbestçe iltihak etmek hakkını veriyordu. İşte muahededeki bu şarttan istifade eden Beni Huzaa kabilesi Müslümanlarla ittifak etmişti. Bunun rakibi

olan Beni Bekir de Kureyş ile ittifak etmişti. Bir kan dâvasından doğan gizli bir husumet, uzun zamandan beri, bu iki kabileyi birbirinden ayırıyordu. Yeni doğan İslâm kuvvetine karşı müttehiden yapılan mücadelelerle şiddeti azalmış olan bu ihtilâf Hudeybiye muahedesinin akti üzerine tazelendi. Beni Bekir kabilesi vaktile Beni Huzaa tarafından kendilerine yapılmış olan haksızlığın öcünü almak için münasip bir fırsat gözetlemeğe koyuldular, ve İslâm ordusunun Mu'te muharebesinde uğradığı hezimete dair söylentilerden cesaret alarak, bir yandan da kendilerine katılmış olan İkrime-ibni-Ebu-Cehil, Safvan-ibni-Umeyye ve Suheyl-ibni-Amr'ın tahrik ve teşviklerine kapılarak Beni Huzaa'nın bir konak yerine apansız hücum ettiler ve içlerinden bir çoklarını öldürdüler.

Bu tecavüz, Müslümanların bütün bir dikkatle riayet ettikleri mütarekeyi nizamen bozuyordu. Kureyş reisleri, bundan çıkabilecek vahim neticeleri önlemek için alınacak vaziyeti müzakere etmek üzere, meclis halinde toplandılar. Ebu Sufyan'ın acele olarak Medine'ye gidip, muahedenin devamını temin etmesi ve şayet Hazreti Muhammed bunu mefsuh addederse mütarekeyi tecdit eylemesi kararlaştırıldı.

Ebu Sufyan bu hususta kızı, Resulü Ekrem'in karısı Ummu Habibe'nin müzaheretini göreceği ümidinde idi. Medine'ye varınca doğrudan doğruya Ummu Habibe'ye gitti. Yere serilmiş bir hasır üzerine oturmağa hazırlanmakta iken Ummu Habibe onu birdenbire kaldırdı :

Babası pek ziyade mütehayyir: — « *Ne için bu hasırı kaldırıyorsun ?*» diye sordu.

O, — « *Bu, Resulüllah'ın namaz kıldığı halıdır. Sen müşrik olduğun için üzerinde oturmanı istemiyorum* » cevabını verdi.

Ebu Sufyan: — « *Benden ayrıldığın zamandan beri ne kadar değişmişsin!* » diye haykırarak, aldanmış olmaktan çok müteellim, odadan çıktı.

Yolda giderken Resulü Ekrem'e tesadüf ederek mütarekenin uzatılmasını istediyse de hiç bir cevap almadı. Son derecede

utanmış olmakla beraber gururunu yendi ve, müzaheretlerini rica etmek üzere, Resulü Ekrem'in başlıca arkadaşlarını aramağa gitti. Ebu Bekir ile Ali onu lâkayıtlıkla karşıladılar; fakat ateş mizaclı Ömer, müminler için bunca felâketlere sebep olan geçmiş hareketlerinden dolayı şiddetle muaheze ederek, kovdu. Her şeye rağmen, bir muvaffakiyet elde etmeği kararlaştırmış olmakla, Ebu Sufyan kendini fütura kaptırmadı. Hazreti Muhammed'in, kızı Fatime'ye karşı beslediği büyük sevgiyi bildiğinden, onun evine giderek oğlu Hasan'ı himaye etmesi niyazında bulundu: « *Bu çocuğun himayesini temin edersen,* »dedi, « *emin ol ki o, her vakit Arabların hükümdarı addedilecektir.* »

Fatime cevap verdi: « *Benim oğlum henüz çok küçüktür, üç yaşında var, yok. Onu ancak Resulü Ekrem himaye edebilir.* »

Her şeyi tecrübe ettikten ve başka çare göremedikten sonra, Ebu Sufyan en büyük vasıtaya baş vurdu. Maamafih bu da hiç bir muvaffakiyet ümidi veremezdi. Mescide gitti ve orada toplanmış olan Müslümanlara doğrudan doğruya hitap ederek, Mekkeliler adına mütarekenin temdit olunduğunu ilân etti: « *Hepinize sulh ve sahabet temin ediyorum!* » dedi. Bu sözler üzerine Resulü Ekrem: « *Ey Ebu Sufyan, bunu söyliyen sensin, biz değiliz!* » demekten kendini alamadı. Ebu Sufyan, bunun üzerine, Medine'yi terketmeğe mecbur oldu. Mekke'ye dönünce, hemşehrilerine vazifesinin muvaffakiyetsizliğe uğradığını anlattı.

Kureyşliler, vaziyetteki müşkülâtı takdir ile beraber, kendilerini tehdit eden tehlikenin muhakkak olduğunu zan ve tahmin etmiyorlardı. Ebu Sufyan'ı siyasî dirayet gösteremekle itham ediyorlar ve yumuşaklık gösterildiği takdirde her hangi bir anlaşmıya varmanın daima mümkün olacağı ümidinde bulunuyorlardı.

Fakat Hazreti Muhammed plânını esasen kararlaştırmıştı. Ebu Sufyan'ın gittiğinin ertesi günü, sabah namazından sonra, Mescid avlusuna açılan hücresinin kapısı önünde durarak, Ebu

Bekir'i çağırttı. İkisi arasında uzun bir konuşma oldu. Yavaşça konuşuyorlardı. Vaziyetlerinden gayet mühim bir meseleyi görüştükleri anlaşılıyordu. Resulü Ekrem, Ebu Bekir'i sağ tarafına oturttuktan sonra, Ömer'i çağırttı ve sol tarafına oturttu. Üçü konuşmağa başladılar. Vaziyetlerini gözlerile uzaktan takip eden Müslümanlar, müzakere uzadıkça Ömer'in heyecanlanıp sesini yükseltmekten geri durmadığına dikkat ediyorlardı. Onu heyecanlandıran ne olabilir? diye birbirlerine sormaktalarken, Resulü Ekrem yaklaşmalarını işaret etti ve dedi ki:

— « *Allah yolunda Ebu Bekir Hazreti İbrahim gibi mülâyim ve âlicenabtır; Ömer ise kaya gibi sert ve muannid bir adamdır. Fakat şimdi konuşulan işde haklı olan, Ömer'dir. Harbe hazır olunuz!* »

Bu sözlerin ehemmiyetini anlamak istiyen Müslümanlar ne Resulü Ekrem'e bir şey sormağa, ne pek ziyade hiddetlenmiş görünen Ömer'e yaklaşıp malûmat edinmeğe cesaret ettiler. Yumuşak tabiatli Ebu Bekir'e baş vurdular. Ebu Bekir dedi ki:

— « *Kureyşlilere karşı yapılacak bir muharebe hakkında Peygamber ne düşündüğümü sordu. Ben de cevap olarak:* — Kureyşliler senin kabilendendirler. *Her şey gösteriyor ki, kuvvete müracaate hacet kalmadan, nihayet sana tabi olacaklardır, dedim. Sonra Ömer'i çağırtarak, ona da ayni suali sordu. Ömer, Kureyşlilerin Resulü Ekrem hakkında tahkirler ve iftiralar savurmaktan geri durmadıklarını hatırlattı ve itaat altına alınmadıkça diğer kabileleri isyana teşvik ve tahrike devam edeceklerini ve müşkülât çıkarmaktan fariğ olmıyacaklarını söyledi. Bunun üzerine Resulüllah Mekke'ye karşı yakında bir sefer icrasını kararlaştırdı ve size de, vakit kaybetmeden, silâhlanmanızı emretti* ».

Medine'de sefer tedarikâtı yapılmakta iken Beni Gîfar, Beni Eslem, Beni Suleym, Beni Eşca', Beni Muzyen ve Beni Cuheyn nezdine memurlar gönderilerek, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlerin Ramazan ayının ilk günlerinde orduya iltihak için gelmeleri bildirildi.

Kureyşlilere müdafaa hazırlıklarını yapacak zaman bırakmamak için, Hazreti Muhammed, tedarikâtını gizli tutmağa ya-

rayan tedbirleri aldı. Mekke ile muvasalalar kesildi. Cenuba giden yolları gözetlemekle mükellef devriye kolları, hususî bir müsaadeyi haiz olmıyan kimseleri durdurup üzerlerini aramak emrini aldılar.

Mekke'de Beni Herahain kabilesine mensup, sonradan ıtlak edilmiş bir cariye vardı ki sesi gayet güzeldi. Toplantılarını şenlendirdiği Kureyş reislerinin bol bol verdikleri atiyyelerle geçiniyordu. Bu kadın, Mekke'de geçinmenin, bir müddettenberi, pek zorlaşmış olduğu ve sesinin maişetini temine artık kifayet etmediği cihetle dilenmek zaruretinde kaldığı bahanesile Medine'ye geldi. Resulü Ekrem'e baş vurdu. Hazreti Muhammed de ona hububat yüklü bir deve ihsan etti. Sara Mekke yolunu tuttu. Yolda Ali ve Zubeyr tarafından alıkonularak her tarafı araştırıldı. Saçları arasında ihtimamla saklamış olduğu bir gizli mektup bulundu: Kureyşlilere kendilerini tehdit eden tehlikenin muhakkak olduğu bildiriliyordu. Mektupta Bedr kahramanlarından Hâtib-ibni-Beltea'nın imzasını görmekten hayretler içinde kalan Ali ve Zubeyr keyfiyeti acele ile Hazreti Muhammed'e arzettiler. Resulü Ekrem Hâtib'i huzuruna davet ve cürmünün büyüklüğünü ağır tabirlerle ihtar etti ve İslâm dâvasına karşı hıyanetle hareketine saik olan sebepleri bilmek istedi.

Mücrim cevap olarak dedi ki : « *Ya Resulüllah, yemin ederim ki ben hakikî bir Müslümanım; fakat Mekke'de yakın akrabalarım var. Bir istinadgâhları yoktur. Kureyşlilere bir hizmette bulunmak suretile Kureyş reislerinin o akrabalarıma karşı himayelerini sağlamak istedim* ».

Hazreti Muhammed'in yanında bulunan Ömer, bu sözler üzerine, yerinden sıçrıyarak: « *Ya Resulüllah,* » diye haykırdı, « *bu bir mücrim ve bir haindir. Müsaade et de kafasını uçurayım* ».

Resulü Ekrem şu sözleri söyliyerek Ömer'i yatıştırdı: « *Ya Ömer, düşün ki Hâtib Bedr'de bulunmuştur. O muharebeye iştirak etmiş olanlara şimdiye kadar bir çok müsaadelerde bulunulmuştur* ». Bu sözleri söyledikten sonra, hiç şüphesiz, caniyane olan ve fakat neticeleri — çok şükür — bertaraf edilmiş bu-

lunan bir cürüm ile suçlu Hâtib'e yol verdi: Beşerî zaaflara düşen hisseyi vermeği her vakit bilmiş olan Hazreti Muhammed, Hâtib'in ailesine karşı beslediği derin sevginin yükü altında kalmış olduğunu anlamıştı.

Bu sıralarda, kabilelerin gönderdikleri mücahitler Medine civarında toplanmış bulunuyorlardı. Ramazan ayının 10 nuncu günü (1 Ocak 630) 10.000 kişiden mürekkep kuvvetli bir İslâm ordusu, Resulü Ekrem'in kumandası altında, yürüyüşe geçti. Bu ordunun önünde, Zubeyr'in kumanda ettiği, 200 kişilik bir süvari kıt'ası bulunuyordu.

Ertesi günü, öğleye doğru, ordu Elkadid kapılarına vardığı zaman, Resulü Ekrem, Müslümanların imanlarındaki kuvvet ve metanetin kâfi derecede tecrübe edilmiş olduğuna hükmetti. Yiyecek ve hususile içecekten mahrumiyet sıhhatleri üzerinde tehlikeli bir tesir yapar ve mukavemet kuvvetini tüketir düşüncesile su dolu bir kap alarak ve devesi üzerinde doğrularak, harb esnasında orucu bozmak, Kur'anı Kerime göre, caiz olduğunu fiilen göstermek üzere bir yudum içti.

Mekke'den evvel, yarı yolda kâin Rabiğ mevkiine vardıkları vakit, maksadını kendisine Peygamber'in gizlice bildirmiş olduğu Abbas gelip orduya iltihak etti. Hazreti Muhammed amcasını şu sözlerle karşıladı:

« *Ben nasıl Peygamber'lerin sonuncusu isem sen de Muhacirinin sonuncususun!* » *(*).*

(*) Abbas, Bedr muharebesinde Mekkeliler arasında idi. Esir oldu, sonra serbest bırakıldı. Mekke'ye dönünce gizli olarak İslâm dinine girdi. Gayri müslim müverrihler bu vakayı şüpheli göstermekte ve Abbas'ı, putperest kalmakla beraber, talihin yardımile muzaffer olduğu takdirde, kendisinden istifade etmek ümidile yeğeninin muvaffakiyetine çalışmış bir eyyam adamı suretinde tasvir eylemektedirler. Diğer taraftan Abbas'ın ihtidasını Hazreti Muhammed'le Rabiğ'de vuku bulan mülâkatı zamanına bağlamaktadırlar. « *Muhacirin* » tâbiri, ihtidalarını mütaakip Mekke'yi terkeden Müslümanlara makla beraber, talihin yardımile muzaffer olduğu takdirde, kendisinden istifa- mahsus bir isim olduğuna göre, Resulü Ekrem'in amcasını karşılarken kullandığı kelimeler, Abbas'ın daha çok evvel İslâm dinini kabul etmiş olduğunu isbat eylemektedir.

Ordu Ebnah mevkiine vardığı zaman, Hazreti Muhammed' in amcası oğullarından İbnülhâris'in, yanında oğlu Cafer ve Ummu Seleme'nin kardeşi olan yeğeni Abdullah bulunduğu halde, geldiği görüldü.

Ummu Seleme ile Zeyneb, bu sefer de Resulü Ekrem'e refakat eden iki karısı idi.

Gençliğinde Hazreti Muhammed'in samimî dostlarından biri olan İbnülhâris, İslâmiyetin intişare başladığı andan itibaren ona amansız düşman kesilmişti. Resulü Ekrem'in biatini tehzil maksadile hicviyeler yazıyor ve bu hicviyeleri alenen okumaktan zevk alıyordu. Hazreti Muhammed'in maksat ve niyetine vakıf addettiği Abbas'ın beklenilmiyen azimeti dikkat nazarını çekmiş ve mühim vukuatın arifesinde bulunulduğundan şüphelenmiş olmakla, maruz kalması muhtemel bulunan mukabele bilmisili önlemek üzere, İslâm dinini kabule karar verdi. Resulü Ekrem onu asla kabul etmek istemedi. Onun için, şefaatte bulunması ricasile, Ummu Seleme'ye baş vurdu. Ummu Seleme' nin musırrane rica ve niyazları üzerine Resulü Ekrem affetmekle İbnülhâris, oğlu ve yeğeni ile birlikte, İslâm dinini kabul etmişlerdir.

Ordunun harekâtı ve pek süratli yürüyüşü o kadar iyi bir surette gizli tutulmuştu ki, Kureyşliler keyfiyeti haber almadan önce, Müslümanlar Merruzahran'a vasıl oldular. « Merruzzahran » Mekke'den bir evvelki konaktı. Beş gün içinde üç yüz kilometrelik mesafeyi katetmiş olan İslâm ordusu, burada karargâhını kurdu. Karanlık basınca Hazreti Muhammed, hemen her tarafta karakollar yerleşmiş olduğu hissini uyandırmak ve askerin miktarını hakikatte olduğundan ziyade göstermek maksadile civardaki tepelerin hepsinde ateş yakılmasını emretti.

Bu beklenilmiyen manzara karşısında korkuya düşen Kureyşliler takım takım Ebu Sufyan'a koştular. Tatmin edici bir cevap veremiyen ihtiyar reis, malûmat almak üzere, « Merruzzahran » a gitmeğe karar verdi. Yanında Hazreti Muhammed'in

ilk karısı Hatice'nin yeğeni Hâkim ile Budeyl-ibni-Varaka olduğu halde, yola düzüldü.

Diğer taraftan, üç gün evvel Mekke'den ayrılmış olan Abbas, vaziyetleri, şehri zabtetmek için Müslümanları harbetmeğe mecbur kıldığı takdirde, hemşehrilerinin âkibeti ne olacağından endişe etmekte idi. Heyecanını yenemeyince, Hazreti Muhammed'in yanına giderek:

— « *Ya Resulüllah! Kureyşliler itaat ederlerse onlarla sulh eder misin ?* » diye sordu.

Abbas'ın, kan dökülmemesine mani olmak maksadile, tavassut ettiğini anlıyan Resulü Ekrem bu sözlerden memnun oldu. Beldenin teslimi keyfiyetini müzakere etmek üzere ona tam salâhiyet verdi. Abbas, Hazreti Muhammed'in beyaz katırına binerek, Mekke yolunu tuttu. İhtiyatla ilerlemekte iken kayaların arkasında saklanmış iki kişinin sesini duydu. Onlardan biri, « *Bu dağlarda o kadar ışık hiç görmemiştim* » diyordu. Öbürü cevap olarak: — « *İhtimal ki Beni Huzaalardır ki, ölen adamlarının öcünü almak için harbetmeğe karar vermişlerdir* » dedi. Evvelkisi: — « *Beni Huzaalar o kadar kalabalık değillerdir* » diye cevap verirken Abbas bu sesin Ebu Sufyan'ın sesi olduğunu farketti.

— Ya Ebu Handala ! diye nida etti, Ebu Sufyan'ı künyesile çağırdı.

Ebu Sufyan ayni tarzda nida ile cevap verdi:

— Ya Ebulfadl!

Bunun üzerine konuşmağa başladılar. Abbas dedi ki:

— « *Ya Ebu Sufyan! Resulü Ekrem o kadar kalabalık bir ordunun başında geldi ki her türlü mukavemet imkânsızdır. Kureyşliler Mekke'yi müdafaaya kalkışırlarsa ezileceklerdir* ».

Ebu Sufyan: — « *Böyle bir vaziyeti önlemek için ne yapmalı?* » diye sordu.

Abbas cevap olarak dedi ki: « *Benim görebildiğim yegâne*

çare, Hazreti Muhammed'le anlaşmak yolunu bulmaktan ibarettir. Gel, katırımın sağrısına bin; seni huzuruna götürür, senin için ondan af isterim ».

Ebu Sufyan, mütevekkil, Abbas'ın arkasında katıra atladı, « Merruzzahran » yolunu tuttular. Nöbetçiler Resulü Ekrem'in katırını tanıdılar ve geçmesine müsaade ettiler. Her şey, karargâhında yanan ateşlerin alevile Ömer Ebu Sufyan'ı görünceye kadar, müşkülâtsız geçti. Fakat Ömer onu görür görmez kılıcını çekerek üzerine yürümeğe hazırlanırken Abbas: « *Ya Ömer, bil ki Ebu Sufyan benim emanetimdedir, ona hiç bir fenalık yapamazsın* » sözlerile Ömer'i durdurdu. Ömer, hiddet içinde Hazreti Muhammed'in çadırına doğru koşmağa başladı. Abbas bunu görünce, ondan evvel Resulü Ekrem'e mülâki olmak için, katırını dörtnala kaldırdı. İkisi de hemen bir anda Peygamber'in çadırına vardılar. Ömer, Ebu Sufyan'ı göstererek: « *Ya Resulüllah!* » diye bağırdı, « *bu adam Allah'ın düşmanıdır. Kadiri Mutlak onu mukavelesiz ve kefilsiz olarak elimize teslim etti. Müsaade et de kafasını uçurayım!* » Abbas ise: « *Ya Muhammed!* » dedi, « *Ben Ebu Sufyan'a hayatının masun olacağını vâdettim* ». Sonra Ömer'e dönerek: « *Ya Ömer! Ebu Sufyan Beni-Adiyy-ibni-Kâ'b'dan, yani akrabandan olsaydı bu suretle hareket etmiyecektin. Onun Abd-i-Menaf'dan yani Resulüllah'ın akrabasından olduğunu unutma* » sözlerini ilâve etti.

Resulü Ekrem şu sözlerle münakaşaya nihayet verdi: — « *Ya Abbas! Ebu Sufyan'ı al götür. Yarın sabah onunla beraber gel* ».

Bu veçhile Kureyşin reisi, geceyi Abbas'ın çadırında tam bir emniyet içinde geçirdi. Ertesi sabah Abbas Ebu Sufyan'ı, Resulüllah'ın huzuruna götürmek üzere, erkenden uyandırdı. Henüz bir kaç adım atmışlardı ki Ebu Sufyan gözleri önündeki müessir manzarayı temaşa için durdu: Binlerce Müslüman, fecrin ilk pembe ışıkları üzerlerine yağarken, Hazreti Muhammed'in arkasında saf saf dizilmişler, dindarane bir huşu ile ona uyarak, onunla beraber rükûa varıyorlar, onunla beraber secdeye kapanıyorlardı. Namaz bitip de Resulü Ekrem, arkasında

Muhacirin ve Ensar olduğu halde, çadırına doğru yürürken Abbas Ebu Sufyan'ı huzura getirdi.

Hazreti Muhammed Ebu Sufyan'a sordu: « *Hâlâ Allah'tan başka mabud olmadığını tasdik etmiyecek misin?* »

Ebu Sufyan: — « *Eğer başka Allah olsaydı, o bize yardım ederdi* » cevabını verdi.

— « *Beni Allah'ın Resul'ü olarak tanıyor musun?* » diye Hazreti Muhammed sorunca Ebu Sufyan dedi ki :

— « *Senden daha sabırlı ve daha iyi bir kimseye hiç tesadüf etmedim. Fakat risaletin hususunda henüz biraz tereddüdüm (şüphem) var.* »

Bu sırada Abbas söze karıştı: « *Çabuk hakikati tamamile teslim et, yoksa seni himayeden vaz geçerim* » dedi. Bir kaç dakika tereddütten sonra, Ebu Sufyan nihayet kelimei şahadet getirerek İslâm dinine girdi.

Bunun üzerine Resulü Ekrem: « *Ebu Sufyan'ın evine iltica edecek olanlar, silâhları bırakıp evlerinde kapanacak olanlar, Kâbe'ye girip oraya sığınacak olanlar emniyette olacaklardır!* » dedi, sonra Ebu Sufyan'ı ordunun geçeceği boğazın yanına götürmesini Abbas'a emretti.

Vadinin dar yerindeki bir tepecikte duran ve Müslümanların adetçe çokluğunu görmekten mütahassil hissiyatını gizleyemiyen Ebu Sufyan, muhtelif birliklerin hangi kabilelere mensup olduklarını bir düziye Abbas'a soruyordu. Bu birliklerden birinin Beni Eşca' kabilesine mensup olduğunu öğrenince hayretini saklıyamadı: « *Bunlar,* » dedi, « *Hazreti Muhammed'in en büyük düşmanları idiler. Nasıl oldu da onun uğruna hayatlarını feda etmeğe âmade taraftarı oldular?* » Abbas cevap olarak: — « *İslâmiyetin nuru onların kalbini aydınlatmıştır* » dedi.

Nihayet, Hazreti Muhammed'in, çok sevdiği devesi kosva'ya binmiş, güzide arkadaşları etrafında ve binlerce zırhlı mücahitler arkasında oldukları halde, geçtiğini görünce, arkadaşına hi-

taben: — « *Kardeşinin oğlu hakikaten büyük bir hükümdardır!* » dedi. Abbas: — « *Hayır,* » diye cevap verdi, « *büyük bir Peygamber'dir!* »

Ebu Sufyan, bunun üzerine: « *Hakkın var!* » diyerek, kendilerini itaate teşvik etmek ve her türlü faydasız mukavemeti önlemek üzere, hemşehrilerinin yanına gitti. Mekke'ye vasıl olunca, doğrudan doğruya, halkın birikmiş olduğu Kâbe meydanına gitti. Kâbe'nin kapısı önünde durarak, sesinin bütün kuvvetile haykırmağa başladı: « *Kureyşliler! Muhammed beldemizin kapısına gelmiştir. Askeri o kadar çoktur ki şayet mukavemet edecek olursak mahv ve muzmahil olacağız. Biliniz ki evime iltica edecek olanlar, silâhlarını bırakıp evlerine kapanacak olanlar ve mukaddes mabede girip sığınacak olanlar emniyette kalacaklar ve hiç bir zarar görmiyeceklerdir!* »

Bu sözler üzerine halk sığınmak maksadile şuraya buraya dağılırken Hind öfkelenerek kocasının sakalına yapışıp susturmak istedi ve: « *Ey ahali! Sözüne kulak asmayın. Bu, ne dediğini bilmiyen ihtiyar bir bunaktır* » diye haykırdı.

Hazreti Muhammed Ohu - Tva'ya vasıl olunca ordusunu dörde ayırdı ve dördünün de muhtelif istikametlerden Mekke'ye ayni zamanda girmeleri icabettiği cihetle hareketlerini ona göre tanzim etti.

Zubeyr, hedefine varmak için, emri altındaki askerle *Keda* yolunu tutarken Bedevilere kumanda eden Halid-ibni-Velid « *Aşağı mahalle* » adını alan cenub mahallesini işgal edecekti. Diğer taraftan Ebu-Ubeyde'nin sevk ve idaresi altında bulunan Muhacirin kendilerine şark cihetinden bir geçit açarlarken Sa'd-ibni-Ubade'nin kumanda ettiği Ensar garb cihetinden şehre gireceklerdi. Resulü Ekrem ile maiyetindeki muhafızlar *Cebel-i Hind* eteğindeki yolu tutacak olan Muhacirin kolunun arkasından gidecekti.

İşte bu tedbir alınmakta iken Sa'd'ın, coşarak, bir harp şarkısı terennüm ettiği duyuldu: « *Bugün harp günüdür! Bugün kanın akacağı gündür! Hiç merhamet etmiyeceğiz!* » diyordu.

Hazreti Muhammed, bunun üzerine, gidip Medinelilerin beyaz bayrağını Sa'd'ın elinden alarak oğlu Kays'a verdi ki, halim ve sakin seciyesile babasının taban tabana zıddı, dev cüsseli bir adamdı.

Ramazan ayının son cumasından evvelki cuma günüydü. Müslümanlar Mekke'ye yaklaşırlarken, Resulü Ekrem beldenin kan dökülmeden işgaline muvaffakiyet hasıl olmasını Allah'dan niyaz ediyordu. Kalbinin en derin yerinden göklere yükselen bu niyaz müstecap olmak ve muhtelif kollar hedeflerine artık varmak üzere iken, Bedevilerin başında bulunan Halid-ibni-Velid harbetmek mecburiyetinde kaldı:

Aşağı mahallede oturan ve Beni Huzaaların katlinde methaldar bulunan ahali Safvan-ibni-Umeyye, Suheyl-ibni-Amr ve İkrime-ibni-Ebucehil'in teşvikile, mahallelerinin işgaline mani olmak için, pusuya yatmışlardı. Müslümanları bir ok yağmuru ile karşıladılar, Kurs-ibni-Câbir'le Hubeyh-ibnil-Ahra'yı şehit ettiler ve Müslümanların mukabelesi üzerine kaçtılar. Zabtedilmeleri zor olan Bedeviler takiplerine girişerek içlerinden on üçünü öldürdüler. Fakat asıl mes'uller kaçmağa muvaffak oldular.

Cebel-i Hind eteğindeki yoldan askerin harekâtını takip eden Hazreti Muhammed çarpışmayı uzaktan gördü. Öfkelenerek: « *Muharebe etmemek lâzımgeldiği emrini vermedim miydi?* » diye bağırdı. Halid'in gönderdiği adam vaka'nın sebebini arzedince: « *Allah'ın emrettiği şey, en hayrlı şeydir* » diyerek yoluna devam etti. Ebu Talib ile Hatice'nin medfun bulundukları yere vasıl olunca, bütün şehrin işgal edilmiş olduğunu haber vermeğe gelen Zubeyr ile karşılaştı. Bunun üzerine Mekke'nin şimalindeki açık arazide çadırının kurulmasını emretti.

Kendisine refakat eden Müslümanlar: — « *Ya Resulüllah,* » dediler, « *kendi evine şeref vermek, orada istirahat etmek istemez misin?* » Hazreti Muhammed: « *Bana şehirde bir ev bıraktılar mı ki...* » cevabile iktifa etti. Çadırı kurulmuş olduğundan, namaz kılmak ve Kureyşlilerin takibatına uğradığı esnada nazil

olan ve « *kâfirlerin kendisini Mekke'den çıkaracaklarını, lâkin — uzaklaşmasından sonra — bizzat kendilerinin de orada uzun müddet kalamıyacaklarını* » bildiren âyeti kerimenin (Süre XVII. Âyet 76). tahakkukundan dolayı Cenabı Hakka hamdü sena etmek üzere, oraya çekildi.

Biraz sonra kırmızı çizgili bir kumaş üzerine siyah bir sarık sarmış olarak uzletgâhından çıktığı görüldü. Kosva'ya bindi ve tavaf için doğruca Kâbe'ye gitti. Devesinden inmeksizin « *Beytullah* » ı tavaf ve iğri âsasının ucu ile Hacer-i Esved'e temas etti. Kâbe'nin cephesinde bulunan Hubal putuna işaretle:

اذا جاءالحق و زهق الباطل ان الباطل كان زهوقا

« *Hak geldi, bâtıl sernigûn oldu. Filhakika bâtıl zail olmağa mahkûmdur* » diye bağırdı. Müslümanların yere devirdikleri put parça parça olup dağılırken, Resulü Ekrem: — « *Allah'dan başka mabud yoktur! Onun şeriki yoktur. O kuluna yardım etmekle ve kulunun düşmanlarını dağıtmakla vâdini yerine getirmiştir* » dedi, orada toplanmış olan Kureyşlilere hitaben: « *Kureyşliler, size ne yolda muamele edeceğimi düşünüyorsunuz?* » diye sordu. Onlar da: « *Âlicenablıkla, ey kerim ve âlicenab kardeş, kerim ve âlicenab bir adamın oğlu!* » diye cevap verdiler. Hazreti Muhammed de onlara: « *Haydi gidiniz, serbestsiniz!* » dedi.

İşte, İslâmın muhterem Peygamber'i, sesini boğmak için her türlü alçakça vasıtalara müracaat etmekten geri durmıyanlara ve, ölüm tehdidi altında, memleketini terketmek mecburiyetine düşürmüş olmalarından memnun kalmıyarak, onu uzletgâhında büsbütün mahvetmek istiyen hainlerin de başına geçenlere karşı yaptığı muamele budur.

Tarihî bir hâdisenin ehemmiyeti, ancak cereyan ettiği devrin çerçevesi içinde mütalâa olunmakla anlaşılır. Lâkin kuvvetleri tamamile yıkılırken Kureyşlilere karşı Hazreti Muhammed'in gösterdiği ve, İslâmiyetin en az taraftarı olan müverrihlerin bile takdirden kendilerini alamadıkları âlicenablık bu

çerçeveden taşıyor. Hattâ muharebenin tevlid ettiği kin ve husumetin her çeşit intikamları mazur gibi gösterdiği asrı hazırla yapılacak bir mukayese muhakkak ki yine İslâm lehine tecelli eder. Umumî affı ilân ettikten sonra, Resulü Ekrem, Kâbe'nin anahtarını taşıyan Osman-ibni-Talha'yı çağırttı. Anahtarı elinden alarak Kâbe'ye girdikten sonra, « *Beytullah* » ı telvis eden putların yıkılmasını emretti. Müslümanlar, başlarında Ali olduğu halde, kurşun parçalarile duvarlara yapıştırılmış olan kaba kaba putların tahribile meşgul iken Ömer, zemzem suyuna batırılmış bir bezle duvarlardaki put resimlerini siliyordu. Kureyşliler de bu esnada korku içinde durup âciz ve miskin putlarının nasıl tahrip olunduğunu seyrediyorlardı.

Putperestliğin her türlü iz ve eserleri ortadan kalktıktan sonra, Resulü Ekrem, ezan okumak ve Müslümanları namaza davet etmek üzere, Bilâl'ı « *Beytullah* » ın damına çıkardı. İşte o andan itibaren müezzinin sesi, ayni yerden, günde beş defa ve takriben on dört asırdanberi fasılasız bir surette ufuklara aksedip durmaktadır.

Hazreti Muhammed henüz namazını bitirmişti ki yarı âma ve seksen yaşında iki büklüm bir ihtiyar olan Ebu - Kuhafe, zorla yürüyerek ve oğlu Ebu Bekir'in omuzuna dayanarak geldi. Resulü Ekrem Ebu Bekir'e: « *Bu necib ihtiyarı niçin bihuzur ettin? Ben onu gidip evinde ziyaret edecektim* » dedi. Ebu Bekir: « *Onun sana gelmesi lâzımdı* » diye cevap verdi. Hazreti Muhammed, muhterem ihtiyarı yanına oturttu ve samimiyetle taltif ederek ihtidasını kabul eyledi.

Resulü Ekrem, Mekkelilerden ne Muhacirinin mallarını iade, ne hemen İslâm dinini kabul etmelerini istedi. Hakikat karşısında hatanın silinmeğe mahkûm olduğunu bildiği cihetle, onların ergeç rızalarile İslâm dinine gireceklerine asla şüphesi yoktu. Af bütün ahaliye şamildi. Yalnız on bir erkekle iki kadın — suçları affolunamıyacak hallerden olduğu için — bundan istisna edilmişlerdi.

Bununla beraber, af haricinde kalanlardan yalnız dört kişi

idam olunmuştur. Diğerleri, gerek firar etmek ve gerek dostlarının evlerinde saklanmak suretile, kendilerini bekliyen âkibetten kurtulmuşlardır. Maamafih suçluluklarını itiraf etmeğe, Resulü Ekrem'in âlicenablığına sığınmağa ve bu veçhile aflarını istihsal eylemeğe mecbur idiler.

Mekke'nin feth olunduğunun ertesi günü, Hazreti Muhammed, arkadaşlarile birlikte, *Safa* tepesine çıktı. Ahaliden İslâm dinini kabul etmek üzere oraya gelmeleri icabediyordu. İlk gelenler, putperestlik hurafelerini şahsî menfaatleri uğrunda kullanmağa devam edebilmek için, hayatlarını Peygamber'i takip ve tazyik etmekle geçirenler oldu. Geçmişteki hareketlerini affettirmek için, taştan ve tahtadan yapılmış sahte ilâhlarının kırılmış sanemlerinin enkazını şehrin dışına atmağa acele ediyorlardı. Kendilerini vaktile söğüp saydıkları kimseye bağlıyan akrabalık rabıtalarile şimdi seviniyorlardı.

Onlardan sonra, çok zamandan beri İslâm dinine karşı bir meyil duyan ve bir gün gelip İslâmiyetin kendilerini zalimlerin elinden kurtaracağını ümit eden halk tabakasına mensup kimseler koştular. Bunlar, akidesine bütün bir samimiyetle katıldıkları halâskârlarına tâzimlerini arz için istical ediyorlardı.

Her şeye rağmen sevdiği hemşehrilerinin birbiri ardınca gelip yüksek sesle kelimei şahadeti getirdiklerini ve yanında duran Ömer'in elini tutarak sadakat yemini ettiklerini gören Hazreti Muhammed'in kalbini derin bir heyecan kapladı ve gözleri yaşla doldu.

Bu merasim bitince Safa tepesinin eteklerinde unutulmaz bir hâdise vukua geldi: Yirmi yıldır birbirine düşman kardeşler halinde yaşayan Kureyşlilerle Muhacirin barışmış ve Allah yolunda birleşmiş oldukları halde birbirlerile kucaklaşıyorlardı.

Erkekler çekilip gittikten sonra, başlarında Ali'nin kız kardeşi Ummehani ile İkrime'nin karısı Ummi Hakîm ve Halid'in hemşehrisi Fahita olduğu halde, kadınlar gelip biat ettiler. Dinî merasimi yapmağa başlamadan önce, Resulü Ekrem onlara bir

kaç söz söylemeği lüzumlu gördü: *Bir olan ve şerik ve naziri bulunmıyan Allah'dan başkasına tapmamak, zinadan çekinmek, çocuklarını asla öldürmemek, hısım ve akrabaları hakkında gıybet ve iftirada bulunmamak...* gibi bazı tavsiyelerde bulundu. Konuştuğu esnada, yüzü yarı örtülü bir kadının arkadaşlarını siper yaparak onların arkasında saklanmağa çalıştığı gözüne ilişti. Hazreti Muhammed'in nihayet, kendisini tanıyacağından emin olarak, kadın ona doğru ilerledi ve örtülerini kaldırarak, « *İşte ben Hind'im, Ebu Sufyan'ın karısıyım,* » dedi, « *senin affını dilemeğe geldim!* »

Mekke'yi kuvvetle fethettikten sonra ahalisinin kalbini de merhamet ve şefkatle kazanmağa çalışan Resulü Ekrem, Hamza'nın karnını deşip ciğerini yemek suretile yaptığı canavarca hareketinden dolayı umumî aftan istisna edilmiş olan bu kadına lûtuf ve keremle muamele etti. Hind, bunun üzerine, evine döndü ve ailesine mahsus olan putu — bir sürü tahkir edici sözler savurarak — parça parça etti: « *Âciz ve miskin put! Senin muavenetine inanmakla hakikaten aptallık ediyormuşus!* » diye haykırdı.

Bu unutulmaz günün akşamı Muhacirin ve Ensar ile Kureyşliler öbek öbek toplanarak, yakında « *Iyd-ı Fıtr* » ı — şeker bayramını — müştereken kutlamak saadetine nail olacaklarından bahsediyorlardı; fakat karanlık basınca bir adamın öldürülmüş olduğunu hayretler içinde haber aldılar: Beni Huzaalar, akrabalarından birinin katiline tesadüf etmişler ve öldürmüşlerdi. Ertesi günü, öğle namazından sonra, bu hâdiseden pek ziyade müteessir bulunan Resulü Ekrem birikmiş olan Müslümanlara dedi ki: « *Allah gökleri ve yeri yarattığı gün Mekke toprağını mukaddes bir hale ile kuşattı. Bu kutsiyet benden önce mevcuttu, benden sonra da mevcut olacaktır. Orada yalnız insanların hayatı taarruzdan masun olacak değil, belki av hayvanlarını öldürmek de memnudur. Maktulün akrabasına diyetlerini bizzat vereceğim. Her türlü mukabeleden çekininiz. Zaten daha evvel lüzumundan ziyade kan dökülmüştür.* »

Hind'in af ve mazhariyetinden cesaret bulan ve cezadan

kurtulmak için saklanmak lâzım geldiği kanaatile saklanmış olan diğer mahkûmlar, Hazreti Muhammed'in âlicenablığına sığınmak üzere, saklandıkları yerlerden birer birer meydana çıkmağa başladılar. Affolundular ve İslâm dinine girdiler.

Bunlardan Habbar'ın, İbni-Ebi-Serh'in, İkrime-ibni-Ebu Cehil'in ve Safvan-ibni-Umeyye'ninki gibi bazı ihtidalar bilhassa dikkati çekecek mahiyettedir:

Habbar, Resulü Ekrem'in kızı Zeyneb'in vefatından mesuldü: Zeyneb Medine'ye hareket etmek üzere iken Habbar mızrağının dibi ile onu devesinin altına attı. Genç kadın, bir müddet sonra, bu düşmenin neticesi olarak, öldü.

Resulü Ekrem, kızının katilini affetmek hususunda hiç bir itirazda bulunmadı. Fakat, Habbar, İslâm dinini kabul ettiğini beyandan sonra, huzurdan ayrılmağa hazırlanırken Hazreti Muhammed ona : « *Selâmetle git, ihtida edişin mazinin günahlarını ortadan kaldırdı; fakat bana görünme* » dedi.

İbni-Ebi-Serh'in vaziyeti de vahimdi. Hazreti Muhammed, bu mürted'in yeminini bozmasile kalbinde uyanan haklı öfkeyi yatıştırmağa güç muvaffak olabilmiştir. İbni-Ebi-Serh, Hicretin ilk senelerinde İslâm dinine girmişti. Hem münevver, hem hattat olduğu için Resulü Ekrem onu kâtipliğine seçmişti. Âyeti kerimeleri kaydederken, mânalarını değiştirmek ve gülünç haline koymak maksadile, bazı kelimeleri tahrif etmek cüretinde bulundu. Hıyaneti anlaşıldığı vakit Mekke'ye kaçmış bulunuyordu; orada tekrar putperestliğe dönmüştü. Müslümanlar Mekke'ye geldikleri zaman, süt kardeşi Osman-ibniAffan'ın evine ilitca etti. Osman, onu bir kaç gün misafir ettikten sonra, Resulü Ekrem'in huzuruna getirip affını niyaz etmeğe karar verdi.

Onların gelmekte olduklarını görünce Hazreti Muhammed, kabul etmek istemediğini anlatmak üzere, başını çevirdi. Osman'ın İbni-Ebi-Serh lehine yaptığı her niyaz ve ricaya karşı da bu hareketi tekrar eyledi. Osman, Resulü Ekrem'in âlicenablığını bildiği cihetle, bundan cesaretini kaybetmedi; yeni ve mu-

sırrane niyazları sayesinde mücrimi affettirmeğe muvaffak oldu.

Suçlu gittikten sonra, Hazreti Muhammed arkadaşlarına dönerek : « *Başımı çevirip asla cevap vermeyişim, dinine karşı hıyanette bulunmuş olan adamı tepelemek imkânını içinizden birine vermek içindi* » Arkadaşları, « *Senin bir işaretini bekliyorduk* » cevabını verdiler. Resulüllah: « *Bu hainane bir hareket olurdu!* » mukabelesinde bulundu.

Hazreti Muhammed'in âlicenablığı sıkı bir tecrübeden geçiriliyordu. Vakıa kızının katilini, hiç bir itirazda bulunmaksızın, affetmişti; fakat İbni-Ebi-Serh hâdisesinde bahis mevzuu olan, İslâmiyete karşı bir cürümdü. Âlicenablığı son haddine vardırmış olduğunu, bazı kimselerin bunu zaaf telâkki edebileceklerini anlıyordu.

Halid-ibni-Velid'in kumanda ettiği askere karşı yapılan tecavüzün belli başlı müşviki olan İkrime-ibni-Ebu Cehil Yemene gitmek niyetile Mekke'den kaçmıştı. Buna mukabil karısı Ummu Hâkim sadakat andını içmek ve İslâm dinine girmek üzere Safa'ya giden kadınların birincilerindendir. Kocasının affını Resulü Ekrem'den niyaz ve istihsal etti. İkrime, bunun üzerine, Mekke'ye döndü ve doğruca Resulü Ekrem'in huzuruna çıkarak İslâm dinini kabul ettiğini bildirmek istedi. Resulüllah, Ebu Cehil'in kendisine karşı yaptığı zulümleri hatırlıyarak ve arkadaşlarının oğlundan intikam almak istemeleri ihtimalini düşünerek, dedi ki: « *İkrime Müslüman oldu. Hiç kimse ona ve babasının hatırasına taun etmesin! Ölüleri tel'in etmek dirileri yaralamak demektir!* »

Bu sözler İkrime'yi derin bir hayret içinde bıraktı. Bu sebeple o, İslâmın en ateşli müdafilerinden biri oldu.

Safvan-ibni-Umeyye'nin ihtidası şekli daha çok dikkati caliptir: Amr-ibni-Vehhab Resulü Ekrem'e gelip, « *Safvan-ibni-Umeyye kabilemin reisidir, ukubetten kurtulmak için kaçtı. İnayet ve keremine sığınıyorum ve onun affedilmesini niyaz ediyorum* » dedi.

Resulü Ekrem muvafakat etmekle Amr Cidde'ye gidip Safvan'ı buldu. Hazreti Muhammed'in himaye edeceğini temin ve evine dönmesini tavsiye etti. Amr'la birlikte Mekke'ye dönünce, Savfan Peygamber'in huzuruna çıktı, arkadaşını işaretle: « *Bu adam,* » dedi, « *beni himayene aldığını söyledi. doğru mu?* » Hazreti Muhammed, keyfiyeti teyid edince Safvan, « *O halde ihtidaya karar vermekliğim için bana iki ay izin ver* » dedi. Resulü Ekrem : « *Dört ay olsun!* » diye mukabele etti.

Bu suretle Safvan, putperest kaldığı halde, aylarca Hazreti Muhammed'in himayesinden istifade eyledi. Bir putperestin değil, çünkü Mekke'de daha başka putperestler de vardı, belki ölüme mahkûm bir kimsenin kayıtsız ve şartsız affolunduğu düşünülürse İslâm peygamberinin beslediği müsamaha fikrini takdîs etmemek mümkün olmaz.

Hazreti Muhammed Safa tepesinden Mekke'yi temaşa ederken: « *Eğer ahalisi vaktile beni tazib etmemiş olsalardı dünyada benim için en aziz olan bu şehirden hiç bir zaman ayrılmıyacaktım* » dedi. Bu sözler ve eski hemşehrilerine karşı ibzal ettiği muhabbet eserleri, makarrını değiştirmek fikrinde olduğu ihtimalini uyandırmakta idi. Resulüllah'ın, hükûmeti makarrını İslâmiyetin merkezi haline gelen « *Beytullah* » ın eşiğinde kurması tabiî değil miydi? Fakat böyle bir ihtimalin tahakkukuna asla tahammül edemiyen Ensar, Hazreti Muhammed'in Medine'ye dönmekten hakikaten vazgeçip geçmediğini birbirine soruyorlardı.

Fethetmiş olduğu memleketinin hissiyatı üzerinde yaptığı her türlü tesire rağmen, Hazreti Muhammed Akabe Biatine sadık kalarak, her zaman için Mekke'de oturmağı asla hatırına getirmiyordu. Ensarı tatmin için onlara: « *Ey Ensar,* » dedi, « *hemşehrilerim bu beldeden kovdukları gün, beni misafir eden sizlersiniz. Ben orada yaşadım, orada öleceğim!* »

Mekke'de kaldığı on beş gün içinde, Resulü Ekrem beldenin idaresini, İslâmî hüküm ve esaslara göre, tanzim ile meşgul oldu. Putperestliğin bütün izlerini ortadan kaldırmağa azmettiği

cihetle, Kureyşlilerin meşhur mabudu El-Uzza'yı tahrip etmek vazifesile Halid-ibni-Velid'i Nahle'ye gönderdi. Halid bu vazifeyi başarırken Amr-ibnil-Âs Mekke civarındaki bir tepenin eteğinde dikilmiş olan Suvva putunu kırıyor ve bir kısım Ensar, Sa'd-ibni-Zeyd kumandasında oldukları halde, Beni Evs ile Beni Hazrec kabilelerinin bilhassa takdîs ettikleri Menat putunu ayni akibete uğratmak için, Kızıldeniz kıyısında kâin Kodeid'e gidiyordu.

Nahle'den avdet ettikten sonra, Hâlid, Mekke'nin cenubunda bir günlük mesafede bir yerde oturan Beni Cuzeyme nezdine gitmeğe ve onları Hazreti Muhammed'in hükmü altına girmek için davet etmeğe memur oldu. Beni Cuzeyme itaate âmade olduklarını söylediler ve silâhlarını teslim ettiler. Böyle olduğu halde, vaktile amcasını öldürmüş olduklarından dolayı muğber olan Hâlid, lüzumu veçhile istical etmedikleri bahanesile apansız üzerlerine hücum etti ve, maiyetindeki Ensar ile Muhacirinin ihtarlarına rağmen, bazılarını öldürdü. Mekke'ye dönünce, Hâlid Hazreti Muhammed'in başlıca arkadaşlarından Abdurrahman-ibni-Avf'a giderek, ona : « *Ya Abdurrahman!* » dedi, « *babanın intikamını aldım* ». Abdurrahman, « *hayır,* » dedi, « *sen amcanın intikamını almışsın! Bunu da cahiliyet devrinde yapıldığı gibi yapmışsın!* »

Resulü Ekrem bunu haber aldığı vakit, iki elini semaya kaldırarak, « *Allahım! Halid'in yaptığı suçtan ben mes'ul değilim* » diye bağırdı.

Mücrimi şiddetle tevbih ettikten sonra, bir hayli altın ve bir çok hediyelerle Ali'yi Beni Huzeyme nezdine göndererek, uğradıkları zarar ve ziyanın telâfisine çalıştı.

Ali, ölenlerin diyetlerini akrabalarına ödedikten sonra, daha başka istedikleri olup olmadığını Huzeymelere sordu. « *Hayır!* » cevabını verdiler. Ali, « *ihtimal ki bilmediğiniz bir takım zayiat da vuku bulmuştur. Onları da tazmin için Hazreti Muhammed'in gönderdiği hediyeleri de size bırakıyorum* » dedi.

Bu hareket tarzı Beni Huzeymelerin hoşnudisini mucibol-du, İslâm dinine girdiler.

Her zaman için mukaddes toprakların hudutlarını gösteren ve çoğu harap olmuş olan işaret (°) direklerini tamir ettikten sonra Hazreti Muhammed Mekke'den ayrılmağa karar verdi.

(*) Muhtelif yollar üzerine dikilmiş olan bu işaret direkleri şehirden ayni mesafede değillerdi. Cidde yolundaki on beş kilometre uzaklıkta idi. Umre istikametinde dikilmiş olanı ise ancak beş kilometre mesafede bulunu-yordu.

XXI

HUNEYN MUHAREBESİ
ve
TAİF MUHASARASI

Mekke'nin cenubu şarkisindeki bütün dağlık arazi, şubeleri Taif'in ötesine kadar uzanan, büyük Beni Hevazin kabilesinin işgali altında idi.

Taif de Beni Sakıf kabilesinin merkezi idi. Bunlar, şehirle etrafındaki bahçelerden başka, Yemen'e doğru uzanan Vath ve Eyya gibi münbit ziraat arazisine sahiptiler. Beni Hevazin'in hâkim bulunduğu arazide oturan Beni Sakif — tarihçe müeyyet olmamakla beraber — onlarla ayni menşeden bulunduklarını iddia ediyorlardı.

Nahle ile Taif arasında bulunan Ukkâz, o havalinin ticaret merkezini teşkil ediyordu. Her sene, ayni mevsimde, orada büyük bir panayır kurulurdu: Arabistan Yarımada'sının en uzak yerlerinden ve hariçten getirilen eşya ve emtia burada mübadele edilir, ayni zamanda « *Mufahare* » ler diğer tabirle, kabileye veyahut şahsa ait şeref müsabakaları burada yapılırdı. Tacirler eşya ve emtialarını teşhir ederlerken şairler en yeni kasidelerini okurlar, pehlivanlar kuvvet ve maharetlerini gösterirlerdi. Ukkâz panayırı, Zilkadenin ortalarına doğru yani büyük Hac mevsiminden iki hafta önce kurulduğu için, Mekke'ye giden hacılar orada bir kaç gün kalırlardı. Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethi bu ananeyi ortadan kaldırmakla, Ukkâz'ın bizzarure iktisaden sukutunu mucip olmuş ve Beni Hevazin'in kuv-

vet ve şerefine nakîse getirmiştir. Bu sebeple, Beni Hevazin, Mekke'yi terketmeğe mecbur kılmak üzere, Müslümanlara taarruza karar vermişlerdi.

Hazreti Muhammed, Kur'anı Kerim hükümlerine tebaiyyetle, belde ahalisini İslâm dinini kabule icbar etmediğinden, Beni Hevazin, Mekke ahalisinden eski dinlerine bağlı kalmış olanların bu fırsattan istifade ile ayaklanacaklarını ve kendi zaferlerini kolaylaştıracaklarını ümit ediyorlardı.

Beni Hevazin, Taif'in şimali şarkisinde bulunan Evtas mevkiinde yerleşip, akrabalık rabıtalarile kendilerine bağlı olan muhtelif kabilelerleri — dinlerinin ve istiklâllerinin müdafaası uğrunda — kendilerine iltihak etmeğe davet ettiler. Muhtelif kabilelerin verdikleri askerle büyük bir ordu teşkiline muvaffak oldular. Bu ordu, Beni Hevazin reisi Malik-ibni-Arf kumandasında olduğu halde, Mekke'nin şarkında bir günlük mesafede kâin Huneyn ovasını işgal etti.

Henüz otuz yaşında, dev gibi bir adam olan Malik, bir cengâverdi, fakat tecrübesizdi. Bundan dolayı, Hevazinler, doksan yaşında olan ve zamanında kabilesine müteaddit muzafferiyetler temin etmiş ise de şimdi yaş tesirile kımıldayamaz bir halde bulunan Dureyd adındaki emekli ihtiyarı yanlarına aldılar. Bir mahfeye koyarak deve sırtında taşıdılar. Huneyn'e varınca Dureyd askerin işgal ettiği mevzileri teftiş etmek istedi. Ordugâhı dolaşırken bir tarafta içerisinden çoluk çocuk ve kadın sesleri gelmekte bulunan bir kalabalık görür gibi oldu. Bunun ne olduğunu sordu: Yanlarında kabilenin bütün mevaşisile bütün serveti olduğu halde, Malik'in emrile orduya katılmış olan kadınların ordugâhıdır, cevabını verdiler.

Böyle bir emri vermek mecburiyetini neden dolayı duyduğunu anlamak üzere Malik'in yanına götürülmesini istedi. Malik: — Kadınlarının ve mal ve menallerinin düşman eline düşmesine meydan bırakmamak için, askerlerimizin daha büyük bir cesaretle muharebe etmeleri maksadile, diye cevap verdi.

Dureyd sordu: — Eğer talih yardım etmezse mağlûp olursak ne olacak?

Genç Malik, mütaazzimane bir tavırla cevap verdi: — Elimizde böyle büyük bir ordu varken zafer bizden gaspedilemez.

— Bize tecavüze gelecek Müslümanların savletlerini kırmak için en iyi tirendazlarını onların geçmeğe mecbur oldukları boğazın sarp kayalarına yerleştirsen çok iyi edersin, dedikten sonra ihtiyar geldiği yere döndü.

Bir müddet daha Mekke'de oturmak niyetinde olan Hazreti Muhammed, Beni Hevazin'in kendisine taarruz etmeğe hazırlandıklarını haber alınca derhal sefere karar verdi. Beldenin idaresini, henüz İslâm dinine girmiş olan genç Kureyşli Attab-ibni-Useyd'e tevdi ettikten ve Kur'anı Kerimi ve İslâm ibâdetlerini çok iyi bilen Muaz-ibni-Cebel'i ahaliyi tenvir vazifesile mükellef kıldıktan sonra, Mekke'nin fethine iştirâk etmiş ve belde ahalisinden iki bin kişinin iltihakile kuvveti artmış olan ordunun başında, Mekke'den ayrıldı.

Mekkeliler mütecanis değildiler: İçlerinde İslâm dinini ancak menfaate binaen kabul etmiş bir çok kimseler ve hattâ Hevazin'den bir bedevinin hâkimiyetinden ziyade Hazreti Muhemmed gibi bir Kureyşînin hâkimiyeti altına girmeği tercih eden seksen kadar putperest de vardı. Safvan-ibni-Umeyye ile Nevfel-ibni-Hâris'i İslâm kıtalarının silâhlarını kuvvetlendirmek üzere yüzlerce zırh ile binlerce mızrak göndermeğe sevkeden de bu mülâhazadır.

On iki bin kişiden mürekkep olan ve beyaz katırına binmiş olduğu halde Resulü Ekrem tarafından takip edilen bu heybetli ordunun geçişini gören Beni Bekir kabilesine mensup bir kısım Müslümanlar hayretler içinde kalarak, bağırmağa başladılar: « *Hiç şüphesiz, böyle heybetli bir ordumuz varken hiç bir mağlûbiyetten korkmayız!* »

Hazreti Muhammed bu mağrurane sözleri şiddetle takbih etti. Muharebede kemiyetin ehemmiyetini takdir ile beraber, galebeyi Cenabı Hakk'ın bahşettiğini, ucb ve gururun ekseriya unutturduğunu da biliyordu.

Müslümanlar Huneyn vadisine açılan boğaza doğru ilerlerken, düşman methali müdafaa için lâzım gelen tedbirleri almakta idi.

Hicretin sekizinci senesi Şevvalinin ilk günleriydi (1 Şubat 630 M.). Ordunun Halid-ibni-Velid kumandası altındaki öncüleri — arkalarında kuvvai külliye olduğu halde — boğazın dar yerine geldiler. Müslümanlar, güneşin ilk huzmeleri ayaklarının altında uzanarak vadiyi ışıklandırırken, kayaların gölgesi altında, sıkışık nizam halinde yürüyorlardı. Düşmanın oradaki karargâhı tek tük bazı askerlerle hafif bir surette muhafaza edilmekte idi. Kadınlarla çocuklar çadırlar arasında dolaşıyor ve bir çok keçi, koyun ve deve sürüleri mer'aya götürülmek üzere bir araya toplanmış bulunuyordu. Gözleri önüne çıkan ganimetlerin çokluğu ile pek ziyade heyecanlanan mücahitler yürüyüşlerini hızlandırdılar. Fakat kayaların üzerinden ansızın yağan bir ok yağmuruna tutuldular. Bu, korkunç bir manzara idi, ölenlerin, yaralananların feryadlarına oklarla delik deşik olmuş uzun boyunlarını sallıyan develerin hazin homurtuları karışıyordu. Atlar, üzerlerindeki süvarilerle, yere yuvarlanıyorlardı. Ordunun, bir kısmı, ölü ve yaralılarını orada bırakarak, büyük zahmetlerle bu cehennemden kurtulabilmişti. Bu sırada Malik, askerinin başında olduğu halde, Müslümanların mahvoldukları boğazın methalini tutmak üzere, civardaki tepelerden aşağıya inmişti. Müslümanlar vâdiye çıkınca Malik onlara hücum etmeğe başladı. Vaziyet öyle bir hal almıştı ki, Hazreti Peygamber'in — husumetlerini yenemiyen — eski düşmanları sevinmeğe başlamışlardı.

Ebu Sufyan, sadağı içinde gizlice getirmiş olduğu fal oklarını yokladıktan sonra: « *Bu kaçış ancak deniz kıyısında durabilecek* » diyordu. Kelda-ibni-Hanbel'de, « *Muhammed'in sihri nihayet kuvvetini kaybetti!* » diye bağırıyordu. Fakat kardeşi Safvan-ibni-Umeyye, müteessif, dilini tutmasını tavsiye ile tekdir makamında dedi ki : « *Böyle konuşmaktan seni men için ağzını bağlamak isterdim. Hevazin Bedevilerinden birinin boyunduruğu altına girmektense Kureyşten Muhammed gibi bir reisimiz olması bizim için tercihe şayan değil mi?* »

Bu kargaşalık esnasında, Hazreti Muhammed, etrafında bir kaç arkadaşı olduğu halde, küçük bir tepe üzerinde durarak bütün serin kanlılığını muhafaza ediyordu. Askerlerinin kahkaharî ricatini durdurmak için aralarına karışmak istiyerek bağırdı: « *Kureyşliler! Etrafımda toplanınız. Ben Peygamber'im, Muhammed-ibni-Abdullah'ım!* » Fakat Ebu Bekir, katırının yularına yapışarak, onu alıkoydu. Bunun üzerine Resulü Ekrem Abbas'a dönerek kuvvetli sesile bağırmasını ve : « *Ey Ensar ve Muhacirin, ey Rıdvan Biatinde yemin edenler! Peygamber'in etrafında birleşiniz* » demesini emretti.

Bu sözleri işitince Ensar ve Muhacirin büyük bir hacalete tutularak, « *Lebbeyk! Lebbeyk! Seninle beraberiz!* » diye bağırmağa başladılar. Boyunlarını bükmek ve geri çevirmek için yularlarını kıstılarsa da, develer süratle yollarına devam ediyorlardı. Bunun üzerine mücahitler miğferlerini boyunlarına asarak develerinden yere atladılar ve kılıçlarını çekerek tekrar muharebeye başlamak için geri döndüler. Bütün Müslümanlar onlara imtisal ettiler. Bir avuç toprak alarak düşman kıtaları istikametine doğru savuran ve onların yumuşak kum daneleri gibi dağılacaklarını söyliyen Hazreti Muhammed, « *Ocak tutuşmuştur!* » diye bağırdı.

Zafer yerini değiştirdi. Beni Hevazin çok telefat verdiler. Malik ümitsizliğin verdiği cesaretle hâlâ harbe devam ediyordu. Fakat her şeyin mahvolduğunu görünce, muharebe meydanını terk ve askerinin kılıçtan kurtulanlarile Taif'e iltica etti.

Ondan daha az bedbaht olmıyan Dureyd de muharebe meydanında bırakıldı ve orada öldü. Bir çok vesilelerle cesaretini ve seciyesinin asaletini ispat etmiş olan bu efsanevî ihtiyar cengâverin ne gibi şartlar altında öldüğü nakle değer mahiyettedir: Düşman çekilmişti. Rebia-ibni-Refia adlı genç bir Müslüman, sırtında bir mahfe taşıyan başı boş bir deve gördü. Asîl kadınlardan birini esir ederim ümidile koşup, hayvanı tuttu ve ıhlattı. Mahfenin örtüsünü kaldırıp da içinde boylu boyuna uzanmış ihtiyar bir cengâver görünce hayretten dona kaldı. Hayal kırıklığile ona bir kılıç darbesi indirdiyse de ihtiyar bunu duymamış

gibi davrandı. Gayet istihfafkâr bir eda ile: « *Delikanlı!* » dedi, « *ananın verdiği o silâh ne? Devenin hamudunda asılı kılıcı al ve sırtımla başım arasındaki yere vur. Faaliyet ve hareketten kalıncıya kadar, ben insanları böyle öldürürdüm*».

Rebia bu nasihate uydu ve ihtiyarın kafası toprağa düştü. Evine dönünce, genç, bu vakayı anasına hikâye etti. Kadın Dureyd adını duyar duymaz öfkelendi ve oğluna hitaben: « *Elin kurusun! Sen bir günde esir etmiş olduğu anamı ve büyük anamı serbest bırakmış olan necib yürekli adamı öldürmüşsün* » dedi.

Huneyn muharebesinin ilk safhasına müteallik haberler Mekke'ye geldiği zaman bir çok kimseler sevindiler: « *Muhammed öldü ve ordusu muzmahil oldu! Arablar atalarının dinlerine dönmekte serbesttirler* » diyerek, müsait buldukları kimselere vakayı hikâye ediyorlardı. Mekke'nin idaresi Hazreti Muhammed tarafından kendisine tevdi edilmiş olan Attab-ibni-Useyd, « *Hazreti Muhammed ölmüş olsa bile dini ve akidesi asla zayi olmıyacaktır. Allah hay ve kayyumdur* » diye bağırarak bu musibet tellâllarını susturdu.

Müslümanların Huneyn gazvesinde aldıkları ganimetler 24 bin deve, 40 bin keçi ve koyun ve 1.000 okka ağırlığında gümüşten ibaretti. Esirlerin adedi 6 bindi.

Bu meşhur muharebeden Kur'anı Kerim şu suretle bahsetmektedir:

> « *Cenabı Hak, bir çok harp sahnelerinde ve*
> « *Huneyn günü kesretinizle mağrur olup, onun*
> « *hiç bir faide vermediği ve yeryüzü bütün ge-*
> « *nişliğile gözünüze daraldığı, siz de dönüp ricat*
> « *ettiğiniz zaman, size muhakkak yardım etti. Bu*
> « *hezimetten sonra Allah, Peygamber'ine ve*
> « *müminlere sükûnet ve temkin veren rahmetini*
> « *indirdi. Görmediğiniz ordular indirdi. Kâfir*
> « *olanları azab ve hezimete uğrattı. Bu da kâfir-*
> « *lerin cezasıdır.* »
>
> (S: IX, Â: 25 - 26)

O kadar fedakârlıkla elde edilen bir zaferden hakkile faydalanmak için, Hazreti Muhammed düşmanı Taif'e kadar kovalamağa karar verdi. Kıymetli vaktini kaybettireceği düşüncesile, ganimetleri, sonradan taksim etmek üzere, — Mekke'den 16 kilometre mesafede kâin — Cerane'ye nakletti; orada muhafaza altına aldırarak Taif'e doğru yürüdü. Mekke'nin cenubu şarkisinde, aşağı yukarı 150 kilometre mesafede ve deniz sathından 1650 metre yükseklikte bulunan bu şehir yüksek ve sağlam mazgallı duvarlarla müdafaa edilmekte idi. Beni Sakıf kabilesine mensup olan ahalisinin reisi, İslâmın maruf düşmanlarından Urvet-ibni-Mes'ud idi ki karısı Ebu Sufyan'ın kızı idi. Huneyn hezimetinden kurtulabilen Hevazinlerin başında olduğu halde Malik'in gelmekte olduğunu görür görmez kaçanları kovalıyan Muhammed'in ergeç Taif önünde görüneceğine hükmetti. Onun için şehri müdafaaya yarıyan tedbirleri aldı.

Az bir müddet sonra İslâm ordusu ufukta göründü. Beni Sakıf, şüphelerini uyandırmıyacak surette hareketle, yaklaşmalarını bekledi. Fakat öncüler duvarların önüne gelince bir ok yağmuruna tutuldular, saflarında büyük rahneler açıldı. Müslümanlar, bir çok yaralıdan başka 12 şehit de verdiler. Ebu Bekir'in oğullarından biri bu şehitler arasında idi. Resulü Ekrem askerlerini derhal ok menzili dışına çekti ve şehri muntazam bir surette muhasaraya karar verdi. Ordu şehri kuşatmakta iken, kırmızı deriden yapılmış iki çadır, Medine'den beri Resulü Ekrem'e refakat eden iki karısı, Ummu Seleme ile Zeyneb, için kuruluyordu. Bu iki çadır arasındaki saha üzerinde, Resulü Ekrem beş vakit namazını kılıyordu. Taif'in büyük camii, bilâhare, burada inşa olundu.

Arablar, müstahkem mevkileri zabt için mancınıklar ve duvarları yıkmakta kullanılan bir kaç katlı müteharrik kulelerden ibaret *derbaneler* kullanırlardı. Okçular bir çatı ile örtülü üst katta dururken müdafiler üzerine oklarını yağdırırlar, alt katlarda mevki almış olanlar ise, muhasırlara içeriye girmelerini kolaylaştıracak bir gedik açmak için duvarı balyozlarla yıkmağa çalışırlardı.

Taif'in cenubunda yerleşmiş olan Beni Davs bu müteharrik kuleleri inşa etmekte mütehassıstılar. Buna binaen reislerinden biri, Hayber'in fethi esnasında ihtida etmiş olan Tufeyl-ibni-Amr, tabiatile Müslüman ordusunda idi. Resulü Ekrem'in arzusu üzerine, İslâmiyeti kabul etti ve Taif'i muhasara etmekte olan Müslümanlara muavenet etmeğe ikna için kabilesi nezdine gitti.

Tufeyl vazifesinde tamamile muvaffak oldu. Beni Davs cemaat halinde ihtida ettiler. Kabilelerine mahsus putu yaktılar ve dağınık parçalarını sonradan birleştirerek ikmal — bugünkü tâbirle monte — ettikleri bir müteharrik kule ile birlikte İslâm ordusuna iltihak eylediler.

Beni Sakıf, İslâm ordusunca takip olunan hileyi, harp hud' asını anladılar. Bu sebeple Beni Davs'ların duvara kadar sokulmalarına müsaade ettiler. Sonradan birdenbire son derece kızgın demir parçaları atmağa başladılar. Kule yanmağa başladı, içindekiler çıkıp düşmanın yağdırdığı ok sağanağı altında süratle çekilmeğe mecbur oldular.

Müteaddit küçük çayların suladığı zengin bahçeler ve bağlarla kuşatılmış olan Taif, Hicaz'ın dünya cenneti idi. Etrafındaki vâdilerde bol buğday yetişirdi. Hazreti Muhammed, şehri harbederek zabtetmenin mümkün olamıyacağını anladığı için, mahsullerinden istifade ettikleri bahçeleri tahrip etmek suretile, ahalisini itaate mecbur kılmağı düşündü. Şehir ahalisinden bazıları Müslümanların meyvalı ağaçları kestiklerini ve bağlarını yaktıklarını görünce Hazreti Muhammed'e müracaatla bu tahribatı — Allah rızası için — durdurmasını niyaz etmeğe karar verdiler. Resulü Ekrem buna memnuniyetle muvafakat etti. Mahsurlarla bu suretle temastan faydalanarak, içeride bulunan esirlerin, İslâmiyeti kabul ettikleri takdirde, serbest bırakılacaklarını şehre bildirdi. Yirmi kadar esir, bu haberi alır almaz, velilerini aldatarak kaçtılar ve halâskârlarının hizmetine girmeğe geldiler.

Bahsettiğimiz teşebbüs vaki olmasaydı, Resulü Ekrem Taif'in etrafındaki bahçeleri tamamile tahrip ettirecek miydi? Buna

asla ihtimal vermiyoruz. Zira içinden bol bir su akan bu yeşil bahçeler Hicaz'ın gayri müsaid ikliminde, Kureyşin zengin tacirlerini öyle bir surette cezbediyordu ki her biri orada bir malikâne edinmeğe yahut hiç değilse gelip istirahat etmek ve Mekke ikliminin şiddetlerinden azade kalmak için bir küçük menzil yapmağa can atıyorlardı. Bu bahçelerin çoğu Kureyşlilere ait olduğuna göre, kendilerini ısındırmağa çalıştığı bir sırada Hazreti Muhammed, o kadar ehemmiyet verdikleri mülklerini tahrip suretile onları didirgin etmek hatasını elbette irtikâp edemezdi.

Neticesi ne olacağı bilinmiyen muhasara, iki haftadan beri devam ediyor ve mücahitler Cirane vâdisinde kendilerini bekliyen ganimetlerin taksimine iştirak için sabırsızlanıyordu. Hazreti Muhammed, takip olunacak hattı hareket hakkında karar vermek üzere bir harp meclisi topladı. Orada hazır bulunan Bedevi şeyhlerinden birine, « *Beni Sakıfların mukavemetine ne dersin?* » diye sordu. Şeyh: « *Bir tilki ininde uzun zaman kalabilir. Onu yakalamak için, açlığın inini terketmeğe mecbur edeceği ana kadar sabretmek lâzımdır. Eğer bırakırsan sana hiç bir kötülük yapmaz* » diye cevap verdi.

Resulü Ekrem'in gördüğü rüya bedevinin görüşünü teyid ediyordu: Rüyasında kendisine bir kâse kaymak takdim olunduğunu, fakat eline almadan bir tavuğun gagasile onu devirdiğini görmüştü.

Ebu Bekir, bu rüyayı tabirle Taif'in bu sefer zabtolunamıyacağına delâlet ettiğini söyledi. Hazreti Muhammed de böyle düşünüyordu. Muhasara kaldırıldı ve ordu Cirane vâdisi istikametine yöneldi. Burada zikre şayan bir hâdise oldu. Esirler arasında olan ihtiyar bir kadın kendisine karşı sert davranıldığını görerek, « *Ben reisinizin süt kardeşiyim; hakkımda lûtuf göstermeniz lâzımdı* » dedi.

Bu sözleri Resulü Ekrem'e arzettiler. O da şikâyetçi kadını huzuruna çağırttı: Çocukluğunda Beni Sa'ad (Hevazin kabilesinin bir şubesi) nezdinde, Halime'nin süt nineliğile beslenir-

ken kendisini gözetip gezdiren Şima'yı tanıdı. Ona karşı büyük bir teveccüh göstererek yanına oturttu, ve « *İstersen benim yanımda kal, istersen kabilene dön* » dedi. Şima kabilesine dönmek arzusunu göstermekle, bir çok hediyeler vererek, onu serbest bıraktı.

Hazreti Muhammed'in bu kadına karşı gösterdiği kerem ve inayet Beni Hevazinlere onun âlicenablığına müracaat etmek cesaretini verdi. Başlarında, Resulü Ekrem'in süt amcası olduğunu iddia eden bir ihtiyar olduğu halde, bir heyet Nebiyyi Ziyşanın huzuruna geldi. Sadakat yemini ettikten sonra, ihtiyar şu sözlerle maksadını ifade etti: « *Ya Muhammed! Esirler arasında senin süt anan, süt teyzen ve süt kardeşin olanlar var. Seni sütlerile beslemişler, bağırlarına basmışlardır. Biz erkeklere gelince, senin çocukluğunu biliriz. Kucağımızda taşıdık, büyüdüğünü gördük; seni asîl ve merhametli bir delikanlı sıfatile tebcil ettik. Şimdi iktidar ve şeref şahikasındasın. Cenabı Hak nasıl sana karşı keremkâr olmuş ise sen de bize karşı kerem ve inayetle hareket et!* »

Bu sözlerle kalbi yumuşayan Resulü Ekrem Beni Hevazine sordu: « *Ailenizle malınızdan hangisi sizce daha kıymetlidir?* »

Kabile halkı : « *Karılarımızla çocuklarımız! Onları hiç bir şey mukabilinde değiştiremeyiz* » cevabını verdiler.

Resulüllah: « *Mademki öyledir,* » dedi, « *bana ve aileme düşen bütün esirleri size iade ediyorum. Müslümanların muvafakatini almadan diğerleri hakkında bir şey yapamam. Öğle namazından sonra, cemaat dağılmadan önce beni görmeğe geliniz* ».

Muayyen saatte Beni Hevazin kendisini görmeğe geldikleri vakit Resulü Ekrem Müslümanlara kararından bahis ve kendisine imtisal etmelerini tavsiye etti. Ensar ve Muhacirin bu tavsiyeye memnuniyetle ittiba eyledilerse de Akra'-ibni-Hâbis, Abbas-ibni-Merdas, Ubey-ibni-Hısn müttefik kabileler adına söz alarak bu karara uyamıyacaklarını söylediler. Resulü Ekrem, serbest bırakacakları her esire mukabil kendilerine altı deve vereceğini vâdetmek suretile onları fikirlerinden caydır-

mağa muvaffak oldu. Bütün esirler bu veçhile serbest bırakıldılar.

Kendisini görmeğe gelen murahhas heyetin tavassutile, Hazreti Muhammed Malik-ibni-Avf'a haber göndererek, İslâm dinini kabul ettiği takdirde, ailesinden başka bütün mallarının kendisine iade olunacağını bildirdi. Bu haber üzerine Malik Taif'den gizlice kaçarak Resulü Ekrem'in yanına geldi. İhtida etti ve bu andan itibaren İslâmiyetin en hararetli müdafilerinden biri oldu.

Hazreti Muhammed emindi ki bir memleketi gerçekten fethetmek için o memleket halkının kalbini fethetmek lâzımdı. Buna binaen, ganimetlerin taksimine başlayınca, Ebu Sufyan ile iki oğluna, Yezid ve Muaviye'ye, ve en büyük düşmanları olmuş olan Hakîm-ibni-Hişam, Safvan, Suheyl ve Huveytab, Uyeyn ve diğer bazı maruf ileri gelenlerin her birine yüzer deve ihsan etti. Daha az ehemmiyeti haiz mevkide bulunan diğer şeyhler ellişer deve aldılar.

Resulüllah'ın gösterdiği ulüvvücenabtan pek ziyade mutehassis olan Safvan, ki İslâmı kabul etmek için kendisine dört ay mühlet verilmişti, derhal orada ihtida etti.

Bununla beraber, Muhacirler arasında bulunan bedeviler, esirlerin serbest bırakılmasının ganimetlerden alacakları hisseyi azaltacağı düşüncesile, söylenmeğe başladılar. Hazreti Muhammed, onları yatıştırmak için, ihsan eylediği ganimetlerin şer'an kendisine isabet eden hisseden ayrılmış olduğunu izah etmek zorunda kaldı.

Bir kaç hafta evveline gelinceye kadar İslâma karşı mücadele etmekten geri kalmamış olanlara gösterilen âlicenablık Ensardan da bazı kimseleri hoşnut etmedi: « *Hazreti Muhammed kendi kabilesine mensup olanları kayırıyor* » diye mırıldanmağa başladılar. Bu mırıltıları duyan Sa'd-ibni-Ubade keyfiyeti Hazreti Muhammed'e haber verdi. O da Ensarı huzuruna getirmesini Sa'd'a emretti. Geldiklerinde onlara dedi ki: « *Ey Ensar! Bazı Kureyş reislerine ihsan ettiğim hediyelerin sizin*

hoşnutsuzluğunuza sebep olduğunu, onları sizin zararınıza tesahüb ettiğimi söylediğinizi haber aldım. Yanılmışsınız; ben size doğru yolu göstermeğe geldim. Siz, kardeş olduğunuz halde, düşman gibi yaşıyorsunuz. Kalbinize şefkat ve muhabbet ilka eden Allah'ın inâyetile sizi barıştırdım ve birleştirdim. Fakirdiniz, zengin oldunuz. Bu sözlere karşı bana diyebilirsiniz ki: Sen memleketinden kovulduğun vakit biz seni evimize aldık, seni misafir ettik ve besledik. Başkaları yalancı telâkki ederlerken biz sana inandık. Madem ki böyledir, bu dünyanın rabıtalarına ne için bu kadar ehemmiyet veriyorsun? — Evet, bizim düşmanımız olan bu reislerin itimadını kazanmak ve onları İslâm muhitine çekmek içindir ki bu atiyyeleri ihsan ettim. Onlar buradan giderken hayvanlarını da beraber götüreceklerdir. Size gelince, ey Ensar, Siz Resulüllah'ı alıp beraber götüreceksiniz. Bütün beşeriyet bir tarafa, Ensar diğer tarafa konsaydı, hiç şüphe yok ki, ben Ensar cihetinde bulunacaktım. Cenabı Hak onları, evlâtlarını, evlâtlarının evlâtlarını âhir zamana kadar tevfikat-ı Rabbaniyesine mazhar eylesin! »

Resulü Ekrem'in heyecanını zabta muvaffak olamıyarak söylediği bu sözleri işitince, ağlıyacak dereceye gelen Ensar: « *Resulüllah bize yeter!* » diye bağırdılar.

Küçük Hacc mevsiminde bulunulduğu cihetle, Resulü Ekrem ganimetleri taksim ettikten sonra, ihrama girerek tavafı yapmak üzere, Mekke'ye döndü. Genç Attab'ın şehri idare hususundaki tedbirlerini tasvip eyledikten sonra, ordunun başına geçerek, Medine'ye dönmek üzere Cirane'ye avdet etti.

Resulü Ekrem'in azimetinden bir kaç hafta sonra icra edilen Hacc-ı Ekber'e — Büyük Hacc'a — bu sene Attab riyaset etti. Putperestlerin Müslümanlarla birlikte yaptıkları son hacc da bu oldu.

XXII

İBRAHİM'İN ÖLÜMÜ HEYETLERİN GELMESİ TEBÛK MUHAREBESİ

Hazreti Muhammed, Mekke'nin fethi için hazırlıklar yaptığı sırada Mısır Azizi Mukavkıs'ın hediye olarak göndermiş olduğu Kıbti Mariye bir kaç aylık gebe bulunuyordu. Efendisinin muzafferane avdetinden pek az sonra genç kadın bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğa İbrahim adı verildi. İlk zevcesi Hatice'den doğmuş erkek evlâtlarının vefatından hiç bir vakit teselli bulmamış olan Resulü Ekrem İbrahim'in doğuşundan çok sevindi. O zamana kadar zevcelerine karşı son derece müsavi muamele yaptığını isbattan asla geri durmamış olan Peygamber, bir erkek çocuk dünyaya getirmekle, en büyük arzularından birini tatmin etmiş olan karısına karşı hususî bir muhabbet göstermekten kendini alamadı. Şiddetle tatbik ettiği tarafsızlık kaidesini ihlâl ederek Ömer'in kızı Hafsa nezdinde geçirmesi lâzım gelen bir geceyi Mariye'ye tahsis etti. Diğer zevceleri, Hafsa'nın teşvikile ve haset saikasile, birleşerek Mariye'ye karşı gösterdiği teveccühten dolayı Resulü Ekrem'e târiz ettiler. Bu babta o derece ileri gittiler ki Hazreti Muhammed, emirleri altında kalmaktan ise, onlardan ayrı yaşamağa karar verdi.

Bir hurma kütüğünden yapılmış merdivenle çıkılan bir dar odada dört hafta yalnız başına yaşadı. Yatacak sert, katı bir hasırdan başka hiç bir şeyi yoktu. Bu hasırın izleri vücudünde görünüyordu. Kapısında bir bekçi yatıyor ve yiyeceğini getiriyordu. Yirmi dokuz gün sonra Ömer ile Ebu Bekir'in mahzun-

luklarını düşünerek bunların kızlarile ve diğer karılarile uzlaşmağa karar verdi.

Oğlunun tevellüdünden Hazreti Muhammed'in duyduğu meserret uzun sürmedi. Bunca ümitlerini bağladığı çocuk hemen bir buçuk yaşında iken öldü.

Bu matemi müteakip iki kızının, Zeyneb ve Ummi Gülsüm'ün, vefatı vuku buldu. Hazreti Muhammed bundan şiddetle müteessir oldu. Bütün evlâtlarından hayatta kalan, yalnız Ali'nin zevcesi Fatime idi.

İbrahim, Bakı' mezarlığına gömüldü. Cesedi toprakla örtüldükten sonra Resulü Ekrem mini mini mezarın başında ağlıyarak dua etti ve: « *Oğlum, de ki Allah benim Rabbım'dır, Resulüllah babamdır, İslâm dinimdir!* » dedi.

Cenazede bulunan Müslümanlar hıçkıra hıçkıra ağlarlarken gök kararıverdi. Güneşin ziyası solarak gitgide söndü. Müslümanlardan bazıları bu iki hâdisenin bir anda vuku bulmuş olmasından teessürler duyarak: « *Güneş bile Resulüllah'ın matemine iştirak ediyor* » dediler.

Hazreti Muhammed, ıstırabını unutarak, ayağa kalktı: « *Güneş ve ay,* » dedi, « *Allah'ın kudretinin iki şahididir! Bir kimsenin doğması veya ölmesile inhisaf etmezler. Bu hâdiseyi gördüğünüz vakit Allah'ı zikr ile dua ediniz!* »

Vakaların cereyanını bozmamak için yine Hicretin sekizinci senesine dönelim:

Mekke'nin fethi ve Huneyn zaferi Arabistan'da İslâm dininin tefevvuka başladığı yeni bir devrin mukaddemesi idi.

Bu tarihe kadar Arabistan, heyeti umumiyesi itibarile, merkezî bir hükûmete tabi olmamıştı:

Ne Trajan zamanında « *Taşlık Arabistan* » ı zabteden Romalılar, ne Yemen'de hüküm süren Habeşliler, ne onların yerine geçip Hıyra hükûmetini himayeleri altına almış olan İranlılar ve ne tesir ve nüfuzları Suriye'nin cenubunda kâin ara-

ziye kadar uzanan Bizanslılar, sultası Yarımada'nın her tarafını kaplıyan bir hükûmet teşkiline muvaffak olamadılar.

Bizzat Arablara gelince böyle bir hükûmet mefhumu onlara tamamile yabancıydı. Onların siyasî ufukları mensup oldukları kabilelerin oturdukları yerleri aşmıyor ve siyasî münasebetleri kabileleri arasında, hal ve şartlara göre, aktedilen muvakkat anlaşmalardan ibaret bulunuyordu.

Bütün Arabistan'ı içine alan bir devlet teşkili, tahakkuku o kadar güç görünüyordu ki halk kütlelerini yalnız şahsî menfaatleri uğrunda istismar eden kabile reisleri, merkezî bir hükûmet lehine olarak, velev ki salâhiyet ve iktidarlarının bir kısmını olsun, terketmeğe hiç bir vakit rıza göstermezlerdi. Bu netice, ancak halkı imtiyazlı kabile boyunduruğundan kurtaracak içtimaî bir ihtilâl sayesinde elde edilebilirdi. İşte İslâm dini bunu yaptı. Doğuş farkı gözetmeksizin herkesin kanun muvacehesinde müsavi olduğunu ilân etmekle, İslâmiyet, kütleyi kendine celbetti. Yayıldıkça kuvveti artan ve Hazreti Muhammed'in kudretini tahkim eden bu cereyan, o derecelerde büyüdü ki, nihayet, ayakları altındaki toprağın kayboldğunu hisseden kabile reisleri de buna katıldılar.

Hicretin dokuzuncu senesi — ki Âmul-Vufûd yani Heyetler Yılı da denir — esnasında muhtelif yerlerden ve bilhassa Yarımada'nın cenup ve şark cihetlerinden gelen bir çok heyetler (*) Arabistan'ın itiraz kabul etmez hükümdarına tâzimlerini arz için Medine'ye akın ediyorlardı.

Yemen ve Mahre'nin Hıristiyan reislerile Umman ve Bahreyn hükümdarlarının ihtidaları bu zamanda vuku bulmuştur.

Bahsettiğimiz heyetlerin çoğu kabilelerinin İslâm dinine girdiklerini beyan ettikleri halde, içlerinden bazı Hıristiyan cemaatlerini temsil edenler, Resulü Ekrem'in tabiiyetini kabul

---

(*) Bu müddet içinde Medine'ye gelen muhtelif heyetlerin adedi, müelliflere göre, değişiyor. Bunları yüzlere çıkaranlar vardır. El-Kastellanî 34 adedini ileriye sürüyor ki hakikata en yakın olanı budur, denilebilir.

ile beraber, kendi dinlerine sadık kalmak serbestisini haiz bulunduklarına dair muahedeler aktolunmasını istiyorlardı.

Medine'ye heyetler gönderen Hıristiyan cemaatleri arasında Beni Hanife, Beni Sa'lebe, Beni Necran'ı zikredebiliriz.

Beni Hanifeler, Resulü Ekrem kendilerini huzuruna kabul ile İslâm dininin başlıca esaslarını talim ettikten sonra, hiç bir itirazda bulunmaksızın, ihtida etmişlerdir. Yerlerine dönünce eski kiliselerinin bulunduğu yerde bir cami bina eylemişlerdir.

Beni Sa'lebe daha az muslih davranmışlardır. Yalnız kadınlarını Hıristiyan usulünce vaftiz etmekten vazgeçmeği taahhüt ediyorlardı.

Necran temsilcilerine gelince, başlarında Beni Kinde kabilesinin rahibi Abd-ul-Hâris ile Abd-ul-Mesih olduğu halde, ihtidaya hiç yanaşmak istemediler. Bu hal, Hicaz ile Yemen arasında uzanan zengin Necran vadisinin uzun yıllardan beri Hıristiyan propagandasının merkezi olmasile pek güzel izah olunabilir. Bu havalide oturan Hıristiyanlar, Mekke'deki Kâbei Muazzama'nın rakibi addettiklerini tebarüz ettirmek maksadile, kendi kiliselerine « *Kâbe* » adını vermekte idiler.

Hazreti Muhammed, Necran temsilcilerile bir çok vesilelerle, uzun mülâkatlarda bulundu. İsa'nın ulûhiyetine inanmaktan ve teslis akidesinden vazgeçirmek için beyhude gayretler sarfetti. Onlara, « *Haliki Mutlak olan, gayre muhtaç olmıyan ve her şeyin menba ve mastarı olan Allah'a şerik koşmıyalım* » dedi.

> « *Şurası muhakkak ki Allah yanında İsa'nın*
> « *hali Âdem'inki gibidir. Allah onu topraktan*
> « *yarattı. Sonra ona insan ol deyince o da olu-*
> « *verdi.* »
>
> (Sûre: II, Â: 59)

Necran temsilcilerini, çadırlar kurup emirlerine hazır bulundurarak, cami avlusunda yatırmak ve Kâbe içinde ibadet

etmelerine bile müsaade etmek suretile Hazreti Muhammed en geniş nispette bir müsamaha gösterdi:

« *Gelin oğullarımızı, oğullarınızı; kadınlarımızı,*
« *kadınlarınızı çağıralım. Siz de gelin, biz de*
« *gelelim. Sonra yalvaralım Allah'ın lâneti ya-*
« *lancılara olsun diye niyaz edelim.* »

(S: III, Â: 60)

Abd-ul-Hâris, bu teklif üzerine, düşünmeğe müsaade edilmesini istedi ve ertesi günü gelip, kendilerini misafir edene karşı lânet okunmasını arzu etmediği bahanesile, teklifi kabul edemiyeceğini Hazreti Muhammed'e bildirdi.

Necran temsilcilerinin uzlaşmazlıklarına rağmen Resulü Ekrem âlicenablıktan asla ayrılmadı. Zira Cenabı Hak şu âyeti kerimeyi vahiy ve inzal etmişti:

« *İnsanlar içinde, iman edenlere, en şiddetli düş-*
« *manlığı gösterenlerin Yahudilerle müşrikler*
« *olduklarını, müminlere dostluk itibarile en ya-*
« *kın olanların (biz Hıristiyanız) diyenler olduk-*
« *larını görürsün.* »

(S: V, Â: 85)

Diğer taraftan bir emirname yazdırarak hiç bir piskoposu ruhanî dairesinden, hiç bir keşişi manastırından yahut hiç bir papası kilisesinden ayırmıyacağını — Allah adına — taahhüt ediyordu. Abd-ul-Hâris'e, ayrılacağı sırada, tevdi ettiği bu vesikada: « *Hâkimiyetlerini icraya devam ve örfî yani taamül ile yerleşmiş haklarından istifade edeceklerdir. Kimseye tecavüz etmedikleri müddetçe kendileri de tecavüze asla maruz kalmıyacaklardır* » denilmekte idi.

Resulü Ekrem tarafından, bu vesile ile, gösterilen müsamaha meyvalarını vermekte gecikmedi. Bütün Hıristiyan cemaatler, Hazreti Muhammed'in vefatından evvel, İslâm dinine gir-

diler: Ceziret-ül-Arab'da hiç bir vakit derin bir surette yerleşmeğe muvaffak olamamış olan Hıristiyanlık yerini Müslümanlığa terketti.

İşte Necid ile Bahreyn arasındaki arazide yerleşmiş olan Beni Temim, muhtelif şubeleri Arabistan Yarımadası'nın merkez ve şimal kısımlarında muhtelif yerlere dağılmış bulunan Beni Kays, Hadremevt'deki Beni Kinde; Vâdi-i Rum'da sakin Beni Fezare, Taif'deki Beni Sakıf bu müddet içinde İslâm dinini kabul eylemişlerdir.

Bütün bu ihtidalar arasında Resulü Ekrem'i en çok memnun edeni Beni Sakıf'ın ihtidasıdır.

Beni Sakıfların reisi Urvet-ibni-Mes'ud, Hudeybiye müsalâhasının akti esnasında, Kureyşlilerin murahhası sıfatile büyük bir rol oynamıştı. Hazreti Muhammed'le görüştükten sonra, « *Bu derece hürmete mazhar olan ve kendisine bundan daha fazla bir süratle inkiyad edilen bir hükümdar hiç görmedim* » diyen o dur. Bununla beraber, Taif'i müdafaa ederken, reis sıfatile uhdesine düşen vazifeyi yapmasına bu hal mani olmamıştı. Muhasaranın kaldırıldığı andan itibaren, Resulü Ekrem'in eski düşmanlarına karşı aldığı tavır ve vaziyetten pek ziyade mütehassis olarak, Medine'ye gitmek ve Müslüman olmak kararını verdi. Kabilesi nezdine avdet edince de onları kendisine imtisale davet etti. Bu teşebbüs neticesinde bazı ihtidalar vaki olduysa da kabilenin büyük kısmı davete kulak asmadı.

Urvet-ibni-Mes'ud, bir sabah gün ağarırken, evinin damından müslümanları namaza davet için ezan okuduğu sırada, bir duvar arkasında saklanmış olan bir takım serseriler Urve'ye ok atmağa başladılar. Urve mühlik bir yara almıştı. Ruhunu teslim etmeden evvel dindaşlarına, şehrin surları dibinde, vaktile muhasara esnasında şehit düşen Müslümanların yanına defnetmelerini tavsiye etti.

Yaptıklarının akibetlerini takdir edemiyen bazı müfritlerin alçakçasına irtikâp ettikleri bu suçtan korkarak telâşa düşen Taif eşrafı, durumu müzakere etmek üzere, meclis halinde top-

landılar. Müslümanların, Urve'nin öldürülmesinden dolayı intikam almak için, tecavüze karar vermemiş olduklarını anladıkları cihetle İslâm dinine girerek ve hâkimiyetini tanıyarak Hazreti Muhammed'in âlicenablığına müracaat etmeği kararlaştırdılar.

Medine'ye gidip kararlarını Resulü Ekrem'e arzetmek üzere beş kişiden mürekkep bir heyet tayin ettiler ki başında Abd-ul-Yalil bulunuyordu.

Taif'i yirmi gün kadar muhasara ettikten sonra oradan ayrılırken, « *Ya Rabbi, bu adamları hidayet nurunla tenvir et ve Resulüne bizzat kendileri gelmek arzusunu onlara ilham eyle!* » duasında bulunan Resulüllah muvasalatlarını haber alınca çok sevindi.

Beni Sakıf temsilcileri, Medine'de ikametleri müddetince, Müslümanların Halik Teâlâ'ya karşı gösterdikleri ubudiyet ve aralarında cari kardeşlikten pek ziyade mütehassis oldular. Namaz vakitlerinde kemali serbesti ile mescide girip hutbeyi dinliyorlardı. Geceleyin « *Salât-ı İş'a* » yani yatsı namazından sonra Resulü Ekrem yanlarına gidip oturuyor, bazı âyetler okuyor ve onları ihtidaya davet ediyordu.

Bu toplantıların her birinde Beni Sakıf temsilcileri İslâm dinini kabule prensip itibarile âmade olduklarını söylemekle beraber bazı ihtiyatî kayıtlar ileri sürmekten geri durmıyorlardı.

Faiz muamelesine devam etmeğe ve şarap içmeğe müsaade olunması ilk teklifleri idi: « *Faiz muamelesi bize o kadar büyük bir menfaat temin ediyor ki, fıkaralığa düşmeksizin ondan sarfınazar etmemiz mümkün değildir. Şehrimiz de mebzul bağlarla kuşatılmış olduğuna göre şarap yapmaktan menolunursak mahsulümüzden istifade edemiyeceğiz* » diyorlardı.

Resulü Ekrem Allah'ın emirlerini tutmamak müsaadesini Müslümanlara bahşetmek iktidarını asla haiz olmadığını, bilâkis o emirlerin icrasına nezaretle mükellef bulunduğunu izah etti.

Bu cevap Beni Sakıfların cesaretini kırmadı. Onlar, kaideleri sarahaten belli bir dinî akide hakkında münakaşa eder gibi değil, âdeta siyasî bir muahede akti için müzakere olunuyormuş gibi, bir takım tavizler koparmağa çalışıyorlardı.

Zekât ve cihattan istisna olunmalarını da istediler.

Hazreti Muhammed zekâtın senede bir kere re'sülmalin kırkta biri olarak alınandan ibaret olduğunu ve bunu ihtidalarından ancak bir sene sonra vereceklerini; cihadın da sadece bir « farzı kifaye » yani ifasına kâfi cemaat mevcut olunca her Müslümana şahsan terettüp etmiyen bir vazife olduğunu anlattı.

Bu anlatıştan sonra Beni Sakıf murahhasları ihtidaya karar verdiler.

Medine'den ayrılırken Beni Sakıf temsilcileri, ihtidalarına rağmen, kabilelerine mahsus olan Menat putunu kendi ellerile tahribe cüret edemiyeceklerini söylediler. « *Böyle bir hareket, ahaliyi aleyhimize kaldırır* » dediler. Resulü Ekrem bu vazifeyi Ebu Sufyan ile Muğire-ibni-Şu'be'ye tevdi etti. Onlar da Taif'e hareket ettiler.

İşte bu suretle, Mekke'nin fethinden hemen iki sene kadar bir zaman sonra, bütün Yarımada Hazreti Muhammed'in hâkimiyeti altına girmiş ve, bazı Hıristiyan cemaatlerile tek tük bir takım kabilelerler müstesna olmak üzere, bütün ahali İslâm dinini kabul etmişti.

Resulü Ekrem Yarımada'nın muhtelif yerlerini idare için valiler tayin etti: İbni Umeyye'yi Kinde'ye, Amr-ibni-Âs'ı Umman'a, Yezid-ibni-Ebu Sufyan'ı Tima'ya, Alâ-ibni-Hadremî'yi Bahreyn'e ve Muaz-ibni-Cebel'i Cend'e gönderdi.

İslâm dinine girmiş olan İran valisi Bazan-ibni-Sasan, San'ada makamında ipka olundu. Bir kaç ay sonra, vefatı vukuuna binaen, oğlu Şehr yerine geçti.

Memuriyetleri mahalline gitmek üzere Medine'den ayrılırlarken valiler Hazreti Muhammed tarafından kabul olundular.

Nebiyyi Ziyşan onlara son talimatını verdi. Son derece hakkaniyetle hareket etmelerini, Müslümanlar arasında ittihadı muhafazaya çalışmalarını ve Zimmiler yani İslâm Devletinin hâkimiyetini kabul etmiş olan gayri müslimler hakkında her türlü cevrü cefayı menetmelerini tavsiye etti.

« *Mazlûmun beddüasından çok korkunuz. Çünkü o beddua ile Allah arasında hiç bir perde yoktur* », « *Bir Müslümanın diğer bir Müslüman için biri diğerini takviye eden inşaat malzemesi gibi olması lâzım geldiğini, unutmayınız. Derhatır ediniz ki cizye veren bir adamı her kim öldürürse o, cennet kokusunu duymıyacaktır* » diyordu.

Cend'e hareket edecek olan Muaz-ibni-Cebel veda için huzura gelince Resulüllah ona sordu :

— « *Başına geçeceğin eyaleti ne suretle idare edeceksin?* »

— « *Allah'ın kitabının hükümlerine uyarak* » dedi Muaz.

Hazreti Muhammed tekrar sordu: — « *Kitapta yazılı olmıyan bir mesele bahis mevzuu olursa ne yaparsın?* »

— « *Resulüllah'ın sünnetine ittiba ederim* ».

— «*Eğer, imtisal edebileceğin emsal hiç bulamazsan ?* »

— « *O zaman ictihat ederim. Lâzım gelen kararı ittihaz için Kur'an ve hadisten istiane eylerim.* »

Bu cevaptan pek ziyade memnun olan Resulüllah intihabındaki isabetinden dolayı Cenabı Hakk'a arzı şükran etti.

Resulü Ekrem valileri tayin ettiği esnade Müslümanlardan zekâtı ve Zimmilerden de « cizye » yi tahsil için yirmi kadar tahsildar tayin etmişti. Bu memurlar halka eziyyet etmemeleri hususunda pek kat'î emirler alıyorlardı. Aynen vaki tediyelerde, ki bu hal umumî idi, mukellefin vergisinden daha kıymetli bir mal veya emtia almaktan hazer etmeğe mecburdular. Bir öküz veya bir koç yerine bir inek yahut koyun kabul etmemeğe, bundan dolayı, mecbur bulunuyorlardı. Suveyd-ibni-Gafle diyor ki: « *Bir gün zekât tahsildarı evime geldi, bana ze-*

kâta tabi olan hayvanlar hakkında kendisine verilmiş olan talimatı okudu. Tam bu sırada bir adam güzel bir deve getirerek tahsildara vermek istedi. Tahsildar bu deveyi — kıymetli bir hayvan olduğu için — reddetti ».

Resulü Ekrem'in sahabelerinden diğer birisi de şunu hikâye ediyor: « *Bir gün sürümü otlatıyordum. İki adamın bana doğru ilerlediklerini gördüm. İçlerinden birinin zekât memuru olduğunu anladım. Ona bir dişi keçi takdim ettim. Kabul etmedi. Onun yerine erkek bir keçi vermeğe mecbur oldum.* »

Bu suretle verginin tahsili işinde, halkı zarurete düşürmemek için, hakkaniyete tamamile muvafık bir şekilde hareket edilmekte idi.

Vergi namile alınmış olan hayvanların, velev mahdud bir zaman için olsun, şahsî hizmetlerde kullanılması tahsildarlara kat'î surette yasak edilmişti.

Resulüllah, « *Bizim âmillerimiz (memurlarımız) ailelerinin maişetini temin edecek şeyi alabilirler. Hiç hizmetçileri yok ise bir hizmetçi yazabilirler; meskenleri hiç yok ise onlara bir mesken temin olunacaktır. Bundan fazla bir şey istemek haddi tecavüz etmektir* » diye ilân etmişti.

Hazreti Muhammed, akrabası arasından tahsildar seçmekten çekinirdi. « *Yalnız züğürtlere ve yoksullara, sadakaları toplamağa memur olanlara, müellifei kulübe, azad kılınacak kölelere, borçlulara ve yolculara mahsus* » olan (Sûre: IX,. Â: 60) zekât hasılatından bir şey ayırıp onlara verdiği vaki değildir.

Bir yandan tahsildarlar memleketi dolaşırlarken bir yandan da ahalisi ekseriyet itibarile İslâm dinini kabul etmiş olan yerlerdeki putları kırmak için oralara gidecek müfrezeler teşkil olunuyordu. İşte bu suretle Ali iki yüz kişiden mürekkep bir müfreze ile Beni Tay kabilesine ait eski mabedi tahribe memur edilmişti.

Bu kabilenin bir semiyyesi, Beni Hatem, bir tecavüze maruz kaldıkları zannile, Müslümanları kendi toprakları içinden

geçmekten menetmek istediler. Aralarında bir çarpışma oldu ve semiyye reisi Adiyy Gassanîler tarafına kaçtı. Ali bir miktar esir alarak Medine'ye götürdü. Bunlar arasında Adiyy'in kız kardeşi Sefane de vardı. Resulü Ekrem'in huzuruna götürülmesini istedi.

Huzura çıkınca: « *Ya Resulüllah, babam Hatem'in adını şüphesiz duymuşsundur. Mürüvveti son haddine vardırmıştı. Sehası, âlicenablığı misafirperverliği darbımesel olmuştu. Zaifleri himaye eder, dul kadınlara ve yetim çocuklara yardım eylerdi. Kardeşimin firarı, senin adamlarından korkmasındandır. Hatem'in kızını esaret altında tutmak sana yakışır mı?* » dedi.

Hazreti Muhammed derhal Sefane'nin tahliyesini emretti. O da, şükran makamında, İslâm dinini kabul eyledi.

Sefane giderken Resulüllah, « *Putperest bir adam için niyazda bulunmak müsaadesini haiz olsaydım senin baban için Cenabı Hakk'a niyaz ederdim* » dedi. Genç kadın uzaklaştıktan sonra, ashabına dönerek ilâve etti: « *Cenabı Hak hayırperver ve rahim olanları sever ve mükâfatlandırır* ».

Resulü Ekrem bu sözleri, İslâm dininin selâmet ve necatı yalnız mensuplarına hasr ve tahsis etmediğini inkâr kabul etmez bir surette isbat etmektedir. Hazreti Muhammed mahza putperestleri İslâm dinini kabule mecbur kılmak maksadiledir ki onlar için Allah'a dua ve niyaz etmekten hazer ediyordu. Eğer bu sükût iltizam edilmiş olmasaydı bütün putperestler, cennet kendilerine açıldıktan sonra artık ihtidaya mahal olmadığını iddia edeceklerdi.

Hatem'in kızı, serbest bırakılır bırakılmaz, gidip kardeşini buldu ve İslâm dinini kabule onu teşvik etti. Adiyy-ibni-Hatem Medine'ye gelip ihtida etti ve badema Resulü Ekrem'in en meşhur sahabelerinden biri oldu.

Bu sıralarda vukua gelen ihtidaların en dikkate şayan olanı Kâ'b-ibni-Zuheyr'in ihtidasıdır:

Cahiliyet devrinde şairler, Arablar indinde, çok büyük hürmet ve itibara sahiptiler. Arablar aralarındaki ihtilâfları halletmek için ekseriya şairane mübareze (mufahare) ler tertip ederlerdi. Şairler muharebelerde askerlere refakat ederler, hamasî şiirlerile onların cesaretlerini arttırmağa çalışırlardı. Hicve müteallik manzumeler de çok rağbette idi. Şiir söylemek kudret ve mahareti adeta bir nevi imtiyazı sayılan bir aileye mensup Kâ'b, işte bu türlü manzumeler inşadile iştihar etmişti. *Muallâkat*'tan birini söylemiş olan babası Zuheyr hariç olmak üzere, bu aileye mensup on bir şairden beyitler tevarüs ettik. En büyük Arab şairesi addolunan ve (El-Hansa lâkabile anılan) meşhur Temadur hatun bunlardandır.

Kardeşi Buceyr çok zaman önce İslâm dinine girmişken Kâ'b, Resulü Ekrem ile dinini ve akidesini tezyif sadedinde zehirli hicviyeler yazmakla vakit geçiriyordu. Kardeşine, bir çok vesilelerle, kendisine imtisal etmesi tavsiyesinde bulunan Buceyr, Mekke'nin fethinden sonra, bir mektup yazarak onu tekrar İslâm dinine davet etti. Necran tarafına kaçmış bulunan Kâ'b tahkir edici bir hicviye ile cevap verdi. Fakat, şiddetle takip olunan bir adam gibi yaşamaktan bıkarak, biraz tereddüt geçirdikten sonra hissiyatı değişti, Medine'ye gelip kendini müdafaa etmeğe ve Resulü Ekrem'in âlicenablığına sığınmağa karar verdi.

Halini arza vakit bulmadan, Müslümanlarca tanınarak, işinin bitirilmesinden korktuğu için şehre geceleyin girdi ve doğruca keremini, rahim ve şefkatini bildiği Ebu Bekir'in evine gitti. Ebu Bekir o gece misafir etti ve ertesi günü camie götürdü ki bütün Müslümanlar sabah namazı için orada hazırdılar. Namaz bittikten sonra Kâ'b Resulü Ekrem'e teveccühle, « *Ya Resulüllah! Mazisine tövbe ile İslâm dinini kabul eden Kâ'b'ı sana getirseydim onu affeder miydin?* » diye sordu.

Resulü Ekrem'in verdiği müsbet cevap üzerine Kâ'b, cemaatin hayretleri arasında: « *İşte Kâ'b ben im!* » dedi ve Hazreti Muhammed'le Kureyşlileri methüsena sadedindeki meşhur « *Banet Suad* » kasidesini inşada başladı:

ان الرسول لنور يستضاء به
و صارم من سيوف الله مسلول

Yani « *Peygamber dünyayı tenvir eden bir meşaledir. Her fenalığı imha eden Allah'ın kılıçlarından biridir* » beyitini inşad ettiği zaman Hazreti Muhammed, takdir nişanesi olmak üzere, Yemen kumaşından yapılmış hırkasını şairin omuzuna atıverdi (*).

« *Ey iman edenler! Müşrikler necasetten ibarettir.*
« *Artık bu yıldan sonra Mescidi Harama yaklaş-*
« *masınlar. Eğer darlıktan korkarsanız (**) Allah*
« *dileyince inayetinden sizi yakında zengin kılar.*
« *Çünkü Allah hakkile âlimdir, hakîmdir* ».

(Sûre: IX, Â: 28)

Hazreti Muhammed, bu âyeti kerime gereğince, putperestlerin bundan sonra « *Beytullah* » ı yani Kâbe'yi ziyaret edemiyeceklerini ilân etmek üzere, Ali'yi Mekke'ye gönderdi.

Ali Kurban Bayramı günü, hacılar Min'ade toplanmış bulundukları sırada, Mekke'ye vasıl oldu ve şu beyannameyi okudu: « *Allah ve Resulüllah adına size beyan ederim ki bu seneden itibaren hiç bir putperest hac edemiyecektir. İhrama girmedikçe hiç kimseye tavaf müsaadesi verilmiyecektir. Her kimin Resulallah ile bir ahdi var ise bilsin ki müddeti bitinciye kadar bu ahde riayet olunacaktır. Herkesin evine tam bir asayiş ve emniyet içinde avdet edebilmesi için dört aylık bir mütareke kabul olunmuştur. Bu müddet bittikten sonra Resulü Ekrem kendini putperestlere karşı her türlü taahhütten azade addedecektir.*»

İslâmiyetin tesir ve nüfuzunu muhkem surette tesis eden bu beyannameyi sükût içinde dinledikten sonra hacılar evlerine

(*) Bundan dolayı bu kasideye « *Kaside-i Burde* » adı verilmiştir.

(**) Ticaretin durmasından hasıl olabilecek sıkıntı ve darlık bahis mevzuudur. Çünkü Hac mevsiminde vukua gelen muvasala ve mübadelelerden Mekke büyük menfaatler temin ediyordu.

avdet etmek üzere dağıldılar ve işittiklerini muhitlerindekilere anlattılar.

Hazreti Muhammed, aralarında hiç bir irtibat bulunmıyan ve yekdiğerile merhametsizce çarpışan bir çok kabilelere ayrılmış bir milletten, aşağı yukarı dokuz sene içinde, bir devlet, gayesi arz üzerinde Allah'ın kanununu hükümran kılmaktan ibaret olan bir devlet kurmağa muvaffak oldu.

Böyle bir muvaffakiyetin hased uyandırmaması kabil değildi. Bundan dolayıdır ki, Hazreti Muhammed'in muvaffakiyetini temin eden derin sebepleri tetkik etmeksizin, kendilerini Peygamber ilân etmek ve güya Allah tarafından vahiy ve inzal olunmuş bir takım âyetler okumak iktidarı ele almak için kâfi gelir zu'munda bulunan bazı müddeiler, maruf tâbirile « mütenebbi » ler yani nübüvvet dâvasında bulunanlar zuhur etmiştir.

Tarih üç yalancı peygamberin ismini kaydetmektedir: Tuleyha, Museyleme ve El-Esved.

Tuleyha, Necid taraflarında oldukça nüfuzlu bir kıymetli askerdi. Reisi bulunduğu Beni - Esed kabilesinin temsilcilerile birlikte ve onların başında olarak Medine'ye gelmişti ve İslâm dinini, vicdanî kanaatinden ziyade, siyasî menfaate binaen kabul etmişti.

Memleketine avdet ettikten sonra, çok geçmeksizin, Hazreti Muhammed'e karşı isyan etti. Peygamber tavrı takındı. Kendi kabilesini ve Beni Fezare ile Beni Tay'ın bazı semiyyelerini kendi tarafına çekmeğe muvaffak oldu. Fakat isyanı uzun sürmedi. Halid-ibni-Velid üzerine varmakla, karısını yanına alarak, kaçtı. Bir müddet Taif civarında ve Suriye'de gizlenerek yaşadı. Sonra tekrar İslâmiyet dairesine girerek orduda uzun zamanlar takdire değer hizmetler ifa etti. Asıl ismi Talha-ibni-Huveyled'i. Ona, küçültülmüş olarak, Tuleyha denilmesi hakaret maksadına mebni idi.

Museyleme de, tıpkı Tuleyha gibi, Medine'ye gelip Hazreti Muhammed'e mülâki olmuştur. Museyleme, Beni Hanife temsil-

cilerile birlikte gelmişti. Haddizatında çelimsiz, fakat pek ziyade haris bir adamdı. Az, çok hatipti, Resulü Ekrem'le görüştüğü esnada, iktidarı kendisile paylaşmağa yahut hiç değilse kendisini halef olarak göstermeğe muvafakat etmesini teklif etti.

Resulüllah, « *İktidar Allah'ın elindedir, dilediğine verir* » demekle iktifa etti. Hayal inkisarına uğrayan Museyleme Hazreti Muhammed'e karşı isyan etmeğe karar verdi.

Kabilesinin yerleşmiş bulunduğu Yemame'ye dönünce kendini nebi ilân etmiş ve Allah'ı kasd ile *Rahman* adına vaız ve nasihate başlamıştır. Kur'anı Kerimin Mekke'de nazil olan ilk kısa sözlerini beceriksizcesine tanzir ile manzum âyetler uydurmağa koyulmuştur.

Ölümünden sonra adına nisbetle söylenen bir takım mesellerde görülen « Melekût-us-Semavat, » ve « Mesih-i Mev'ud » yahut « Mesih-i Muntazar » gibi bazı tabirler Hıristiyanlıktan mülhem olarak o sözleri söylediğine şüphe bırakmamaktadır.

Vücude getirmeğe muvaffak olduğu kıyam bir aralık tehlikeli bir nisbet almıştı. Hattâ Hazreti Muhammed'e, kendisine tabi olması davetini mutazammın bir name göndermeğe bile cüret etmişti. Bu nameyi takdime memur iki murahhas Resulüllah'ın huzuruna çıktıkları vakit, Nebiyyi Ziyşan memuriyetlerinin mahiyetini öğrendikten sonra, « *Allah'a kasem ederim, biliniz ki elçiye zeval olmasaydı ikinizin de şuracıkta boynunuzu vururdum* » diyerek onları yanından kovmuştur.

Müseyleme'nin çıkardığı isyan ancak Ebu Bekir'in hilâfeti zamanında tamamile bastırılmıştır; isyanın mürettibi Hicretin on ikinci senesinde vaki (Akrebe) muharebesinde itilâf edilmiştir.

İslâm dinine girmiş olan İran'ın eski valisi Bazan-ibni-Sasan'ın bu eyalette ipka edilmiş olduğunu yukarıda söylemiştik. Bazan öldükten sonra Yemen, genişliğine ve ehemmiyetine binaen, beş kısma ayrılmıştı: San'a, Cend, Mearib, Necran, Hemedan.

San'a *Şehr*'e isabet etmekle, Bazan'ın oğlu ve bazıları Yemen halkından olan diğer bir takım şahsiyetler öbür kısımlara tayin olundular. Bu hal Yemenlilerin izzeti nefsini okşamış olsa gerektir. Fakat, eski İran memurlarının İslâm dinini kabul eden ekserisi, ehliyetlerine mebni, makamlarında ipka olundukları cihetle, göz dikdikleri mevkilerden mahrum edildikleri kanaatini besliyen bir takım Yemenliler mırıldanmağa başlamışlardır.

El-Esved (El-Halâ-ibni-Kâ'b), bu, haris ve hilekâr adam, vaziyeti kendi menfaati bakımından istismar etmeğe karar verdi. Gayri memnunların başına geçip kendini Peygamber ilân etti. Yemame *Rahman*'ı adına nübüvvet iddiasında bulunan Museyleme gibi, o da Yemen *Rahman*'ının mürseli olduğunu iddia etmekte idi.

Her yer gibi her kabilenin de kendine mahsus bir putu olmak lâzım geldiği fikri cahiliyet devri Arablarının kalbinde öyle derin bir surette yerleşmişti ki bu yalancı Peygamberler dahi bundan kendilerini kurtarıp küllî ve bir tek Allah'a akıl erdirmeğe muvaffak olamadılar.

Maamafih Esved'e Peygamber demekten ziyade sihirbaz adını vermek daha doğru olur:

Düşmanlarının plân ve tasavvurlarını kendisine bildiren bir şeytana malik olduğunu iddia ediyor ve yüzünü halka asla göstermiyordu. Bundan dolayı ona « Zülhimar » —peçeli— adı verilmişti.

İranlı memurları kovmak maksadını güttüğüne göre tertip ettiği isyan, dinî olmaktan ziyade, millî bir mahiyet taşıyordu. Bir çok taraftar peyda etmeğe muvaffak olmakla, Kahf Khubba'dan hareket ve San'a'yı zabtetti ve *Şehr*'i öldürdü. Yarımada'nın cenubu-garbîsi, bir kaç ay içinde, hükmü altına girdi. İddialarını muhik göstermek maksadile de *Şehr*'in dul karısını aldı. Kuvvetinin muhkem bir hale gelmiş olduğuna kanaat getirdikten sonra bir « *hâkimi mutlak* » gibi harekete başladı. Hal ve hareketi taraftarlarını dilgir etmekte gecikmedi. Sağ kolu

mesabesinde olan Kays-ibni-Hubeyre ondan yüz çevirdi. Bir « komplo » tertibi için memuriyetlerinden çıkarılmış olan İran memurlarile anlaştı ve Şehr'in, zorbaya gönül rızasile olmıyarak varmış bulunan, dul karısının yardımile âsiler, Esved'in yatak odasına girmeğe muvaffak olarak, zorbayı yatağında yatarken öldürdüler.

Bu hâdise, Hazreti Muhammed'in vefatından bir kaç gün evvel vaki olmuştu.

Vukuatın cereyan sırasını bozmamak için Hicretin dokuzuncu senesine avdet edelim.

XXIII

TEBÛK SEFERİ

Bu senenin yaz mevsiminde Suriye'den avdet eden tacirler, Bizans İmparatorunun Belka havalisinde yani Ürdün ovasında kâin Humus'da bulunduğu, büyük bir ordu topladığı ve Lahımlar, Cüzamlarla birleşen Gassanlıların kuvvetlerini hudutta topladıkları haberini işaa etmişlerdi.

Bu haberler, hududun öte tarafında yerleşmiş olan kabilelerin de muavenetile, Bizanslıların memleketi istilâ etmeğe hazırlandıkları ihtimaline vücut vermekte idi.

Vaziyet mühimdi. İnzibattan mahrum bir takım bedeviler güruhunun tecavüzüne karşı koymak gibi âdi bir şey değil, Mute muharebesinde Müslümanlara ağır kayıplar verdirmiş olan Bizans orduları karşısına çıkmak icabediyordu. Bu tehlike karşısında Resulü Ekrem, gerek kemiyet ve gerek teçhizat itibarile, o zamana kadar tertip etmiş olduğu orduların hepsine faik bir ordu hazırlamağa karar verdi. Mutadı olan ve düşmanı gafil avlamak için sefer tedarikâtını saklamaktan ibaret bulunan tabiyesi hilâfına olarak, bütün Müslümanları mütecavizin yolunu kapamak üzere alenen silâh altına çağırdı.

Bu davete icabet edenlerin miktarı her türlü tahminlerin fevkinde oldu. Millet toptan ayaklanmıştı. Bir taraftan şehirlilerle bedeviler silâh altı davetine koşarlarken erzakla dolu kervanlar Medine'ye doğru akın ediyorlardı. Müslümanlar yalnız asker yazılmakla iktifa etmiyorlar, sefer masraflarına da iştirak için birbirlerile yarışıyorlardı. Her taraftan malen ve nakden yapılan teberrular, ianeler yağıyordu.

Gönüllüleri kabul için, Medine civarında geniş bir ordugâh kurulmuştu. Resulü Ekrem bunun teşkilâtına nezaret etmeğe ve mücahitlerin hep bir arada kıldıkları namazda imam olmağa Ebu Bekir'i memur eylemişti.

Munafıkların reisi Abdullah-ibni-Ubeyy, memleket çapındaki umumî şevk ve heyecana kendi de tutulmuş gibi görünerek, sefere iştirak etmeğe âmade olduğunu söyledi.

Bu âlicenablık gösterisi sahte bir gösterişten başka bir şey değildi. Bütün kalbile mağlûbiyeti temenni ediyordu. O suretle Hazreti Muhammed'in nüfuzu sarsılacak ve kaybetmiş olduğu kuvvet ve kudret yeniden eline geçmiş olacak ümidinde bulunuyordu. Filhakika, Mekke'den hicret etmeğe mecbur kaldığı ve Ensara iltica ettiği vakit, İbni Ubeyy, o zamana kadar yekdiğerile çarpışmaktan farig olmamış olan Beni Evs ve Beni Hazrec kabilelerini birleştirmeğe muvaffak olmuştu ve büyük nüfuza malik Yahudiler sayesinde Medine şeyhliğine seçileceğini umit etmekte idi. Bu vaziyeti bozmuş olduğundan dolayı Hazreti Muhammed'i rakip telâkki ediyor ve zamanın bir türlü yatıştıramadığı bir kin ve husumet besliyordu. Dindaşlarının ekserisinin İslâm dinini kabul etmiş olduklarını görünce, açıkta bırakılmış olmamak için, o da Müslüman olmuştu.

Abdullah-ibni-Ubeyy ile taraftarları ordugâha geldikten sonra, askerin kuvvei maneviyesini kıracak ve firarı mucib olacak bir takım hainane propagandalara başladılar.

Müsait buldukları kimselere, gösterdikleri mertlikten dolayı şikâyette bulunmakla beraber, gizli gizli « *Mevsim uzun ve faydasız bi sefer ihtiyarına müsait değildir. Yaz ortasında çöl bir cehennemdir, geçilemez, asker susuzluktan kırılacaktır. Menbaları tükenmez bir büyük İmparatorluğun ordularını bu şartlar altında karşılamak mümkün olamaz* » diyorlardı.

Hazreti Muhammed, Munafıkların yaptıkları tahrikâtı haber alınca, gidip bir an evvel ordunun başına geçmeğe karar verdi. Beldenin idaresini Muhammed-ibni-Mesleme'ye tevdi et-

tikten, Ali'yi de inzibat ve asayiş işlerine bakmak vazifesile mükellef kıldıktan sonra Medine'den ayrıldı.

Ordugâha varır varmaz İbni Ubeyy ile hempalarını çağırıp hizmetlerinden vazgeçtiğini söyledi ve yıkıcı tesvilâtlarına son vermelerini tavsiye ile kendilerine yol verdi.

Bilhassa bedeviler arasında hasıl olan bazı nadir firarlar hariç, ordu Munafıkların yaptıkları propagandadan asla müteessir olmamıştı. Efradı o kadar çoktu ki büyük fedakârlıklar pahasına toplanmış olan erzak ve mühimmat o kadar büyük bir orduyu teçhiz etmeğe ve beslemeğe kâfi görülmüyordu. Hattâ askerin bir miktarını, bu sebepten dolayı, terhis etmek icabetti. Kur'anı Kerimin beyanına göre (Sûre: IX, Â: 93), İslâm dinini müdafaa için çarpışmak şerefinden vaz geçmek mecburiyetini duyanlar « *gözyaşı dökerek, tasalanarak* » dönüp gittiler.

Eylûl ayının ortalarına doğru ordunun mevcudu, « *kalbleri üzerine gaflet mührü vurulmuş olduğu ve bir şey anlamadıkları için geri kalanlarla birlikte bulunmağı tercih edenlerin firar etmelerine* » (Sûre: IX, Â: 93) ve mücahitlerden bir çoklarının terhis edilmiş olmalarına rağmen, otuz binden aşağı değildi, ki bunun on bini süvari idi. İşte bu ordu şimale doğru harekete geçti. Üç hafta içinde Tebûk mevkiine vardı. Muhit sükûn içinde idi. Hudutta asker tahşit olunduğunu gösteren bir şey müşahede edilmemiştir. Bununla beraber, bu seferi ihtiyare icbar eden şayiaların esassız olduğuna kanaat getirmek için, Hazreti Muhammed Ayla (Akabe) körfezi istikametine doğru keşif için bir süvari müfrezesi göndermeğe karar verdi. Bu müfrezenin kumandanlığını Halid-ibni-Velid'e tevdi etti ve Hıristiyan olan Ayla hükümdarı Yuhama-ibni-Ruba için de bir name verdi. Bu name ile Ruba İslâm dinini kabule yahut hiç değilse yıllık bir cizye mukabilinde himayesini vâdeden Resulü Ekrem'in hâkimiyetini teslime davet olunuyordu.

Gassan hükûmetile Hazreti Muhammed'in nüfuzuna tabi yerler arasında kâin küçük Ayla prensliği bu iki hükûmetten birine tabi olmaksızın emniyet ve asayiş içinde yaşıyamazdı.

Gassan hükûmeti Bizans İmparatorluğunun himayesi altında yarı müstakil bir devletti. Binaenaleyh Yuhama-ibni-Ruba kendisine vaki teklifi memnuniyetle kabul etti; bu hususta o kadar istical gösterdi ki Hazreti Muhammed ona dinini muhafaza etmek serbestisini verdi. Ruba, alnında bir altın salip olduğu halde, İslâm ordugâhına gitti. Resulü Ekrem'in huzurunda ihtiramla eğildi ve Peygamber'e hediye olarak bir katırla bir şal takdim etti. Hazreti Muhammed onu iyi bir surette kabul etti ve ayrılıp gideceği sırada şu emannameyi verdi:

« *Bismillâhirrahmanirrahim. Bu, Allah ve Muhammed-el-Nebiy-Resulüllah tarafından Yuhama-ibni-Ruba'ya ve Ayla kavmına bahşolunan emanedir. Onlardan memleketlerinde oturanlara ve arz ve deniz üzerinde seyahat edenler Allah'ın ve Muhammed-el-Nebi'nin himayesine nail olacaklardır. Bu himaye Ayla ahalisinden Suriye, Yemen ve sahil taraflarında oturanlara da şamildir. Bu emanname hükmüne riayet etmiyenler cezalandırılacak ve malları müsadere edilecektir. Ayla ahalisi bermutad uğradıkları kuyu ve pınarlardan su almaktan asla menedilmiyecektir, onlara gerek karada ve gerek denizde istedikleri yolu takip etmelerine mümanaat olunmıyacaktır.* « *Bu, Resulüllah tarafından verilen emir üzerine Cüheyn ve Şursahbil tarafından yazılmış kitaptır.* »

Ayla tarafından her sene ödenmesi mukarrer cizye üç yüz altın olarak tesbit edilmiştir.

Yuhama gittikten bir kaç gün sonra, Yahudi Adruth, Mekna ve Corba cemaatlerini temsil eden üç murahhas heyeti mutavaatlarını arzetmek ve Resulü Ekrem'in himayesini niyaz ve buna mukabil bir cizye vermeği taahhüt eylemek üzere karargâha geldiler.

Resulü Ekrem ricalarını kabul etti ve onlardan her birine ödeyecekleri cizyenin miktarını gösterir ve bu yerlerde oturan Yahudilerin Müslümanlara karşı takip etmeleri iktiza eden hattı hareketi tayin eder bir buyurultu verdi.

Mealen bir olan bu üç vesika şu şekilde yazılmıştı:

« *Bismillâhirrahmanirrahim! Bu, Peygamber Muhammed tarafından, Allah adına kendilerine bahşedilen mütarekeden faydalanacak olanlara verilen buyurultudur. Onlar her sene Recep ayında, şer'an ve tağşiş edilmemiş olarak, yüz dinar ödemeğe mecburdurlar. Onlar, Müslümanlara karşı doğruluk ve âlicenablıkla hareket etmeği taahhüt ederler. Bir Müslüman onlara sığınmak mecburiyetinde kaldığı takdirde onu lûtuf ve keremle kabul etmeğe ve kendi emniyet ve asayişleri tehlikeye düşünciye kadar himaye eylemeğe ve bunu da Resulü Ekrem keyfiyeti öğrenip yardım göndereceği ana kadar yapmağa mecbur olacaklardır.* »

Hazreti Muhammed, bu meseleleri tanzim ettikten sonra, ordusunun başında olduğu halde Tebûk'den ayrıldı ve, üç aylık bir gaybubetten sonra, Medine'ye döndü.

Tebûk seferi Resulü Ekrem'in bizzat sevk ve idare ettiği gazvelerin sonuncusu olmuştur.

XXIV

VEDA' HACCI

Mekke'nin fethinden sonra Müslümanların çoğu Resulü Ekrem'in oraya nakletmesini ve hattâ bu mukaddes beldenin devlet merkezi olmasını bekliyorlardı. Lâkin Hazreti Muhammed Medine'ye dönmeği tercih ve memleketi oradan idare etmeğe devam eyledi. Bu, mes'ud neticeler veren bir deha eseridir. Siyasî münazaalardan masun bulundurulmakla Mekke-i Mükerreme, bütün Müslümanlar tarafından takdîs edilen dinî bir merkez olmak haysiyetile mevkiini el değmeden asırlarca koruyabilmiştir. Bir payitaht, orada hükümran olan zatın veya hanedanının mukadderatına tabi olur. Hükûmet, merkez olmak üzere başka bir şehir intihap eden bir hanedana intikal eder etmez eski payitaht ehemmiyetini kaybeder ve inhitata uğramağa başlar. Medine'nin Hulefayı Raşidin'den sonraki hali ile Emevîler ve Abbasîler zamanında büyük bir şaşaa ile parladıktan sonra bir daha mazideki refah ve saadetin yüzünü görememiş birer taşra şehri derkesine düşen Şam ve Bağdat'ın hali bunun göze çarpan misalleridir. Halbuki Mekke-i Mükerreme bütün haysiyet ve şerefini muhafaza etmiş ve İslâm âleminin kalbi mesabesinde olarak yaşayıp durmuştur. Akciğerler vasıtasile tasfiye olunduktan sonra vücudün muhtelif kısımlarını beslemek üzere kalb tarafından oralara sevk edilen kan gibi, dünyanın dört köşesinden her sene gelen hacılar, « *Beytullah* » 1 — Allah evini — ziyaret etmek, Kur'an'ın ilk âyetlerinin nazil olduğu muhit içinde yeniden kuvvet kesbetmek, birbirlerini bağlıyan kardeşlik rabıtalarını kuvvetlendirmek ve memleketlerine dönüp kendilerine refakat edemiyen Müslü-

manların kalbinde iman ateşini yeniden yakmak için Mekke'ye doğru tehacüm ederler.

Mekke, cahiliyet devrinde de dinî bir merkez ehemmiyetini haiz, fakat daha ziyade Arab Yarımadasının ticaret makarrı olmakla maruftu. Sermaye mübadelelerinin pek faal olduğu bir transit şehriydi. Faiz mukabilinde vadeye bağlanarak yapılan işler ticarî mübadelelerin esas unsurunu teşkil ediyordu. Tacir, sermayenin bir temettü menbaı olduğuna ve itibarın kuvvet ve tesirine son derecede inandığı cihetle, hususî bir meşguliyeti olmıyan kimselerin çoğu meyancılık veya simsarlık yapmakta idi. Bununla beraber, beldenin kendine mahsus bir akçesi yoktu. Bizansın kanunen ayarlanmış altın dinarile Sasanîlerin gümüş dirhemleri gibi ecnebi paralarla birlikte kaba kaba resimleri havi, şekil ve cesametleri muhtelif, nereden geldikleri bilinmiyen silinmiş bir takım sikkeler de serbestçe tedavül etmekte idi. Bunların ayarını ve kıymatini yalnız — öteden beri — bu işle meşgul olan sarraflar tayin ve takdir edebilirdi.

Meskûk paralar ortadan çekilince yerlerine kıymetli maden külçeleri ve altın tozu ikame olunurdu. Bazı nazik hallerde, bunların kıymetini takdir için, öteden beri tartı işlerile meşgul olan Vezzan'a müracaat edilirdi.

İki Mikyas usulünün tatbikinden hasıl olan mübadele dalgalanmaları vaziyeti daha karışık bir hale getiriyordu. Bir kervan Bizans hükûmetine tabi olup altın mikyas usulünü tatbik eden Suriye'ye veya Mısır'a hareket için hazırlandığı vakit altın meskûkât piyasadan çekilir ve kıymetlenirdi. Bir kervanı, Gassanîlerin usulü olan gümüş mikyası üzerine muamele yapan İrak yahut Yemen tarafına gittiği zaman bunun aksi vuku bulurdu.

Bütün bu haller muamelecilerle sermaye sahipleri menfaatine vaki olurdu. Sermaye sahipleri murabahacılığı hayasızcasına yapıyorlardı. Borçlu, muayyen müddetin hitamında borcunu ödeyemezse, borç miktarı (sermaye ve faiz) kendiliğinden iki misli olurdu.

İşte Kur'anı Kerimde aşağıdaki âyetle ifade edilen hal, hiç şüphesiz, budur:

« *Ey müminler! Mükerreren artırmak suretile*
« *riba yemeyiniz. fevz ve felâha nail olmak için*
« *Allah'dan ittika ediniz.* »

(S: III, Â: 130)

İslâm dininin gayesi, Allah'ın vahdaniyetini ilân ederek sadece putperestliği ilga etmekten ibaret değildi, belki adalet ve uhuvvet esaslarını telkin suretile beşeriyetin saadetini de temin etmekti. İslâmiyet, içtimaî seviyeyi yükseltmek için, sefahet cereyanına karşı koymak, alkollü içkileri yasak etmek, kumar ile sarraflığı ve riba muamelesini haram kılmak mecburiyetini duymuştur.

Kur'anı Kerimde beyan edilen « *Riba* » maddesine hangi işlerin dahil olduğu meselesini fukaha uzun uzadıya tetkik etmişler ve borç olarak verilen para mukabilinde alınan her çeşit nemayı Allah'ın kanununa karşı bir cürüm telâkki etmek derecesinde ileri gitmişlerdir.

Ribanın, İslâmiyetten evvelki devirde Arablar tarafından nasıl tatbik olunduğunu nazarı itibare alarak ve ribayı nemanın « ez'af-ı muzaafesi » suretinde tarif eden Kur'anı Kerimden mülhem olarak deriz ki bu kelime sarraflık ve murabaha demektir ve bir Müslüman, Kur'anı Kerim ahkâmına mugayir hareket etmiş olmak tehlikesine düşmeksizin, yalnız kanunen muayyen olan miktarı tecavüz etmemek şartile, faiz alabilir.

Mekke, fethin ikinci senesinden itibaren, suret ve seyrini değiştirdi: Putperestliğin burcu gibi telâkki olunan bir şehir İslâmın merkez ve makarrı oldu. Bu değişiklik o kadar kolay bir surette vaki olmuştur ki bunu yapmakla mükellef olanlar hareketlerini, bambaşka bir takım müşkül şartlar içinde bulunduğu halde, eski Yesrib'den tamamile bir İslâm şehri mey-

dana getirmeğe muvaffak olan Hazreti Muhammed'in (*) hareketine uydurmakta idiler.

Hicretin onuncu yılı sükûnetle geçmekte idi. Sahte peygamberler tarafından tahrik edilen isyanlar henüz patlak vermemişti; Hazreti Muhammed, hâkimiyeti altına girmiş olan memleketlerin süratli inkişafile meydana gelen ihtiyaçları nazarı itibare alarak, devletin teşkilâtını ıslah etmeğe çalışıyordu.

Hicretin ilk seneleri esnasında, her türlü ihtilâflar yalnız Resulü Ekrem'in rey ve kararile hallolunurdu. Devletin hududu Medine şehri ile hemen civarındaki yerlerden ibaret bulundukça, bunda hiç bir mahzur yoktu. Lâkin sınırlar genişledikçe müşkülât yüz göstermeğe başladı. Uzak yerlerde oturanlar artık Medine'ye gidemiyorlardı. Resulü Ekrem'in şikâyetlerini incelemeğe vakit bulamıyacağını takdir ve teslim ediyorlardı. Hakikaten Resulü Ekrem muhtelif vesilelerle iktidar ve salâhiyetini Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman-ibni-Avf, Ubeyy-ibni-Kâ'b ve saire gibi yakın Sahabelerine tevdi etmeğe ve onları zuhur eden ihtilâfları hal ile adaleti icra etmek üzere memleketin muhtelif yerlerine göndermeğe mecbur olmuştu.

Bu türlü heyetlerin gönderilmesi gitgide çoğalmış ve nihayet bunlar birer daimî memuriyet halini almıştı. Adaleti tevzie memur « *Kadı* » lar böylelikle tayin edilmişti.

Resulü Ekrem, Müslümanların dinî ve ahlâkî terbiyelerile uğraştığı gibi, devlet reisi olmak itibarile, halkın maddi refah ve saadetini ıslah hususunda müsbet bir faide görmekte idi.

(*) İslâm idare hukukunun temelini teşkil eden umumî prensipler gerçi Kur'anı Kerim tarafından konulmuştu, fakat bir takım hususî haller tahaddüs ediyordu ki Kur'anın metni onlar için tamamile sarih olmayıp istidlâle müracaat zarureti hasıl olmakta idi. Böyle bir hâdise vukuunda, re'sikârda bulunan Müslümanlar, her şeyden evvel, ayni hâdisenin mukaddema vaki olup olmadığını, vaki olmuş ise Resulüllah'ın kararı neden ibaret bulunduğunu araştırmakta idiler. Bu karara imtisal ettikleri takdirde hataya düşmüş olmadıklarına emin bulunuyorlardı. Müslümanlar her işlerinde Resulü Ekrem'in eserine iktiza için son derece gayret ediyorlardı. Hazreti Muhammed'in sözlerine, fiil ve hareketlerine, hattâ tasvip makamındaki sükûtlarına umumiyet itibarile « *sünnet* » denildiğini biliyoruz.

Ziraate elverişli topraklar mahdut olduğu cihetle Arabların pek çoğu hayvan beslemek ve ticaret yapmakla meşgul oluyorlardı. Mutad gıdaları biraz deve sütü, bir kaç hurma ve bir miktar arpadan ibaretti.

Ziraati teşvik etmek ve mahsulâtını arttırmak için, Hazreti Muhammed, devlete ait bütün hali arazinin işletmek suretile onu mahsul verebilecek hale koyan kimselere mülk olarak verileceğini kararlaştırdı. O arazide kazacakları kuyuları veya bulabilecekleri pınarlar hakkında da ayni hükmü verdi; şu şart ile ki onlar, kendilerine lâzım olan suyun fazlasından komşularının istifade etmelerine müsaade edeceklerdi.

Abdullah-ibni-Zuheyr'in rivayetine göre Ensardan biri Resulü Ekrem'e müracaatla fazla suyunu vermek istemiyen Zubeyr hakkında şikâyette bulununca, Resulü Ekrem: « *Ya Zubeyr, tarlalarını sula, fakat su kütüklerin tepesini aşınca dur, suyu komşuna ver* » buyurmuştur.

Munafıkların reisi Abdullah-ibni-Ubeyy Hicretin onuncu senesine doğru vefat etti. Hilekâr ve mücrim bir düşmanın ortadan kalkması haberinin Resulü Ekrem'i sevindirmiş olduğu hatıra gelebilir. Halbuki hiç öyle bir şey olmamıştır. Abdullah-ibni-Ubeyy'in akrabası gelip de cenaze namazını kılmasını niyaz ettikleri vakit Hazreti Muhammed bunu memnuniyetle kabul etmiştir. Bu ruh asaleti, bu emsalsiz büyüklük Munafıkları o derece müteessir ve mütahayyir etmiştir ki içlerinden bir çokları, bu kere samimî olarak, İslâm dinini kabul etmişlerdir.

Eski durumlarını muhafazada ısrar edenlere gelince, Hazreti Muhammed, kendilerinden hiç bir sadaka kabul etmemelerini Müslümanlara tenbih etmek suretile, onları cezalandırmağı kararlaştırdı. Resulü Ekrem şahsî düşmanlarından bu suretle intikam almakta idi.

Mekke'nin fethinden bir kaç ay sonra şu âyet nazil olmuştu:

« *Allah'ın yardımı gelip Mekke fethi müyesser*
« *olunca, sen de halkın bölük bölük dinine gir-*

« *diklerini görünce artık Rabb'ını överek tenzih*
« *et. Ondan yargılanmak dile. Allah tövbeleri*
« *kabul edip günahları bağışlıyan zattır.* »

(S: 110, Â: 1 - 3)

Nasr sûresinden ibaret olan bu âyetleri işitince Müslümanlar, bir zaferden sonra Allah'a hamd ve şükretmenin pek tabiî olduğunu, fakat bilhassa bu münasebetle onun af ve mağfiretini niyaz etmenin hususî bir manası olmak iktiza ettiğini birbirlerine söylüyorlardı. Bir gün Resulü Ekrem'in arkadaşlarından bir çoğu bu sûrenin son âyetine ne mâna vermek lâzım geldiğini müzakere etmek üzere toplanmışlardı. Her biri kendine göre bir mâna vermekte iken Ömer, genç Abdullah-ibni-Abbas'ın oturup münakaşayı takip ettiğini ve fakat orada bulunanlarla kendisi arasında yaş farkından dolayı müzakereye karışmaktan çekindiğini ihtar etti. Bunun için fikrini anlamak üzere doğrudan doğruya ona hitap etti. Genç İbni-Abbas heyecan ve teessürle titreyen bir sesle: « *Allah'ın af ve merhametini dilemek tenbihi, hiç şüphe yoktur ki, Resulü Ekrem'in yakında vefat edeceğine işarettir* » cevabını verdi.

Müslümanları müteessir etmemek için bu âyeti kerimeyi tefsirden çekinen Hazreti Muhammed, bunu Arabistan Yarımada'sının her köşesinden koşup gelecek Müslümanların toplanacakları bir mecliste İslâm dininin esaslarını, son defa olarak, ilân edeceği bir zamanda kullanılacak bir vesile yapmak fikrinde idi. Bu vesile de zuhur etmekte gecikmedi.

Büyük Hacc mevsimi yaklaşıyordu. Mekke'den hicret ettiği gündenberi Resulü Ekrem iki defa « *Umre* » yi ifa ettiyse de ibâdet esnasında murdar olan putperestlerle bir arada bulunmamak için « *Hacc* » a iştirak etmemişti. Kâfirlere Hacca iştirak etmeleri menolunduğu tarihten beri bu mahzur kalmadığı cihetle Resulü Ekrem bu sene Hacc merasimine bizzat riyaset edeceğini her tarafa ilân etti. Bu haber yıldırım süratile yayıldı. Resulüllah'ın arkasında haccetmek düşüncesi bütün memleketi heyecanla ayaklandırdı.

26 Zilkade Cumartesi günü, Resulü Ekrem ihrama girerek ve zevcelerile Sahabelerinden bazılarını yanına alarak Medine'den ayrıldı. Kurban olmak üzere ayrılan ve boyunlarının kesilecek yeri tıraş edilmiş ve çelenklerle süslenmiş bulunan yüz deve kafileyi takip ediyordu. Mekke yolunda ilk merhale olarak hacıların toplanacağı Zul Huleyfe'ye vasıl olunca, Resulü Ekrem geceyi orada geçirmek üzere durdu. Ekserisi, kurbanlıklarını beraber getirmiş olan on binlerce Müslüman orada kafileye katıldı.

Ertesi günü, sabah namazından sonra, bütün hacılar ihrama girdiği ve başta Resulüllah olduğu halde, kervan « *telbih* » ile yola koyuldu: « *Lebbeyk! Lebbeyk! Ey şeriki olmıyan, gafur, rahim ve Kadiri Mutlak Allah'ım, sana kurban olurum!* » teranesi ufuklara yayıldı.

Bundan aşağı yukarı iki yıl önce bu yolun merhalelerini yalnız vahaların kuyularile hurmalıkları gösteriyordu. Şimdi Resulü Ekrem'in daha evvelki ziyaretlerinde namaz kıldığı muhtelif yerleri göstermek üzere Müslümanlar tarafından bina edilmiş olan mescitler bilhassa gözü çekiyordu. Her merhalede takım takım hacılar kervana iltihak ediyorlardı. Mukaddes beldenin civarındaki Sarif mevkiine vasıl olunca müezzinin «*Salât-ı mağrib* » i (akşam namazı) ilân eden âhenkli sesi duyuldu. Kırk bini mütecaviz « ehli iman » Allah'a şükranlarını arzetmek ve kendilerini doğru yola götürmesini istirham eylemek üzere Resulüllah'ın arkasında saf saf dizildiler.

Ertesi Pazar günü, 4 Zilhicce, Hazreti Muhammed pek sevdiği devesi Kusva'ye binerek, bütün o hacı kafileleri arkasında olduğu halde, yola koyuldu.

Kervanın şehre yaklaştığı haberi Mekke'de yayılır yayılmaz, başta Beni Haşim olduğu halde, bütün ahali Resulü Ekrem'i karşılamağa koştular. Ana ve babaları ve diğer akrabaları Nebiyyi Ziyşanı alkışlarlarken şefkat ve iltifatını kendilerinden asla esirgemediği küçük çocuklar onu selâmlamak için ellerini sallıyorlardı. Derin bir heyecan ile bu manzarayı sey-

reden Hazreti Muhammed bu çocuklardan bazılarının devesine bindirilmesini istedi. Bazıları ön tarafına, bir takımları terkisine konulmuş olan bu yavrucuklarla bir müddetçik gittikten sonra, her birini ayrı ayrı severek ve bağrına basarak, deveden indirdi ve yoluna devam etti.

İki yıl önce takip etmiş olduğu yoldan gidiyordu. Şehrin civarından geçip Beni Şeybe'nin kapısı önüne gelince ve Kâbe'nin gözü önüne dikildiğini görünce, Allah'ın rahim ve keremini niyaz için, iki elini semaya kaldırarak: « *Allahım!* » dedi, « *bu mukaddes mabedin şan ve şerefini arttır; umreyi yahut büyük haccı ifa maksadile onu ziyarete gelenlerin de şöhretini, haysiyetini, kerem ve takvasını arttır.* »

Yüzü sükûn ve saadetle parladığı halde, « *Beytullah* » a yaklaşarak « *Haceri Esved* » i öptü (*) ve Kâbe'yi yedi kere tavaf etti. Sonra « *Makam-ı İbrahim* » e (**) teveccüh ederek orada iki rekât namaz kıldı. Sonra « *Safa* » ile « *Merve* » arasında sai ederek vadide bir yere kurulmuş olan çadırına çekildi.

İslâmdan evvelki devirde Hacc esnasında Umre yasaktı. Hazreti Muhammed bu kaydi kaldırdı.

« *Muayyen bir zamana kadar onlar (kurbanlar)*
« *yüzünden sizler için menfaatler vardır. Sonra*

(*) Bu hareketi, İslâm dininin esasları ile taban tabana zıt bir ibâdet ve perestiş eseri suretinde göstermek doğru olamaz. Bu yadigâra karşı büyük ceddi Hazreti İbrahim zamanından beri hürmet beslene geldiği içindir ki Hazreti Muhammed de o âdete tebean «Haceri Esved'» i öpmüştür. Halife Ömer-bin-Hattâb'ın, « *Ey taş, yemin ederim ki bir işe yaramadığını ve hiç kimseye zarar veremiyeceğini bilirim. Resullüllah öpmeseydi ben seni hiç bir vakit öpmezdim.* » Mealindeki sözleri Kâbe'nin bir köşesine konulmuş olan taşın Müslümanlar için perestiş olunacak bir şey olmadığını açıktan açığa göstermektedir. Bu bapta şurasını da söyliyelim ki gerek « Ahd-i Atik» ve gerek « Ahd-i Cedit » de « köşe taşı » na sırrî (mystique) bir mâna atfolunmaktadır (Bak: Mezamir III, Â: 22; Meta İncili II, Â: 44).

(**) Ananeye göre, « Makam-ı İbrahim », oğlunu kurban makamında kesmek üzere iken meleğin gelip elini tuttuğu ve Allah'a kurban edilmek üzere bir koç verdiği yerdir.

« *onların varacakları yer beyti atiktir.*
« *Her ümmet için kurban kesecek yer yaptık,*
« *ta ki orada Allah'ın rızık olmak üzere verdiği*
« *dört ayaklı davarı keserken Allah'ın adını an-*
« *sınlar, mabudunuz bir tek mabuttur. Yalnız ona*
« *münkad olun. Muhammed! Yalvaranları muş-*
« *tula...* »
« *Onların sadaka edilen etleri, kesilirken akan*
« *kanları hiç bir zaman Tanrı'ya varacak değildir.*
« *Fakat Tanrı'ya varacak olan sizin takvanızdır.*»

(S: XXII, Â: 33-34 ve 37)

Hazreti Muhammed, hacılar arasında şükran makamında kesilmek üzere beraberce kurban getirmiş olmayıp « *bir kısmını muhtaç ve fakirlere tevzi ederek mütebakisile kendilerini besliyebilenler* » in yalnız « *Umre* » yi ifa ile iktifa edip ihramdan çıkabileceklerini bildirdi.

Ali, hacc zamanından bir müddet önce, Yemen'e gönderilmişti. Resulü Ekrem'in hac merasimine bizzat riyaset etmek üzere Mekke'ye gittiğini haber alınca Fahr-i âleme iltihak etmek üzere Mekke'ye geldi. Kurban getirmemişti. Hazreti Muhammed ona: « *Git, Kâbe etrafını tavaf et, Safa ile Merve arasında sây eyle. Umreyi ifa ile iktifa edip ihramdan çık!* » dedi.

— « *Fakat,* » dedi Ali, « *ben Resulü Ekrem'in arkasından haccetmeğe niyet ettim!* »

Bu ısrarı üzerine, Resulü Ekrem kurban etmek üzere getirdiği develerden birini Ali'ye ihsan etti. Ali dilediğine kavuştu.

Bu esnade hacılar pek ziyade çoğalmışlardı. Mekke ahalisinden başka cenubun muhtelif mıntakalarından binlerce Müslüman Mekk'eye gelmişlerdi. 8 Zilhicce Perşembe günü Hazreti Muhammed, arkasında hacı kafileleri olduğu halde, Mekke'nin iki fersah şarkında bulunan Mina'ya giderek bütün geceyi taat ve ibadet içinde geçirdi.

Risalet vazifesinin bittiğini ifham eden aşağıdaki âyeti kerime o gece yahut ertesi gün nazil olmuştur:

« *Bugün size dininizi ikmal, size nimeti itmam*
« *ettim. Sizin için Müslümanlığı din olarak ka-*
« *bul ettim.* »

(S: 5, Â: 4)

Ertesi günü güneş doğarken Hazreti Muhammed hareket emrini verdi. Kafileler yola çıktılar ve Müzdelife'den geçerek, öğleye doğru, Arafat'a vardılar.

Hacc ile ilgili bütün merasim, İslâmdan evvel, Mekke'yi ihata eden mukaddes arazi içinde cereyan ediyordu. Bu arazinin hududunda bulunan Müzdelife'nin ötesine geçmek kat'î surette memnu idi. Arafat'a gelince, bu, aynı adı taşıyan bir vadinin ortasında mahrut gibi yükselmiş, yamaçları çıplak bir dağdı. Bazı tarafları dar olan bu vâdi gitgide genişliyor ve şark ciheti Taif'in dağlarile nihayetlenen bir ova halini alıyordu. Hazreti Muhammed, kendisini takip eden hacılara, buraları göstererek, « *Bu yerler ceddiniz Hazreti İbrahim tarafından size miras olarak bırakılmıştır* » dedikten ve orada biraz istirahat ettikten sonra devesine bindi ve dağın şark yamacını takiben zirveye varmadan evvel, yolun yarısında, meydan gibi geniş bir sahaya götüren dar geçide doğru yürüdü.

Buraya varınca durdu. Vâdi, ayağının altında, beyaz bir hırmani ile örtünmüş ve kumlar bunun altında kaybolmuş gibi idi. Hacılar her « *Lebbeyk* » deyişlerinde kollarını kaldırarak ihramlarile, göğe doğru uçmağa hazırlanmış büyük bir kuşun kanatlarını andıran bir hareket resmediyorlardı.

Her taraftan « *Lebbeyk! Lebbeyk!* » sesleri yükselirken, Hazreti Muhammed, nübüvvet ve risaletini ifaya muvaffakiyet ihsan ettiğinden dolayı Cenabı Hakka şükranlarını arzediyordu. Devesi üzerinde doğrularak hutbeye başlıyacağı işaretini verince etrafı derin bir sükût kapladı. Resulü Ekrem şöyle hitap etti:

« Ey Nas! Sözlerimi dikkatle dinleyiniz! Çünkü bu yıldan sonra bir daha burada sizin aranızda bulunup bulunamıyacağımı bilmiyorum.

« Biliniz ki Müslümanlar kardeştirler. Birbirinize karşı ayni hakları haizsiniz ve ayni vazifelerle mükellefsiniz. Hepiniz müsavisiniz.

« Kadınlar Allah'ın bir vediasıdır. Sizin zevceleriniz üzerinde hukukunuz vardır, netekim zevcelerinizin de sizin üzerinizde hakları vardır. Size sadık kalacakları hakkında ettikleri yemini bozarlar, yahut tâyip ve tekdire lâyık bir harekette bulunurlarsa onları cezalandırabilirsiniz. Fakat bundan çekinerek iyi hareket ettikleri müddetçe onlara karşı pek ziyade mülâyemet ve nezaket gösteriniz ve ihtiyaçlarını defediniz, yani münasip surette besleyiniz ve giydiriniz.

« Kölelerinize gelince, onlara yediğinizden yediriniz ve giydiğiniz kumaştan onları giydiriniz. Affedemiyeceğiniz bir hata işlerlerse onlara izin veriniz, fakat asla eziyet etmeyiniz, çünkü onlar da Allah'ın kuludurlar. »

Bütün cemaatin işitebilmesi için Resulü Ekrem'in sözleri Rebia-ibni-Umeyye tarafından yüksek sesle tekrar olunuyordu. Rebia şu son cümleyi bitirince Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa Efendimiz hitabelerine tekrar başladı:

« Çocuk ebeveyine aittir. Bir çocuk, meşru babasından başka bir kimsenin sulbünden olduğunu iddia ederse Allah'ın gazebine uğrayacaktır.

« Cenabı Hak herkese düşen miras hissesini tayin etmiştir. Binaenaleyh vasiyetname tanzimine hacet yoktur.

« Riba haramdır. Borçlular, alacaklılara ancak aldıkları parayı geri vereceklerdir. İlk önce amcam Abbas-bin-Abdulmuttalib yalnız borç olarak verdiği parayı alacaktır.

« Kan gütmek haramdır. Cahiliyet devrinde devam eden bu âdeti Rebia-bin-Elhâris'in dâvasını kaldırmakla ilga ediyorum. »

Bir nefes aldıktan sonra, devam ederek sordu:

« *Ey Nas! Bugün ne günü olduğunu bilir misiniz?* » Halk, Resulü Ekrem'in bugüne başka bir isim vereceğini sanarak, bir ağızdan : « *Allah ve Resulü bunu bizden iyi bilir.* » cevabını verince Hazreti Muhammed : « *Bugün, Yevmun-nahir (yani Kurban günü) değil midir?* » sualini sordu. Hacılar da: « *Evet, şüphesiz* » dediler.

Resulü Ekrem, bu ayın ne ayı olduğunu ve bu mevkiin hangi mevki olduğunu sorup, « *Bu ay, şehr-i haram (yani mukaddes ay) dır* » ve « *burası Belde-i Haram (yani mukaddes şehir) dir* » cevabını aldıktan sonra, hitabesine şu suretle devam etti:

« *Bugün, bu belde ve bu mevki nasıl mukaddes ise biliniz ki canlarınız, mallarınız, ırzlarınız da, ta Allahınıza kavuşup amellerinizin hesabını Cenabı Hakk'ın huzurunda vereceğiniz güne kadar, birbirinize karşı, mukaddes ve haramdır.*

« *Şeytan sizin memleketinizde bir daha nüfuzunu tesis etmekten ümidini kesmiş, meyus olmuştur. Ehemmiyetsiz zannedeceğiniz işlerde sözlerine uyarak onu sevindirmeyiniz. O halde din hususunda azimkâr olunuz ve şeytanın tesvilâtına kapılmayınız.* »

Mevizasının bitirdikten sonra Hazreti Muhammed « *Nesi* » hakkındaki âyetleri okudu. Nesi, Arabların, Hacc mevsimine az çok istikrar vermek maksadile, her üç yılda bir kamerî takvime ilâve ettikleri aydır (*).

Hazreti Muhammed, hacılara hitap ettiği yerden ayrılmadan önce, ellerini göğe kaldırarak: « *Ya Rab, vazifemi ifa ettim mi?* » demişti. En ateşli bir imanın canlandırdığı binlerce

---

(*) Recep ayının 5 inde anasının rahmine düşmüş ve 12 Rebiyülevvelde doğmuş olan Hazreti Muhammed'in, İslâm takvimine göre, vaktinden evvel yani sekiz ay ve bir kaç gün içinde doğmuş bulunması lâzım geldiği neticesine varılıyorsa da tayyedilmiş olan ayın kamerî takvime ilâvesi bu yanlış neticeyi doğrultmağa kifayet eder.

insanın hep bir ağızdan tekrar ettikleri şu sözler vadinin her tarafından yükseldi: « *Ya Rab, evet!* » Bunun üzerine Resulü Ekrem « *Ya Rab, şahit ol!* » diyerek tepeden yavaş yavaş inmeğe başladı.

Müslümanlar Resulü Ekrem'in hutbesinden duydukları heyecan ile sevinmektelerken, Ebu Bekir, risalet vazifesinin bittiğini ve Peygamber'in yakında bu fani dünyaya veda edeceğini düşünerek, teessürler içinde, ağlıyordu.

Resulü Ekrem öğle ve ikindi namazlarını bir arada kıldıktan sonra devesine binip Usame-ibni-Zeyd'i terkisine aldı ve Muzdelife yolunu tuttu. Kendisine refakat eden hacılar o kadar çoktu ki karışıklığa mahal kalmamak için, yol boyunca, hep « *sakin olunuz, sakin olunuz!* » demekten geri durmamıştı.

Güneş battığı sırada Muzdelife'ye vardı ve geceyi orada geçirdi. Ertesi günü, sabah namazını kıldıktan sonra Mina'ya hareket olunması emrini verdi.

İslâmın zuhurundan önce, Kureyşliler Hac münasebetile sabahleyin erken erken Muzdalife'nin bilhassa mukaddes bir yeri addettikleri Kuzah tepesinde bir ateş yakarlar ve ancak, güneş doğarken, « *Kuzah güneşle birlikte parlıyor* » diyerek o yerden ayrılırlardı.

İşte bu putperest itikadını kaldırmak maksadiledir ki Hazreti Muhammed, güneş ufukta görünmeden önce yola çıkmak kararını vermiştir.

Bu sefer Resulü Ekrem devesinin terkisine amcası Abbas'ın oğlu Fadl namındaki delikanlıyı aldı. Mina'ya varınca, bir kaç tane çakıl taşı toplaması için, onu deveden indirdi. Fadl'ın verdiği çakıl taşlarının yedisini « *Cemerat* » denilen üç sırığın her birinin bulunduğu tarafa doğru savurdu. Bu timsalî hareketle dedesi Hazreti İbrahim'in hatırasını tevkir etmek istiyordu: menkıbeye göre, Hazreti İbrahim, kendisini üç defa idlâl etmeğe gelen İblis'i bu suretle kovmuştu.

Şimdi bizzat yaptığı bu remzî hareketi Müslümanlardan bazılarının ekseriya tekrar ettiklerini görünce dedi ki: « *Ey Nas! İfrata varmayınız, biliniz ki sizden evvel gelenler arasında, dinî amelde haddi tecavüz etmiş olmalarından dolayı, helâk olanlar vardır.* »

Sonra, Halik Tealâ'nın kendisine ihsan buyurduğu 63 yıllık hayatın şükranını ödemek üzere, kendi elile 63 deve boğazlamış, etlerile derilerini yerlilerle hacılara dağıtarak, nihayet başını tıraş ettirmiştir. Mina'da üç gün kalıp Mekke'ye avdet etmiştir.

Mekke'ye döner dönmez doğruca Kâbe'ye giderek «*Beytullah* » ı üç defa tavaf etmiş ve oradan *Zemzem kuyusu*'na gitmiştir. Abbas kuyudan bir tas su çekmiş, Resulü Ekrem de bir kaç yudum içmiştir. Sonra, ayakkapılarını çıkararak, Kâbe'nin kapısı önündeki küçük merdivene basmış, dinlenmek ve ibadet etmek üzere içeriye girmiştir.

Haccın mensekleri bu suretle kat'î olarak tesis edilmekle Resulüllah Mekke'de üç gün daha kalmış ve sonra, yanında ailesi efradından bazıları olduğu halde, *Medine* yolunu tutmuştur.

XXV

HAZRETİ MUHAMMED'İN HASTALIĞI ve ÖLÜMÜ

Rebiülevvel, 11 inci sene (Milâdi 632 Mayıs ayı)

Altı sene evvel Hayber'de kendisine yedirilen zehirlenmiş koyun etine atfettiği bir takım geçici rahatsızlıklar istisna edilirse, Hazreti Muhammed ağır bir hastalık geçirmemişti.

Bununla beraber, vahiy esnasında duyduğu şiddetli korkular, Mekke'de oturduğu müddetçe duçar olduğu takip ve tacizler, nihayet millet ve memleketi idare gaileleri pek sağlam bünyesini sarsmıştı. Ömrünün sona yaklaştığını hissetmekle vakit vakit ona telmih ediyor ve bu suretle iktidar mes'uliyetinin yakında kendi omuzlarına yükleneceğini arkadaşlarına anlatmak istiyordu.

Kendisine gelince: Zaferin tahakkuk ettiği ve « *halkın fevç fevç Hak dinine girdiği* » şu zamanda, kendisine « *Allah'ın af ve gufranını niyaz etmesini* » tavsiye eden ilâhî tenbihe uyarak, zamanının çoğunu taat ve ibâdet ile geçirmekte idi.

Her Müslümanın, bu fani dünyadan göçmeden önce, hemcinslerile her türlü ihtilâfları bertaraf etmesi lâzım geldiğini ayan beyan göstermek için son hutbelerinin birinde, öğle namazını kılmak üzere toplanmış olan cemaate şu yolda hitap etti:

« *Ey Nas! İçinizde zarar verdiğim bir kimse varsa, onu bana söylesin, ki tazmin edeyim. Aranızda bir kimsenin arkasına vurmuş isem, işte arkam, vursun, takas olsun; her kimin alacağı varsa işte malım, gelsin, alsın!* »

Bir adam ayağa kalkıp kendisinden üç dirhem alacağı olduğunu söyledi. Hazreti Muhammed, bu borcun neden neşet etmiş olduğunu sordu. O adam: « *Ya Resulüllah.* » dedi, « *Bir gün sana müracaat eden bir fakire vermek üzere benden üç dirhem almıştın, çünkü üzerinde paran yoktu.* »

Resulü Ekrem, o vakayı hatırladı ve, borcunu unutmuş olmaktan utanarak, adamın iddia ettiği parayı ödedikten sonra: « *Âhirette hicap duymaktansa dünyada mahcup olmak evlâdır* » dedi.

Bir taraftan Allahına kavuşmak üzere hazırlanırken, Hazreti Muhammed bir yandan hükûmet reisi sıfatile uhdesine düşen vazifeleri asla ihmal etmemeğe çalışıyordu. Ürdün vâdisini işgal etmek üzere bir sefer yapılacağını söyledi. Curf denilen mevkide bir ordugâh kurularak asker orada toplandı.

Resulü Ekrem bu ordunun kumandasını, fedakârlıklarını muhtelif vesilelerle isbat etmiş olan emekdar Sahabelerini hayrette bırakan bir intihap ile, Usame'ye, Mu'te muharebesinde şehid düşen Zeyd'in genç oğluna tevdi etti. Ebu Bekir ve Ömer gibi hatırı sayılır reislerin, tecrübesiz bir gencin kumandası altına konulmasını anlıyamıyan bir takım adamlar mırıldanmağa başladılar. Asker arasında dolaşan söylentileri haber alınca, Resulü Ekrem, gayri memnunları yanına çağırarak dedi ki : « *Usame'yi serdar intihap etmeme itiraz ediyorsunuz. Vaktile, kendisine emanet ettiğim vazifenin ehli olduğunu isbat etmiş olan — babası — Zeyd'in de kumandanlığına öyle itiraz etmiştiniz. Allah'a kasem ederim ki oğlu da tıpkı babası gibi yapacaktır. Ona itaat ediniz, çünkü içinizde en hayırlı olanlardan biridir.* »

Bu seferin, mahza Hazreti Muhammed'in azadlı kölesi Zeyd'in intikamını almak maksadile ihtiyar olunduğunu iddia eden tarihçiler çoktur. Bu iddianın tervici yalnız Hazreti Muhammed'in ahlâkî meziyetlerini takdir etmemek değil, belki onun siyasî ve idarî bütün kabiliyetlerini inkâr eylemektir. Vazifesini ikmal ve Arabistan'ın dinî ve idarî birliğini temin eden

Hazreti Peygamber'in, sırf öç almak fikrine kapılarak, bunca gayretler ve fedakârlıklar pahasına elde edilmiş neticeyi lekedar edebilecek bir sergüzeşte atılmağa razı olduğunu kabul etmeğe imkân var mıdır? Bilâkis, bu seferi meydana getirmiş olduğu devleti her çeşit tehlikeden masun kılmak ve haleflerine olduğu gibi bırakmak gayesile ihtiyar eylemiştir.

Hacc için Mekke'ye hareket etmezden bir kaç ay evvel Gassanîlerle Bizanslılar tarafından yakında yapılması tasarlanan bir taarruza mütaallik telâş ve korku verici haberler Resulü Ekrem'i, şimal cihetinde yeni bir sefer yapmağa mecbur etmişti. Hiç bir mukavemet görmeksizin Mu'te'ye kadar ilerledi. Bu kuvvet gösterisi, Ayla (Akabe) hükümdarı ile o zamana kadar Gassanîlerin müttefiki olan Ezrah, Makue ve Cerba adlı Yahudi kabilelerini İslâm devletinin hükmü altına girmeğe mecbur kıldı. Bu da, İslâmın intişarını kendi emniyetleri için bir tehdit addeden Gassanîlerin endişelerini arttırmıştı.

İmdi, Tulayha, Museyleme, El-Esved gibi yalancı peygamberler tarafından Arab Yarımada'sının merkez ve şimalinde husule getirilmiş olan isyanlar, Gassanîleri şimal cihetinden memleketi istilâ etmeğe ve bu veçhile vahim bir vaziyet meydana getirmeğe sevkedebilirdi. İşte böyle bir ihtimali önlemek içindir ki Hazreti Muhammed Ürdün istikametinde harekete müheyya bir kuvvei seferiye hazırlamak lüzumunu görmüştür.

Hicretin 12 inci senesi Saferinin 28 inci günü Resulü Ekrem, kendisini müminlerin sevgisi sahasından uzaklaştıracak olan hastalığın ilk arazını hissetti. Baş ağrısından ve ateşten ıstırap çekmesine rağmen muntazam surette mescide devam ediyor ve cemaate imamlık ederek namaz kıldırıyordu.

O gece evinden çıkarak, yanında bir hizmetçi olduğu halde, Bakıa mezarlığına gitti: « *Ey mezarlarda yatanlar,* » diye haykırdı, « *hakikatte siz de, ben de Cenabı Hakkın vâdini yerine getirmiş olduğuna şahit olduk. Cenabı Hak sizi, hâlâ yeryüzünde yaşayanları gözetliyen ve karanlık bir gecenin elemlerine benziyen müthiş tecrübelerden esirgemiştir!* » Bütün vücudü

bir sıtma râşesile sarsıldığı ve çeneleri tahammül edilmez sızılarla birbirlerine kenetlendiği halde, ilâve etti: « *Huzur içinde kalınız; siz gittiniz, biz de arkanızdan geliyoruz,* » diyerek ıstırap içinde geri döndü.

Hazreti Muhammed, âdeti üzere — ve aralarında hiç bir fark gözetmeksizin — gecelerini sıra ile zevcelerinden biri nezdinde geçirmekte idi. 29 Safer gecesini Meymune'nin hücresinde geçirmişti. Hastalığı şiddet peyda etmekle bundan sonra hastalığını, sırası gelen, Aişe nezdinde geçirip geçiremiyeceğini zevcelerine sordu. Ali ile Abbas'ın da teyidile zevcelerinin rızasını alması üzerine Ebu Bekir'in kızının hücresine geçti.

O gün son defa olarak akşam namazında imamlık edebilmişti. Mescitten Aişe'nin hücresine avdet edince, istirahat etmek üzere uzandı. Geceleyin Bilâl'in Müslümanları yatsı namazına çağıran sesini duyunca, yatağında doğrularak abdest aldı ve ayağa kalkmağa çalıştı. Fakat tab ve takati kalmamıştı, bayılıverdi; ayılınca namaz kılındı mı diye sordu. Cemaatin namaza durmak üzere beklemekte olduğu cevabı verildi. Yine ayağa kalkmağa bir kaç kere çalıştı, lâkin muvaffak olamadı. « *Ebu Bekir cemaate namaz kıldırsın* » dedi. Aişe: « *Babam pek yufka yüreklidir; çabucak teessüre kapılır, Kur'anı Kerimi okurken ağladığını gördüm; Resulüllah'ın yerine geçemez,* » diye itizar etti. Fakat Hazreti Muhammed, « *Ebu Bekir imamlık vazifesini yapsın!* » emrini tekrar eyledi. O günden sonra Ebu Bekir cemaate namaz kıldırmıştır.

Hazreti Peygamber'in hastalığı her gün biraz daha vahamet kespediyordu. Gözle görülür derecede zayıflıyordu. Vefatından beş gün evvel kâğıt, kalem istedi; yatağının etrafında bulunanlara: « *Sizi hatadan sıyanet edecek bazı şeyler yazmak istiyorum* » dedi.

Her hususta emrine itaat etmek itiyadında oldukları cihetle, onlardan bazıları arzusunu yerine getirmek teşebbüsünde bulundularsa da Ömer: « *Resulüllah'ın ummi olduğunu unutuyorsunuz. Görmüyor musunuz ki ıstırap içindedir, sayıklıyor?* » diyerek, bu teşebbüsün önüne geçmiştir.

Bu hâdise bir menkıbe doğurdu. Bu menkıbeye göre Resulü Ekrem bizzat yazı yazmak için kâğıt, kalem istemiş, belki Ali-ibni-Ebu-Talib'i kendisine halef tayin etmek maksadile yapacağı vasiyeti yazdırmak için istemiştir.

Bu, tamamile temelsiz, bâtıl bir iddiadır. « *İşlerini birbirine danışarak görmek* » lüzumunu anlatan Kur'anı Kerime (S: 42, Â: 37) uyarak hareket eden Resulü Ekrem hiç bir kimseyi halef tayin etmemiştir.

Bununla beraber, hayatının son günlerini, ağır surette hasta bir adama bakmamış, bu itibarla hasta bakıcılıkta tecrübesi bulunmamış olan Aişe'nin hücresinde geçirmeğe karar vermesi ve hastalığı devam ettiği müddetçe cemaate Ebu Bekir'in imamlık etmesi hususunda ısrar eylemesi bir halef tayin etmek istediğini ve bu bapta Ebu Bekir'i tercih ettiğini vazıhan göstermektedir.

Rebiülevvel'in beşinci perşembe günü kendini daha iyi hisseden Resulü Ekrem, dökünmek üzere, bir kaç tulum su istedi. Öğleye doğru, Abbas'ın oğlu Elfadl'ın yardımile mescide gitti. Cemaati Ebu Bekir'in arkasında namaza durmuş görünce bir sevinç tebessümü yüzünü nurlandırdı. Müslümanlar Resulüllah'ı görür görmez, ileriye geçebilmesi için, yol açtılar. Bu umumî kımıldamadan mütahassıl patırdı Ebu Bekir'in dikkatini çekti. Ebu Bekir arkasına dönünce Hazreti Peygamber'in gelmekte olduğunu gördü ve imameti ona bırakmak istedi.

Fakat Hazreti Muhammed olduğu yerde kalmasını işaret etti; ayakta duramıyacak kadar zayıf olduğu için Ebu Bekir'in arkasında sol tarafta oturuyordu ve « *Salât-ı Zuhr* » 1 — öğle namazını — cemaatle birlikte bu hal üzere kıldı.

Namaz bittikten sonra: « *Cenabı Hak,* » dedi, « *kullarından birini dünya hayatile âhiret hayatı arasında muhayyer bırakmıştır; kulu âhiret hayatını tercih eylemiştir.* »

Resulü Ekrem Efendimizin kendi nefsine işaret ettiğini anlıyan Ebu Bekir hıçkırıklarla ağlamağa başladı. Hazreti Peygamber sözüne devam ile: « *Ey Nas!* » dedi, « *Aranızda kendime bir halef seçmem lâzım gelseydi; kendisine çok şey borçlu oldu-*

ğum Ebu Bekir'i seçerdim. Fakat İslâm dini hepimizi kardeş etmiştir. Ensara karşı âlicenab olunuz. İçinizde memleketi idare vazifesini uhdesine alacak olanlar, onların meziyet ve kabiliyetlerinden istifade etmeği bilsinler ve aralarında bilmiyerek cürüm işlemiş olanlara karşı müsamahakâr olsunlar. Bizden evvel yaşayan bazı kavimler, kendilerine gönderilen Peygamberlerin ve bir takım evliyaların kabirlerini birer ibadetgâh yapmışlardır. Onlara uymaktan hazer ediniz. »

Nebiyyi Ziyşan mevizasını camie açılan bütün kapıların kapanmasını, yalnız Ebu Bekir'e ait kapının açık kalmasını emretmekle bitirdi. Sonra mescidin Aişe'ye ait hücre kapısı önündeki bir yerine gidip oturdu.

Kendisini ziyarete gelmiş olan esameye: « *Haydi, askerine iltihak et, Allah yardımcın olsun!* » dedikten sonra, biraz ötede durmakta olan kadınlara dönerek: « *Fatıma, kızım ve Safiyye teyzem! Allah'ın emirlerine itaat ederek samedanî merhametini kazanmağa çalışınız. Zira sizi kurtaracak bir kuvvetim yoktur,* » diye bağırdı. Bu sözleri söyledikten sonra kalkıp, Elfadl'ın yardımile, Aişe'nin hücresine girdi.

Sarfettiği gayret, takatini kesmişti. Yere serilmiş olan hasırın üzerine uzandı. Aişe gelip baş ucuna oturdu. O sırada sevgili kızı Fatıma, babasının sıhhî durumunu anlamak üzere, içeri girdi. Onu görünce, Hazreti Muhammed, kendisine yaklaşıp başını eğmesini işaret etti. Emrini yerine getiren Fatıma'nın kulağına bir şeyler söyledi ve Fatıma hüngür hüngür ağlamağa başladı. Kızının çok ağladığını görünce tekrar yanına çağırarak, sanki bir gizli şey tevdi ediyormuş gibi, kulağına bir şeyler fısıldadı. Bu defa Fatıma'nın yüzünü tatlı bir tebessüm kapladı.

Resulü Ekrem, ilk defasında: « *Gidiyorum zannederim* » demişti. Sonra, Fatıma'yı teselli için, ailesi efradı arasında kendisine ilk önce iltihak edecek olanın o olduğunu söyledi.

Kendisini dehşetli bir ıstırap içinde bırakan ağrılara rağmen, Hazreti Muhammed asla şikâyet etmiyor; Aişe, elini tu-

tup, vücudünü yakan şiddetli ateşin tesirini azaltmak için, nemli bir bezle yüzünü ıslatırken Cenabı Hakka yalvararak:

« *Ya Rabbi! Ölüm korkularına dayanmak için bana yardım et!* » diyordu.

Bu sözleri bir kaç kere tekrarladı. Bir müddet sükût ettikten sonra karısına: « *Elini, çek, artık hiç bir şey bana yardım edemez* » dedi. Sonra, gözleri yarı açık olduğu halde, « *Allahım! Beni affet; beni Refik-ı Âlâda nimetlere nail ve hoşhal olanların yanına al!* » sözlerini açık açık söyledi.

Bundan sonra başı eğildi. Ruhunu teslim etmek üzere idi. Aişe, kocasının başını şefkatle kaldırıp yastığa koydu, gözlerini kapadı ve kendisi için o kadar aziz olan yüzüne, sükûnet ve saadeti aksettiren bir tebessümle parladığını gördüğü yüzüne derin bir elem ve teessürle baktı. Hıçkırıklarını zorla zabtederek, hayatının tek, biricik sevgisinin alnına bir buse kondurmak üzere eğildi ve bu musibetten Sahabeleri haberdar etmek için hücreden dışarı çıktı.

Resulü Ekrem'in hücresinden gelen musibet ve keder avazeleri, mescit avlusunda bulunan Müslümanları, yeis ve fütura düşürdü. Ölüm haberi yıldırım süratile yayıldı.

Hazreti Muhammed'in, bütün etrafında bulunanlar üzerinde haiz olduğu nüfuz ve manevî kuvvet o derecede idi ki hiç kimse bir gün gelip onun nabedid olacağını ciddî bir suretle düşünememişti. Bunun içindir ki ölüm haberi üzerine yıldırımla vurulmuşa döndüler. Onun bıraktığı boşluk onları o kadar korkutuyordu ki o hali düşünemiyorlar, daha doğrusu akıllarına getirmek, inanmak istemiyorlardı. Ömer, bu musibet haberini alır almaz Peygamber'in yatmakta bulunduğu hücreye koştu. Dudaklarında bir tebessümle yatağına uzanmış görünce: « *Hayır!* » dedi, « *ölmemiştir, bayılmıştır, çok geçmez ayılır!* » Mescit avlusuna dönerek elemler içinde bulunan cemaate: « *Her kim Resulü Ekrem'in öldüğünü iddia ederse,* » diye bağırdı, « *hemen kellesini uçururum.* »

O sırada, felâket haberini almış olan Ebu Bekir, Sunh'dan geldi. Cemaat arasında durmaksızın doğruca kızının hücresine

girmek üzere yürüdü. Kocasının cenazesi yanında oturmakta olan kızına hiç bir şey söylemeksizin, Hazreti Peygamber'in cesedini kaplıyan örtüyü kaldırdı ve pek derin bir hüzün ve kederle dolu bir nazarla, tam bir sükûn ve huzurun parlattığı yüzüne, bir an için, dikkatle baktı, sonra, diz çökerek, muazzez dostunun alnını öptü. Saçlarını okşıyarak: « *Hayatta iken şirin idin, ölü iken de öylesin* » dedi. « *Evet!* » diye ilâve etti, « *öldün. Benim için babamdan da, anamdan da aziz olan sen nihayet ölüm ıstırabını tattın.* » Ve muhibbinin alnını son defa olarak bir kere daha öptükten sonra, yüzünü örttü ve hücreden çıktı.

Ebu Bekir mescide dönünce, cemaat arasında Ömer'in, Hazreti Muhammed hakikaten ölmüştür diye kendisini kandırmağa çalışan El-Muğire'yi tehdit etmekte olduğunu gördü. « *Ya Ömer! Otur* » dedi. Ömer o kadar heyecanlı idi ki Ebu Bekir'in sözünü dinlemedi, susmadı. Müslümanların çoğu, Ebu Bekir'in etrafında toplanmak için, Ömer'i bıraktılar. Ebu Bekir bir nutuk söyledi, cemaate dedi ki: « *Ey İman edenler, eğer Muhammed'e tapıyor idiyseniz biliniz ki Muhammed ölmüştür. Allah'a kulluk ediyorsanız, biliniz ki Cenabı Hak asla ölmez!* » Sonra, yüksek sesle, şu iki âyeti kerimeyi okudu:

« *Gerçek öleceksin ve ölecekler.* »

Ve

« *Muhammed, ancak bir Peygamberdir. Ondan*
« *evvel de nice Peygamberler gelmiştir. Muham-*
« *med ölür veya öldürülürse gerisin geriye mi*
« *dönersiniz?* »

(S: V, Â: 11)

Bu sözleri işitince Ömer kendine gelerek Ebu Bekir'in yanına gitti.

Elim hakikat herkesçe bilindikten sonra, Resulü Ekrem'e bir halife seçmek iktiza etmişti.

Bu sırada Usame'nin anası Ummü Eymen Curfa'daki oğluna bir adam göndererek, Resulünü Cenabı Hakkın kendi nezdine çağırdığını bildirdi. Usame, alemdarı Bureyde beraber ol-

duğu ve emri altında bulunan muhariplerin çoğu arkasında bulunduğu halde, Medine'ye koştu. Mescid avlusuna girip de Bureyde sancağı cenazenin yattığı hücrenin kapısı önünde dikince, Beni Hazreç kabilesine mensup bazı Ensar, hasta olarak evinde yatmakta olan Sa'd-ibni-Ubade'ye müracaat ettiler.

Biraz sonra, Medine'de bulunan Sahabelerin hemen hepsi Mescid avlusunda toplandılar. İlk önce Sa'd-ibni-Ubade söze başladı: « *Hazreti Muhammed'i Mekke'den hicret etmeğe mecbur kaldığı zaman memleketimize kabul eden 4 Ensardır, yani bizleriz. Sancağının altına ilk defa biz girdik ve onun dinini müdafaa için ilk önce biz harbettik. Muhacirini kardeş gibi evlerimize aldık ve mallarımızı onlarla paylaştık. Resulü Ekrem'in halifesi bizlerden seçilmek gerektir* » dedi ve kendini namzed olarak gösterdi.

Bunun üzerine Beni Evs kabilesine mensup olan ve İslâmiyet zuhur edinciye kadar Beni Hazreç ile harbetmekten geri kalmamış bulunan Ensar, cemaatin reyini kendi kabilelerinin reisi adına toplamak için dolaplar çevirmeğe koyuldular.

Bu gibi kabile reislerinden her hangi birinin seçilmesi, aralarındaki eski rekabeti uyandırarak, bir iç harbi meydana getirebilir ve İslâmın istikbalini tehlikeye düşürebilirdi.

Böyle bir ihtimalin önünü almak için, Ebu Bekir: «*Ey Ensar!*» dedi, « *Peygamber beni yanınıza almak ve düşmanlarına karşı müdafaa etmek için, Allah sizi seçti. Bundan iftihar duymağa hakkınız olduğu inkâr edilemez. Muhacirinden sonra, İslâm dinini ilk kabul edenler sizlerdendir. Fakat içinizden bir kimse Resulüllah'ın halifesi olarak seçilirse öteki kabileler ona biat etmiyeceklerdir. Bu makamı ancak Kureyşten bir kimse ihraz edebilir. Çünkü Kureyş kabilesi Arabistan'ın yalnız en mühim değil, belki ayni zamanda Nebiyyi Ziyşanın da mensup olduğu kabilesidir. Emîr bir Kureyşli olacaktır, siz de onun vezirleri olacaksınız. Emîr sizinle istişare etmeden hiç bir iş yapmıyacaktır.* »

Ebu Bekir sözünü bitirince, Ömer: « *Et Ensar!* » diye bağırdı, « *Hatırlayınız ki Resulüllah hastalığı esnasında sizleri bi-*

ze ısmarlamıştı. Eğer içinizden birinin kendisine halef olacağını düşünseydi bizleri size ısmarlıyacaktı. »

Ömer'in hiddetlenmeğe başladığını görmekle Ebu Bekir münakaşaya son vermeği vazife sayarak, hilâfet için iki namzet gösterdi: Ömer ve Ebu-Ubeyde.

Ömer, bunun üzerine Ebu Bekir'e teveccüh ederek, « *Hiç kimse sana tekaddüm edemez. Zaten Peygamberimiz senin ümmete namaz kıldırmanı emretmedi mi? Sen onun en iyi dostu idin, ve Sahabelerinin içinde en çok sevdiği sen idin!* » dedi ve, biat makamında, Ebu Bekir'in elini sıktı. Orada hazir bulunanlar Ömer'e imtisal ettiler. Usame'nin verdiği emir üzerine Bureyde, Resulü Ekrem'in cenazesinin bulunduğu kapı önünde dikili duran bayrağı alıp Halifesinin evi önüne dikti.

Ertesi günü Müslümanlar mescide gelerek Ebu Bekir'in hilâfetini resmen tanımak, yani Ebu Bekir'e biat etmek rasimesini yaptılar. Ebu Bekir, minbere çıkarak, « *Ey Nas!* » dedi. « *size Emîr olmak üzere seçildim. Bu, içinizde en iyiniz ben im demek değildir. İyi hareket edersem, bana yardım ediniz. Yanılırsam, bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk, hulûs ve sadakati müstelzimdir. Yalancılık ihanettir. Zaifin hakkını müdafaa edeceğim. Mağdur, kendisine zulmedenden daha kuvvetli olacaktır.*

« *Şuna dikkat ediniz: Bir millet Allah yolunda cihadı terkederse zillete uğrar ve bir millet içinde kötülük yapılırsa hepsinin başına belâlar gelir. Ben Allah'a ve Resulüne itaat ettikçe bana itaat ediniz. Allah'a ve Resulü'ne karşı gelirsem artık bana itaatiniz iktiza etmez.* »

Ebu Bekir hutbesini bitirdikten sonra, bütün Müslümanlar birbiri ardınca gelip elini sıktılar.

Bu rasime bitince Hazreti Muhammed'in defni işile meşgul oldular. Resulü Ekrem: « *Bir Peygamber ruhunu teslim ettiği yerde gömülmelidir* » demişti. Onun için Aişe'nin hücresinde bir mezar kazıldı. Hücre dar olduğu için Müslümanlar takım takım girip cenaze namazını kıldılar. Sonra Ali, El-Fadl ve Usame iki beyaz beze sarılmış, tekfin edilmiş olan cesedi alıp mezara koydular.

İşte, nübüvvet vazifesinden başka tabiatın üstünde hiç bir kuvvet iddiasında bulunmamış olan *Fahr-i Âlem*'in hayatı bu veçhile sona ermiştir.

Cenabı Hak tarafından gönderilmiş olduğunu bazı mucizeler göstererek isbat ve teyid etmesi kendisinden istenildikçe *Fahr-ı Kâinat* bir insandan başka bir şey olmadığı ve mucize göstermek kudreti Allah'a ait bulunduğu cevabını vermekte idi.

Her şeyden evvel samimî idi.

Hakikaten Peygamber miydi?

Bu sıfatı ilâhî vahye mazhar olarak, bütün ömrünü putperestliğe karşı mücadeleye vakfeden, bir tek Allah akidesini ve onun mukaddes iradesine itaat ve inkıyadı zihin ve vicdanlarına yerleştirmek, kalblerinde vazife ve mes'uliyet hissini uyandırmak, birbirini sevmeğe ve yekdiğerine yardım etmeğe sevk etmek, cins ve ırk tefrik etmeksizin bütün insanların kardeş olduklarını, gerek kanun ve gerek Allah indinde müsavi bulunduklarını, ceza gününde bütün fiil ve hareketlerinin hesabını vermeğe mecbur olduklarını ilân etmek suretile insanların ahlâkî seviyesini yükseltmeğe bütün hayatı boyunca çalışan bir kimseye vermek lâzım ise, bâtıl fikirlere saplanmamış herkes kabul ve teslime mecburdur ki Hazreti Muhammed gerçekten Peygamberdi ve risalet vazifesini hakkile ifa etmiştir.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ

وَ

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

INDEKS

A

Abbas, (Peygamberin amcası) 67, 68, 110, 117, 119, 239, 253, 267, 316, 320
Abbas-ibni-Mirdas, 278
Abbasiler, 303
Abdi Menaf, 21, 23, 24, 46, 73
Abdi Şems, 23, 25
Abduddar, 21, 23
Abdullah (Abdul Muttalib oğlu, Peygamberimizin babası), 26, 27, 30, 221
Abdullah (Ensardan), 107
Abdullah-ibni-Abbas, 308
Abdullah-ibni-Cahş, 93, 94, 95, 142
Abdullah-ibni-Ebu Bekir, 74
Abdullah-ibni-Huzafe, 219, 220
Abdullah-ibni-Kâb, 44, 110
Abdullah-ibni-Mes'ud, 83
Abdullah-ibni-Ömer, 123
Abdullah-ibni-Revaha, 56, 109, 158, 230, 236, 237, 241, 243
Abdullah-ibni-Ubeyy, 69, 85, 86, 88, 113, 121, 122, 123, 150, 155, 156, 161, 162, 164, 299, 300, 307
Abdullah-ibni-Uneys, 151
Abdullar-ibni-Ureykıt, 73, 75
Abdullah-ibni-Zübeyr, 307
Abdulkusay, 21
Abdul Muttalib, 25, 30, 46, 60, 79, 141, 177
Abdurrahman (Sevde'nin oğlu), 138
Abdurrahman-ibni-Avf, 45, 82, 108, 267, 300
Abdül Hâris (Beni Kinde reisi), 284, 285
Abdül Mesih, 284
Abdül Uzza (Kusayy oğlu), 21
Âbir, 9
Absaha, 8
Acar Dağı, 3
Addas, 62
Âdem (Peygamber), 147, 148, 284
Aden, 6
Aelius Gallus, 5
Adruth, 301
Adiyy-ibni-Hâtem, 100, 290
Afran, 108
Afrika, 185
Akabe, 5, 67, 70, 267, 300
Akdeniz, 4
Âkll 110, 113
Akra'-ibni-Hâbis, 278
Aişe (Ebu Bekir kızı), 138, 140, 163, 164, 166, 227, 320, 322, 323, 326
Al-Abva, 91
Al-Bera', 68
Aldobaran 14
Alâ-ibni-Hadremî, 288
Ali-ibni-Abdül Muttalib, 43, 44, 46, 74, 83, 92, 102, 103, 107, 112, 116, 117 125, 128, 129, 138, 155, 164, 174, 175, 184, 227, 229, 250, 252, 261, 267, 282, 290, 291, 293, 300, 306, 310, 320, 321, 326
Âmine (Peygamberimizin anası), 27, 28, 91
Âmir-ibni-Füheyre, 74, 75
Âmir-ibnil-Hadremî, 95, 97
Âmir-ibni-Tufeyl, 153, 154
Ammar-ibni-Yasir, 55
Ammare, 127
Amr (Hazrec'den), 24
Amr-ibni-Abdi Ved, 174, 175, 176
Amr-ibnil-Âs, 180, 240, 246, 247, 267, 288
Amr-ibni-Adiyy, 102
Amr-ibni-Ces, 56
Amr-ibni-Ebi Vakkas, 102
Amr-ibni-Esed, 37
Amr-ibni-Vahhab, 265, 266
Amr-ibni-Umeyye. 154, 221
Amr-ibni-Zeyd, 39
Antakya, 17
Antilübnan, 4
Arafat, 40, 60, 312
Aramîler, 9, 10
Arfahşad, 9
Arius, 17, 217
Arkadius, 136
As-ibni-Mütenebbî, 112
Asım-ibni-Sâbit, 152
Asya, 3, 134, 185
Atanas (Saint-Sen), 17
Atinalılar, 135, 143
Atlantik, 103
Attab-ibniUseyd, 271, 274, 280
Avarlar, 210
Avf (Ensardan), 107
Avgustos, 5
Asurya (Âsurîler), 10, 134
Ayla (Akabe), 300, 301, 319
Ayneyn Boğazı, 124
Azd (Kabile - Ezd), 20

B

Babil, 10, 134
Bağdad, 303
Bahira, 31, 32, 33
Bahr-i Lût, 243
Bakı', 282, 319
Basra Körfezi, 3, 4, 5, 6
Batn-i Yecic, 236, 237
Bazan-ibni-Sasan, 220, 288, 295
Bedr (Mevki ve muharebesi), 91, 97, 99, 100, 101, 103, 110, 111, 117, 119, 120, 122, 138, 140, 152, 157, 159, 202, 203, 252, 253
Behra (Kabile), 243
Belka, 298
Beni Abduddar, 124, 126
Beni Âd, 9, 10
Beni Adâl, 151
Beni Adiyy-ibni-Kâ'b(256
Beni malika, 10, 20, 64
Beni Âmir, 78, 213
Beni Avf, 83, 133
Beni Bekir, 98, 243, 249, 271
Beni Cadis, 10
Beni Curhum, 10, 11
Beni Cuheyne, 90, 247, 251
Beni Cuşem, 85
Beni Cuzam, 183, 184, 267, 298
Beni Davs, 276
Beni Esed, 151, 169, 294
Beni Eslem, 203, 251
Beni Eşca, 189, 231, 257
Beni Evs, 64, 65, 67, 68, 93, 122, 125, 176, 182, 207, 299, 325
Beni Fezare, 169, 187, 286, 294
Beni Gıfar, 251
Beni Gaftan, 159, 169, 176, 178, 226, 227
Beni Hanife, 17,222,284, 294
Beni Hâris, 17, 85
Beni Hâşim, 107, 142, 153, 208, 309
Beni Hâtem, 290
Beni Hazrec, 24, 64, 66, 67, 79, 85, 108, 122, 137, 138, 182, 185, 267, 299, 325
Beni Herhain, 252
Beni Hevazin, 14, 269, 270, 271, 273, 275 278
Beni Huzaa, 21, 205, 248, 249, 255, 263
Beni Huzeyl, 151
Beni Huzayn, 267, 268
Beni Kare, 151
Beni Kaynuk'a, 14, 64, 65, 83, 86, 99, 114, 115, 155, 156
Beni Kays, 286
Beni Kelp, 170
Beni Kinde, 284, 286
Beni Kinane, 14, 228
Beni Kurayza, 64, 65, 172, 173, 177, 179, 181, 230
Beni Lâhm, 298
Beni Leys, 246
Beni Mahzum, 46, 48, 55
Beni Maune, 153, 154
Beni Mudic, 93
Beni Muharib, 160
Beni Murre, 169, 240
Beni Mustalik, 161, 162, 165, 166
Beni Muzeyne, 91, 251
Beni Nadîr, 64, 65, 157, 158, 168, 172, 182, 184, 230
Beni Meccar, 79, 85, 110, 115, 284
Beni Sâad, 29, 85, 160, 277
Beni Sa'lebe, 85, 284
Beni Sakif, 269, 275, 276, 277, 286, 288
Beni Salim, 79
Beni Semud, 10
Beni Suleyme, 153, 169, 240, 251
Beni Şeybe, 310
Beni Tayy, 17, 290, 294
Beni Temim, 286
Beni Vail, 243
Beni Uzra, 21
Beni Zem'a, 91, 93
Beni Zuhre, 100
Bera'-ibni-Azib, 122
Bilâl-i Habeşî, 65, 82, 181, 288, 261, 320
Bişr-ibni-Bera'. 232
Bişr-ibni-Kâab, 204
Bizans, 7, 17, 24, 39, 215, 216, 225, 242, 243, 247, 282, 301, 304, 319
Buceyr-ibni-Zuheyr, 292
Budeyl, 205, 255
Buhtunnusur, 11
Bureyde, 324, 326
Busra, 219, 220

C, Ç

Cabola (Cebele), 7
Cabir, 171, 172
Cafer-ibni-Ebu Talib, 57, 234, 241, 243, 244
Cafer-ibni-Hâris, 254
Cahcah, 161
Cebel-i Hind, 258, 259
Cebel-i Sila', 170, 177
Chedorlaomer (Arablarca, Hizar-ül-Amr), 10

Cebel-i Nur, 4,63
Cebel-i Tuveyk, 4,7
Cebrail, 40, 41
Cend, 288, 289, 295
Ceziretül Arab
Cidde, 267, 268
Cubeyr-ibni-Mut'im, 120, 127
Cuhayne, 301
Cuneyha, 97
Curhum, 20, 21
Cuveyriye, 165, 166
Clothaire, 136
Crédomire, 136
Charlemagne, 136
Cirane, 275 277, 280, 319
Corba, 301
Curf, 317, 324
Çin, 1, 103

D

Damdam, 98
Darunnedve, 72(73, 169
Davud (Peygamber), 137
Demosten, 135
Dicle, 10
Dihyet-ül-Kelbî, 219, 220, 230
Diodorus Siculus, 10
Djodisites (Kabileler), 10
Deutary, 136
Dureyd, 270, 273, 274

E

Ebrah, 254
Ebrehe, 27, 29
Ebu Âmir Amr-ibni-Seyfî, 125
Ebu Basiyr, 213, 214
Ebu Bekir, 44, 45, 53, 55, 72, 76, 78, 81, 83, 102. 105, 106, 112, 128, 130, 133, 139, 153, 155, 165, 206, 228, 235, 240, 250, 251, 261, 273, 281, 292, 295, 298, 306, 316, 317, 320, 325
Ebu Bera' (İbni Ebi Rehm), 153
Ebu Cehil (İbni Hâşim), 47, 51, 54, 55, 59, 71, 73, 74, 90, 98, 100, 106, 109, 111, 116, 203
Ebu Cendel (İbni Ebi Sufyan) 210, 211, 214
Ebu Ducane, 125, 126
Ebu Eyyub-Ee-Ansarî, 80, 233
Ebu Kubays (Dağ ismi), 238
Ebu Kuhafe, 44, 261
Ebu Leheb, 29, 46, 48, 102
Ebu Rafi', 184, 185
Ebu Sa'd, 126
Ebu Said-ul-Hudrî, 122
Ebu Seleme, 140, 151
Ebu Sufyan, 47, 90, 92, 97, 101, 109, 118, 119, 124, 129, 130, 132, 152, 157, 158, 169, 170, 178, 180, 205, 208, 219, 221, 222, 224, 249, 250, 254, 258, 262, 272, 275, 288
Ebu Talha, 169
Ebu Talib, 30, 32, 33, 43, 44, 45, 46, 51, 52, 57, 60, 63, 67, 175, 259
Ebu Umeyye, 35
Ebu Ubeyde (Cerrah), 90, 107, 246, 247, 326
Ebu Uzza-El-Cumha, 114
Ebu Zer (Gıfarî), 182
Ebu-l-Asî ibni Rebia, 110, 113
Ebu Bahterî, 72, 109
Edes, 219
Efes, 18, 132
Elâm, 10
Elât (Şimdiki Akabe), 5
El A'şâ, 224
El Akik, 120
El Ays, 214
El Emin, 32, 35
El Esved, 108, 232, 293, 296, 297, 315
El Hansa, 292
El Kastellâni, 287
Enes-ibni-Nadr, 128
El-Hakem-ibni Keysan, 95, 97
El - Hâris, 71
El-Haura, 97
El-Kadid, 253
Emevîler, 303
El-Muğire, 324
Erkam, 45, 48, 49, 55
Erraci, 152, 154, 227
Es'ad-ibni-Zurare, 67
Esed, 46
Esma, 71, 73
Esma (Cafer'in kızı), 244, 245
Esved-ibni-Rebia, 73
Etrüsk'ler, 135
Eyya, 269
Evba, 29
Evtas, 270
Ezrah, 319

F

Fadl-ibni-Abbas, 315, 321, 322, 326
Fahita, 262
Fatıma (Peygamberin kızı), 34, 54, 129, 138, 250, 282, 322
Fatıma (Ömer'in kızı), 48, 49, 117
Fedek, 232, 240
Ferve, 245, 246
Finike, 9
Finike'liler, 134
Filistin, 5, 19, 20, 157, 230
Firavun, 10
Floransa, 148

G

Gassanî'ler, 6, 7, 24, 66, 220, 222, 223, 225, 241, 291, 298, 300, 301, 304, 319
Gazze, 27
Geldaniye, 9
Gerra, 5
Gilead, 5
Glaser, 8
Greguar X, 148
Gülsum-binti Hedm, 78

H

Habbab-ibni-Münzir, 119, 122
Habbab-el-Ensarî, 104
Habbar, 113, 227, 264
Habsun, 21
Habeş, Habeşistan, 8, 9, 11, 55, 56, 128, 220, 222, 234, 282
Hâcer 19, 20, 237
Hadremevt, 5, 9, 22, 286
Hadrien, 64
Hafsa (Peygamberin karısı, Hattab'ın kızı), 138, 139, 281
Hakîm-ibni-Hizam, 44, 99
Halime (Peygamberin süt anası), 29, 277
Halid-ibnil-Âs, 222
Halid-ibnil-Velid, 118, 124, 127, 177, 180, 204, 239, 240, 244, 248, 259, 265, 267, 272, 294, 300
Hamî'ler, 9
Hamra-ül-Esed, 133
Hamza, 29, 47, 48, 90, 93, 107, 120, 126, 128, 131, 263
Harar, 6
Hâris, 26, 126
Hâris-ibni-Avf, 169
Hâris (Gassanlıların reisi), 222
Hâris-ibni-Ebi Dırar, 161, 165
Hasan (Peygamberin torunu), 117, 250
Hassan-ibni-Sabit, 63, 66, 177, 221
Hâşim, 23, 25
Hâşimî'ler, 46, 48, 59, 63
Hatib-ibni-Ebu Beltea, 221, 252, 253
Hatice (Peygamberin karısı), 33, 34, 36, 37, 41, 42, 44, 60, 99, 113, 117, 255, 259, 281
Havran 31, 101, 219
Havva, 147, 148
Hayber, 91, 106, 156, 157, 159, 184, 223, 224, 227, 229, 230, 232, 235, 241, 242, 317
Hazkiyal (Peygamber), 5
Hemedan, 295
Hendek, 168, 173, 184, 185
Heraklius, 216, 217, 219, 220, 225, 242, 247
Herod, 145
Hevze-ibni-Ali, 222
Hicaz, 10, 215, 220, 248, 277, 284
Hiksos'lar, 19
Himyerîler, 7, 8
Hind, 126, 258, 263
Hind, Hindistan, 9, 119, 120, 126, 127, 128
Hind Okyanusu, 3, 4, 5
Hiyra, 282
Hiyra Dağı, 6, 7, 40, 61, 63
Hişam-ibni-Amr, 59
Hizar-ül-Amr, 10
Honorius, 136
Hubal, 26, 48, 49, 130
Hubeyb-ibni-Adiyy, 152
Hubeyb-ibni-Ahra, 259
Hudeybiye, 202, 204, 209, 212, 215, 226, 228, 235, 239, 248
Huleyl-ibni-Hubşiyye, 21
Huneyn, 270, 272, 274, 275, 282
Huneys-ibni-Huzafe, 138
Hüseyin (Peygamberin torunu), 117
Huzeyl-ibni-Cabir, 104
Husrev Perviz, 217, 220
Huveyris-ibni-Osman, 39
Huveytib-ibni-Abdül Uzza, 239, 279
Huyey-ibni-Ahteb, 156, 157, 160, 172, 173
Huzeyfe, 104

İ, I

İblis, 315
İbni Cübeyr, 124
İbni Ebi Serh, 264
İbni Fuheyre, 153
İbni Ümmü Gülsüm, 54
İbni Jmmü Mektum, 122
İbni Hişam, 98
İbni Kaim, 129, 130
İbni Mut'im, 127
İbni Hâris, 254
İbni Ümeyye, 288
İbrahim (Peygamber), 9, 12, 19, 21, 39, 137, 150, 169, 174, 179, 251, 281
İkrime (İbni-Ebu Cehil), 108, 118, 124, 132, 249, 259, 262, 264, 265
İmriul-Kays, 16
İrak, 9, 19, 21, 304
İran, 6, 8, 11, 24, 89, 139, 170, 215, 217, 219 220, 247 282, 295, 297
İsa (Peygamber), 17, 18, 47, 68, 135, 145, 149, 196, 216, 217, 221, 289
İshak (Peygamber), 19
İsmail (Peygamber), 10, 19, 21, 237
İskenderiye, 17
İspanya, 185
İspartalılar, 135
İstanbul, 18
İznik, 17

J

Jüstiniyen, 7, 8, 18, 136

K

Kâ'b, 128
Kâ'b-ibni-Malik, 129
Kâ'b-ibni-Esed, 172, 178
Kâ'b-ibni-Zeyd, 153, 178
Kâ'b-ibni-Zuheyr, 291, 292
Kâ'be, 12, 13, 19, 21, 23, 26, 28, 30, 34, 42, 58, 59, 63, 81, 89, 181, 202, 203, 208, 211, 214, 236, 238, 240, 258, 261, 284, 310, 311, 316
Kadıköy, 217
Kahf Khubba, 296
Kahtanî'ler 9, 10
Kamame, 219
Kamus kalesi, 228, 229, 231
Kanna, 6
Kasım, 4
Kasım (Peygamberin oğau), 34, 37
Kays-ibni-Hubeyre, 297
Kays-ibni-S'ad, 259
Kayser, 206
Keda yolu, 248
Kelda-ibni-Hanbel, 272
Kenan, 20, 98, 157
Keyhusrev, 216
Kinane-ibni-Rebia, 168, 230, 231
Kilâb, 126
Kinde, 288
Kisra, 206, 219
Kıptî'ler, 221
Kızıldeniz, 3, 4, 5, 207, 247
Kodeyd, 267
Konstantin, 7, 8, 17, 30
Kuba, 71, 78, 119
Kudüs, 64, 81, 86, 169, 219, 220
Kureyş'liler, 23, 26, 28, 31, 34, 36, 47, 51, 54, 56, 57, 61, 63, 67, 70, 72, 74, 75, 85, 88, 89, 91, 93, 95, 97, 99, 101, 104, 109, 112, 117, 119, 120, 124, 130, 132, 133, 142, 150, 153, 158, 159, 161, 168, 169, 173, 174, 176, 178, 181, 185, 186, 194, 198, 202, 208, 209, 213, 214, 216, 221, 222, 224, 225, 236, 238, 239, 244, 248, 249, 252, 254, 255, 258, 260, 262, 267, 271, 272, 273, 279, 286, 292, 315, 325
Kurret-ül-Cemin, 204
Küçük Asya, 210
Kürz-ibni-Cabir, 92, 259

L

Lât, 14, 31, 55, 179
Lebine, 56
Lidya'lılar, 134
Lihyan, 151, 152
Liyon 148
Luka, 98
Lübnen, 4

M

Maan, 242
Mahra, 283
Makon (Konseyi) 149
Makua, 319
Malik-ibni-Avf, 270, 271, 273, 275, 279
Malik-ibni-Cu'şum, 98
Marar (Boğazı), 204
Mariye (Peygamberin karısı), 221, 222, 281
Mauz, 108
Meab, 242
Mearib, 5, 8, 295
Mesdiyy-ibni-Amr, 99
Med'ler, 3, 134
Medine, 4, 5, 27, 65, 67, 70, 71, 79, 81, 82, 85, 86, 88, 90, 94, 97, 99, 101, 103, 105, 109, 111, 113, 115, 118, 124, 130, 32, 138, 150, 155, 157, 160, 161, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 181, 184, 186 194, 200, 202 203, 212, 214, 216, 220, 226, 227, 231, 232, 233, 235, 236, 238, 240, 270, 275, 280, 283, 284, 286, 288, 291, 293, 298, 300, 302, 303, 306, 309, 316, 325
Meğas-ibni-Amr (Şeyh), 11
Mekke, 5, 6, 11, 14, 19, 20, 25, 27, 29, 32, 33, 41, 44, 45, 47, 51, 53, 57, 61, 63, 64, 66, 67, 70, 73, 76, 80, 83, 86, 89, 90, 92, 97, 101, 109, 113, 118, 119, 125, 127, 128, 130, 131, 133, 150, 152, 157, 185, 202, 204, 206, 207, 209, 211, 213, 214, 216, 224, 225, 240, 248, 250, 253, 255, 258, 267, 270, 274, 275, 277, 280, 282, 284, 288, 292, 293, 295, 299, 303, 304, 307, 309, 311, 316, 317, 319, 325
Melkit'ler, 217
Menat, 14, 288
Mekna, 301
Merhab, 229, 231
Merruzzahran, 169, 236, 256
Merve, 20, 237, 310, 311
Meryem, 17, 149, 216
Mesih, 96
Mes'ud-ibni-Rahile, 169
Mea, 96
Meymune (Peygamberin karısı), 239 320
Meysere, 33
Mezopoamya, 3, 170
Mikdad-ibni-Esved, 102
Mina 66, 138, 293, 311, 315, 316,
Mirba, 123
Mısır, 5, 6, 9, 10, 18, 19, 21, 216, 220, 221, 304
Muaviye-ibni-Ebu Sufyan, 279
Muaz (Ensardan), 107, 108
Muaz-ibni-Afra, 80
Muaz-ibni-Cebel, 288, 289
Mud'am, 232, 272
Mugire-ibni-Şube, 206, 288
Muhammed - ibni - Meslemet - ül - Ansarî, 123, 227, 299
Muhayrik, 131, 132
Mukavkis, 221, 281
Munzir-ibni-Amr, 153
Muraysi (Gazası), 161, 164
Muria (Vadi), 63
Musa, 20, 44, 47, 48, 134, 137
Mus'ab, 67
Mus'ab-ibni-Umeyye, 122, 129
Museyleme (Yalancı peygamber), 294, 295, 296, 319
Mu'te, 241, 243, 245, 246, 249, 298, 317
Mut'im-ibni-Adiyy, 56, 59, 63
Muttalib, 23, 24, 25
Muzdelife, 312, 315

N

Nabochodonozor, 111
Nadr-ibnil-Hâris, 110
Naf'i, 126
Nahle, 14, 94, 95, 97, 106, 269
Nahle-tül-Muhal, 44
Naim (kale), 227, 228
Necaşi (Negus), 8, 24, 56, 206, 220, 221
Necid, 3, 4, 10, 153, 154, 235, 286, 293
Necran, 8, 17, 235, 284, 285, 292, 295
Nefise, 36
Nesibe, 128
Nestor, 17, 216
Nevfel-ibni-Abdullah, 23, 24, 110, 117, 174, 176
Nevfel-ibni-Hâris, 271
Nil, 9, 19
Ninova, 216, 219
Nuayn-ibni-Mes'udussakafî, 178, 179, 180
Nufud, 3

O

Odnathus, 7
Odheine, 7
Ohayra, 92, 93
Osman-ibni-Affan, 45, 56, 57, 82, 109, 138, 139, 208, 209, 264, 306
Osman-ibni-Talha, 237, 240, 261

Ö

Öjen IV, 148
Ömer-ibnil-Hattab, 48, 49, 50, 70, 71, 81, 82, 83, 102, 112, 114, 128, 129, 130, 138, 139, 155, 161, 162, 208, 209, 211, 212, 228 233, 237, 246, 250, 252, 256, 261, 262, 281, 306, 308, 310, 317, 320, 323, 324, 326

P

Palmir (Palmyre), 5, 6, 7
Pavan, 6
Plâsg'lar, 134
Pipin le Braf, 136
Pol de Samosat, 17
Ptolemee, 10

R

Raama, 6
Rabig, 253
Ragıp kuyuları, 90
Ranuna, 79
Rafi-ibni-Hadiç, 123
Ravna kuyusu, 82
Rebia-ibni-Hâris, 313
Rebia-ibni-Refia, 273, 274
Rebia-ibni-Umeyye, 313
Remdha, 55
Revaha, 132
Romalılar, 6, 7, 13, 16, 17, 135, 145, 220, 243, 246, 282
Rukayye, 34, 56, 57, 109, 138
Rummah vadisi, 4

S

Sa'b kalesi, 228
Sabie - Bintil - Hâris, 213
Sabit-ibni-Erkam, 244
Sabit-ibni-Kayıs, 165
Sa'd, 70, 93
Sa'd-ibni-Âs, 108
Sa'd-ibni-Ebi Vakkas, 91, 126, 130
Sa'd-ibni-Heysem, 78
Sa'd-ibni-Rebia, 119
Sa'd-ibni-Muaz, 93, 102, 104, 105, 173, 176, 177, 182
Sa'd-ibni-Malik, 83
Sa'd-ibni-Ubade, 93, 173, 227, 258, 259, 279, 325
Sa'd-ibni-Utbe, 94, 97, 176
Sa'd-ibni-Zeyd, 267
Safiyye (Abdül Muttalib kızı), 177
Safiyye (Peygamberin karısı), 230, 231, 233
Safval-ibni-Umeyye, 249, 259, 264, 265, 267, 271, 272, 279
Said, 48
Said, 82
Safa, 20, 23, 46, 237, 262, 265, 267, 310, 311
Sa'lebe, 20
Safvan-ibni-Muttalib, 163
Sami'ler, 9
San'a, 6, 27, 28, 288, 295, 296
Sârâ, 252
Sârâ, 19, 20
Sarif (yer ismi), 239, 309
Seba, 5, 6, 7
Sefane, 291
Sehil, 80
Sekran-ibni-Amr, 178
Selit-ibni-Amr, 222
Selma, 24, 25, 79
Selman-ibni-Hakik, 168
Selman Farisi, 170
Semre, 123
Semud, 20
Sen Antuan,48
Sen Bernar, 148
Sen Chrysostome, 148
Sen Greguar, 1948
Sen Pol 135, 136
Sevde-Binti-Zem'a 138
Sevr Dağı, 74
Siba, 127

Sevr, 221
Süheyl-ibni-Amr, 209, 210, 211, 238, 239, 249, 259, 279
Sülâlim (kalesi), 230
Sin, 5
Suba-ibni-Artafa Gıfarî, 126, 227
Sunh, 323
Suriye, 3, 5, 7, 9, 10, 21, 24, 30, 33, 41, 65, 77, 89, 90, 92, 93, 113, 183, 214, 216, 219, 226, 230, 240, 241, 243, 246, 248, 294, 298, 301, 304
Süheyl, 80
Süleyman (Peygamber), 5
Süffan-ibni-Halid, 151
Şuraka-ibni-Malik, 76
Strabon, 5
Suveybe, 28
Suveyd, 289

Ş

Şam, 221, 303
Şattul-Arab, 4
Şeddad, 9
Şehr-ibni-Bazan, 288, 295, 297
Şeria (Jeriko), 157
Şeybe, 25
Şeybe, 62, 107, 109
Şeyma (Peygamberin süt kız kardeşi), 278
Şuayb, 56
Şuca-ibni-Vehb, 222
Şurahbil, 241, 242, 301

T

Tahir (Peygamber'in oğlu), 34, 37
Tahire (Hadice), 36
Taif, 14, 60, 61, 63, 76, 89, 93, 94, 205, 269, 270, 273, 275, 277, 286, 288, 294, 312
Talha, 77
Talha-ibni-Ebu Talib, 124, 126
Talha-ibni-Ubeydullah, 45, 129
Talha-ibni-Hubeyled, 294
Tan'im (yerismi), 152
Tayma, 17, 232
Tayyib, 34, 37
Teb, 9
Tebuk, 300, 302
Teodos II, 18
Teodora, 18
Teodoros, 242
Thamoudien, 10
Teodobert, 136
Tertulien, 148
Tihame, 4, 205
Tiym, 46
Tima, 288
Timothie (Rahib), 136
Trakya'lılar, 134
Trajan, 282
Tribonien, 136
Tüdmür, 5, 6, 7
Tufeyl-ibni-Amr, 276
Tuleyha, 294, 319

U, Ü

Ubeyd (Sa'd-ibni-Âs oğlu), 108
Ubeyd-ibni-Hâris, 140
Ubeyy-ibni-Hısm, 278
Ubeyy-ibni-Kâ'b, 119, 306
Uhud, 118, 120, 123, 124, 130, 132, 133, 139, 140, 150, 157, 159, 170, 239
Ukâz, 269
Umeyme, 141
Umman, 9, 283, 288
Umeyr, 106
Umeyye, 25
Umeyye-ibni-Halef, 55, 92, 99, 100, 109
Ummu Eymen, 29, 324
Ummu Gülsüm, 34, 138, 282
Ummu Habibe (Peygamber'in karısı) 121, 122, 249
Ummu Hakîm, 262, 265
Ummu Hani, 262
Ummu Seleme (Peygamber'in karısı), 139, 140, 203, 254, 273
Umre, 268
Uran, 245
Urfa, 219
Urna, 151
Urve-ibni-Mes'ud, 205, 206, 275, 286, 287
Usame-ibni-Zeyd, 122, 315, 317, 322, 324, 326
Useyd-ibni-Hudayr, 122
Usfan, 204
Utbe-ibni-Rebia, 27, 99, 106, 107, 118
Utbe-ibni-Muid, 99, 110, 119
Uyeyne-ibni-Hısın, 169, 189
Uyeyne, 279
Uzza, 14, 31, 55, 179, 267

Ürdün, 64, 298, 317, 319

V

Vadan, 6
Vadi-l-Hanife, 4
Vadi-il-Kanat, 124
Vadi-l-Kura, 183, 184, 232
Vadi-i-Rum, 286
Vahşî, 127
Valantinien, 136
Varaka-ibni-Nevfel, 39, 41, 42, 44
Vatih kalesi, 230, 269
Vehb, 27
Velid, 107
Velid-ibni-Muğire, 52, 53
Vigile (Papa), 18
Visigelde, 136

Y

Yakub (Peygamber) 5
Yakubiler, 216
Yaktan, 9
Yasir, 55
Yemame, 17, 295, 296
Yemen, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 16, 18, 20. 22, 24 25, 27, 28, 29, 65, 89, 94, 162, 220, 222, 265, 269, 282, 283, 284, 293, 295, 301, 304, 310
Yenbu, 92
Yermuk, 21
Yesrib, 4, 5, 6, 20, 24, 26, 27, 63, 64, 66, 67, 69, 71, 72, 75, 77, 79, 85, 106, 182, 305
Yezid-ibni-Ebu Sufyan, 279, 288
Yuhama-ibni-Ruba, 300, 301
Yunan'lılar, 13, 16, 222

Z

Zatı Itlah, 240, 241
Zat-ur-Raka' 159
Zebba, 7
Zemzem Kuyusu, 20 26, 316
Zenobie, 17
Zeyd-ibni-Hârise (Peygamberin kölesi) 44, 60, 61, 63, 93, 102, 109, 141, 143, 142, 183, 241, 249, 317
Zeyd-ibni-Erkam, 162
Zeyd-ibni-Sâbit, 115, 122
Zeyneb (Peygamber'in karısı), 275
Zeyneb (Peygamber'in kızı). 34. 110. 113, 254, 264, 282
Zeyneb-binti-Cahş, 141, 143
Zeyneb-binti-Huzeyme (Peygamber'in karısı), 139, 140
Zeyneb (Peygamber'i zehirliyen), 231, 232
Zi-Tuva, 204
Zuhre, 46
Zuhre kabilesi, 27
Zubeyr, 108
Zubeyr Kalesi, 239
Zubeyr-ibni-Umayye, 59
Zubeyr-ibni-Avvam, 45, 133, 176, 252. 253, 258
Zul-Huleyfe, 120, 203, 213, 309
Zu Nevas, 16

ALİ KEMALÎ'NİN DİĞER ESERLERİ

I. İlim üzerine Müesses Terbiye
II. Her Türk'ün Kanunu Medenîden bilmesi lâzım gelen şeyler
III. Erzincan
IV. Tereceme Hakkında Düşünceler ve Tatbikata aid bazı Nümuneler
V. Tepedelen'li Ali Paşa
VI. Koçi Bey
VII. Avrupanın Tarihi
VIII. Muhteşem Süleyman
IX. Avrupanın Siyasî Tarihî
X. Mehmed Ali Aynî
XI. Medenî Memleketlerde İstatistik
XII. Fransa'da Mont de Piété'ler
XIII. Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa seyahati
XIV. Tarih Çiçekleri
XV. Bir Garplı Gözü ile Müslümanlık [Merhum İsmail Fenni'nin HAKİKAT NURLARI adlı mühim eserini okuyunuz.]

Rusya Tarihi. I. Yazan: Esat Fuat Tuğay

Fi: 5 Lira.